iletişim

JAMES JOYCE

SANATÇININ BİR GENÇ ADAM OLARAK PORTRESİ

ÇEVİREN **MURAT BELGE**

MURAT BELGE'NİN SONSÖZÜYLE

JAMES JOYCE 1882'de Dublin'de doğdu. Değişik anlatım özelliklerinden esinlenerek oluşturduğu bilinç akışı tekniğiyle 20. yüzyıl edebiyatını büyük ölçüde etkiledi. Hemen hemen bütün yapıtlarında esin kaynağı olarak doğduğu ve büyüdüğü Dublin'i kullandı. 1941'de Zürih'te ölen Joyce'un başlıca yapıtları şunlardır: *Dubliners* (1914; *Dublinliler*, İletişim Yayınları, 1987), *A Portrait of the Artist as a Young Man* (1916; *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*, İletişim Yayınları, 1989), *Ulysses* (1922; *Ulysses*, Yapı Kredi Yayınları, 1996), *Finnegans Wake* (1939), *Exiles* (1918).

De Yayınevi, 1966 (1 baskı)
Birikim Yayıncılık, 1983 (1 baskı)

A Portrait of the Artist as a Young Man

İletişim Yayınları 73 • Dünya Klasikleri 49
ISBN-13: 978-975-470-311-5
© 1989 İletişim Yayıncılık A.Ş.
1-4. BASKI 1989-2011, İstanbul
5. BASKI 2012, İstanbul

DİZİ EDİTÖRÜ Orhan Pamuk
EDİTÖR Belce Öztuna
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Terence Davies'in *Of Time And The City* filminden
UYGULAMA Hasan Deniz
DÜZELTİ Canan Güzel
BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

JAMES JOYCE

Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Ŝ Portresi

A Portrait of the Artist as a Young Man

ÇEVİREN *Murat Belge*

MURAT BELGE'NİN SONSÖZÜYLE

iletişim

Birinci Bölüm

"Et ignotas animum dimittit in artes."
OVID, Metamorphoses, VIII., 18

Evvel zaman içinde ve ne güzel evvel zamanlardı onlar bir küçük möoinek varmış yoldan aşağı inen ve yoldan aşağı inen bu küçük möoinek tuku bebek adında cici bir küçük çocuğa rastlamış...

Bu masalı ona babası anlattıydı, babası ona bir camın arkasından bakardı: Kıllı bir yüzü vardı.

Tuku bebek oydu: Möoinek Betty Byrne'ün yaşadığı yerdeki yoldan aşağı iniyordu: Betty Byrne limonlu pasta satardı.

Küçük yeşil çayırda
Ah, o yaban gülleri.

Bu türküyü söylerdi. Bu onun türküsüydü.

Ah, o yaban güyyeyi.

Yatağını ıslatırsan önce sıcak olur sonra soğur. Annesi muşamba koydu. Bir tuhaf kokusu vardı.

Annesi babasından daha güzel kokuyordu. Oğlu oynasın diye piyanoda gemici havaları çalardı. O da oynardı:

Tralala lala,
Tralala tralalay,
Tralala lala,
Tralala lala.

Charles Amcayla Dante el çırparlardı. Onlar annesiyle babasından daha yaşlıydı ama Charles Amca Dante'den de yaşlıydı.

Dante'nin dolabında iki fırçası vardı. Kestanerengi kadife kaplı olanı Michael Davitt içindi, yeşil kadife kaplısı da Parnell için. Dante'ye ne zaman ince kâğıt götürse o da ona bir pastel kalemi verirdi.

Venceler yedi numarada oturuyorlardı. Başka annesi babası vardı onların. Eileen'in annesi babası. Büyüdükleri zaman Eileen'le evlenecekti. Masanın altına saklandı. Annesi dedi ki:

– Stephen özür dileyecek.

Dante dedi ki:

– Elbette, yoksa kartallar gözlerini oyarlar.

Gözlerini oyarlar,
Özür dile,
Özür dile,
Gözlerini oyarlar,

Özür dile,
Gözlerini oyarlar,
Gözlerini oyarlar,
Özür dile.

Geniş oyun alanları oğlanlarla dolup taşıyordu. Herkes bağırıyor, yönetmenler de güçlü sesleriyle onları yüreklendiriyordu. Solgun, serin bir akşamüstüydü ve futbol oynayanların her vuruşunda sıvaşık meşin yuvarlak külrengi ışığın içinden ağır bir kuş gibi uçuyordu. Takımın açığın-

da, ta çizgide duruyordu; yönetmenin gözünden, oynayanların kaba ayaklarının saldırısından uzak, ara sıra koşar gibi yapıyordu. Oynayan topluluğun ortasında kendi gövdesinin ufaklığını, zayıflığını duyuyordu; gözleri de zayıftı ve suluydu. Rody Kickham böyle değildi: Üçüncü sınıfın kaptanı olacak diyordu herkes.

Rody Kickham iyi çocuktu ama Pis Roche çok kötüydü. Rody Kickham'ın baldırlarında zırhları, yemekhanede de bir sepeti vardı. Pis Roche'un elleri kocamandı. Cuma günleri verilen tatlıya yorgana sarılı it eti diyordu. Bir gün sormuştu:

– Senin adın ne?

Stephen karşılık vermişti: Stephen Dedalus.

Sonra Pis Roche demişti ki:

– O ne biçim ad öyle?

Ve Stephen bir şey söyleyemeyince Pis Roche sormuştu:

– Baban neci senin?

Stephen karşılık vermişti:

– Bey!

Sonra Pis Roche sormuştu:

– Yargıç mı?

Takımın en ucunda ileri geri gidip geliyor, ara sıra da kısa kısa koşuyordu. Ama elleri soğuktan morarmıştı. Ellerini kemerli külrengi elbisesinin yan ceplerinde tutuyordu. Cebinin çevresindeydi kemer. Ayrıca dövmeye de yarıyordu. Bir gün bir oğlan Cantwell'e demişti ki:

– Şimdi döverim seni!

Cantwell karşılık vermişti:

– Git kendine göre birine çat! Cecil Thunder'ı döv de görelim. Kıçına bir tekme atar.

Bu çirkin bir sözdü. Annesi ona okulda kötü çocuklarla konuşmamasını söylemişti. Tatlı annesi! Kalenin avlusunda ilk ayrıldıkları gün onu öpmek için şapkasının tülünü iki kat edip kaldırmıştı. Ve burnuyla gözleri kıpkırmızıydı.

Ama o annesinin ağlamak üzere olduğunu görmemezlikten geldi. Tatlı anneydi ama ağladığı zaman o kadar tatlı değildi. Ve babası da harçlık olarak iki beş şilinlik vermişti. Ve babası bir şey istediği zaman eve yazmasını, hiçbir zaman gammazlık etmemesini söylemişti. Sonra rektör, cüppesi uçuşarak, kalenin kapısında annesiyle, babasıyla el sıkışmıştı ve araba gidivermişti, içinde annesiyle babasıyla. Arabadan ona seslenmişlerdi, el sallayarak:

– Hoşça kal, Stephen, hoşça kal!

– Hoşça kal, Stephen, hoşça kal!

Kendini bir kargaşalığın girdabında buldu, parlayan gözlerden, çamurlu botlardan ürkerek eğilip bacaklar arasından baktı. Çocuklar boğuşuyor, homurdanıyor, bacaklar birbirine sürtünüyor, tekme atıyor, tepiniyordu. Sonra Jack Lawton'un sarı botları topu uzaklaştırdı ve bütün öbür bacaklarla botlar topun ardından koştular. O da arkalarından biraz koştu, sonra durdu. Koşmak gereksizdi. Yakında tatil olacak evlerine döneceklerdi. Akşam yemeğinden sonra etüt odasında sırasının içine yapıştırdığı sayıyı yetmiş yediden yetmiş altıya çevirecekti.

Burada, soğukta durmaktansa etüt odasında olmak daha iyiydi. Gökyüzü solgundu, soğukta ama kalede ışıklar yanıyordu. Hamilton Rowan acaba hangi pencereden şapkasını hendeğe atmıştı diye düşündü, hem acaba o günlerde pencerelerin altında çiçek tarhları var mıydı? Kaleden çağrıldığı bir gün uşak ona kapının tahtasında askerlerin kurşun izlerini göstermişti, sonra da cemaatin yediği şekerli gevrekten vermişti. Kalenin ışıklarını görmek hoştu, insanın içini ısıtıyordu. Kitaplardaki gibi. Belki Leicester Manastırı da böyleydi. Sonra Doktor Cornwell'in İmla Kitabı'nda güzel cümleler vardı. Şiir gibi ama doğru yazmayı öğretmek için yazılmış cümlelerdi yalnızca.

Leicester Manastırında öldü Wolsey,
Orada gömdü onu keşişler.
Kanker bitki hastalığı,
Kanser ise hayvanların.

Başını ellerine dayayıp ocağın önündeki halıya uzanarak bu cümleleri düşünmek güzel olacaktı. Derisine yapışkan, çamurlu, soğuk su değmiş gibi ürperdi. İş yapmıştı sanki Wells. Küçük enfiye kutusunu Wells'in bayat kestanesiyle değiş tokuş etmedi diye hendeğe yuvarlamıştı onu. Ne soğuk, ne yapışkandı su öyle! Çocuğun biri bir kere içine koca bir sıçanın atladığını görmüştü. Annesi Dante'yle ateşin yanında oturuyor, Brigid'in çay getirmesini bekliyordu. Ayaklarını ocağın demirine dayamıştı; işlemeli terlikleri sıcacıktı şimdi, öyle de güzel, ılık kokuyorlardı ki! Dante çok şey bilirdi. Mozambik kanalının nerede olduğunu, Amerika'nın en uzun nehrini, ayın en yüksek dağının adını hep o öğretmişti. Amall Baba, Dante'den çok bilmiyordu çünkü papazdı ama babası da, Charles Amca da Dante'nin akıllı kadın, okumuş kadın olduğunu söylerlerdi. Ve Dante yemekten sonra o sesi çıkarınca, sonra da elini ağzına götürünce: Yürek yanmasıydı bu.

İlerilerden bir ses haykırdı:

– Herkes içeri!

Sonra üçüncü ve daha aşağı sıralardan başka sesler de haykırdı:

– Herkes içeri! Herkes içeri!

Oyuncular toplandılar, yüzleri kızarmıştı, çamura bulanmışlardı. O da aralarına karıştı; içeri gireceği için sevinçliydi. Rody Kickham topu sıvaşık sırımından tutuyordu. Biri son bir vuruş için istedi: Ama o, çocuğa karşılık bile vermeden yürüdü. Simon Moonan verme dedi çünkü yönetmen bakıyordu. Çocuk Simon Moonan'a döndü:

– Neden dırlandığınızı hepimiz biliyoruz. McGlade'in kılcısısın da ondan.

Tuhaf bir sözdü kıl. O çocuk Simon Moonan'a öyle dedi çünkü Simon Moonan yönetmenin takma kolluklarını arkadan birbirlerine bağlar, yönetmen de kızmış görünürdü. Ama ses çirkindi. Bir gün Wicklow Oteli'nin yüznumarasında ellerini yıkamıştı. Sonra babası zincirinden tutup kapağı kaldırınca kirli sular yalağın deliğinden akıp gitmişti. Hepsi boşalınca delik öyle bir ses çıkarmıştı ki: Klll. Birazcık daha seslice.

Bunu, bir de yüznumaranın beyaz görünüşünü anmak onu önce üşüttü, sonra ısıttı. İki musluk vardı çevirmek için, sonra su akıyordu: soğuk, sıcak. Önce üşüdü, sonra biraz ısındı: hem muslukların üstünde adları da yazılıydı. Çok tuhaf şeydi bu.

Ve koridordaki hava da onu üşüttü. Hem tuhaf hem nemliydi. Ama yakında gazlı kalorifer yanacaktı ve yanarken hafif bir ses çıkarıyordu, bir küçük türkü gibi. Hep aynı: Oyun odasında çocuklar susunca duyuluyordu.

Aritmetik saatiydi. Arnall Baba tahtaya güç bir işlem yazarak:

– Haydi bakalım, kim kazanacak? Haydi, York! Haydi, Lancaster! dedi.

Stephen elinden geleni yaptı ama işlem çok zordu, aklını karıştırdı. Ceketinin ön cebine iğnelenmiş ipek arma üstündeki beyaz gül titremeye başladı. Aritmetiği iyi değildi, ama York yenilmesin diye elinden geleni yaptı. Arnall Babanın yüzü çok karanlıktı ama kızgın değildi: Gülüyordu. Sonra Jack Lawton parmaklarını şaklattı ve Arnall Baba deftere bakarak:

– Doğru. Aferin Lancaster'e! Kırmızı gül kazandı. Haydin Yorklular! Çalışın! dedi.

Jack Lawton eğilip ona doğru baktı. Üstündeki kırmızı gülle ufak ipek arma çok güzel duruyordu çünkü sırtında mavi

denizci elbiseleri vardı. Stephen kendi yüzünün de kızardığını duyar gibi oldu, kim birinci gelecek diye girişilen bahisleri hatırlayınca, Jack Lawton mu yoksa o mu diye. Kimi haftalar birincilik armasını Jack Lawton alıyordu, kimi haftalar da o. Öteki işlem üstünde çalışırken Amall Babanın sesini işittikçe beyaz ipek arması titredi durdu. Sonra bütün coşkunluğu geçiverdi ve yüzünün serinliğini duydu. Böyle serinlediğine göre yüzü beyazlaşmış olmalı diye düşündü. İşlemi çözemedi ama artık umursamıyordu. Ak güller, al güller: Bunlar çok güzel renklerdi düşünmek için. Sonra birincilik, ikincilik, üçüncülük kartlarının renkleri de çok güzeldi: pembe, krem, eflatun. Eflatun, krem, pembe güller çok güzeldi düşünmek için. Belki bir yaban gülü olurdu bu renklerde ve küçük yeşil çayırlardaki yaban güllerinin türküsünü hatırladı. Ama yeşil gül bulunmazdı. Ama belki yeryüzünün bir köşesinde bulunurdu.

Zil çalınca sınıflar sırayla odalardan çıkıp yemekhaneye doğru koridorlardan yürüdüler. Tabağındaki iki tereyağı izine baktı durdu ama ıslak ekmeği yiyemedi. Masa örtüsü ıslaktı, gevşekti. Ama beyaz önlüklü sakar yamağın fincanına doldurduğu sıcak açık çayı içip bitirdi. Acaba yamağın önlüğü de nemli mi diye düşündü ya da acaba bütün beyaz şeyler nemli ve soğuk mu olur diye. Pis Roche'la Saurin ailelerinin kutular içinde yolladığı kakaodan içtiler. Çay içmediklerini söylüyorlardı; domuzlara göre diyorlardı çay için. Babaları yargıçtı, öyle deniyordu.

Çocukların hepsi Stephen'a garip görünüyordu. Hepsinin anneleri, babaları, değişik sesleri vardı. Evde olup başını anasının kucağına koymayı özledi. Ama olamazdı ki: Onun için, oyun, çalışma, dua bitsin de yatağına yatsın istedi.

Bir fincan daha sıcak çay içti. Fleming:

– Ne o? dedi. Bir yerin mi ağrıyor, nen var?

– Bilmiyorum, dedi Stephen.

– İşkembenden rahatsızsın, dedi Fleming, yüzün solmuş: Geçer.

– Evet, dedi Stephen.

Ama rahatsızlığı orasında değildi. Hastalık yüreğinde diye düşündü, insanın yüreği hasta olabilirse eğer. İyi çocuktu Fleming, ilgi göstermişti. Ağlamak istedi. Dirseklerini masaya dayayarak kulaklarını açıp kapamaya başladı. Her açışında yemekhanenin gürültüsünü duyuyordu. Gece giden trenlerinki gibi gürlüyordu. Sonra kapayınca kükreme uzaklaşıyordu, tünele giren bir treninki gibi. Dalkey'de o gece tren böyle kükremişti, sonra da, tünele girdiği zaman, kükreme kesilmişti. Gözlerini kapattı ve tren ilerledi, kükreyerek sonra susarak; gene kükreyerek, susarak. Hoş oluyordu kükreyip sustuğunu duymak ve sonra tünelden dışarı gene kükreyerek ve sonra gene durup.

Sonra büyük çocuklar yemekhanenin ortasında hasır boyunca inmeye başladılar; Paddy, Rath, Jimmy Magee, sonra sigara içmeye izinli olan o İspanyol, yün takke giyen ufak tefek Portekizli. Sonra aşağı sınıfların masalarıyla üçüncü sınıfın masaları. Ve her çocuğun yürüyüşü değişikti.

Oyun odasının bir köşesine oturup domino oynayanlara bakıyormuş gibi göründü, bir iki kere gazın şarkısını bir an için duyabildi. Kapıda birkaç çocukla yönetmen duruyor, Simon Moonan da takma kolluklarını düğümlüyordu. Onlara Tullabeg hakkında bir şeyler söylüyordu.

Sonra kapıdan uzaklaştı ve Wells, Stephen'a yaklaşarak:

– Söyle bakalım, Dedalus, yatağına yatmadan önce anneni öper misin? dedi.

Stephen karşılık verdi:

– Öperim.

Wells öbür çocuklara dönerek:

– Bakın burada her gece yatmadan önce annesini öpen biri var.

Öbürleri oyunlarım bırakıp gülerek döndüler. Bakışları altında kızardı:

– Öpmem.

Wells:

– Bakın burada her gece yatmadan önce annesini öpmeyen biri var, dedi.

Hep birden gene güldüler. Stephen da onlarla gülmeye çalıştı. Bir an içinde gövdesinin ateş gibi kızdığını karmakarışık olduğunu duydu. Bu soruya verilecek doğru karşılık neydi? İki şey söylemişti ve Wells hâlâ gülüyordu. Ama herhalde Wells doğrusunu biliyordu, çünkü dilbilgisi üç'teydi. Wells'in annesini gözünün önüne getirmeye çalıştı ama Wells'in yüzüne bakmaya yüreği kalmamıştı. Wells'in yüzünden hoşlanmıyordu. Enfiye kutusunu değiş tokuş etmedi diye bir gün önce onu hendeğe yuvarlayan Wells'di. Pis bir şakaydı bu; herkes öyle demişti. Hem su da ne soğuk ne sıvaşıktı. Sonra çocuklardan biri koca bir sıçanın hop diye içine atladığını görmüştü bir kere.

Hendekteki soğuk sıvaşık çamur bütün gövdesini kapladı ve etüt zili çalıp çocuklar oyun odalarından sıra sıra çıkarken koridorun, merdivenlerin soğuk havasını elbiselerinin içinde duydu. Hâlâ ne söylemesi gerektiğini düşünüyordu. Annesini öpmesi doğru muydu, yanlış mı? Ne demekti bu, öpmek? İyi geceler demek için o yüzünü şöyle kaldırır annesi de yüzünü şöyle indirirdi. Öpüşmek buydu işte. Annesi dudaklarını onun yanağına koyardı; dudakları yumuşak olur, yüzünü ıslatırdı; bir de minicik ses çıkarırlardı: öpp. İnsanlar yüzleriyle neden yaparlardı bunu?

Etüt odasında otururken sırasının kapağını açarak içine yapıştırılmış sayıyı yetmiş yediden yetmiş altıya çevirdi. Ama Noel tatiline daha çok vardı. Ama günün birinde gelecekti çünkü dünya hep dönüyordu.

Coğrafyasının ilk sayfasında dünyanın resmi vardı: bu-

lutların ortasında kocaman bir top. Fleming'de bir kutu boya kalemi vardı, bir gece etütte dünyayı yeşil, bulutları da kahverengiye boyamıştı. Dante'nin dolabındaki iki fırça gibiydi, Parnell için olanı yeşil kadife kaplı, Michael Davitt için olanı da kestanerengi kaplı. Ama Fleming'e söylememişti bu renklere boyamasını. Fleming kendi öyle boyamıştı.

Dersini çalışmak için coğrafyayı açtı; ama bir türlü Amerika'daki yerlerin adlarını öğrenemiyordu. Gene de hepsi değişik adı olan değişik yerlerdi. Hepsi başka ülkelerdeydiler, ülkeler kıtalardaydı, kıtalar yeryüzünde, yeryüzü evrendeydi.

Kitabın başındaki boş sayfayı çevirip oraya kendi yazdıklarını okudu: kendi adı, nerede olduğu.

Stephen Dedalus
Hazırlık Sınıfı
Clongowes Wood Okulu
Sallins
Kildare ili
İrlanda
Avrupa
Dünya
Evren

Bunlar onun yazısıydı: Bir gece de Fleming şaka olsun diye öteki sayfaya:

Stephen Dedalus benim adım,
İrlanda'dır vatanım.
Clongowes'da yaşarım
Cennet ise umudum.

diye yazmıştı.

Satırları tersinden okudu ama o zaman şiir olmuyordu. Sonra sayfayı kendi adına gelinceye dek aşağıdan yukarı-

ya okudu. Bu oydu işte: Sonra bir daha okudu. Evrenden sonra ne geliyordu? Hiçbir şey. Ama orada her şeyin çevresini saran incecik bir çizgi olabilirdi. Her şeyi, her yeri düşünmek çok büyük oluyordu. Yalnızca Tanrı yapabilirdi bunu. Ne kocaman bir düşünce olduğunu düşünmeye çalıştı ama o yalnızca Tanrı'yı düşünebiliyordu. Onun adı nasıl Stephen'sa Tanrı'nın adı da Tanrı'ydı. Dieu Tanrı'nın Fransızcasıydı ve o da Tanrı'nın adıydı; ve ne zaman birisi Tanrı'ya yalvarsa ve Dieu dese Tanrı bir Fransız'ın yalvardığını hemen anlardı. Ama her ne kadar yeryüzünün çeşitli dillerinde Tanrı için çeşitli adlar varsa da her ne kadar Tanrı yakaran bütün bu insanların çeşitli dilleriyle ne söylediklerini anlıyorsa da, sonuçta Tanrı hep aynı Tanrı olarak kalıyordu ve Tanrı'nın asıl adı Tanrı'ydı.

Böyle düşünüp durmak onu çok yordu. Başı çok büyümüş gibi geldi. O sayfaya dönüp kahverengi bulutlar ortasında duran yeşil yuvarlak dünyaya yorgun yorgun baktı. Acaba hangisi daha doğru diye düşündü, yeşil tutmak mı, yoksa kestane renkliyi tutmak mı, çünkü Dante bir gün makasıyla Parnell için olan yeşil kadifeyi fırçadan söküp ona Parnell'in kötü bir adam olduğunu söylemişti. Acaba şimdi evde bu konu üstüne tartışıyorlar mı diye düşündü. Buna politika deniyordu. İki taraf oluyordu: Bir yanda Dante, bir yanda babasıyla Mr Casey vardı ama annesiyle Charles Amca hiçbir taraftan değildi. Her gün gazetede bir şey oluyordu bu konuda.

Politikanın ne demek olduğunu bilmemek, evrenin nerede bittiğini bilmemek onu üzüyordu. Kendini küçük ve zayıf buldu. Ne zaman şiirdeki, söz sanatındaki çocuklar gibi olabilecekti acaba? Büyük sesleri, büyük pabuçları vardı, hem de trigonometri okuyorlardı. O zaman daha çok uzaktaydı. Önce tatil sonra öbür sömestr sonra gene tatil sonra bir sömestr daha sonra da gene tatil. Trenin tünelden gi-

rişi, çıkışı gibiydi, kulaklarını açıp kaparken çocukların yemekhanede yemek yiyişi gibiydi. Sömestr, tatil; tünel dışarı, ses, sus. Ne kadar uzaktı! En iyisi yatıp uyumaktı. Ama önce; kilisede dua, sonra yatak. Titredi, esnedi. Çarşaflar biraz ısındıktan sonra yatak pek güzel olacak. İlk başta öylesine soğuk oluyorlar ki. İlk başta nasıl soğuk olduklarını düşünmek titretti onu. Ama sonra ısınıyorlardı o zaman uyuyabilirdi. Yorgun olmak pek tatlıydı. Gene esnedi. Gece duası sonra yatak: Titredi, esnemek istedi. Bir iki dakikaya kadar çok tatlı olacaktı. Soğuk, titreyen çarşaflardan sıcak bir dalganın süzülerek yayıldığını duyar gibi oldu, tepeden tırnağa ısınana dek daha sıcak, öylesine sıcak ama gene de hafifçe titredi, esnemek istedi.

Gece duası için zil çaldı, o da öbürlerinin ardından etüt odasından çıkarak sıraya girdi ve merdivenden aşağı ve koridorlardan kiliseye. Koridorlar karanlık aydınlanmıştı ve kilise karanlık aydınlanmıştı. Yakında her şey kararacak, uyuyacaktı. Kilisede soğuk gece havası vardı ve mermerler gece denizi rengindeydi. Deniz gece gündüz soğuktu ama gecele-yin daha soğuktu. Babasının evinin yanındaki setin altında soğuk ve karanlıktı. Ama çaydanlık ocağın yanında olurdu punç yapmak için.

Kilise yönetmeni tepesinde dua ediyordu ve belleği biliyordu yanıtları:

Ey İsa, ağzımızı aç
Dillerimiz Senin övgünü bildirsin.
Yardımımıza gel, Ulu Tanrı!
Ey İsa, tez gel yardımımıza!

Kilisede soğuk gece kokusu vardı. Ama kutsal bir kokuydu bu. Pazar törenlerinde kilisenin arkalarında diz çöken yaşlı köylülerin kokusuna benzemiyordu. O koku havanın, yağmurun, toprak ve pamuklu kumaş kokusuydu.

Ama çok kutsal köylülerdi onlar. Arkasından ensesine soluyorlar ve iç çekiyorlardı dua ederken. Biri Clane'de oturduklarını söylediydi: Orada küçük evcikler vardı ve evciklerden birinin kapısında kucağında çocukla duran bir kadın görmüştü arabalar Sallins'den gelirken. Bir gece için o evde tüten tezek ateşinin karşısında uyumak ne güzel olurdu kim bilir; ateşle aydınlanmış karanlıkta, sıcak karanlıkta, köylülerin kokusunu soluyarak hava, yağmur, toprak, pamuklu. Ama ah, orada ağaçların arasındaki yol karanlıktı! Karanlıkta insan yolunu şaşırırdı. Oraların nasıl olduğunu düşünmek korkuttu onu.

Kilise yönetmeninin sesinin son duayı okuduğunu işitti. Ağaçların altındaki karanlık dışarıya karşı o da okudu bu duayı.

> *Yalvarıyoruz sana ey Tanrı, bu yeri ziyaret et ve düşmanın tuzaklarını uzaklaştır buradan. Kutsal meleklerin burada bizi huzura kavuştursunlar ve takdisin efendimiz İsa yoluyla üstümüzden eksik olmasın. Amin.*

Yatakhanede soyunurken parmakları titriyordu. Parmaklarına çabuk olun dedi. Işık sönmeden soyunması, diz çöküp duasını okuyup yatağına girmesi gerekiyordu; ölünce cehenneme gitmemek için. Hızla çoraplarını çıkarıp geceliğini çabucak giydi ve yatağının yanında diz çökerek hızla duasını okudu, ışıkların sönmesinden korkarak. Mırıldanırken omuzlarının titrediğini duydu:

> Tanrı annemi, babamı kutsa ve onları bana bağışla!
> Tanrı küçük kardeşlerimi kutsa ve onları bana bağışla!
> Tanrı Dante'yle Charles Amcamı kutsa ve onları bana bağışla!

Haç çıkararak hızla yatağına tırmanıp geceliğinin eteklerini ayaklarının altına sıkıştırdı, soğuk beyaz çarşafların altın-

da kıvrıldı, tir tir titreyerek. Ama ölünce cehenneme gitmeyecekti; titreme de geçecekti. Bir ses yatakhanedeki çocuklara iyi geceler diledi. Bir an için örtünün üstünden bakınca, yatağını saran ve onu her yandan çeviren sarı perdeleri gördü. Işık sessizce söndü.

Yönetmenin ayakkabıları uzaklaştı. Nereye? Merdivenden aşağı, koridorlara mı yoksa uçtaki odasına mı? Karanlığı gördü. Geceleri oralarda dolaşan, gözleri araba fenerleri kadar büyük köpek doğru muydu acaba? Bir katilin hortlağıymış diyorlardı. Uzun bir korku ürpertisi bedenini dolaştı. Kalenin karanlık giriş avlusunu gördü. Eskimiş giyimleriyle yaşlı uşaklar merdivenin üstündeki ütü odasındaydılar. Çok eskidendi. Yaşlı uşaklar sessizdi. Orada bir ateş yanıyordu ama avlu gene de karanlıktı. Avlunun merdivenlerinden bir karaltı tırmanıyordu. Sırtında mareşallerin beyaz pelerini vardı; yüzü soluk ve garipti; elini gövdesine bastırmıştı. Garip gözleriyle yaşlı uşaklara baktı. Onlar da ona baktılar ve efendilerinin yüzünü, pelerinini gördüler ve ölümcül bir yara aldığını anladılar. Ama baktıkları yerde yalnızca karanlık vardı: Yalnızca karanlık sessiz hava. Efendileri ölüm yarasını denizlerin ötesinde, Prag'daki savaş meydanında almıştı. Meydanda duruyordu; elini gövdesine bastırmıştı; yüzü soluk ve garipti ve bir mareşalin beyaz pelerinini giymişti.

Of ne soğuk ne tuhaftı düşünmek bunları. Bütün karanlık soğuktu, tuhaftı. Soluk garip yüzler vardı orada, araba feneri gibi kocaman gözler. Katillerin hortlakları, denizler ötesindeki savaş meydanlarında ölümcül yaralar almış mareşallerin gölgeleriydi bunlar. Ne anlatmak istiyorlardı ki yüzleri öylesine garipti?

Yalvarıyoruz sana, ey Tanrı, bu yeri ziyaret et ve düşmanın...

Tatilde eve dönmek! Çok güzel olacaktı: Çocuklar söylemişti ona. Bir kış sabahının erken saatinde kale kapısının

önünde arabaya binmek. Arabalar çakılların üstünden geçiyorlar. Rektör için üç kere sağol!

Sağol! Sağol! Sağol!

Arabalar kilisenin önünden geçerken bütün kasketler havalanıyor. Güle oynaya yollardan geçtiler. Arabacılar kırbaçlarının ucuyla Bodenstown'u gösteriyorlardı. Çocuklar alkış tuttu. Şen Çiftçi'nin çiftliğini geçtiler. Alkış üstüne alkış. Clane'in içinden geçtiler, alkışlayıp alkışlanarak. Köylü kadınlar kapı eşiklerinde, köylüler orada burada duruyorlardı. Vardı o güzelim koku havada: Clane kokusu: yağmur, kışlı hava, için için yanan tezek, bir de pamuklu.

Tren çocuklarla doluydu: Upuzun bir çikolata tren ki kaplamaları kremadan. Kondüktörler oraya buraya gidip kapıları açıyor, kapıyor, kilitliyor, açıyor. Lacivertli, gümüş rengi adamlar; gümüşsü düdükleri vardı ve anahtarları hızlı müzik yapıyordu: şık, şık: şık, şık.

Ve tren engebesiz topraklardan koşturarak Allen tepesini geçti. Telgraf direkleri geçiyor, geçiyordu. Tren gidiyor, gidiyordu. Biliyordu tren. Babasının evinin avlusunda fenerler, yeşil dallardan ipler vardı. Pencerelerin arasındaki aynalarda çobanpüsküllleriyle sarmaşıklar vardı. Duvarlardaki eski portrelerde kırmızı çobanpüsküllleriyle yeşil sarmaşıklar vardı. Çobanpüsküllleriyle sarmaşıklar onun için, Noel için.

Ne tatlı...

Bütün herkes. Hoşgeldin, Stephen! Hoşgeldin sesleri. Annesi öptü. Doğru mu bu? Babası polis müdürüydü şimdi: yargıçtan da büyük. Hoşgeldin, Stephen!

Gürültüler...

Tel boyunca kayan perde halkalarının sesi vardı, leğenlerde şıpırdayan su sesi vardı. Yatakhanede kalkma, giyinme, yıkanma gürültüsü vardı: Yönetmen bir aşağı, bir yukarı yü-

rüyüp çocuklara iyi giyinmelerini söylerken bir el çırpması sesi vardı. Soluk bir gün ışığı geri çekilmiş sarı perdeleri, dağınık yatakları göz önüne serdi. Yatağı çok sıcaktı, yüzüyle bedeni de çok sıcaktı.

Doğrulup yatağının kenarına oturdu. Güçsüzdü. Çoraplarını giymeye çalıştı. Çoraplar kötü, kaba geldi. Gün ışığı tuhaftı, soğuktu.

Fleming:

– İyi değil misin? dedi.

Bilmiyordu; Fleming:

– Yat yatağına, dedi. İyi olmadığını McGlade'e söylerim.

– Hasta!

– Kim hasta?

– McGlade'e söyleyin.

– Yatağına gir!

– Hasta mı?

Ayağından sarkan çorabını çıkarırken, çocuğun biri de kollarını tuttu. Sıcak yatağına tırmandı.

Çarşafların arasına kıvrıldı, ılık ışıldamalarına sevinerek. Çocukların sabah töreni için giyinirlerken kendisi için konuştuklarını duydu. Kötü şaka, diyorlardı, hendeğe yuvarlamak.

Sonra sesleri durdu; gitmişlerdi. Yatağının yanından bir ses:

– Dedalus bizi söylemezsin, değil mi? dedi.

Wells'in yüzü oradaydı. O yüze bakınca Wells'in korktuğunu gördü.

– İsteyerek olmadı. Söylemezsin, değil mi?

Babası ne olursa olsun kimseyi ele vermemesini söylemişti. Başını sallayarak hayır dedi ve sevinç duydu.

Wells:

– İsteyerek olmadı, vallahi. Şaka olsun diye. Affet!

Yüz ve ses gittiler. Korktuğu için üzgündü. Bir hastalık olmasından korkuyordu. Kanker bir bitki hastalığıdır, kanserse hayvanların: Ya da bir başka değişik. Bu çok daha önce-

di, sonra akşam ışığında oyun meydanındayken, takımının ucunda oradan oraya sürüklenirken, külrengi ışığının içinde alçak uçan ağır bir kuş. Leicester Manastırı ışıklı. Wolsey orada öldü. Keşişleri kendileri gömdü onu.

Wells'in yüzü değildi, yönetmeninkiydi. Yalandan yapmıyordu. Hayır, hayır: Gerçekten hastaydı. Yalancıktan değildi. Sonra yönetmenin elini alnında duydu; yönetmenin soğuk nemli eline karşılık alnının sıcak nemliliğini duydu. Sıçana dokunmak böyle olurdu işte, sıvaşık, ıslak, soğuk. Her sıçanın iki gözü vardı dışarı baksın diye. Kaygan sıvaşık kürkler, sıçramak için bir araya toplanmış minik minik ayaklar, sıvaşık kara gözler dışarı bakmak için. Onlar anlarlardı sıçramanın ne olduğunu. Ama sıçanların kafaları trigonometriyi anlamazdı. Öldükleri zaman yan yatarlardı. Kürkleri kururdu o zaman. Yalnızca ölü şeyler olurlardı.

Yönetmen gene oradaydı ve onun sesiydi kalkması gerektiğini, Papaz Baba'nın kalkıp giyindikten sonra revire gitsin dediğini söyleyen. Ve elinden geldiği kadar hızla giyinmeye çabalarken yönetmen:

– Michael Kardeş'e gideceğiz çünkü uf olduk, dedi.

İyiliğindendi bu. Onu güldürmek içindi. Ama yanakları, dudakları, titreyip durduğu için gülemedi: O zaman da yönetmen kendi başına gülmek zorunda kaldı.

Yönetmen haykırdı:

– Marş marş! Soğanayak! Sarmısakayak!

Birlikte merdiveni inerek banyoyu geçip koridordan yürüdüler. Banyo kapısının yanından geçerken belli belirsiz bir korkuyla sıcak tezek renkli batak suyunu, sıcak nemli havayı, şapırtı seslerini, ilaca benzeyen o havlu kokularını hatırladı.

Michael Kardeş revirin kapısında duruyordu ve sağındaki karanlık odacığın kapısından ilacımsı bir koku geliyordu. Raflardaki şişelerden geliyordu bu. Yönetmen, Michael Kar-

deş'le konuştu ve Michael Kardeş cevap verdi ve yönetmenle efendim diye konuştu. Kır düşmüş kızılımsı saçları vardı, ve tuhaf bir görünüşü. Her zaman kardeş kalması tuhaftı. Kardeş olduğu için onunla efendimli konuşulamaması ve görünüşünün değişik olması da tuhaftı. Yeterince kutsal mı değildi ya da neden öbürlerine bir türlü yetişemiyordu?

Odada iki yatak, yatağın birinde bir çocuk vardı: Ve içeri girdikleri zaman seslendi:

– Merhaba, Küçük Dedalus'muş. Ne oldu?

Dilbilgisi üç'ten bir çocuktu. Stephen soyunurken Michael Kardeş'ten tereyağlı kızarmış ekmek istedi.

– Haydi, ne olur! dedi.

– Yağ mı? dedi Michael Kardeş. Sabah doktor gelince taburcu kâğıdını alacaksın.

– Öyle mi? dedi çocuk. Daha iyileşmedim.

Michael Kardeş tekrarladı:

– Taburcu kâğıdını alacaksın. Söylüyorum işte.

Külleri silkelemek için ateşe eğildi. Tramvay atlarının uzun sırtları gibi uzun bir sırtı vardı. Büyük bir ciddiyetle ocağın demirini silkti ve dilbilgisi üç'ten çocuğa doğru başını salladı.

Sonra Michael Kardeş gitti. Dilbilgisi üç'ten çocuk da az sonra yüzünü duvara dönüp uyudu.

Bu revirdi. Hastaydı, öyleyse. Annesine, babasına söylemek için eve yazmışlar mıydı acaba? Ama papazlardan birinin gidip kendi söylemesi daha çabuk olurdu. Ya da papazın götüreceği mektubu o yazardı.

Sevgili anneciğim,

Ben hastayım. Eve dönmek istiyorum. Ne olur gelip beni eve götürün. Revirdeyim.

Sizi seven oğlunuz,

Stephen

Ne kadar uzaktaydı onlar! Pencerenin dışında soğuk güneş ışığı vardı. Acaba ölür müyüm, diye düşündü. Güneşli bir günde de pekâlâ ölebilirdin. Belki annesi gelmeden ölürdü. O zaman kilisede onun için bir ölüm töreni yapılırdı; Little öldüğünde nasıl yapıldığını çocuklar anlatmıştı. Bütün çocuklar törende olacaklardı, karalar içinde, yüzleri yaslı. Wells de orada olacaktı ama kimse suratına bakmayacaktı. Rektör karalı, sırmalı pelerinini giyip gelecekti; mihrabın ve üstüne tabut konan tahtın çevresinde uzu sarı mumlar olacaktı: Sonra tabutu ağır ağır kiliseden dışarı taşıyacaklardı ve ıhlamur ağaçlı ana sokağın ilerisindeki küçük cemaat mezarlığına gömülecekti. Sonra Wells de yaptığına pişman olacaktı. Ve çan ağır ağır çalacaktı.

Çan sesini duyar gibi oluyordu. Brigid'in öğrettiği şarkıyı kendi kendine mırıldandı:

Çın çın! Kale çanı!
Hoşça kal, anneciğim!
Eski kilise mezarlığına gömün beni
En büyük ağabeyimin yanına.
Tabutum kara olacak,
Arkamda altı melek,
İkisi ilahi söyleyecek,
İkisi dua edecek.
İkisi de ruhumu götürecek.

Ne güzel, ne acıklıydı bu! O eski kilise mezarlığına gömün beni dediği yerde ne kadar güzeldi sözler! Bir ürperti bedenini dolaştı. Ne acıklı, ne kadar da güzel! Sessizce ağlamak istedi ama kendisi için değil: Sözler için, öylesine güzel, öyle acıklı, musiki gibi. Çan! Çan! Hoşça kal! Of hoşça kal!

Soğuk güneş ışığı daha hafifti, Michael Kardeş bir çanak et suyuyla yatağının yanında duruyordu. Buna sevindi çünkü ağzı hem ateş gibiydi hem de kurumuştu. Oyun alanla-

rında oynadıklarını işitebiliyordu. Okulda gün sanki kendisi de oradaymış gibi sürüp gidiyordu.

Sonra Michael Kardeş gidiyordu ve dilbilgisi üç'ten çocuk geri dönüp gazetedeki haberleri anlatmasını istedi. Stephen'a adının Athy olduğunu, babasının bir yığın cins, iyi engel aşan yarış atları beslediğini anlattı ve babasının istediği zaman Michael Kardeş'e bolca bahşiş verdiğini çünkü Michael Kardeş'in iyi adam olduğunu, ona her zaman kaleye her gün gelen gazetedeki haberleri anlattığını söyledi. Gazetede her çeşitten haber bulunurdu: kazalar, batan gemiler, spor, politika.

– Şimdi gazetelerde hep politika var, dedi. Seninkiler de politikadan konuşur mu?

– Evet, dedi Stephen.

– Benimkiler de, dedi.

Bir an düşündükten sonra:

– Tuhaf bir adın var, dedi, Dedalus, benim adım da tuhaf, Athy. Benim adım bir kent adı. Seninki Latince gibi.

Sonra sordu:

– Bilmece bilir misin?

Stephen:

– Pek bilmem, dedi.

– Bakalım bunu bilecek misin? Kildare ili neden bir adamın pantolon bacağına benzer?

Stephen düşündü taşındı, sonra:

– Bilemeyeceğim, dedi.

– İçinde bir baldır var da ondan, dedi. Anlıyor musun? Athy, Kildare ilinde bir kent ve bir baldır da öteki baldır.

– Ha, anladım, dedi Stephen.

– Bu eski bir bilmece, dedi.

Biraz sonra:

– Bak, dedi.

– Ne var? diye sordu Stephen.

– Biliyor musun, dedi. Bu bilmeceyi başka yoldan da sorabilirsin.

– Öyle mi? dedi Stephen.

– Aynı bilmece. Öteki soruş yolunu biliyor musun?

– Hayır, dedi Stephen.

– Aklına gelmiyor mu öteki yol?

Konuşurken yatak örtülerinin üstünden Stephen'a bakıyordu. Sonra yastığına yaslanarak:

– Başka bir yolu var ama söylemeyeceğim, dedi.

Neden söylemiyordu? At yetiştirdiğine göre onun babası da Saurin'le Pis Roche'un babası gibi yargıç olmalıydı. Kendi babasını düşündü, annesi piyano çalarken nasıl şarkı söylediğini, altı peni istediği zaman nasıl hep bir şilin verdiğini ve öbür çocukların babaları gibi yargıç olmadığı için onun hesabına üzüldü. Öyleyse neden buraya, öbürlerinin yanına yollamışlardı onu? Ama babası onu orada tanıyacaklarını çünkü büyük amcasının elli yıl önce orada kurtarıcının önünde bir konuşma yapmış olduğunu anlatmıştı. O çağların insanları eski giyimlerinden tanınıyordu. Çok ağırbaşlı görüyordu o çağları: Clongowes'lu çocukların pirinç düğmeli mavi ceketler, sarı yelekler, tavşan postundan şapkalar giyerek büyükler gibi bira içtiği ve tavşan kovalamak için tazı besledikleri zamanlar acaba onlar mıydı diye düşündü.

Pencereye bakınca gün ışığının zayıfladığını gördü. Oyun alanında bulutlu külrengi bir ışık olurdu şimdi. Oyun alanından gürültü işitilmiyordu. Temaları çalışıyor olmalıydı sınıf ya da belki Arnall Baba kitaptan okuyordu.

Ona hiç ilaç vermemeleri tuhaftı. Belki Michael Kardeş geri gelirken getirecekti. Revirde insana berbat şeyler içirdiklerini söylüyorlardı. Ama şimdi öncekinden daha iyiydi. Yavaş yavaş iyileşmek hoş olacaktı. O zaman kitap okuyabilirdi. Kitaplıkta Hollanda üstüne bir kitap vardı. İçinde pek güzel yabancı isimler, tuhaf görünüşlü kentlerin, gemilerin resim-

leri vardı. Öyle mutlu ediyordu ki insanı bunlara bakmak.

Ne kadar solgundu penceredeki ışık! Ama böylesi güzeldi. Ateş duvarda yükselip alçalıyordu. Dalgalara benziyordu. Birisi yeniden kömür koymuştu ve sesler duydu. Konuşuyorlardı. Dalgaların sesiydi. Ya da dalgalar yükselip alçalırken kendi aralarında konuşuyorlardı.

Dalgalar denizini gördü, uzun karanlık dalgalar yükselip alçalıyor, aysız gecede kapkaranlık. Geminin içine girdiği dalgakıranın ucunda minik bir ışık yanıp sönüyordu: Limana giren gemiyi görmek için su kenarında toplanmış bir insan kalabalığı gördü. Güvertede duran uzun boylu bir adam karanlık düz toprağa bakıyordu: Dalgakıranın ışığında yüzünü gördü, Michael Kardeş'in yaslı yüzünü.

Elini kalabalığa doğru kaldırdığını gördü ve suların üstünde yaslı yüksek bir sesle,

– Öldü, dediğini duydu. Kilisede yatarken gördük.

Kalabalıktan bir üzüntü haykırışı yükseldi.

– Parnell! Parnell! Öldü!

Üzüntüyle inildeyerek dizleri üstüne çöktüler.

Ve sırtında kestanerengi kadife bir elbiseyle omuzlarından sarkan yeşil kadife pelerini içinde Dante'yi su kenarında diz çökmüş insanların arasında gururla ve sessizce geçerken gördü.

* * *

Kıpkırmızı kocaman bir ateş ocağın içinde alevleniyordu ve şamdanın sarmaşıklarla sarmalanmış dallarının altında Noel masası kurulmuştu. Eve biraz geç gelmişlerdi ama yemek hâlâ hazır değildi: Ama annesi bir dakikada hazır olur demişti. Kapının açılmasını, ağır maden kapaklı büyük tabakları taşıyan hizmetçilerin içeri girmesini bekliyorlardı.

Hepsi bekliyordu: Uzakta, pencerenin gölgesinde oturan Charles Amca, ocağın iki yanındaki koltuklarda oturan Dan-

te ile Mr Casey, onların arasında bir sandalyede Stephen, ayakları kabartma süslü ocak taşında. Mr Dedalus şöminenin üstündeki aynada kendini süzdü, bıyıklarının ucunu düzeltti, sonra ceketinin kuyruklarını ayırarak sırtını parıldayan ateşe döndü: Gene de ara sıra elini ceketinin kuyruğundan çekip bıyıklarını burkuyordu. Mr Casey başını bir yana eğdi, gülümseyerek gırtlak bezlerine parmaklarıyla dokundu. Ve Stephen de gülümsedi çünkü Mr Casey'nin boynunda bir gümüş kesesi olmadığını artık biliyordu. Mr Casey'nin çıkardığı o gümüşlü sesin onu nasıl aldattığını düşünmek güldürdü Stephen'ı. Sonra gümüş kesesi orada mı saklı diye Mr Casey'nin elini açmaya uğraşınca parmakların açılmadığını gördü. Mr Casey de bu üç parmağı Kraliçe Victoria'ya doğum günü armağanı verirken sakatladığını söylemişti.

Mr Casey uykulu gözlerle Stephen'a gülümseyerek boynunu sıvazladı: Mr Dedalus da ona:

– Evet. Eh şimdi, bu iyi. İyi yürüdük, değil mi, John? Evet... acaba bu gece yemeğe oturabilecek miyiz? Evet... adamakılh bir oksijen aldık bugün Burun'da. Gerçekten.

Sonra Dante'ye dönerek:

– Bugün hiç dışarı çıkmadınız mı, Mrs Riordan? dedi.

Dante suratını asarak kısaca:

– Hayır, dedi.

Mr Dedalus ceketinin kuyruklarını elinden bırakarak büfeye doğru gitti. Dolaptan büyük bir taş viski çanağı çıkararak sürahiyi yavaş yavaş doldurdu. Ara sıra eğilerek ne kadar doldurduğuna bakıyordu. Çanağı dolaba yerleştirdikten sonra viskinin birazını iki bardağa boşalttı, biraz su ekledi, bardakları alarak şömineye yaklaştı.

– Bir yudumcuk, John, dedi. İştahını açsın diye.

Mr Casey bardağı aldı, içti, şöminenin üstüne bıraktı. Sonra:

– Arkadaşımız Cristopher'ı düşünmekten kendimi alamıyorum, dedi.

Tutulduğu kahkaha ve öksürük nöbetini geçiştirdikten sonra:

– ... o herifler için o şampanyayı yaptığını düşünmekten, diye ekledi.

Mr Dedalus yüksek sesle güldü:

–Christy mi? dedi. Onun kel kafasındaki siğillerin bir tekinde bütün bir tilki sürüsünde olduğundan fazla kurnazlık var.

Başını yana eğdi, gözlerini yumdu, dudaklarını sıkı sıkıya yaladıktan sonra bir otelci sesiyle, konuşmaya başladı.

– Hem seninle konuşurken öyle tatlı bir dili var ki, biliyorsun ya. Gerdanı da öylesine nemli ve sulu. Tanrı yardımcısı olsun!

Mr Casey hâlâ öksürük ve kahkaha nöbetiyle uğraşıyordu. Babasının yüzüyle sesinde otelciyi görüp duyunca Stephen güldü.

Mr Dedalus gözlüklerini kaldırdı. Ona doğru eğilerek hafif ve iyi yürekli bir sesle:

– Sen neye gülüyorsun, bacaksız? dedi.

Hizmetçiler girerek tabakları masanın üstüne yerleştirdiler. Mrs Dedalus arkalarından gitti, herkesin yeri ayrıldı.

– Başa otur, dedi.

Mr Dedalus masanın ucuna giderek:

– Şöyle geçin, Mrs Riordan, dedi. John, otur canım!

Charles Amcanın oturduğu yere bakarak:

– Haydi bakalım, bayım, dedi. Sizi burada bir kuş bekliyor.

Herkes yerine oturunca elini tabağın kapağına koydu, açmadan geri çekerek, hızla:

– Haydi, Stephen, dedi.

Yemek öncesi şükran duasını okumak için ayağa kalktı:

Bizi kutsa, Tanrım, efendimiz İsa yoluyla almak üzere olduğumuz cömertliğinin bu armağanlarını da kutsa. Amin.

Hepsi haç çıkardı. Mr Dedalus sevinçle iç geçirerek kenarları pırıldayan damlacıklarla incilenen ağır kapağı tabaktan kaldırdı.

Stephen, doldurulmuş ve şişe geçmiş olarak bir süre mutfak masasında yatmış olan tombul hindiye baktı. Bu hindi için babasının d'Olier Sokağı'ndaki Dunn'ın kasap dükkânında yirmi bir şilin ödediğini biliyordu. Adam da ne kadar iyi olduğunu göstermek için habire hayvanın göğüs kemiğini dürtmüş durmuştu: Adamın sesini de hatırladı:

– Bunu alın, bayım! Esaslı parça bu.

Clongowes'da Mr Barrett sopasına niçin hindi derdi acaba? Ama Clongowes uzaktaydı: Hem tabaklardan, çanaklardan hindiyle jambonun ve kerevizin sıcak yoğun kokusu yükseliyordu ve şöminede alev alev, kıpkırmızıydı ve yeşil sarmaşıkla kırmızı çobanpüskülü öyle mutlu ediyordu ki insanı ve yemek bitince içine soyulmuş bademlerle defne yaprakları sıkıştırılmış, çevresinde mavimsi bir alev yanan, tepesinde de küçük bir yeşil bayrak sallanan kocaman erik tatlısı yemek odasına getirilecekti.

Onun ilk Noel yemeğiydi bu. Çocuk odasında bekleyen küçük kardeşlerini düşündü, kendisinin de çok kere beklediği gibi; tatlı gelene dek. Dik yakasıyla Eton ceketinin içinde kendini hem tuhaf hem de büyümüş buluyordu: Sonra sabahleyin annesi onu kilisedeki tören için giydirilmiş olarak aşağı kata indirince babası ağlamıştı. Kendi babası aklına gelmişti de ondan. Charles Amca da öyle söylemişti.

Mr Dedalus tabağın kapağını yerleştirip iştahla yemeğe başladı. Sonra:

– Zavallı Christy, dedi. Dolandırıcılıktan çarpıldı gövdesi neredeyse.

– Simon, dedi Mrs Dedalus, Mrs Riordan'a hiç salça vermedin!

Mr Dedalus salça tabağını kaptı.

– Vermemiş miyim, dedi. Mrs Riordan, acıyın bu köre.

Dante elleriyle tabağını örterek:

– Eksik olmayın, istemiyorum, dedi.

Mr Dedalus, Charles Amca'ya döndü.

– Siz nasılsınız, bayım?

– Demir gibi, Simon.

– Sen, John?

– Her şey tamam. Sen işine bak.

– Mary? Al, Stephen, saçını kıvırcık yapsın diye bu.

Stephen'ın tabağına bolca salça koyduktan sonra tabağı gene masaya yerleştirdi. Sonra Charles Amca'ya etin yumuşak olup olmadığını sordu. Ağzı dolu olduğu için Charles Amca konuşamıyordu; ama başıyla iyi olduğunu işaret etti.

– Bizim arkadaş piskoposa iyi karşılık verdi. Ne dersin! dedi Mr Dedalus.

– Bu kadar iyi olabileceğini ummazdım, dedi Mr Casey.

– *Tanrı'nın evini bir oy sandığı gibi kullanmaktan vazgeçersen ben de paramı öderim, sayın papaz.*

– Ne güzel söz, dedi Dante. Katolik olduğunu ileri süren bir adamın papazına vereceği karşılık böyle olmalı.

– Suç kendilerinde, dedi Mr Dedalus tatlı dillilikle. Akıllarını başlarında olsa dikkatlerini yalnız dine yöneltirler.

– Din budur, dedi Dante. İnsanları uyarmakla görevlerini yerine getiriyorlar.

– Tanrı'nın evine bütün alçakgönüllülüğümüzle yaratıcımıza dua etmek için gidiyoruz, dedi Mr Casey. Seçim konuşması dinlemeye değil.

– Din budur, dedi Dante bir daha. Hakları var. Sürülerine yol göstermeleri gerekir.

– Ve kürsüden politika vaazı vermelidirler, öyle mi? dedi Mr Dedalus.

– Elbette, dedi Dante. Bu halkın ahlakıyla ilgili. Sürüsüne

neyin yanlış, neyin doğru olduğunu göstermeyen papaz, papaz değildir.

Mrs Dedalus çatalını, bıçağını masaya bırakarak:

– Ne olursunuz, hiç olmazsa yılın bu gününde politika tartışmasına başlamayın, dedi.

– Çok doğru, dedi Charles Amca. Haydi, Simon, yeter artık. Başka söz istemez.

– Evet, evet, dedi Mr Dedalus aceleyle.

Yiğitçe kapağı kaldırarak:

– Haydi bakalım, kim daha hindi istiyor? dedi.

Kimse karşılık vermedi. Dante:

– Tam bir Katoliğe uygun konuşma, dedi.

– Mrs Riordan, yalvarırım size, dedi Mrs Dedalus. Ne olur bırakalım bu tartışmayı.

Dante, ona dönerek:

– Burada böyle oturup kilisemin yöneticilerine sövüldüğünü dinleyeyim mi istiyorsunuz? dedi.

– Onlara bir şey söyleyen yok, dedi Mr Dedalus, politikaya burunlarını sokmadıkları sürece.

– İrlanda'nın piskoposları ve papazları konuştular, dedi Dante, emirlerine boyun eğilmelidir.

– Politikadan vazgeçsinler, dedi Mr Casey, yoksa halk da onların kiliselerinden vazgeçiverir.

– Duyuyor musunuz? dedi Dante, Mrs Dedalus'a dönerek.

– Mr Casey! Simon! dedi Mrs Dedalus, bitsin artık bu.

– Yazık! Yazık! dedi Charles Amca.

– Ne? diye haykırdı Mrs Dedalus. İngilizler böyle istedi diye onu yalnız mı bırakmalıydık?

– Önderlik edecek değeri kalmamıştı artık, dedi Dante. Günahı apaçık ortadaydı.

– Hepimizin günahları var, hem de kapkara günahlar, dedi Mr Casey soğuk bir sesle.

– *Yazıklar olsun ayıbı getiren adama!* dedi Mrs Riordan.

Boynuma bir değirmen taşı bağlayıp denize atmak yeğdir benim küçüklerimi ayıba bulaştıracağına. Bunlar Kutsal Ruh'un sözleri...

– Bana sorarsanız adamakıllı çirkin sözler, dedi Mr Dedalus serinkanlılıkla.

– Simon! Simon! dedi Charles Amca. Çocuk.

– Evet, evet, dedi Mr Dedalus. Şeyi demek istiyordum... Trendeki hamalın kullandığı çirkin sözleri demek istiyordum. Peki, tamam! Gel, Stephen, göster bakayım tabağını, arkadaş. Ye bakalım şimdi, haydi.

Stephen'ın tabağını tepeleme doldurduktan sonra Charles Amca'yla Mr Casey'e de hindiden iri parçalar ve bolca salça verdi. Mrs Dedalus az yiyordu. Dante elleri kucağında oturuyordu. Yüzü kızarmıştı. Mr Dedalus çatal bıçakla tabağın dibini taradıktan sonra:

– Bakın şurada papanın burnu dedikleri güzel bir parça var. Eğer herhangi bir bay ya da bayan...

Et parçasını çatalın ucunda tutup gösterdi. Kimse ses çıkarmadı. Kendi tabağına koyarak:

– Hiçbiriniz önceden sormadığımı söyleyemezsiniz, dedi. Kendim yesem iyi olacak galiba çünkü son günlerde sağlık durumum iyi gitmiyor.

Stephen'a göz kırparak kapağı yerine koyduktan sonra yemeye başladı.

O yerken kimse konuşmuyordu.

– Bakın hava iyi gitti bugün, dedi. Aşağıda bir yığın da yabancı vardı.

Kimse konuşmadı.

– Geçen Noel olduğundan daha fazla yabancı varmış gibi geldi bana, dedi.

Yüzlerini tabaklarına eğmiş oturan öbürlerine baktı. Hiçbirinden karşılık alamayınca bir an durdu, sonra acı bir sesle:

– Noel yemeğim de rezil oldu zaten, dedi.

– Kilisenin yöneticilerine saygı duyulmayan bir evde ne talih ne de inayet olabilir, dedi Dante.

Mr Dedalus çatalını bıçağını gürültüyle tabağına fırlattı.

– Saygı! dedi. Çenesi düşük Billy'ye mi ya da Arnnagh'daki bok tulumuna mı? Saygı!

– Kilisenin Prensleri, dedi Mr Casey, durgun bir aşağılamayla.

– Lord Leitrim'in arabacısı, evet, dedi Mr. Dedalus.

– Onlar Tanrı'nın sevgili kulları, dedi Dante. Vatanlarının gurur kaynağı.

– Bok tulumu, dedi Mr Dedalus, kabaca. Dinlenirken yüzü güzel oluyor. Bir soğuk kış gününde jambonuyla lahanasının başında tıkınırken görmelisiniz o herifi. Hay canına yandığımın!

Yüz çizgilerine bir hayvanlık ifadesi verip dudaklarını şapırdattı.

– Simon, Stephen'ın önünde böyle konuşmamalısın! Doğru değil.

– Büyüdüğü zaman bütün bunları hatırlayacak o, dedi Dante, köpürerek – kendi evinde Tanrı'nın, dinin, papazların nasıl anıldığını hatırlayacak.

– O papazlarla yardakçılarının Parnell'in gönlünü nasıl kırdıklarını, nasıl onu mezarına kadar kovaladıklarını da hatırlasın, diye bağırdı Mr Casey masanın öteki yanından Dante'ye: Büyüdüğü zaman onu da hatırlasın!

– Orospu çocukları! diye haykırdı Mr Dedalus. Zor duruma düşer düşmez kalleşlik ettiler ona. Lağım sıçanları gibi parçalamak için üstüne üşüştüler. Alçak köpekler! Benziyorlar da köpeğe! İsa adına, benziyorlar!

– Gerekeni yaptılar, dedi Dante. Papazlarının, piskoposlarının dediğini yaptılar. Var olsunlar!

– Tanrım, koca yılın bir tek gününde bile bu sıkıcı tar-

tışmalardan kurtulamadığımızı görmek ne kadar üzücü bir şey, dedi Mrs Dedalus.

Charles Amca uysal bir tavırla ellerini kaldırarak:

– Haydi artık, haydi artık, haydi artık! dedi. Düşüncelerimiz ne olursa olsun söyleyeceklerimizi bu kızgınlığa, bu kötü sözlere başvurmadan söyleyemez miyiz? Ne kötü şey bu.

Mrs Dedalus, Dante'ye alçak sesle bir şeyler söyledi ama Dante pes perdeden:

– Susmayacağım. Dinini satmış Katolikler kiliseme söver, üstüne tükürürlerse ben dinimi, kilisemi savunacağım, dedi.

Mr Casey tabağını kabaca sofranın ortasına itti, dirseklerini masaya dayayıp kısık bir sesle Mr Dedalus'a:

– Çok ünlü bir tükürük hikâyesi anlatmış mıydım sana? dedi.

– Hayır, John, dedi Mr Dedalus.

– Peki öyleyse, dedi Mr Casey. Öğretici yanı zengin bir hikâyedir. Yakın bir zamanda şimdi içinde bulunduğumuz Wicklow ilinde geçmişti.

Sözünü kesip Dante'ye dönerek sessiz bir kızgınlıkla:

– Size de şu kadarım söyleyeyim ki bayan, eğer benden söz ediyorsanız, ben dininden dönmüş bir Katolik değilim. Benden önce babam, onun babası, onun da babası nasıl Katolik idiyse ben de öyle bir Katoliğim ve bizler inancımızı satmaktansa ölmeyi yeğ tuttuk.

– Öyleyse şimdi konuştuğunuz gibi konuşmaktan daha çok utanç duymanız gerekir, dedi Dante.

– Hikâyeyi, John, dedi Mr Dedalus gülümseyerek. Hikâyeyi dinleyelim!

– Katolikmiş, dedi Dante alayla. Bu gece burada duyduklarını Protestanların en koyusu söylemezdi.

Mr Dedalus bir köy ozanı gibi başını iki yana sallayarak yanık yanık mırıldanmaya başladı:

– Size bir daha söylüyorum, ben Protestan falan değilim,

dedi Mr Casey kızararak.

Mr Dedalus, başını hâlâ sallayarak, homurtulu, burundan gelme bir sesle şarkı söylemeye başladı:

Kiliseye hiç gitmeyen
Bütün Katolikler, gelin.

Çatalını, bıçağını keyifle yeniden eline alarak yemeye koyuldu. Mr Casey'e:

– Hikâyeyi anlat, John, dedi. Yemekleri sindirmemize yardım eder.

Kavuşturduğu elleri üstünden gözlerini masaya dikmiş olan Mr Casey'nin yüzüne sevgiyle baktı Stephen. Ateşin yanında onun yakınına oturup karanlık, kızgın yüzüne bakmak hoşuna gidiyordu. Ama koyu renk gözleri hiç kızgın olmazdı ve sesini dinlemek hoştu. Ama neden öyleyse papazlara karşıydı? Çünkü o zaman Dante haklı olmalı. Ama babası Dante'nin, bir zamanlar rahibeyken erkek kardeşi incik boncuk karşılığında yerlilerden o parayı alınca, Alleghanyler'deki manastırdan ayrıldığını anlatmıştı. Belki bu yüzden Parnell'e karşı böyle sertti. Ve Stephen'ın Eileen'le oynamasından hoşlanmıyordu çünkü Eileen Protestandı. Dante küçükken Protestanlar Kutsal Bakire ile alay ederlermiş. *Fildişi Kule* derlerdi, *Altın Ev*! Bir zaman nasıl fildişi kule ya da altın ev olabilir? Kim haklıydı o zaman? Sonra Clongowes revirindeki akşamı hatırladı, karanlık suları, dalgakıranın ucundaki ışığı ve olanı duydukları zaman insanlardan çıkan yaslı iniltiyi.

Eileen'in uzun beyaz elleri vardı. Bir akşam oynarlarken elleriyle Stephen'ın gözlerini kapamıştı: uzun, beyaz, ince, soğuk, yumuşak. Buydu fildişi: soğuk beyaz bir şey. *Fildişi Kule* bu demekti.

– Hikâye oldukça kısa, hem de tatlı, dedi Mr Casey. Arcklow'da bir gündü, zehir gibi soğuk bir gündü, önderimizin ölümünden az önce. Tanrı yardımcısı olsun!

Yorulmuş gibi gözlerini kapatarak duraladı. Mr Dedalus tabağından aldığı kemikten eti dişiyle sıyırırken:

– Öldürülmeden az önce demek istiyorsun yani, dedi.

Mr Casey gözlerini açtı, içini çekti, devam etti:

– Arcklow'da olduğum bir gündü. Bir toplantıya gitmiştik. Toplantı bittikten sonra istasyona varmak için kalabalığın içinden geçmemiz gerekiyordu. Böyle yuhalama, ıslıklama duymamışındır. Sövmenin her çeşidini yağdırdılar üstümüze. Bir de yaşlı karı vardı aralarında, sarhoş bir mama falandı herhalde ve yalnız benimle ilgileniyordu. Burnumun dibinde çığlıklar atarak, bağırmanın yanı sıra zıplayıp sıçrıyordu: *Papaz düşmanı! Paris parası! Mr Fox! Kitty O'Shea*!

– Ya sen ne yaptın, John? diye sordu Mr Dedalus.

– Bıraktım bağırsın, dedi Mr Casey. Hava soğuktu ve gönlümü hoş tutmak için (kusuruma bakmayın, bayan) ağzıma bir tutam Tullamore almıştım. Zaten bir şey söyleyemezdim çünkü ağzım tütün suyuyla doluydu.

– Ee, John?

– Evet! Bıraktım gönlünce bağırsın *Kitty O'Shea* falan diye. Ama sonunda o kadın için öyle bir söz etti ki o sözü burada tekrarlayarak bu Noel masasını ve sizin kulaklarınızı kirletmek istemem bayan.

Duraladı. Mr Dedalus başını kemikten kaldırarak sordu:

– Sen ne yaptın, John?

– Ne mi yaptım! dedi Mr Casey. O sözü söylediği zaman çirkin yüzünü burnumun dibine sokmuştu. Benim ağzım da tütünün suyuyla doluydu. Ona doğru eğilip tıpkı şöyle *tuh* deyiverdim.

Yana dönerek tükürür gibi yaptı.

– *Tuh* deyiverdim, tam gözünün içine.

Elini gözüne vurarak kısık bir acı çığlığı attı.

– *Amanın, İsa, Meryem, Jozef*! dedi. *Kör oldum! Kör oldum!*

Boğuldum! Bir öksürük ve kahkaha nöbetine tutularak durdu, bir daha:

– *Gözüm çıktı, gözüm*, diyerek.

Mr Dedalus sandalyesinde arkasına yaslanarak sesli sesli gülerken, Charles Amca başını iki yana salladı.

Dante çok kızgın görünüyordu ve onlar gülerken:

– Çok hoş! Hıh! Çok hoş! diyordu.

Kadının gözüne tükürmek hoş değildi.

Ama kadın Kitty O'Shea için ne söylemişti ki Mr Casey bunu tekrarlamıyordu? Mr Casey'nin insan toplulukları arasından ilerlediğini, bir arabadan söylevler verdiğini düşündü. Bunun için hapse girmişti. Çavuş O'Neill'in bir gece eve geldiğini, avluda babasıyla kısık bir sesle konuşurken bir yandan da şapkasının kenarını sinirli sinirli çiğnediğini hatırladı. Ve o gece Mr Casey Dublin'e trenle gitmemişti. Onun yerine kapıya bir araba gelmişti ve babası Cabinteely yolu diye bir şeyler söylemişti.

O da babası da İrlanda'da ve Parnell tarafındaydı: Dante de öyleydi çünkü bir gece meydanda bando çalarken *God Save the Queen*'e şapkasını çıkartan bir adamın kafasına şemsiyesiyle vurmuştu, marş bitince.

Mr Dedalus aşağılayıcı bir homurtu sesi çıkardı.

– Ah, John, dedi. Onlar için doğrusu bu. Bizler papaz boyunduruğunda talihsiz bir ulustuk hep. Üstelik hep öyle kalacağız sonuna kadar.

Charles Amca başım sallayarak:

– Kötü! Kötü! dedi.

Mr Dedalus bir daha:

– Papaz boyunduruğunda Tanrı'dan yoksun bir ulus, dedi.

Sağındaki duvarda asılı duran büyükbabasının resmini göstererek:

– Şuradaki yaşlı adamcağızı görüyor musun, John? dedi. En koyu baskı günlerinde en iyi İrlandalıydı. Beyaz Gömlek-

lilerden olduğu için idama mahkûm edilmişti. Şu papaz arkadaşlarımız üstüne bir sözü vardı. Yaşadığım sürece bu heriflerden hiçbirine evimde yemek yedirmem, derdi.

Dante öfkeyle sözünü kesti:

– Papaz boyunduruğunda bir ulussak bundan gurur duymalıyız! Onlar Tanrı'nın gözbebeği. *Onlara dokunmayın*, diyor. İsa, *çünkü onlar Benim gözbebeğim*.

– Öyleyse vatanımızı sevemez miyiz? diye sordu Mr Casey. Bize önderlik etmek için doğmuş bir adamın arkasından gitmemiz gerekmez mi?

– Vatanını satmış bir adam! diye cevap verdi Dante. Vatan haini, bir ahlak düşkünü! Papazların hakkı vardı onu bırakmakta. Papazlar her zaman İrlanda'nın gerçek dostu oldular.

– Ya, demek öyle oldular? dedi Mr Casey.

Yumruğunu masaya koydu. Suratını öfkeyle asarak parmaklarını bir bir uzatmaya başladı.

– İrlanda piskoposları birlik zamanında Piskopos Lanigan'ın Cornwallis Markisine bağlılığını bildirmesiyle bizlere hainlik etmediler mi? Piskoposlarımızla papazlarımız 1829 yılında vatanımızın emeklerini Katolik özgürlüğü karşılığında satmadılar mı? Fenian hareketini kürsüde ve günah çıkarma odasında kötülemediler mi? Terence Bellew MacManus'un küllerine saygısızlık etmediler mi?

Kızgınlıktan yüzü alev alev yanıyordu. Söylenen sözlerin verdiği coşkunlukla kendi yanaklarının da kızardığını sezdi Stephen. Mr Dedalus kaba bir aşağılamayla kıkırdadı.

– Tanrı adına, diye haykırdı. Şu meret Paul Gullon'ı unutmuştum! Tanrı'nm bir başka gözbebeği!

Dante masaya eğilerek Mr Casey'ye bağırdı:

– Haklı! Haklı! Her zaman haklıydı onlar! Tanrı, ahlak, din her şeyden önce!

Ne denli ateşlendiğini gören Mrs Dedalus, Dante'ye:

– Mrs Riordan, onlara karşılık vereceğim diye sinirlenmeyin, dedi.

– Tanrı, din her şeyden önce diye haykırdı Dante. Tanrı, din, dünyadan önce!

Mr Casey sıkılmış yumruğunu kaldırarak masaya güm diye indirdi.

– Peki öyleyse, diye bağırdı, boğuk bir sesle, madem ki öyle, İrlanda'ya Tanrı gerekmez!

– John! John! diye haykırdı Mr Dedalus, Mr Casey'nin ceketinin koluna yapışarak.

Dante çevresine bakındı. Yanakları titriyordu. Mr Casey sandalyesinden zorlukla doğrularak masanın üstünden ona doğru eğildi, örümcek ağı süpürürmüş gibi, bir eliyle gözlerinin önündeki havayı iterek.

– İrlanda Tanrı istemiyor! diye bağırdı. İrlanda'da Tanrı'dan bıktık artık! Gitsin bu Tanrı!

– Dinsiz! İblis! diye bir çığlık attı Dante, ayağa kalkarak ve neredeyse Mr Casey'nin yüzüne tükürerek.

Charles Amcayla Mr Dedalus, Mr Casey'yi yeniden sandalyesine çektiler. İkisi de aklını başına toplamasını söylüyorlardı. Karanlık ve alev alev gözlerini ileri dikmiş, habire:

– Gitsin Tanrı! diyordu.

Dante sandalyesini sertçe bir yana iterek masadan kalktı. Düşürdüğü peçete halkası halının üstünde yavaşça yuvarlanarak koltuklardan birinin ayağında durdu. Mr Dedalus hızla kalkarak onun ardından kapıya gitti. Kapıya varınca Dante hırsla döndü, odadakilere doğru bağırdı. Yanakları kıpkırmızıydı ve sinirden tir tir titriyordu:

– Cehennem kaçkını İblis! Biz kazandık! Ezdik geberttik onu! Zebani!

Kapıyı çarpıp çıktı.

Mr Casey kollarını kurtararak bir üzüntü hıçkırığıyla birden başını eğdi.

– Zavallı Parnell! diye haykırdı yüksek sesle. Öldü benim kralım!

Yüksek sesle acı acı hıçkırdı.

Korkudan allak bullak olmuş yüzünü kaldırınca, Stephen babasının gözlerinin yaşla dolu olduğunu gördü.

* * *

Çocuklar ikişer üçer toplanmış konuşuyorlardı.

Biri:

– Lyons tepesi yakınında yakalamışlar, dedi.

– Kim yakalamış?

– Mr Gleeson'la papaz. Arabadaymışlar.

Gene aynı çocuk:

– Üst sınıflardan bir çocuk söyledi, dedi.

Fleming sordu:

– Iyi ama, neden kaçmışlar? Anlatsana.

– Neden olduğunu ben biliyorum, dedi Cecil Thunder. Rektörün odasından para yürütmüşler de ondan.

– Kim yürütmüş?

– Kickham'ın kardeşi. Hepsi paylaşmışlar.

Ama bu hırsızlıktı. Nasıl yaparlardı bunu?

– Amma iyi biliyormuşsun sen de be, Thunder! dedi Wells. Niye tüydüklerini ben biliyorum.

– Haydi, söylesene.

– Söyleme dediler, dedi Wells.

– Haydi söyle, Wells, dediler hep birden. Bize söylemekten ne çıkar? Kimseye anlatmayız.

İşitmek için Stephen başını öne eğdi. Bir gelen olup olmadığını görmek için Wells sağa sola bakındı. Sonra kısık bir sesle:

– Kilise kilerinde saklanan şarap var ya? dedi.

– Evet!

– Onu içmişler işte. Kimin içtiği de kokudan anlaşılmış. Onun için kaçmışlar, anladınız mı şimdi?

İlk konuşan çocuk da:

– Evet, üst sınıftaki çocuktan ben de böyle duymuştum, dedi.

Bütün çocuklar sustular. Stephen konuşmaktan çekinerek aralarında durdu, dinliyordu. Gövdesini saran hafif bir korku dalgası gücünü kesti. Bunu nasıl yapabilirlerdi? Karanlık sessiz kileri düşündü. İçlerinde katlanmış cüppelerin sessizce yattığı koyu renk tahta dolaplar vardı orada. Kilise değildi gerçi ama gene da alçak sesle konuşmak gerekirdi. Kutsal bir yerdi. Gemi taşıyıcısı olmak üzere giydirilmek için oraya gittiği yaz akşamını hatırladı, korudaki küçük mihraba alayla gidildiği akşam. Garip kutsal bir yer. Buhurdanı taşıyan çocuk orta zincirinden tutup sallamıştı kömürler sönmesin diye. Mangal kömürü deniyordu buna: Çocuk yavaş yavaş sallarken sessizce yanmış, hafif, ekşi bir koku çıkarmıştı. Sonra hepsi hırkalarını giyince gemiyi rektöre uzatarak durmuştu ve rektör de içine bir kaşık dolusu günlük atmıştı ve günlük de kırmızı korların üstünde tıslamıştı.

Çocuklar alanda birer ikişer toplanmış konuşuyorlardı. Çocuklar küçülmüş gibi geliyordu ona: Çünkü bisikletçilerden biri onu yere yıkmıştı bir gün önce, dilbilgisi iki'den bir oğlan. Çocuğun bisikleti onu hafifçe çakıllı taşa savurunca gözlükleri üç parça olmuştu ve ağzına da biraz çakıl girmişti.

Onun için çocuklar küçülmüş gibi görünüyorlardı, küçülmüş ve uzakta ve kale direkleri öylesine incecik ve uzakta ve yumuşak külrengi gökyüzü öylesine yüksekte. Ama futbol sahalarında oyun yoktu çünkü kriket mevsimi yaklaşıyordu artık: Kimisi Barnes baş olacak diyordu, kimi de Flowers. Ve bütün oyun alanlarında raket oynuyorlar, kriket oynuyorlardı. Oradan buradan yumuşak külrengi havanın içinden kriket sopalarının sesi geliyordu. Pik, pek, pok, pak diyorlardı: bir çeşmeden yavaş yavaş taşan yalağa damlayan küçük damlalar.

O zamana kadar susan Athy birden:

– Hepiniz aldanıyorsunuz, dedi.

Hep birden merakla ona doğru döndüler:

– Neden?

– Biliyor musun?

– Kim söyledi?

– Anlatsana, Athy!

Athy önünde bir taşı tekmeleyerek yalnız başına yürüyen Simon Moonan'ı parmağıyla gösterdi.

– Ona sorun, dedi.

Çocuklar oraya baktılar, sonra:

– Neden ona? dediler.

– O da mı içinde?

Athy sesini alçaltarak:

– O çocuklar niçin tüydüler biliyor musunuz? dedi. Size söylerim ama kimseye anlatmayacaksınız.

– Söyle Athy. Anlat! Madem biliyorsun...

Bir an durdu sonra esrarlı bir tavırla:

– Bir gece Simon Moonan ve Fil Boyle'la alanda yakalanmışlar, dedi.

Çocuklar ona bakarak sordular:

– Yakalanmışlar mı?

– Ne yaparken?

Athy:

– Çalışırlarken, dedi.

Herkes susmuştu ve Athy:

– Onun için işte, dedi.

Stephen çocukların yüzüne baktı ama onların hepsi oyun alanına doğru bakıyordu. Birisine ne olduğunu sormak istedi. Ne demekti alanda çalışmak? Üst sınıftan beş çocuk ne diye kaçmışlardı bunun için? Şaka bu diye düşündü. Simon Moonan'ın giyecekleri güzeldi, bir gece de o kapıdayken futbol on beş'ten çocukların yemekhane halısı üstünde yuvar-

landıkları kremalı şeker topağını göstermişti Stephen'a. Bective Rangers'la maç olduğu geceydi; topu tıpkı kırmızılı, yeşilli bir elma gibi yapmışlardı ama açılıyordu, içi de kremalı şekerlerle doluydu. Bir gün Boyle filin iki dişi vardır diyeceği yerde iki fili vardır demişti ve onun için Fil Boyle adını takmışlardı ona ama her zaman tırmaklarını düzeltip durduğu için kimisi de Bayan Boyle diyordu.

Eileen'in de uzun ince serin ak elleri vardı çünkü kızdı. Fildişi gibi; yumuşak ama. *Fildişi Kule* buydu işte ama Protestanlar anlamıyor, alay ediyorlardı. Bir gün otele doğru bakarak yanında durmuştu Eileen'in. Bir garson direğe bayrak çekiyor, tazının biri de güneş vurmuş çimende oraya buraya seğirtiyordu. Eileen elini Stephen'ın cebine, onun da elini sokmuş olduğu cebine sokmuştu ve o zaman elinin serinliğini, inceliğini, yumuşaklığını duymuştu. İnsanın cebi olması tuhaf bir şey demişti; sonra durup dururken kaçıvermiş, yolun aşağı doğru eğimlenen kıvrımmdan koşarak inip gitmişti. Açık renk saçları güneş altında parlayan altın gibi arkasından uçuşmuştu. *Fildişi Kule. Altın Ev.* Böyle şeyleri düşünmekle anlıyordu insan ne demek olduklarını.

Ama niye alanda? Şey yapmak isteyince giderdin oraya. Kara mermer katları vardı ve bütün gün minik deliklerden su damlardı ve tuhaf bir bayatlamış su kokusu olurdu orada. Ayakyollarından birinin kapısının arkasında iki eliyle birer tuğla tutan Roma elbiseleri içinde sakallı bir adamın kırmızı kalemle çizilmiş bir resmi vardı; altında da resmin adı yazılıydı:

Balbus duvar örüyordu.

Çocuğun biri şaka olsun diye çizmişti. Gülünç bir yüzü vardı ama sakallı adamları çok andırıyordu. Bir başka ayakyolunun duvarındaysa çok güzel geriye yatık bir el yazısıyla şöyle yazılmıştı:

Julius Ceasar Calico Belly'yi yazdı.

Belki bunun için buraya gelmişlerdi çünkü burada kimi çocuklar şaka olsun diye bir şeyler yazardı. Ama ne olsa Athy'nin söyledikleri ve söyleyişi tuhaftı. Şaka değildi, çünkü kaçmışlardı. Öbür çocuklarla oyun alanının öte yanma baktı, korkmaya başladı.

En sonunda Fleming:

– Başkalarının yaptığı işin cezasını biz hepimiz mi çekeceğiz? dedi.

– Geri dönmeyeceğim, göreceksiniz bakın dönüyor muyum, dedi Cecil Thunder. Yemekhanede üç günlük konuşma yasağı, her dakika başında altı vuruş, sekiz vuruş dayakları.

– Evet, dedi Wells. Sonra Barrett de yeni bir kâğıt katlama yolu bulmuş, öyle ki kağıdı açıp kaç sopa yiyeceğine baktıktan sonra gene katlayamıyorsun. Ben de geri dönmeyeceğim.

– Evet, dedi Cecil Thunder sonra etüt yönetmeni de bugün dilbilgisi iki'ye gelmişti.

– İsyan edelim, dedi Fleming. Ne dersiniz?

Hepsi susuyordu. Hava çok sessizdi, kriket sopalarının sesi duyuluyordu ama öncekinden daha hafif: pik, pok.

Wells sordu:

– Ne yapacaklar onlara acaba?

– Simon Moonan'la Fil dayak yiyecekler, dedi Athy, üst sınıftan olanlar dayak yemekle uzaklaştırma arasında seçme yapacaklar.

– Peki hangisini seçiyorlar? diye sordu ilk konuşan çocuk.

– Corrigan'dan başkası uzaklaştırmayı seçiyor, diye cevap verdi Athy. Onu da Mr Gleeson dövecek.

– Ben bilmiyorum neden, dedi Cecil Thunder. O haklı, ötekiler haksız, çünkü biraz sonra dayağın acısı geçer ama okuldan uzaklaştırılan insan yaşadığı sürece böyle tanınır. Hem sonra Gleeson çok dövmez onu.

– Onun için öylesi daha iyi olur.

– Simon Moonan'la Fil'in yerinde olmak istemezdim, dedi Cecil Thunder. Ama sanmıyorum meydan dayağı yiyeceklerini. Belki iki dokuz yerler.

– Yok, yok, dedi Athy. İkisi de en nazik noktadan yiyecekler sopayı.

Wells üstünü başını ovarak ağlamaklı bir sesle:

– Ne olursunuz, efendim, bırakın beni artık! diye haykırdı.

Athy sırıtarak ceketinin yenlerini sıvadı:

Elden ne gelir?
Olup bitmeli.
Sen de sıva donunu
Göster poponu.

Çocuklar gülüştüler; ama Stephen biraz korktuklarını sezdi. Yumuşak külrengi havanın sessizliği içinde oradan buradan kriket sopalarının sesini duyuyordu: pok. Bu haliyle yalnızca bir sesti ama sana vuruyorlarsa acıtırdı. Raket de ses çıkarırdı ama bunun gibi değil. Çocuklar içi kurşun dolu deriyle balina kemiğinden yapılma diyorlardı: Acaba acısı nasıl olur diye düşündü. Çeşit çeşit sesler vardı. İnce uzun kamışların tiz ıslıklı bir sesi oluyordu; düşündü onların acısı nasıl olur diye. Bunu düşünmekten ürperdi ve üşüdü; sonra Athy'nin dediği de... ama bunda gülünecek ne vardı? Ürpertti onu; ama ne zaman pantolonunu indirsen ürperir gibi olurdun da ondandı galiba. Banyoda soyunurken de böyleydi. Acaba kim sıyıracak diye düşündü, öğretmen mi, çocuk mu? Of nasıl öyle gülebilirlerdi buna?

Athy'nin sıvalı kollarına, nasırlı mürekkepli ellerine baktı. Mr Gleeson'un nasıl kollarını sıvayacağını göstermek için kollarını sıvamıştı. Ama Mr Gleeson'un parlak kollukları, temiz beyaz bilekleri, tombul beyaz elleri vardı, tırnakları da uzun ve sivriydi. Belki Bayan Boyle gibi törpülüyordu tırnaklarını. Ama çok uzun ve çok sivriydi tırnakları. Öy-

lesine uzun ve kötü yürekliydiler ki oysa beyaz tombul eller kötü değil nazikti. Kamışın tiz, ıslıklı sesini, kötü yürekli uzun tırnakları, soyununca gömleğin ucunda duyulan üşümeyi düşününce ürperip korkarak titredi ama temiz güçlü, yumuşak o beyaz tombul elleri aklına getirince içinden garip durgun bir zevk duygusu geçti. Cecil Thunder'ın dediklerini düşündü: Mr Gleeson'un Corrigan'ı çok dövmeyeceğini. Fleming, işine öylesi gelir demişti. Ama ondan dolayı değildi bu.

Ta ilerlerden bir ses haykırdı:

– Herkes içeri!

Başka sesler de katıldı:

– Herkes içeri! Herkes içeri!

Yazı dersinde kollarını kavuşturup oturdu, kalemlerin yavaş hışırtısını dinleyerek. Mr Harford oraya buraya gidip kırmızı kalemle küçük işaretler koyuyor, kimi zaman da kalem tutmasını öğretmek için bir çocuğun yanına oturuyordu. Başlığı kendi kendine hecelemeye çalışmıştı, oysa zaten biliyordu çünkü kitabın sonuydu. *Düşüncesiz coşkunluk yolunu şaşırmış bir gemiye benzer*. Ama harflerin çizgileri incecik göze görünmez iplikler gibiydi, sağ gözünü sımsıkı yumup sol gözüyle bakınca büyük harflerin bütün kıvrımlarını ancak görüyordu.

Ama Mr Harford çok iyi adamdı, hiç kızmazdı. Bütün öbür öğretmenler kızıp köpürürlerdi kimi zaman. Ama üst sınıflardaki oğlanların yaptığı işin sıkıntısını ne diye onlar çekecekti? Wells'in dediğine bakılırsa kiler dolabında saklanan kutsal şarabı içmişlerdi ve kimin içtiği kokudan belli olmuştu. Belki kaçırıp bir yerde satmak için kutsal ekmek kabını çalmışlardı. Çok korkunç bir günah olmalıydı bu, oraya gece sessizce gitmek ve çalmak o pırıl pırıl altın şeyi, içine Tanrı konup bereket duası sırasında çiçeklerle mumlar arasında mihraba yerleştirilen iki yandan bulut bulut gün-

lük yükselirken ve oğlan buhurdanı sallarken ve Dominic Kelly koroda birinci bölümü yalnız söylerken. Ama çaldıkları zaman içinde Tanrı yoktu elbette. Ama gene de garipti hem büyük günahtı el bile sürmek ona. Derin bir korku içinde düşündü bu işi; korkunç, garip bir günah; kalemler hafif hafif hışırdarken sessizlikte bunu düşünmek titretti onu. Ama dolaptaki kutsal şarabı alıp içmek sonra koku yüzünden yakalanmak da büyük bir günahtı: Ama korkunç ve garip değildi. Yalnızca biraz mide bulandırır yanı vardı şarap kokusundan dolayı. Çünkü kilisede ilk kutsal komünyonunu yaptığı gün gözlerini yumup ağzını açmış, dilini biraz uzatmıştı: Kutsal komünyonu vermek için rektör ona doğru eğildiğinde tören şarabından sonra rektörün ağzında da hafif şarapsı bir koku duymuştu. Kelime güzeldi çok: şarap. İnsanın aklına koyu erguvan rengini getiriyordu, çünkü Yunanistan'da beyaz tapınakları andıran evlerin dışında yetişen üzümler koyu erguvan renkteydi. Ama rektörün soluğuna karışmış hafif koku ilk komünyonunun sabahında biraz içini bulandırmıştı. İlk komünyon sabahı insanın hayatta en mutlu günü olurdu. Bir gün bir yığın general Napoléon'a en mutlu gününün hangisi olduğunu sormuştu. Büyük bir savaş kazandığı ya da imparator olduğu günü söyleyeceğini sanmışlardı. Oysa Napoléon,

– Baylar, hayatımın en mutlu günü ilk komünyonumu yaptığım gündür, demişti.

Arnall Baba içeri girdi ve Latince dersi başladı; kollarını kavuşturmuş, sırasına yaslanmış oturuyordu. Arnall Baba defterlerini geri verdi ve ödevlerin rezalet olduğunu söyledi, düzeltmelerle birlikte baştan yazılmaları gerekiyordu. Ama en kötüsü Fleming'inkiydi çünkü bir mürekkep lekesi yaprakları birbirine yapıştırmıştı: Ve Arnall Baba defteri ucundan tutup göstererek herhangi bir öğretmene böyle bir ödev vermenin hakaret anlamına geleceğini söyledi.

Sonra Jack Lawton'dan *mare* fiilini çekmesini istedi ama Jack Lawton ablatif halinin tekilinde takılıp kaldı, çoğula geçemedi.

– Utan, utan, dedi Arnall Baba sertçe. Sözde sınıfın en iyisi olacaksın!

Sonra onun yanındakine, onun da yanındakine sordu. Kimse bilemedi. Arnall Baba iyice sessizleşti, her çocuğun cevap vermeye çalışıp beceremeyişiyle daha sessizleşiyordu. Ama yüzü kararmıştı ve gözleri alev alevdi sesinin durgunluğuna karşılık. Sonra Fleming'e sorunca Fleming bu fiilin çoğulu olmadığını söyledi. Arnall Baba birdenbire kitabını kapatıp bağırdı ona:

– Git sınıfın ortasında diz çök! Rastladığım en tembel çocuklardan biri sensin. Sizler de ödevlerinizi baştan yazın.

Fleming ağır ağır yerinden kalkarak en arkada duran iki sıranın arasında diz çöktü. Öbür çocuklar defterlerinin üstüne eğilerek yazmaya koyuldular. Sınıfa bir sessizlik çöktü; Stephen çekinerek Arnall Baba'nın esmer yüzüne baktığı zaman, kızgınlıktan suratının hafifçe kızarmış olduğunu gördü.

Arnall Baba'nın sinirlenmesi günah mıydı acaba yoksa çocukların daha iyi çalışmalarını sağladığı için kızmaya izni var mıydı ya da yalnızca kızmış gibi mi görünüyordu. İzni vardı da ondan çünkü bir papaz neyin günah olduğunu bilir, günahsa yapmazdı. Ama yanlışlıkla bir kere olursa günah çıkarmaya gitmek için ne yapmalıydı? Belki vaize günah çıkartırdı. Vaiz işleyecek olsa o da rektöre giderdi: rektör provinsiyale: provinsiyal de Cizvitlerin başkanma. Buna tarikat düzeni deniyordu: Babasının hepsi için akıllı adamlar olduklarını söylediğini işitmişti. Cizvit olmasalar hepsi de önemli adamlar olabilirlermiş. Arnall Baba ile Paddy Barrett'in, Mr McGlade'le Mr Gleeson'un Cizvit olmasalar ne olabileceklerini düşündü. Zordu bunu düşünmek çünkü o zaman onla-

rı başka renkte ceketler ve pantolonlar, başka çeşit şapkalar giyerken, bıyık, sakal bırakırken göz önüne getirmek gerekiyordu.

Kapı sessizce açıldı ve kapandı. Sınıfta hızla bir fısıltı dolaştı: etüt yönetmeni. Bir anlık bir ölüm sessizliği, sonra raketin en sondaki sıraya çarpışının sesi. Stephen'ın korkudan yüreği hopladı.

– Dayanıklı kimse var mı burada, Arnall Baba? dedi etüt yönetmeni. Bu sınıfta dayak isteyen bir haylaz tembel yaramaz var mı hiç?

Sınıfın ortasına gelince dizleri üstünde duran Fleming'i gördü.

– Haha! diye haykırdı. Kim bu oğlan? Neden böyle diz çökmüş burada? Adın ne senin bakayım?

– Fleming, efendim.

– Haha, Fleming! Haylazın biri elbet. Gözünden anlaşılıyor zaten. Neden diz çökmüş bu, Arnall Baba?

– Latince ödevini kötü yaptı, dedi Arnall Baba, üstelik dilbilgisi sorularının hiçbirini bilemedi.

– Elbette bilemez! diye haykırdı etüt yönetmeni. Elbette bilemez! Doğuştan haylaz! Gözünden anlıyorum.

Elindeki raketi sıraya vurarak bağırdı:

– Kalk, Fleming! Kalk bakayım!

Fleming yavaşça ayağa kalktı.

– Uzat bakalım! diye bağırdı etüt yönetmeni.

Fleming elini uzattı. Raket hızla şaklayan bir ses çıkararak elinin üstüne indi: bir, iki, üç, dört, beş, altı.

– Ötekini!

Raket bir daha altı hızlı şaklamayla inip kalktı.

– Diz çök! diye haykırdı etüt yönetmeni.

Fleming ellerini koltukaltlarına bastırarak diz çöktü, acıdan yüzü gerilmişti; ama ellerinin ne sert olduğunu Stephen biliyordu, çünkü Fleming hep çam sakızıyla ovalardı elleri-

ni. Ama belki de büyük bir acı çekiyordu; çünkü raketin sesi korkunçtu. Stephen'ın yüreği atıyor, çırpınıyordu.

– Dersinize bakın hepiniz! diye bağırdı etüt yönetmeni. Tembel, haylaz yaramazlar istemiyoruz burada, tembel haylaz düzenbaz yumurcaklar sizi. İşinize bakın diyorum size. Dolan Baba her gün gelecek sizi görmeye. Yarın da gelecek Dolan Baba.

Çocuklardan birini raketiyle dürterek:

– Sen, çocuk! Ne zaman gelecekmiş Dolan Baba? dedi.

– Yarın, efendim, dedi Tom Furlong'un sesi.

– Yarın, gene yarın, gene yarın, dedi etüt yönetmeni. İyice aklınıza koyun bunu. Her gün Dolan Baba. Yazın bakalım. Sen, çocuk, kimsin sen?

Stephen'ın yüreği birden yerinden oynadı.

– Dedalus, efendim.

– Neden sen de ötekiler gibi yazmıyorsun?

– Benim... şeyim...

Korkusundan konuşamıyordu.

– Neden yazmıyor, Arnall Baba?

– Gözlüğünü kırmış, dedi Arnall Baba, onun için izin verdim.

– Kırmış mı? Neler işitiyorum? Nedir senin adın? dedi etüt yönetmeni.

– Dedalus efendim.

– Gel buraya, Dedalus. Tembel düzenbaz bacaksız seni. Yüzünden anlıyorum düzenci olduğunu. Nerede kırdın gözlüğünü?

Stephen sınıfın ortasına sendeleyerek geldi, korkudan ve aceleden iyice körleşmişti.

– Nerede kırdın gözlüğünü diye tekrarladı etüt yönetmeni.

– Çakıllı yolda, efendim.

– Haha! Çakıllı yol! dedi etüt yönetmeni. Ben bilirim o numarayı.

Stephen şaşkınlıkla gözlerini yukarı kaldırdı ve bir an için Dolan Baba'nın ak gri yaşlıca yüzünü, iki yandan saçlar kabaran kelimsi ak gri başını gözlüğünün çelik çerçevesini, gözlüğünün ardından bakan hiç renksiz gözlerini gördü. Neden bu numarayı bildiğini söylüyordu?

– Tembel haylaz yaramaz bacaksız! diye haykırdı etüt yönetmeni. Gözlüğümü kırdım! Eski numaralar! Uzat bakayım elini çabuk!

Stephen gözlerini kapayarak avcu yukarı doğru dönük, titreyen elini uzattı. Etüt yönetmeninin bir an kapalı duran parmaklarını açtığını duydu sonra da raket vurulmak üzere kaldırılırken cüppe yeninin hışırtısını işitti. Ortasından kırılan bir sopanın çıkaracağı sesi andıran bir sesle inen kızgın yakıcı batan sızlatan bir vuruşla, titreyen eli ateşe atılmış bir yaprak gibi büzülüverdi: Vuruşun sesiyle verdiği acıdan gözlerine kaynar gözyaşları akın etti. Korkudan bütün gövdesi tir tir titriyordu, kolu titriyordu, büzülmüş tutuşmuş morarmış eli rüzgâra tutulmuş kopmak üzere bir yaprak gibi titriyordu. Bir çığlık, serbest bırakılmak için bir yakarış dilinin ucuna kadar geldi. Ama gözleri gözyaşlarıyla haşlandığı, bütün organları acı ve korkuyla titrediği halde sıcak gözyaşlarını, gırtlağını kavuran çığlığı yuttu.

– Öteki el! diye haykırdı etüt yönetmeni.

Stephen yaralanmış, sarsılan sağ kolunu geri çekip sol elini uzattı. Raket kalkarken cüppenin yeni gene hışırdadı ve hızla şaklayan ses, haşin çıldırtıcı sızlatıcı haşlayan sancıyla eli, avcu, parmakları morlaşmış ve titreyerek kapandı, büzüldü. Kaynar su gözlerinden boşandı; utançla acıyla korkuyla yanarak sarsılan kolunu çekti ve ağzından bir acı uluması yükseldi. Gövdesi korkuyla titriyordu ve gırtlağından gelen kavurucu çığlığı, gözlerinden alev alev yanaklarına dökülen kaynar yaşları utanarak, kızararak duydu:

– Diz çök! diye haykırdı etüt yönetmeni.

Stephen sızlayan ellerini iki yanına bastırarak çabucak diz çöktü. Ellerinin dövülmüş, acıdan şişmiş olduklarını düşününce sanki kendinin değil de bir başkasının elleriymiş gibi acıdı onlara. Son hıçkırıkları boğazında yatıştırarak ve yakıcı sızlatıcı acıyı iki yanına bastırılmış duyarak diz çökerken, avuçları yukarı gelmek üzere uzattığı ellerini, parmaklarının duruşunu düzelten etüt yönetmeninin dokunuşundaki katılığı, havada çaresizce sallanan dövülmüş şişmiş kızarmış avuç ve parmak külçesini düşündü.

– Çalışmanıza bakın, hepiniz, diye haykırdı etüt yönetmeni kapıdan. Dolan Baba her gün gelip bakacak dayak isteyen tembel haylaz yaramaz bacaksızlar var mı yok mu diye. Her gün. Her gün.

Kapı arkasından kapandı.

Sınıf sessizlik içinde yazmaya devam etti. Arnall Baba yerinden kalkarak çocukların arasına girdi, yumuşak bir sesle onlara yardım ediyor, yaptıkları yanlışları söylüyordu. Sesi çok nazik, çok yumuşaktı. Sonra yerine döndü ve Fleming'le Stephen'a:

– Siz ikiniz yerinize dönebilirsiniz, dedi.

Fleming'le Stephen kalktılar, yerlerine giderek oturdular. Utancından kıpkırmızı kesilen Stephen güçsüz ellerinin biriyle çabucak bir kitap açarak üzerine doğru eğildi, yüzü neredeyse kitaba değiyordu.

Haksızlıktı, kötülüktü bu çünkü doktor Stephen'a gözlüksüz bir şey okumamasını söylemiş, o da yeni gözlük göndermesi için hemen o sabah babasına mektup yazmıştı. Üstelik Arnall Baba yeni gözlüğü gelinceye kadar çalışmasa da olabileceğini söylemişti. Sonra da bütün sınıfın önünde düzenbaz diye adlandırılmak, üstelik de dövülmek sınıfta her zaman ya birincilik ya da ikincilik kartı aldığı, Yorkluların önderi olduğu halde! Etüt yönetmeni bunun numara olduğunu nereden bilebilirdi ki? Yönetmenin parmaklarının avcu-

nu açmak için eline değdiğini duymuş, önce elini sıkacağını sanmıştı çünkü parmakları yumuşak ve güçlüydü: Ama bir an sonra cüppe yeninin hışırtısını, sonra da şaklamayı işitmişti. Bundan sonra ona sınıfın ortasında diz çöktürmek de haksızlık, kötülüktü: Arnall Baba ikisine birden yerlerine dönebileceklerini söylemiş, aralarında bir ayırım yapmamıştı. Ödevleri düzelten Arnall Baba'nın alçak, yumuşak sesine kulak verdi. Belki pişman olmuştu şimdi, iyi olmak istiyordu. Ama haksızlıktı, kötü yüreklilikti. Etüt yönetmeni papazdı ama bu haksız, kötü yürekli bir şeydi. Ak gri yüzü, çelik çerçeveli gözlüğün ardından bakan hiçrenksiz gözlerinde de kötülük vardı çünkü güçlü yumuşak parmaklarıyla avcunu açmıştı daha hızlı, daha yüksek ses çıkararak vurabilmek için.

– Pis bir domuzluk bu, başka bir şey değil, dedi Fleming koridorda, sınıflar sıra halinde yemekhaneye doğru giderken. Kendi suçu olmayan bir şeyden dolayı bir çocuğu dövmek domuzluktan başka bir şey değil.

– Gözlüğünü gerçekten istemeyerek kırdın, değil mi? diye sordu Pis Roche.

Fleming'in sözleriyle Stephen'ın yüreği dolmuştu, karşılık vermedi.

– Elbette istemeyerek! dedi Fleming. Ben olsam boyun eğmezdim. Gider rektöre anlatırdım.

– Evet, dedi Cecil Thunder hırsla. Üstelik raketi omzunun gerisine kadar kaldırdığını gördüm. Buna hakkı yok.

– Çok acıttı mı? diye sordu Pis Roche.

– Hem de çok, dedi Stephen.

– Ben olsam boyun eğmem, diye tekrarladı Fleming. Ne Kelkafa'dan ne de başka bir Kelkafa'dan. Pis, domuzuna bir numara bu, başka bir şey değil. Hemen yemekten sonra doğru rektöre gidip anlatırdım ben olsam.

– Evet, öyle yap! Sen de öyle yap, dedi Cecil Thunder.

– Evet, evet. Rektöre gidip anlat sana ne yaptığını, Dedalus, dedi Pis Roche. Çünkü yarın gelip gene döveceğini söyledi.

– Evet, evet, rektöre söyle, dediler hep birden.

Ve dilbilgisi iki'den orada durup dinleyen çocuklar vardı. İçlerinden biri:

– Senato ve Roma vatandaşları Dedalus'un haksız yere ceza gördüğünü bildirdiler, dedi.

Doğru değildi; haksız, kötü yürekli bir şeydi; yemekhanede otururken o utanç verici durumunu ikide birde hatırlayıp aynı acıyı çekti, öyle ki sonunda yüzünde gerçekten bir düzenbazı andıracak bir şey olup olmadığını merak etmeye başladı, aynası olsa bakacaktı. Ama olamazdı; adaletsiz, haksız, kötü bir şeydi.

Paskalya'dan önceki büyük oruç sırasında verdikleri kararmış balık dilimlerini yiyemedi. Patateslerinden birinin üstünde de kürek izi vardı. Evet, çocukların söylediği gibi yapacaktı. Rektöre giderek haksız yere cezalandırıldığını anlatacaktı. Buna benzer bir şeyi daha önce tarihte de biri yapmıştı, tarih kitaplarına başını koydukları büyük bir adam. Rektör de onun haksız yere cezalandırıldığını bildirecekti, çünkü Senato ve Roma vatandaşları bunu yapan adamların haksız yere cezalandırıldıklarını bildirmişlerdi hep. Richmal Magnall'ın *Sorular*'ında adı geçen büyük adamlardı onlar. Tarih hep bu adamları, yaptıkları işleri anlatıyordu ve Peter Parley'in *Yunan ve Roma Öyküleri* de onların hakkındaydı. Peter Parley kendisi birinci yaprakta bir resimdeydi. Bir kır içinden bir yol geçiyordu, yanında da otlar, küçük çalılar vardı: Peter Parley'in Protestan papazları gibi geniş kenarlı bir şapkasıyla kocaman bir sopası vardı ve o yolun üstünden hızla Yunan'a ve Roma'ya doğru yürüyordu.

Yapacağı iş kolaydı. Bütün yapacağı yemek bittikten sonra ve sırası gelip o da dışarı çıkınca yürümekti ama dışarıya

koridora değil de sağdaki merdivenden yukarı kaleye doğru. Bütün yapacağı buydu işte: sağa dönüp merdiveni hızla çıkmak ve daha bir dakika geçmeden kaleyi geçip rektörün odasına giden basık karanlık dar koridorda bulacaktı kendini. Hem bütün çocuklar haksızlık olduğunu söylemişti, Senatoyla Roma halkını söyleyen dilbilgisi iki'den o çocuk bile.

Ne olacaktı? Üst sınıflardaki çocukların yemekhanenin üstünde ayağa kalktıklarını, halının üstünden yürüyerek aşağı inerlerken ayak seslerini duydu: Paddy Rath, Jimmy Magee, İspanyol, Portekizli, beşincisi de Mr Gleeson'un meydan dayağı atacağı Corrigan'dı. Bunun için etüt yönetmeni ona düzenbaz demiş, durup dururken dövmüştü: Ağlamaktan yorgun düşen gözlerini zorlayarak iri yarı Corrigan'ın geniş omuzlarına, sarkık duran büyük kara kafasına çocukların sırasından geçerken baktı. Ama o bir şey yapmıştı, üstelik Mr Gleeson çok dövmeyecekti: Sonra Corrigan'm yıkanırken ne kadar kocaman göründüğü aklına geldi. Derisinin rengi banyonun ucundaki kesek-renkli sığ bataklık suyu gibiydi ve banyodan çıkıp yürüdüğü zaman ayakları ıslak çiniler üstünde şaplardı ve her adımında kalçaları biraz sallanırdı çünkü şişmandı.

Yemekhane yarı yarıya boşalmıştı. Çocuklar hâlâ sırayla dışarı çıkıyorlardı. Merdivenden yukarı çıkabilirdi çünkü yemekhane kapısının dışında ne papaz ne de yönetmen olurdu. Ama gidemezdi. Rektör de etüt yönetmeninden yana çıkacak, bunun bir öğrenci numarası olduğunu sanacak, sonra etüt yönetmeni de eskisi gibi her gün gelecekti, yalnız böylesi daha da kötü olacaktı çünkü gidip onu rektöre şikâyet eden bir çocuğa çok kızacaktı. Çocuklar ona gitmesini söylemişlerdi ama kendileri gitmezlerdi. Her şeyi unutmuşlardı zaten. Yok yok, en iyisi her şeyi unutmaktı, hem belki etüt yönetmeni laf olsun diye her gün geleceğini söylemişti.

Hayır, en iyisi bir kenara saklanmaktı çünkü küçük olunca çoğu zaman böylelikle kurtulurdu insan.

Masasında oturan çocuklar kalktılar. O da kalkarak sıraya girdi. Karar vermesi gerekiyordu. Kapıya yaklaşıyordu. Çocuklarla yola devam ederse bir daha rektöre çıkamazdı çünkü hiçbir zaman oyun alanından bunun için ayrılamazdı. Gittiği halde gene dayak yiyecek olursa o zaman da çocuklar küçük Dedalus'un etüt yönetmenini rektöre söylemeye gittiğini anlatıp alay edeceklerdi.

Halının üstünde yürüyordu ve önünde kapıyı gördü. Olamazdı bu iş: Gidemezdi. Kötü yürekli hiçrenksiz gözlerle kendisine bakan etüt yönetmeninin çıplak başını düşündü ve etüt yönetmeninin ona iki kere adını soran sesini işitir gibi oldu. Bir kere söylendikten sonra neden aklında tutamıyordu bu adı? Birincisinde dinlemiyor muydu, yoksa ikincisinde adıyla alay mı etmek istiyordu? Tarihteki büyük adamların da böyle adları vardı ama kimse onlarla alay etmiyordu. Alay etmek istiyorduysa o kadar, önce kendi adıyla alay etmeliydi. Dolan: Çamaşırcı kadınların adlarına benziyordu.

Kapıya varmıştı. Çabucak sağa dönerek merdivenlerden çıktı ve daha geri dönmeye karar verecek zaman bulamadan, kaleye giden basık karanlık dar koridora girmişti bile. Koridor kapısının eşiğini atlarken, bakmak için başını çevirmeden, aşağıdan geçen bütün çocukların kendisine baktıklarını gördü.

Dar karanhk koridor boyunca yürüdü. Cemaat odalarının kapıları olan küçük kapıların yanından geçti. Karanlığın içinde ileriye, sağa, sola bakarak bunların portreler olmaları gerektiğini düşündü. Ortalık karanlıktı, sessizdi ve gözleri ağlamaktan güçlerini yitirmişlerdi, onun için göremiyordu. Ama bunların o gerçekten sessizce ona doğru bakan azizlerin ve Cizvit büyüklerinin portreleri olduğunu düşündü: Aziz Ignatius Loyola elinde açılmış bir kitap tutuyor ve ki-

tabın içinde *Ad Majorem Dei Gloriam* sözünü gösteriyordu; Aziz Francis Xavier göğsünü işaret ediyordu; Lorenzo Ricci başında sınıf yönetmenlerini andıran beresiyle, kutsal gençliğin üç azizi – Aziz Stanislaus Kostka, Aziz Aloysius Gonzago ve Kutlu John Berchmans, üçünün yüzü de gençti çünkü genç ölmüşlerdi ve sonra Peter Kenny Baba kocaman bir kaputa sarılmış bir sandalyede oturuyor.

Girişin üstündeki sahanlığa varmıştı. Çevresine bakındı. Hamilton Rowan buradan geçmişti ve askerlerin kurşun izleri buradaydı. Bir zamanların uşakları beyaz mareşal pelerinli hortlağı burada görmüşlerdi.

Yaşlı bir uşak sahanlığın öteki yanım süpürüyordu. Ona rektörün odasını sordu. Yaşlı uşak ilerideki kapıyı parmağıyla gösterdi ve Stephen kapıya gidip çalarken arkasından baktı.

Hiçbir karşılık gelmedi. Daha hızlı vurdu. Kısık bir sesin:

– Girin! dediğini duyunca yüreği yerinden oynadı.

Tokmağı çevirip kapıyı açtı ve yeşil yünlü kumaşla kaplı ikinci kapının tokmağını bulmaya çabaladı. Buldu, kapıyı açtı, içeri girdi.

Rektörü bir masaya oturmuş yazı yazarken gördü. Masanın üstünde bir kafatası ve odada ciddi, tuhaf bir koku vardı, koltukların eskimiş deri kaplamaları gibi.

İçinde bulunduğu ciddi yerden ve odanın sessizliğinden dolayı yüreği hızla atıyordu: Kafatasına ve rektörün aydınlık yüzüne baktı.

– Evet, küçük adam, dedi rektör, ne istiyorsun?

Stephen boğazına takılan şeyi yutkunarak:

– Gözlüğümü kırdım, efendim, dedi.

Rektör ağzını açarak:

– A! dedi.

Sonra gülümsedi ve,

– Gözlüğümüzü kırdığımız zaman eve yazıp yenisini isteriz, dedi.

– Eve yazdım, efendim, dedi Stephen, Arnall Baba da yenisi gelinceye kadar çalışmamamı söyledi.

– Çok doğru, dedi rektör.

Stephen o şeyi gene yutkunarak, bacaklarıyla sesinin titremesini durdurmaya çalıştı.

– Ama efendim...

– Evet?

– Dolan Baba bugün gelip beni dövdü ödevimi yazmıyorum diye.

Rektör ses çıkarmadan ona baktı, kanın yüzüne akın ettiğini ve yaşların gözlerine akın etmek üzere olduğunu duydu.

– Adın Dedalus, değil mi? dedi rektör.

– Evet, efendim.

– Nerede kırdın gözlüğünü?

– Çakıllı yolda, efendim. Çocuğun biri bisiklet-evinden çıkıyordu, ben de düştüm, o zaman kırıldı. Çocuğun adını bilmiyorum.

Rektör gene ses çıkarmadan onu süzdü. Sonra gülümseyerek:

– Demek bir yanlışlık olmuş; eminim Dolan Baba bilmiyordu, dedi.

– Ama söyledim ona kırdığımı, efendim, gene dövdü beni.

– Yenisi için eve yazdığını da söyledin mi? dedi rektör.

– Hayır, efendim.

– İşte öyleyse, dedi rektör, demek Dolan Baba anlamamış. Birkaç gün ders yapmaman için sana izin verdiğimi söyleyebilirsin.

Stephen hemen cevap verdi çünkü titremesinin konuşmasına engel olacağından korkuyordu:

– Evet efendim ama Dolan Baba yarın gene gelip beni döveceğini söyledi.

– Pekâlâ, dedi rektör, bir yanlışlık olmuş ve Dolan Baba ile ben kendim konuşacağım. Oldu mu şimdi?

Stephen yaşları gözlerinde duydu, mırıldandı:

– Evet, evet, efendim, teşekkür ederim!

Rektör, masanın kafatası duran yanından elini uzattı ve elini bir an için bu elin içine koyan Stephen serin nemli bir avuç duydu.

– İyi günler o halde, dedi rektör, elini çekerek ve selam vererek.

– İyi günler, efendim, dedi Stephen.

Selam verdi ve sessizce odadan çıktı, kapıları dikkatle, yavaşça kapattı.

Ama sahanlıkta duran yaşlı uşağı geçip bir daha basık dar karanlık koridora girince gittikçe hızlanarak yürümeye başladı. Sıkıntılı karanlığın içinden heyecanla, hızla geçti. Koridorun sonunda dirseğini kapıya çarptı, merdivenleri hızla inerek iki koridoru koşar adım geçti ve açık havaya çıktı.

Oyun alanlarında çocukların bağırışlarmı işitebiliyordu. Koşmaya başladı, hızla koşarak çakıllı yoldan karşıya geçti ve soluk soluğa üçüncü sınıfın alanına ulaştı.

Çocuklar koştuğunu görmüşlerdi. Çevresinde halka oldular, işitebilmek için birbirlerini itiyorlardı.

– Anlat! Anlat!

– Ne dedi?

– İçeri girdin mi?

– Anlat! Anlat!

Ne söylediğini, rektörün ona ne dediğini anlattı, anlatması bitince bütün çocuklar keplerini havaya fırlatarak haykırdılar:

– Hurraa!

Keplerini yakalar yakalamaz yeniden fırlattılar havaya ve gene haykırdılar:

– Hurraa! Hurraa!

Birbirlerinin bileklerini tutarak bir beşik yaptılar, Stephen'ı bunun üstüne çıkarıp kurtulmaya çalışıncaya kadar öylece

taşıdılar. O kurtulunca keplerini gene havaya atarak ve onlar döne döne yükselirken ıslık çalıp haykırarak dört bir yana koşuştular:

– Hurraa! özelkitapgrubu

Kelkafa Dolan için üç kere yuh çektiler, Conmee için de üç kere sağol diye bağırdılar, Clongowes'a gelmiş en iyi rektör olduğunu söylediler.

Yumuşak, külrengi havada bağırtılar sönüp gitti. Yalnız kaldı. Mutluydu, serbestti; ama ne olursa olsun Dolan Baba'ya karşı gurur duymayacaktı. Çok uslu ve uysal olacaktı: Gurur duymadığını gösterebilmek için ona bir iyilik etmek fırsatı çıksa diye düşündü.

Hava yumuşak kurşuni ve ılıktı, akşam oluyordu. Havada akşam kokusu vardı, Binbaşı Barton'ın oralarda yürümeye çıktıklarında soyup yemek için turp söktükleri zaman kırlarda tarlaların kokusu, ceviz ağaçlarının bulunduğu, kameriyenin ilerisindeki küçük korudaki koku.

Çocuklar çeşitli vuruşlar çalışıyorlardı kriket için. Yumuşak kurşuni sessizlikte topların sesini işitebiliyordu: sessiz havanın şurasından burasından da raket sesleri geliyordu, pek, pok, pak: Bir çeşmenin taşan yalağına yavaşça düşen su damlaları gibi.

İkinci Bölüm

Charles Amca o kadar kara bir tütün içiyordu ki sonunda yeğeni ona sabah piposunu bahçenin ucundaki küçük bir kulübede içmesini ima etmek zorunda kaldı.

– Hay hay, Simon. Olur, Simon, dedi yaşlı amcası, alınmadan. Nerede istersen. Kulübede de pekâlâ içebilirim. Daha afiyetli olur.

– Allah belamı versin, dedi Mr Dedalus, içtenlikle, bu berbat tütünü nasıl içebildiğini anlıyorsam. Barut gibi bir şey, Tanrı hakkı için.

– Çok güzel bir tütündür, Simon, diye cevap verdi yaşlı amca. Serin ve sükûnet verici.

Böylece her sabah Charles Amca bahçedeki kulübeye iltica etmeye başladı ama daha önce başının arkasındaki saçları titizce yağlıyor ve tarıyor, silindir şapkasını da fırçalayıp giyiyordu. Piposunu içerken silindir şapkasının kenarıyla piposunun çanak kısmı kulübe kapısının ilerisinden belli belirsiz seçiliyordu. Kameriyem dediği, kedi ve bahçe takımlarıyla paylaştığı pis kokulu kulübeyi aynı zamanda musiki odası olarak da kullanıyordu: Her sabah en sevdiği şarkı-

lardan birini halinden memnun bir tavırla mırıldanırdı: O, *twine me a bower* ya da *Blue Eyes and Golden Hair* ya da *The Groves of Blarney*, gri mavi duman halkaları piposundan ağır ağır yükselip temiz havaya karışırken.

Blackrock'ta geçirdikleri yazın ilk yarısında Charles Amca Stephen'ın devamlı arkadaşıydı. Charles Amca, derisi güneşten yanmış, yüzünün çizgileri sert, beyaz favorili sağlam bir adamdı. Çalışma günlerinde Carysfort Caddesi'ndeki evle şehrin anacaddesinde ailenin alışveriş ettiği dükkânlar arasında gidip gelirdi. Stephen bu gezintilere katılmaktan hoşlanıyordu, çünkü Charles Amca tezgâhın önünde açık duran kutu ya da fıçılardaki yiyeceklerden avuç avuç verirdi ona cömertçe. Bir avuç üzümle talaş ya da üç, dört Amerikan elması alıp cömertçe yeğeninin eline verirdi, dükkâncı rahatsız bir gülümsemeyle bakarken; Stephen bunları almakta yapmacık bir isteksizlik gösterdiği zaman suratını asar ve:

– Al şunları bakalım. İşitiyor musun? Midene iyi gelir, derdi.

Evden istenen malların listesi bitince ikisi birlikte parka gider, Stephen'ın babasının eski bir arkadaşı olan Mike Flynn'ı bir sırada oturmuş kendilerini beklerken bulurlardı. Sonra Stephen parkın çevresinde koşmaya başlardı. Mike Flynn elinde saatle tren istasyonuna yakın olan kapıda beklerken Stephen onun istediği gibi, başı yukarıda, dizlerini kaldırarak ve ellerini yanlarından aşağı dümdüz sarkıtarak yoldan koşardı. Sabah çalışması bitince yetiştirici söyleyeceklerini söyler, kimi zaman da bunları göstermek için o mavi eski bez ayakkabılarıyla gülünç bir şekilde birkaç metre koşardı. Şaşkın çocuklardan ve dadılardan meydana gelme küçük bir çember çevrelerini sarar, Charles Amcayla oturup spordan ve politikadan konuşmaya başladıktan sonra bile beklerlerdi. Babasından Mike Flynn'ın birçok iyi koşucu yetiştirmiş olduğunu duyduğu halde, Stephen çok kereler, sigara

sardığı uzun lekeli parmaklarına doğru eğilirken, öğretmenin sarkık, tıraşsız yüzüne ve uzun şiş parmakları sarma işini bitirip tütün kırıntıları, lifleri tütün kesesine dökülürken birden sigaralardan başını kaldırıp mavi uzaklıklara boş bir bakışla takılan durgun fersiz mavi gözlerine acıyarak bakardı.

Eve dönerlerken çoğu kere Charles Amca kiliseye uğrar, çanak Stephen'ın erişemeyeceği bir yerde olduğu için o elini suya sokar sonra da suyu canlı bir tavırla Stephen'ın elbiselerine, avluya serperdi. Dua ederken kırmızı mendilinin üstüne diz çöker, kilit kelimelerin her sayfanın altına yazılmış olduğu, tutanların elleriyle kararmış bir dua kitabını hafif bir sesle okurdu. Stephen, bu dindarlığı paylaşmasa da ona saygı göstererek yanında diz çökerdi. Çok zaman amcasının bu kadar ciddiyetle neye dua ettiğini düşünürdü. Belki Araf'taki ruhlar ya da mutlu bir ölümün huzuru için dua ediyor ya da belki Tanrı'dan Cork'ta yiyip bitirdiği büyük servetin bir kısmını geri göndermesini istiyordu.

Pazar günleri Stephen babası ve amcasıyla açık hava gezintisine çıkardı. Yaşlı amca nasırlarına rağmen çevikti ve çoğu zaman on, on iki mil yol yürürlerdi. Küçük Stillorgan köyünde yollar ayrılırdı. Ya sola, Dublin dağlarına ya da Goatstow yolundan Dundrum'a doğru giderler, Sandyford'dan eve dönerlerdi. Yolu arşınlarken ya da yol kenarında pis bir meyhanenin tezgâhında dururken büyükler gönüllerinde yatan konulardan, İrlanda politikasından, Munster'den ve kendi aile efsanelerinden konuşurlar, bütün bunlara Stephen istekle kulak verirdi. Anlayamadığı kelimeleri ezbere öğreninceye kadar kendi kendine tekrarlar dururdu: Bu kelimelerin arasından onları saran gerçek dünyanın birkaç görüntüsünü kapardı. Onun da bu dünyanın hayatı içinde yerini alacağı saat yaklaşıyor gibiydi ve ne olduğunu pek belli belirsizce kavrayabildiği ama kendini beklediğini sezdiği büyük role gizlice hazırlanmaya başlamıştı.

Akşamlar ona kalıyordu; yırtık pırtık *Monte Kristo Kontu* çevirisini okuyordu. Bu karanlık intikamcı, çocukluğunda tuhaf ve korkunç olan şeyler hakkında duyduğu ya da düşündüğü ne varsa onun yerini alıyordu. Geceleri, kâğıt çiçeklerden; renkli ince kâğıtlardan, çikolata sarılan yaldızlı kâğıtlardan, masanın üzerinde olağanüstü bir ada mağarası kuruyordu. Çürüklüğünden bıkıp bu manzarayı yıktığında, aklına parlak Marsilya, güneşli pencere kafesleri ve Mercedes gelirdi.

Blackrock'un dışında, dağlara uzanan yolda, gül fidanlarıyla dolu bir bahçe içinde beyaz badanalı küçük bir ev dururdu: Bu evin içinde bir başka Mercedes'in yaşadığını söylerdi kendi kendine. Evden uzaklaşırken de eve dönerken de uzaklığı bu binaya göre ölçerdi: Kitapta olanlar kadar güzel bir dizi serüveni imgeleminde yaşar, bunların sonuna doğru, daha yaşlı ve daha kederli olarak, çok yıllar önce sevgisine karşılık vermeyen Mercedes'le birlikte ayın aydınlattığı bahçede durur ve acılı, onurlu bir yadsıma hareketiyle:

– Madam, misket üzümünü hiç sevmem, derdi.

Aubrey Mills adında bir çocukla arkadaş olarak onunla birlikte bir serüvenciler çetesi kurdu. Aubrey'in düğme iliğinden sarkan bir düdüğü vardı ve kemerine bir bisiklet lambası tutturmuştu, öbürleri kemerlerine hançer gibi, küçük değnekler takıyorlardı. Napoléon'un ne kadar sade giyindiğini okumuş olan Stephen süslenmemeye karar vermişti ve böylece emir vermeden önce yaverinden akıl danışmanın zevkini fazlalaştırmıştı. Çete ihtiyar kızların bahçelerine saldırılarda bulunuyor ya da kaleye giderek yosun bürümüş çentikli kayaların üstünde bir savaş yapıyor, savaştan sonra eve, burunlarında kumsalın bayat kokuları, elleriyle saçlarında yosunların pis kokulu yağları, yorgun kaçaklar olarak dönüyorlardı.

Aubrey'le Stephen'ın birlikte arkadaş oldukları bir sütçü vardı, çok kere süt arabasıyla ineklerin çayıra çıkarıldığı Carrickmines'a gidiyorlardı. Adamlar süt sağarken çocuklar sırayla uysal kısrağa binip çayırda dolaşırlardı. Ama sonbahar gelince inekler çayırdan indi: Pis kokulu yeşil sidik birikintileri, sıvı gübre yığınları, yemliklerde buharı tüten kepekleriyle Stradbrook inek ahırlarının ilk görünüşü Stephen'ın yüreğini bulandırdı. Güneşli günlerde kırlarda o kadar güzel görünen ineklerden iğrendi, verdikleri süte bile bakamaz oldu.

Eylül'ün gelişi onu bu yıl dertlendirmedi çünkü Clongowes'a geri gönderilmeyecekti. Mike Flynn hastaneye kaldırılınca parktaki koşu çalışmaları sona erdi. Aubrey okuldaydı, akşamları ancak bir iki saati boş oluyordu. Çete dağıldı, artık ne gece baskınları ne de kayalar üzerinde savaşmalar vardı. Stephen kimi zaman akşam sütünü dağıtan arabayla dolaşıyordu, bu serin gezintiler ahır avlularının pisliği anısını aklından sildi, sütçünün ceketinde inek kılları, ot tohumları görmekten iğrenmez oldu. Araba ne zaman bir evin önünde dursa iyi silinmiş bir mutfağı, yarı aydınlık bir avluyu ya da hizmetçinin bakracı nasıl tutacağını, kapıyı nasıl kapatacağını görmeye çalışıyordu. Bunun da yeterince tatlı bir hayat olacağını düşündü her akşam böyle yollardan geçip süt dağıtmanın, eğer elinde kalın eldivenleri, cebinde arada sırada atıştıracak fındık fıstıkla dolu bir kesekâğıdı olursa. Ama yüreğini bulandıran ve parkın çevresinde koşarken ansızın bacaklarının gücünü kesen o önsezi, uzun lekeli parmaklarına doğru yaslanır gibi eğilirkenki sarkık tıraşsız yüzüne inançsızca bakmasına yol açan o sezgi, gelecek üzerine düşündüklerini yıkıyordu. Belli belirsiz bir şekilde babasının sıkıntıda olduğunu, Clongowes'a bunun için gönderilmediğini anlıyordu. Bir süredir evindeki küçük değişikliğin farkındaydı; ve değişemez kabul ettiği bu

şeylerde olan değişiklikler çocuksu dünya kavramını az da olsa zedelemişti. Ruhunun karanlığında ara sıra kıpırdandığını duyduğu yükselme tutkusu boşalacak bir yer aramıyordu. Rock Road'un tramvay rayı üstünde kısrağın nal takırtılarını ve arkasında sallanıp tangırdayan büyük bakracı işitirken dış dünyanınkine benzer bir alacakaranlık onun zihnini de karartıyordu.

Gene Mercedes'e döndü, kafasında onun imgesini canlandırırken, tuhaf bir tedirginlik duygusu kanına süzüldü. Kimi zaman bir ateş onu sarıyor, akşamları yalnız başına sessiz yolda yürümeye zorluyordu. Bahçelerin huzuru, pencerelerdeki dost ışıklar tedirgin yüreğine yumuşacık bir etki akıtıyordu. Oynayan çocukların gürültüsü canını sıkıyor, Clongowes'da duyduğundan daha da keskin olarak, ötekilerden başka türlü olduğunu ona duyuruyordu. Oynamak istemiyordu. Ruhunun sürekli gördüğü maddesiz imgeyle gerçek dünyada da karşılaşmak istiyordu. Onu nerede ve nasıl araması gerektiğini bilmiyordu; ama bir önsezi, kendi belirli bir eyleme girişmeden de bu imgenin gelip onu bulacağını söylüyordu. Sanki önceden birbirlerini tanımış ve buluşmak üzere sözleşmişler gibi sessizce karşılaşacaklardı, belki kapılardan birinin önünde ya da daha gizli bir yerde. Karanlık ve sessizliğin ortasında, yalnız başlarına kalacaklardı: Ve o üstün şefkat anında birden değişiverecekti. İmgenin gözleri önünde solarak elle tutulmaz bir şey olacak sonra bir an içinde değişecekti.

* * *

İki büyük sarı yük arabası bir sabah kapının önünde durmuş, içinden çıkan adamlar söküp götürmek üzere eve doluşmuşlardı. Eşyalar, saman tutamları ve ip parçalarıyla dolu ön bahçeden taşınmış, kapıdaki kocaman arabalara yüklenmişti: Her şey düşmeyecek gibi yerleştirildikten sonra araba-

lar gürültüyle yola çıkmıştı: Ve gözü kızarık annesiyle yan yana oturduğu vagondan Stephen arabaların Merrion Road'a doğru yalpalayarak gittiklerini görmüştü.

Şöminedeki ateş bir türlü yanmıyordu o akşam onun için Mr Dedalus alevi çeksin diye ateş demirini ızgaraya yasladı. Halısız, yarı döşeli odanın bir köşesinde uyuklayan Charles Amcanın yanında aile resimleri duvara dayalı duruyordu. Masanın üstündeki lamba taşıyıcıların ayaklarıyla çamurlanmış döşeme tahtaları üzerine zayıf bir ışık veriyordu. Stephen babasının yanında bir taburede oturuyor, uzun ve uyarsız bir monolog dinliyordu. İlkin bundan bir şey anlamadı ama zaman geçtikçe babasının düşmanları olduğunun ve yakında birtakım çarpışmalar yapılacağının farkına vardı. Çarpışmaya kendinin de katılacağını, onun sırtına da bazı ödevler yükleneceğini sezdi. Blackrock'un rahatlığından, eğlencelerinden bu birden kaçış, sıkıntılı sisli şehirden geçiş, bundan sonra içinde yaşayacakları bu çıplak, neşesiz evin düşüncesi gönlünü kararttı: Ve gene bir sezgi, gelecekle ilgili bir önsezi duydu içinde. Hizmetçilerin niçin avluda toplanıp fısıldaştıklarını, babasının niçin ateşe sırtını çevirip kilimin üstünde durduğunu, oturup yemek yemesini söyleyen Charles Amcayla yüksek sesle konuştuğunu da anladı.

– Henüz bir sıkımlık can var bende, Stephen, arkadaşım, dedi Mr Dedalus, ölgün ateşi alevli bir güçlükle karıştırırken. Daha ölmedik, evlat. Hayır, İsa Efendimiz adına (Tanrı beni bağışlasın) daha çok var ölmemize.

Dublin yeni ve karmaşık bir duyumdu. Charles Amcanın aklı öylesine dağılmıştı ki, artık küçük işler için şehre bile gönderemiyorlardı onu ve yeni eve yerleşmenin yarattığı düzensizlik Stephen'ı Blackrock'takinden daha serbest bırakmıştı. Başlangıçta, yakındaki meydanda uslu uslu dolaşmakla yetiniyor ya da en fazla, yan sokaklardan birinin yarısına kadar gidiyordu: Ama kafasında şehrin kabataslak bir hari-

tasını kurduktan sonra gümrük yapılarına varıncaya kadar anacaddelerden birinden yürüdü korkmadan. Kimse hesap sormadan doklar ve rıhtımlar arasından geçti su yüzeyinde kalın sarı bir köpük yığınının ortasında dalgalanarak yüzen mantarların çokluğuna, rıhtım hamallarının kalabalığına, sarsılarak giden arabalara, polislerin taranmamış sakallarına şaşkınlıkla bakarak. Duvarlar boyunca yığılan ya da gemi ambarlarından vinçlerle savrularak çıkarılan yük balyalarının ona hatırlattığı, hayatın yüceliği ve tuhaflığı, onda, akşamları bahçe bahçe dolaşıp Mercedes'i aramasına yol açan tedirginliği yeniden uyandırdı. Bu yeni canlı hayatın ortasında kendini bir başka Marsilya'da sanabilirdi ama parlak gökyüzünü, şarap dükkânlarındaki güneşle ısınmış pencere kafeslerini göremiyordu. Rıhtımlara, ırmağa, basık gökyüzüne baktıkça belirsiz bir memnuniyetsizlik onu sarıyordu ama gene de ondan kaçan birini gerçekten arıyormuş gibi her gün aşağı yukarı dolaşmakta devam etti.

Bir, iki kere annesiyle akrabalarını görmeye gitti: Noel için ışıklandırılmış ve süslenmiş sevinçli dükkânlar önünden geçtikleri halde hayata karşı acılaşmış o sessizlik havasından sıyrılmadı. Acılığının yakın ve uzak nedenleri çoktu. Genç olduğu ve çeşitli tedirgin budalaca itkilerin elinde kaldığı için kendine, ayrıca çevresindeki dünyayı bir pislik ve içtensizlik görünüşüyle yeniden biçimlendiren talih değişikliğine kızıyordu. Ama kızgınlığı bu görünüşe hiçbir şey kazandırmıyordu. Gördüğünü sabırla kaydediyor, kendini bundan ayırıyor ve kırgınlığını gizlice tadıyordu.

Halasının mutfağında arkalıksız bir iskemlede oturuyordu. Ocağın Japon lakesi ile cilalanmış duvarına yansıtıcı olan bir lamba asılmıştı ve bunun ışığıyla halası dizleri üstünde duran akşam gazetesini okuyordu. Uzun bir süre gazetedeki gülümseyen resme baktıktan sonra düşünceli bir tavırla:

– Güzel Mabel Hunter! dedi.

Kıvırcık saçlı bir kız resme bakmak için parmak uçları üstünde uzanarak yavaşça:

– Neyin içinde duruyor, çamur mu? dedi.

– Pandomimada, canım.

Çocuk bukleli başını annesinin koluna yasladı, resme bakarak büyülenmiş gibi mırıldandı:

– Güzel Mabel Hunter!

Büyülenmiş gibi, gözleri uzun zaman yapmacık bir masumiyetle için için alay eden o gözlere takılıp kaldı, hayranlıkla ınırıldandı:

– Ne kadar eşsiz bir yaratık, değil mi?

Ve kömür yükü altında çarpık çarpık yürüyerek sokaktan içeri giren oğlan bu sözleri işitti. Yükünü hemen yere bırakarak görmek için kızın yanına seğirtti. Gazeteyi kızarmış ve kararmış elleriyle açtı, kızı omuzlayarak ve görmediğinden yakınarak.

Eski karanlık pencereli evin üst katındaki daracık kahvaltı odasında oturuyordu. Ateş ışığı duvarda titriyor, pencerenin ötesinde hayaletimsi bir alacakaranlık nehrin üstüne çöküyordu. Ateşin önünde yaşlı bir kadın çay yapmaya çalışıyor, bu işle uğraşırken bir yandan da kısık bir sesle papaz ve doktorun ne dediklerini anlatıyordu. Son günlerde kadında gördükleri birtakım değişiklikleri, tuhaf huylarını, sözlerini de söylüyordu. O ise bunları dinleyerek oturuyor ve gözleriyle izliyordu kömürler arasında açık yatan serüven yollarını, kemerlerle mahzenleri, kıvrıla kıvrıla giden galeriler ve sivri çıkıntılı mağaraları.

Birdenbire kapıda bir şeyin varlığının farkına vardı. Kapı aralığının karanlığında bir kurukafa asılı duruyordu. Ateşin başında konuşanların seslerini duyarak gelen maymun gibi, yıpranmış bir yaratık vardı orada. Sızıldanan bir ses geldi kapıdan:

– Josephine mi o? diye sorarak.

Çayla uğraşan kadın ateşin başından neşeyle karşılık verdi:

– Hayır, bu Stephen.

– Ah... ah, iyi akşamlar, Stephen.

Selama karşılık verirken kapıdaki surata budalaca bir gülümsemenin yayıldığını gördü.

– Bir şey mi istiyorsun, Ellen? diye sordu ateşin başındaki kadın.

Ama o soruya cevap vermedi ve:

– Josephine sanmıştım. Seni Josephine sandım, Stephen, dedi.

Bunu birkaç kere tekrarladıktan sonra güçsüz bir sesle gülmeye koyuldu.

Harold's Cross'ta bir çocuk partisinin ortasında oturuyordu. Sessiz, tetikte davranışı huy haline gelmişti, oyunlara pek katılmıyordu. Çocuklar dans edip tepiniyor, o, neşelerini paylaşmaya çalıştığı halde, parlak şapkalar ve başlıklar arasında kendini karanlık bir kimse olarak görüyordu.

Ama şarkısını söyleyip odanın kuytu bir köşesine çekildikten sonra yalnızlığının tadına varmaya başladı. Akşamın başlangıcında ona yapmacık ve önemsiz görünen neşe, şimdi yatıştırıcı bir hava akıntısı gibiydi, duyuları önünden sevinçle geçer, kanındaki ateşli titreşimleri başkalarının gözlerinden saklarken, dans edenlerin çemberinden, musiki ve kahkahaların ortasından onun bakışı Stephen'ın durduğu köşeye doğru övgüyle, alayla, merakla uzanıp yüreğine heyecan veriyordu.

Çocukların en geç kalanları avluda paltolarını giyiyordu: Parti bitmişti. Kız üstüne bir şal atmıştı, birlikte tramvaya doğru giderlerken, taze ılık soluğunun buğuları atkılı başının üzerinden keyifle uçuyor, camlaşmış yolun üstünde ayakkabıları neşeyle patırdıyordu.

Son tramvaydı. Sıska boz atlar da bunu biliyor ve duru geceyi uyarırcasına çıngıraklarını sallıyorlardı. Biletçi sürücüyle konuşuyor, fenerin yeşil ışığı altında ara sıra ikisi de uyukluyordu. Arabanın boş koltuklarına birkaç renkli bilet saçılmıştı. Yol üzerinde hiçbir ayak sesi duyulmuyordu. Sıska boz atların burunlarını birbirlerine sürtmesinden ve çıngırakların çalmasından başka hiçbir ses gecenin huzurunu bozmuyordu.

Bir şey dinler gibi durdular. Stephen üst basamakta, o alttakinde. Birkaç kere onun basamağına tırmandı sonra gene kendininkine döndü konuşmaları arasında ve bir iki kere de basamakta onun yakınında durdu, aşağı inmeyi unutarak, sonra indi gene. Onun kıpırtılarına bakarken su yüzeyindeki mantarlar gibi oynadı yüreği. Atkının altında gözlerinin ona neler anlattığını işitti ve yarı karanlık bir geçmişte, gerçek ya da düşsel, anlattıkları öyküyü önceden de dinlemiş olduğunu sezdi. Özentilerini öne sürdüğünü gördü, güzel elbisesini, atkısını, uzun siyah çoraplarını, ve kendisinin bütün bunlara binlerce kere kapıldığını anladı. Ama hoplayıp zıplayan yüreğinin gürültüsünü bastıran bir ses yükseldi içinden, sahip olabilmek için sadece elini uzatmasının yeteceği o armağanı alıp almayacağını sordu. Ve Eileen'le yan yana otele, direğe bir dizi bayrak çeken garsonlara, güneş vurmuş çimende oraya buraya koşuşan tazıya bakarak durduklarını, sonra birden onun bir kahkaha atarak yolun eğimli kıvrımından aşağı koşup gittiğini hatırladı. O zaman olduğu gibi şimdi de gönülsüzce duruyordu, önündeki şeylerin durgun bir seyircisiymiş gibi.

– Bu da ona sarılınamı istiyor, diye düşündü. Benimle tramvaya gelmesi bu yüzdendi. Üst basamağa çıktığında kolayca sarılabilirdim ona: Kimseler yok. Onu tutabilir, öpebilirdim.

Ama hiçbirini yapmadı: Boş tramvayda yalnız başına otu-

rurken biletini parça parça etti ve oluklu basamağa neşesizce dikti gözlerini.

Ertesi gün çıplak üst kat odasında saatlerce masa başında oturdu. Önünde yeni bir kalem, yeni bir hokka, yeni yeşil bir defter duruyordu. Birinci sayfanın başına alışkanlıkla Cizvit parolasının baş harflerini yazmıştı: A. M. D. G. Sayfanın ilk satırında yazmaya çalıştığı şiirin başlığı vardı: E – C – ye. Böyle başlamanın doğru olduğunu biliyordu çünkü Lord Byron'ın bütün şiirlerinde buna benzer başlıklar görmüştü. Bu başlığı yazıp altına da süsleyici bir çizgi çektikten sonra hayal kurmaya, defterin kabına resimler çizmeye koyuldu. Kendini Bray'de, Noel yemeği tartışmasının sabahında masaya oturmuş, babasının hisse senedi uyarılarından birinin arkasında Parnell üzerine bir şiir yazmaya çalışırken gördü. Ama beyni temayla uğraşmak istememiş, o da, vazgeçerek, kâğıdı bazı arkadaşlarının adları ve adresleriyle doldurmuştu:

Roderick Kickham
John Lawton
Anthony MacSwiney
Simon Moonan

Şimdi gene beceremeyecekmiş gibi görünüyordu, ama olay üzerinde kafasını zorlayınca kendine güvenini sağladı. Bu süreç sırasında bayağı ve önemsiz saydığı bütün ögeler sahne dışı oldu. Ne tramvayın, ne tramvaycılarm ne de atların hiçbir izi kalmadı: Ne o ne de kendisi görünür bir şekilde göz önüne çıktı. Şiirler yalnız geceyi, güzel kokulu rüzgârı ve ayın bakir pırıltısını anlatıyordu. Yapraksız ağaçların altında sessizce dururlarken kahramanların gönüllerinde tanımlanmayan bir üzüntü gizliydi ve ayrılma anı gelince, birinin vermekten kaçındığı öpücüğü ikisi birden verdiler. Bundan sonra sayfanın dibine L.D.S. harfleri yazılmış-

tı, ve defteri sakladıktan sonra annesinin yatak odasına giderek konsolun üstünde duran aynada uzun zaman yüzünü inceledi.

Ama rahatlığının, özgürlüğünün süresi sonuna yaklaşıyordu. Bir akşam babası eve yemek boyunca dilini açan haberlerle dolu geldi. Stephen babasının dönmesini bekliyordu çünkü o gün patatesli koyun eti vardı ve babasının, ekmeğini yemeğin suyuna banmasına izin vereceğini biliyordu. Ama koyun etinin tadına varamadı, çünkü Clongowes lakırdısı tabağını bir iğrençlik köpüğüyle sıvamıştı.

– Burun buruna geldik, diyordu Mr Dedalus dördüncü kere, tam alanın köşesini dönerken.

– Öyleyse, dedi Mrs Dedalus, herhalde düzene koymayı becerebilecektir. Belvedere işini demek istiyorum.

– Elbette becerecek, dedi Mr Dedalus, tarikat provinsiyali olduğunu söylemedim mi?

– Hıristiyan kardeşlere gönderme fikrinden hiç hoşlanmamıştım zaten, dedi Mrs Dedalus.

– Hıristiyan kardeşlerin cehenneme kadar yolu var, dedi Mr Dedalus. Paddy Stink'le mi yoksa Micky Mud'la mı gitsin? Yok yok, madem ki onlarla başladı, sonuna kadar Cizvitlerden ayrılmasın. İleride ona yardımları olur. O adamlar iyi bir yer bulur insana.

– Sonra çok zengin bir tarikat onlarınki, değil mi, Simon?

– Oldukça. İyi yaşarlar, söylüyorum sana. Clongowes'da yemeklerini gördün. Tanrı adına, yemeklik kaz gibi besiye çekiyorlar kendilerini.

Mr Dedalus tabağını Stephen'a iterek içinde kalanları bitirmesini söyledi.

– Haydi bakalım, Stephen, dedi, artık davranman gerek, ahbap. Tatilin uzun sürdü.

– Ah, şimdi çok sıkı çalışacağına güveniyorum, dedi Mrs Dedalus, hele Maurice'le birlikte olursa.

– Hey Ulu Tanrım, Maurice'i unutmuştum, dedi Mr Dedalus. Gel bakalım, Maurice, kalın kafalı yaramaz seni! Biliyor musun ki seni bir okula gönderiyorum k.e.d.i. diye yazmasını öğreneceksin. Bir de güzel mendil alacağım burnunu kuru tutasın diye. Ne eğlence, değil mi?

Maurice babasına sonra da kardeşine bakıp sırıttı.

Mr Dedalus gözlüğünü gözüne yerleştirip oğullarına dik dik baktı. Stephen babasının bakışına karşılık vermeden ekmeğini çiğniyordu.

– Aklıma gelmişken, dedi Mr Dedalus sonunda, rektör ya da daha doğrusu provinsiyal seninle Dolan Baba hakkında bir hikâye anlattı bana. Küstah bir haylaz olduğunu söyledi.

– Dememiştir öyle, Simon!

– Demedi elbette, dedi Mr Dedalus. Ama bütün olayı anlattı. Konuşuyorduk, anlarsın ya, laf lafı açtı. Ha, bu arada, loncadaki işi kimin alacağını söyledi dersin? Ama sonra söylerim bunu. Evet, dediğim gibi, karşılıklı çene çalıyorduk arkadaşça, derken şu bizim arkadaşın hâlâ gözlük takıp takmadığını sordu, sonra da bütün hikâyeyi anlattı.

– Kızmış mıydı, Simon?

– Kızmak! O mu? Küçük kahraman! dedi.

Mr Dedalus provinsiyalin genizden gelme görgülü sesini taklit etti.

– Dolan Baba'yla ben, yemekte olanı anlattığımda hepsine, Dolan Baba'yla ben epey güldük bu işe. *Yaptığına dikkat etsen iyi olur, Dolan Baba*, dedim, *yoksa küçük Dedalus sana dayak cezası verecek*. Bir güldük, bir güldük bu söze. Ha! Ha! Ha!

Mr Dedalus karısına dönerek kendi tabii sesiyle ekledi:

– Çocuklara karşı tutumlarını gösteriyor. Cizvit gibisini hayatında bulamazsın diplomatlık etmekte!

Provinsiyalin tonunu takınarak tekrarladı:

– Yemekte anlattım hepsine, Dolan Baba, ben, hepimiz yürekten güldük. Ha! Ha! Ha!

* * *

Yedinci Pazar Yortusu için hazırlanan oyunun oynanacağı gece gelmişti, giyinme odasının penceresinden Stephen üzerine boydan boya Çin fenerlerinin asılı olduğu ip gerilmiş olan küçük çimene bakıyordu. Yapının merdivenlerinden inerek tiyatroya giren ziyaretçileri gözlüyordu. Gece elbiseleri giymiş çocuklar, eski Belvedereliler, tiyatronun girişinde birer, ikişer duruyor, gelenleri yerlerine götürüyorlardı. Ansızın yanan bir fenerin parıltısında papazlardan birinin gülümseyen yüzünü tanıyabiliyordu.

Kutsal Ekmek mihraptan kaldırılmış, mihraptaki kürsüyle onun önündeki boşluğu serbest bırakmak için öndeki sıralar arkaya çekilmişti. Duvarlarda barfiksler vardı, bunların yanında lobutlar duruyordu ve halterler bir köşeye yığılmıştı: Dağınık kahverengi çıkınlarda sayısız lastik pabuçların, atletlerin, şortların ortasında iri, deri kaplı atlama tahtası, beden eğitimi gösterileri sonunda sahneye taşınıp kazanan takımın ortasına yerleştirilmek üzere sırasını bekliyordu.

Stephen iyi deneme yazmakla tanınmış olmasından dolayı beden eğitimi kulübünün sekreteri seçildiği halde, programın birinci kısmında yer almıyor, ikinci kısını meydana getiren oyunda başrolü, gülünç bir pedagog rolünü oynuyordu. Yapısı ve ağırbaşlı davranışı yüzünden bu rol ona verilmişti, çünkü artık Belvedere'deki ikinci yılının sonunda, ikinci sınıftaydı.

Beyaz beden eğitimi giyimleri içinde yirmi kadar küçük çocuk sahneden aşağı koştu ve bitişik bölümden geçerek kiliseye girdi. Bölümler ve kilise, hevesli öğretmenler ve çocuklarla doluydu. Tombul, dazlak başçavuş ayağıyla atlama tahtasının yaylarını deniyordu. Lobutlarla özel bir gösteri yapacak olan uzun pardösülü zayıf genç adam, yaldızlı lobutları derin yan ceplerinden başlarını uzatmış, yakında du-

ruyor ve ilgiyle çevresine bakınıyordu. Bir başka takım sahneye çıkmaya hazırlanırken tahta güllelerin kof takırtısı işitildi: Bir an sonra heyecanlı yönetmen çocukları bir kaz sürüsü gibi bölümden dışarı koşturuyor, cüppesinin kanatlarını sinirli sinirli çırpıyor, geri kalanlara acele etmelerini haykırıyordu. Kilisenin ucunda küçük bir Napolili köylüler kümesi adımlarını talim ediyor, kimisi kollarını başlarının üzerinden döndürüyor, kimisi de kâğıttan menekşelerle dolu sepetlerini sallayarak selam veriyordu. Kilisenin karanlık bir köşesinde mihrabın İncil okunan yanında, şişman yaşlı bir kadın bol siyah etekleri arasında diz çöktü. Ayağa kalktığında, bukleli sarı bir perukayla eski biçimde hasır bir şapka giymiş, kaşları siyaha boyanmış, yanakları hafifçe allıklanarak pudralanmış, pembe elbiseli birisi ortaya çıktı. Bu genç kız görünüşlü kimsenin belirişiyle kısık bir merak mırıltısı kiliseyi dolaştı. Yönetmenlerden biri, gülümseyerek ve başını sallayarak karanlık köşeye yaklaştı, şişman yaşlı kadına eğilerek selam verdikten sonra, nazik bir sesle:

– Yanınızdaki genç güzel bir hanım mı, yoksa bir bebek mi, Mrs Tallon? dedi.

Sonra, hasır şapkanın altında gülümseyen boyalı yüze bakmak için eğilerek, şaşkınlıkla:

– Ah, hayır, Bertie Tallon'mış meğerse, dedi.

Stephen pencerenin yanındaki yerinden papazla yaşlı kadının gülüştüklerini, güneş şapkası dansını kendi başına oynayacak olan küçük oğlanı görmek için ileri giderken çocukların arkasında hayranlıkla mırıldandıklarını işitti. Sabırsız bir hareket yapmaktan kendini alamadı. Tuttuğu perdeyi bıraktı, üstünde durduğu sıradan inerek kiliseden dışarı yürüdü.

Okuldan çıktı, bahçenin kenarındaki saçak damın altında durdu. Karşıdaki tiyatrodan seyircilerin boğuk gürültüsü, asker bandosunun ansızın tiz boru sesleri geliyordu.

Işık, cam çatıdan yukarı doğru yayılıyor, tiyatroyu, evlerden tekneler arasına demir atmış, fenerlerin dayanıksız telleriyle rıhtıma bağlanmış, şenlikli bir Nuh gemisi gibi gösteriyordu. Tiyatronun yan kapısı birdenbire açıldı ve bir ışık oku çimenlerin üstünde uçtu. Gemiden ansızın bir musiki, bir valsin prelüdü yükseldi: Yan kapı yeniden kapanınca, dinleyen, musikinin hafif ritmini işitebiliyordu. Giriş notalarının uyandırdığı duygu, ağırlıkları ve akışlarındaki esneklik, bütün günlük tedirginliğinin, biraz önceki sabırsız hareketinin nedeni olan o anlatılamaz duyguyu yüzeye çıkardı. Tedirginliği bir ses dalgası gibi boşaldı içinden: Akan musikinin gelgitine kapılmış gemi yol alıyor, fenerler takılı tellerini ardından çekiyordu. Sonra minik bir topçu ateşini andıran bir gürültü sesin akışını durdurdu. Tahta gülleli takımın sahneye çıkışını karşılayan alkıştı bu.

Saçağın öteki ucunda sokağın yakınında karanlığın içinde pembe bir ışık beneği görünüyordu, oraya doğru giderken hafif, baharatlı bir koku duydu. Bir kapının kemeri altına sığınmış iki çocuk sigara içiyorlardı, daha yanlarına varmadan Heron'u sesinden tanıdı.

– İşte geliyor soylu Dedalus! diye haykırdı gırtlaktan gelme bir ses. Hoşgeldin güvenilir arkadaşımız!

Bu karşılama, Heron doğulular gibi selam verip bastonuyla toprağı dürtüklemeye başlarken hafif neşesiz bir gülüşle sona erdi.

– İşte geldim, dedi Stephen, durarak ve gözlerini Heron'dan arkadaşına çevirerek.

Arkadaşını tanımıyordu ama karanlıkta, yanan sigara uçlarının yardımıyla, üstünde bir gülümsemenin yavaşça gezindiği, soluk züppemsi bir surat, pardösülü uzun bir boy ve bir şapka seçebildi. Heron tanıştırma sıkıntısına girmeden söze başladı:

– Arkadaşım Wallis'e bu gece öğretmen rolünde rektörün

taklidini yapsan ne büyük matrak olacağını söylüyordum. Korkunç gırgır olurdu.

Heron arkadaşı için rektörün bilgiç bas sesinin başarısız bir benzetmesine girişti, sonra, başarısızlığına gülerek Stephen'dan taklit yapmasını istedi.

– Haydi, Dedalus, dedi, sen çok iyi yaparsın. *Kiliseyi dinlemeyen sizin gözünüzde dinsiz ve meyhaneciden farksız olmalıdır.*

Sigarası ağızlığına sıkışan Wallis'den gelen hafif bir kızgınlık sözü taklidi yarıda bıraktı.

– Allah kahretsin şu pis ağızlığı, dedi, ağzından çıkarıp ağızlığa somurtarak ve hoşgörüyle gülerek. Hep böyle yapışıyor. Ağızlık kullanır mısınız?

– Sigara içmem, dedi Stephen.

– Hayır, dedi Heron, Dedalus örnek bir gençtir. Sigara içmez, meyhanelere gitmez, flört etmez, hiçbir şeyi lanetlemez ya da her şeyi lanetler.

Stephen başını salladı ve rakibinin, kuş gibi gagalı, kızarmış, hareketli yüzüne bakıp gülümsedi. Vincent Heron'un bir kuş adına olduğu gibi kuş yüzüne de sahip olmasının tuhaflığını çok kereler düşünmüştü. Alnında tüylü ibik gibi bir saç demeti vardı: Alnı dar ve kemikliydi ve açık renkli, ifadesiz, birbirine alabildiğine yakın fırlak gözleri arasında ince kıvrık bir burun duruyordu. Rakipler okul arkadaşıydı. Sınıfta birlikte oturuyorlar, kilisede birlikte diz çöküyorlar, yemeklerden, dualardan sonra birlikte konuşuyorlardı. Birinci sınıftaki çocuklar hiçbir özelliği bulunmayan kişiliksiz kimseler oldukları için, Stephen'la Heron ders yılı boyunca neredeyse okulun başkanları olmuşlardı. Rektörden bir günlük tatil istemeye ya da bir çocuk için izin almaya hep onlar çıkardı.

– Ha, aklıma gelmişken, dedi Heron birdenbire, senin pederi gördüm demin.

Stephen'ın yüzündeki gülümseme soldu. Bir çocuk ya da öğretmenin babası hakkında söylediği herhangi bir söz o anda bütün huzurunu kaçırıyordu. Heron'un daha neler söyleyeceğini ürkek bir sessizlikle bekledi. Ama Heron yüzüyle bir şeyler anlatmak ister gibi onu dirseğiyle dürterek:

– Çok sinsi herifsin sen, dedi.

– Niçin? dedi Stephen.

– İnsan senin ağzında bakla ıslanmaz sanıyor, dedi Heron. Ama korkarım çok sinsi adamsın.

– Ne söylemek istediğini sorabilir miyim? dedi Stephen kibarca.

– Sorabilirsin ya, diye cevap verdi Heron. Gördük onu, değil mi, Wallis? Çok da güzel kızmış yani. Hem de merakla! *Stephen hangi rolü oynayacak, Mr Dedalus? Stephen şarkı söylemeyecek mi, Mr Dedalus*? Seninki de ona gözlüğünün ardından öyle bir bakıyordu ki sanırım o da yakaladı numaranı artık. Ama ben olsam hiç aldırmam, Tanrı hakkı için. Dehşet bir kız, değil mi, Wallis?

– Hiç kötü değil, diye cevap verdi Wallis, heyecansız, ağızlığını ağzının köşesine bir daha yerleştirirken.

Bir yabancının yanında söylenen bu kaba sözler karşısında Stephen'ın zihninden bir anlık bir öfke oku uçtu. Bir kızın gösterdiği ilgi ve saygıda ona gülünç görünen bir şey yoktu. Bütün gün boyunca Harold's Cross'taki tramvayın basamaklarında ayrılışlarından başka bir şey düşünmemişti, bu olayın içinden geçirdiği kırgın duygular akımını ve hakkında yazdığı şiiri düşünmüştü yalnızca. Bütün gün kafasında onunla yeni bir karşılaşmayı kurmuştu çünkü oyuna geleceğini biliyordu. Eski tedirgin küskünlük parti gecesinde olduğu gibi göğsünü sarmıştı gene, ama bu kere şiirle boşalma yolu bulamamıştı. O zamanla bu zaman arasında iki yıllık bir çocukluğun büyüme ve bilgisi durmuş, böyle bir boşalmayı önlemişti: Ve bütün gün boyunca içindeki karamsar

sevecenlik akımı karanlık atılış ve anaforlarla ileri akıp gene kendine dönmüş, sonunda yönetmenin şakaları ve küçük, boyanmış oğlan ondan bir sabırsızlık hareketi koparıncaya kadar yormuştu onu.

– Onun için artık kabul edebilirsin, diye devam etti Heron, bu sefer seni adamakıllı yakaladığımızı. Bundan sonra aziz numarası yapamazsın bana!

Hafif, neşesiz bir kahkaha çıktı ağzından, biraz önceki gibi eğilerek bastonuyla Stephen'ın baldırına hafifçe vurdu, şakacı bir cezalandırmada bulunur gibi.

Stephen'ın kızgınlığı geçmişti bile. Ne sevinçli ne de şaşkındı, sadece şakanın sona ermesini istiyordu. Ona budalaca bir kabalık gibi görünen bu sözlere pek kızmıyordu, çünkü zihnindeki serüvenin bu konuşmalarla herhangi bir tehlikeye girmediğini biliyordu: Rakibinin yapmacık gülüşü onun yüzüne de yansımıştı.

– İtiraf et! diye tekrarladı Heron, gene bastonuyla Stephen'ın baldırına vurarak.

Vuruş gene şaka yolluydu ama birincisi gibi hafif değildi. Stephen derisinin sızladığını, biraz ve neredeyse acısızca yandığını duydu; uysal bir tavırla başını eğerek, arkadaşının şakacı havasına uymak ister gibi, *Confiteor*'u okumaya başladı. Epizot iyi bitti. Çünkü Heron da Wallis de dine karşı bu saygısızlığa bol bol güldüler.

İtiraf Stephen'ın yalnızca dudaklarından geldi, ve dudakları kelimeleri söylerken, ansızın bir anı, sanki büyü yoluylaymışçasına, onu başka bir sahneye taşıdı, Heron'un gülümseyen dudaklarının kenarlarında soluk, kötü gamzeleri gördüğü, bastonun baldırında bildik vuruşunu duyduğu, ve bildik paylama sözünü işittiği anda:

– İtiraf et!

Okulda birinci devrenin sonlarına doğru, altıda olduğu sıralardaydı. Duygun kişiliği hâlâ bilinemeyen, çirkin bir ya-

şama yolunun kırbaç yaralarından sızlıyordu. Dublin'in sıkıcılığı karşısında ruhu hâlâ yatışmamıştı ve neşesi yoktu. İki yıl süren bir hayal kurma döneminden çıkarak kendini yepyeni bir ortam içerisinde bulmuştu, bu ortamda yer alan her olay ya da insan onu yakından etkiliyor, yüreksizleştiriyor ya da büyülüyor ve ister büyülesin, ister yüreksizleştirsin, her zaman tedirginlikle ve acı düşüncelerle dolduruyordu. Okul hayatından serbest kalan boş zamanı, alayları ve sert sözleri beyninden çıkıp kendi incelmemiş yazılarına dökülünceye kadar orada ekşimiş bir mayalanmaya yol açan birtakım yıkıcı yazarlarla birlikte geçiyordu.

Deneme yazmak bütün haftasının başlıca çahşmasıydı, her Salı, evden okula yürürken, yolda karşılaştığı şeylere göre alınyazısını okur, önünde giden birisiyle kendini yarışan düşmanlar yerine koyar, belirli bir hedefe varmadan önce onu geçmek için yürüyüşünü hızlandırır ya da yoldaki taşların arasına titizce basarak haftanın deneme yazısında birinci olup olamayacağını konuşurdu kendi kendine.

Bir salı günü zaferlerinin gidişi kabaca bozulmuştu. İngilizce öğretmeni Mr Tate parmağıyla onu gösterdi ve duygusuzca:

– Bu çocuğun denemesinde dinsizlik var, dedi.

Sınıfın üstüne bir sessizlik çöktü. Mr Tate sessizliği bozmadı, fazlasıyla kolalanmış gömleğinin yakasıyla kolları hışırdarken eliyle bacağını tutarak durdu. Stephen başını kaldırıp bakmadı. Nemli bir ilkbahar sabahıydı, gözleri hâlâ zayıftı, sızlıyordu. Başarısızlığının, yakalanışının bilincindeydi, zihninin, evinin bakımsız çirkinliğini biliyordu, çentikli yakasının nemli kenarını boynunda duyuyordu.

Mr Tate'den gelen kısa, sesli bir gülüş sınıfı biraz rahatlattı.

– Belki kendin de bilmiyorsun, dedi adam.

– Nerede? diye sordu Stephen.

Mr Tate kâğıtları karıştıran elini çekerek kâğıdı masaya yaydı.

– Burada. Yaratıcımız ve ruh hakkında. Hmm... Hmm... Hmm... Hah! *Hiçbir zaman daha fazla yaklaşma olanağı olmadan*. Bu dinsizlik.

Stephen mırıldandı:

– *Hiçbir zaman erişme olanağı olmadan* demek istedim.

– Ha... Evet! Erişme. O zaman başka.

Ama sınıf bu kadar çabuk yatışmadı. Ders bittikten sonra kimse onunla olay hakkında konuşmadığı halde çevresinde, belirsiz, genel, kötü niyetli bir sevinç sezebildi.

Böylece herkesin önünde azarlanışından birkaç gece sonra bir mektupla Drumcondra Yolu'ndan giderken bir sesin haykırdığını duydu:

– Dur!

Döndü, alacakaranlıkta kendi sınıfından üç çocuğun ona doğru yaklaşmakta olduğunu gördü. Bağıran Heron'du, yanındaki iki yaverinin arasında yürüyüş hızına göre elindeki ince sopayla önündeki havayı yararak geliyordu. Arkadaşı Boland, yüzünde geniş bir sırıtmayla yanında yürüyor, Nash de birkaç adım geriden soluyarak, kocaman, kızıl saçlı kafasını sallayarak geliyordu.

Çocuklar birlikte Cloncliffe Yolu'na sapar sapmaz kitaplardan, yazarlardan konuşmaya başladılar, hangi kitapları okuduklarını, evde babalarının kitaplıklarında kaç tane kitap olduğunu anlatarak. Stephen bunları biraz şaşarak dinledi çünkü, Boland sınıfın budalası, Nash de tembeliydi. Gerçekten de, en sevdikleri yazarlar üstüne biraz konuştuktan sonra, Nash en büyük yazarın Captain Marryat olduğunu ileri sürdü.

– Saçma! dedi Heron, Dedalus'a sor. En büyük yazar kim, Dedalus?

Stephen sorudaki alaycı tonu sezdi ve:

– Düzyazı mı demek istiyorsun? dedi.
– Evet!
– Newman, bence.
– Kardinal Newman mı? diye sordu Boland.
– Evet, diye cevap verdi Stephen.
Stephen'a dönüp söze başlarken Nash'in çilli yüzündeki sırıtma genişledi.
– Kardinal Newman'ı beğeniyor musun, Dedalus?
– En güzel düzyazı üslubunun Newman'da olduğunu söyleyen çok insan var, dedi Heron öbürlerine açıklayarak. Ama o şair değil elbette.
– Ya en iyi şair kim, Heron? diye sordu Boland.
– Lord Tennyson, başka kim olacak, diye cevap verdi Heron.
– Öyle ya, evet, Lord Tennyson, dedi Nash. Bütün şiirleri var bizim evde, bir kitapta...
Bunun üzerine Stephen sessizce kendi kendine verdiği sözleri unutarak patladı:
– Tennyson şair ha! Manzumeciden ileri gidemez o!
– Haydi, sen de! dedi Heron. Tennyson'ın en büyük şair olduğunu herkes bilir.
– Peki ya sen kimdir diyorsun en büyük şair? diye sordu Boland, yanındakini dürterek.
– Byron, elbette, dedi Stephen.
Heron'un öncülüğüyle üçü birden alay ederek güldüler.
– Neye gülüyorsunuz? diye sordu Stephen.
– Sana, dedi Heron. Byron en büyük şairmiş! Ancak eğitim görmemiş insanlara göre şairdir Byron.
– Çok iyi bir şair olmalı! dedi Boland.
– Sen çeneni kapalı tutsan daha iyi edersin, dedi Stephen, yiğitçe ona dönerek. Senin şiirden bütün anladığın bahçedeki tuğlalara yazdığın kadar, hani şu seni cezalandıracakları şey.

Gerçekten, Boland'ın okuldan evine atla giden bir sınıf arkadaşı için bahçedeki tuğlalara bir beyit yazdığı söylenirdi:

Tyson atla tutmuşken Kudüs yolunu
Düşüp yaraladı Alec Kafoozelum'unu.

Bu çıkış iki yardakçıyı susturdu ama Heron devam etti:

– Üstelik Byron hem dinsiz hem de ahlaksızdır.

– Ne olduğu benim umurumda değil, diye haykırdı Stephen öfkeyle.

– Dinsiz olup olmadığı umurunda değil mi? dedi Nash.

– Sen ne bilirsin bu işleri? diye bağırdı Stephen. Derste yaptırılan çeviriden başka tek dize okumamışsındır hayatında; ne sen ne de Boland.

– Byron'ın kötü bir adam olduğunu ben biliyorum, dedi Boland.

– Haydi, tutun şu dinsizi, diye seslendi Heron.

Bir an içinde Stephen sımsıkı yakalanmıştı.

– Tate geçen gün seni yerinden hoplattı, diye devam etti Heron, şu denemendeki dinsizlikten dolayı.

– Yarın anlatacağım ona, dedi Boland.

– Öyle mi? dedi Stephen. Ağzını açmaya korkarsın.

– Korkarım ha?

– Evet, ödün kopar.

– Adam gibi konuş! diye haykırdı Heron sopasıyla Stephen'ın bacaklarına vurarak.

Saldırılarının işareti bu oldu. Boland lağım suyunda yatan uzun bir lahana kökünü yakalarken Nash Stephen'ın kollarını arkadan kavradı. Sopayla budaklı sapın vuruşları altında boğuşan, tekmeler atan Stephen dikenli telden çite doğru sürüldü.

– Byron'ın iyi olmadığını kabul et!

– Hayır!

– Kabul et!

– Hayır!

– Kabul et!

– Hayır. Hayır!

Sonunda öfke dolu birkaç savruluştan sonra kendini kurtarabildi. Ona işkence edenler Jones Yolu'na doğru kaçtılar, gülerek ve alay ederek, o da, gözleri yaşlarla körleşerek, yumruklarını çılgınca sıkı savurarak ve hıçkırarak arkalarından gitmeye çalıştı.

* * *

Dinleyicilerinin gülüşleri arasında hâlâ *Confiteor*'u okurken ve bu kötülük dolu epizodun sahneleri keskince ve hızla kafasından geçerken o zaman ona işkence edenlere karşı neden içinde kin beslemediğine şaştı. Korkaklıklarının, kötülüklerinin en ufak parçasını bile unutmamıştı; ama olayın anısı onda bir kızgınlık uyandırmıyordu. Kitaplarda rastladığı bütün ateşli aşk ve nefret betimlemeleri bu yüzden ona gerçekten uzak görünmüştü. Daha o gece, Jones Yolu'ndan evine doğru sendeleyerek ilerlerken bile, bir kuvvetin kendisini, bir yemişin yumuşak olgun kabuğundan soyuluşundaki kolaylıkla, çabuk örülen kızgınlığından yoksun bıraktığını duymuştu.

İki arkadaşıyla saçağın ucunda durup kaldı, konuşmalarını ya da tiyatrodan gelen alkış seslerini hareketsiz dinleyerek. O da orada öbürlerinin arasında oturuyor, belki de onun sahnede görünmesini bekliyordu. Görünüşünü hatırlamaya çalıştı ama olmadı. Sadece kukuleta gibi duran bir örtüyü başına sardığını ve koyu renk gözlerinin onu davet ettiğini, ürküttüğünü hatırlıyordu. Acaba kendisi de onun düşüncelerini doldurmuş muydu böyle? Sonra karanlıkta, öbürleri görmeden, bir elinin parmak uçlarını öbür elinin avcuna dayadı, hafifçe neredeyse hiç dokunmadan. Ama onun parmaklarının yaptığı basınç daha hafif, daha sürekli

olmuştu: ve birden dokunuşlarının anısı beyninden ve bedeninden görünmez bir dalga gibi geçti.

Bir çocuk onlara doğru geldi, saçağın altından koşarak. Heyecanlı, soluk soluğaydı.

– Hey, Dedalus, diye haykırdı, Doyle çok kızdı sana. Hemen içeri gidip giyinmelisin oyun için. Çabuk olsan iyi edersin!

– Şimdi geliyor, dedi Heron haberciye, tepeden bakan bir yayvanlıkla, canı istediği zaman.

Çocuk, Heron'a dönerek tekrarladı:

– Ama Doyle çok kızdı.

– Doyle'a saygılarımla birlikte canı cehenneme dediğimi bildirir misin? diye karşılık verdi Heron.

– Peki, gitmeliyim artık, dedi Stephen, böyle şeref meselelerine fazla önem vermiyordu.

– Ben olsam gitmem, dedi Heron, kahırolayım gidersem. Yüksek sınıftan çocuklara böyle haber yollanmaz. Kızmışmış, bak hele. Onun o kötü oyununda rol alman yeter de artar bile.

Son günlerde rakibinde göze çarpan bu kavgacı yoldaşlık havası Stephen'ı sessizce boyun eğme yolundan çıkarmamıştı. Büyümenin pek güzel belirtileri olarak görmediği bu çeşit yoldaşlığın içtenliğinden şüphe ediyor, bu alevliliğe güvenemiyordu. Burada ortaya atılan şeref meselesi, bu gibi bütün meseleler gibi, ona önemsiz geliyordu. Bir yandan zihni kendi elle tutulmaz hayaletlerini kovalarken ve bu kovalamadan kararsızlıkla vazgeçerken bir yandan da çevresinde babasıyla öğretmenlerinin ona her şeyden önce bir efendi olmasını ve her şeyden önce iyi bir Katolik olmasını söyleyen seslerini işitmişti. Bu sesler şimdi kulaklarına uğultu gibi geliyordu. Gimnazyum açıldığı zaman bir başka sesin ona güçlü, erkek, sağlıklı olmasını söylediğini işitmişti ve ulusal kalkınmaya doğru hareket okulda kendini duyurmaya baş-

ladığı zaman gene bir başka ses ona yurduna sadık kalmasını, yurdunun dilini ve geleneğini yükseltmeye yardım etmesini buyurmuştu. Aşağılık dünyada, önceden gördüğü gibi, dünyevi bir ses ona çalışarak babasının bozulan işlerini düzeltmesini söyleyecekti ve bir yandan, okul arkadaşlarının sesi ondan saygıdeğer bir adam olmasını, onları suçlamalardan kurtarmasını ya da cezalarını bağışlatmasını ve okula tatil günleri kazandırmak için elinden geleni yapmasını istiyordu. Ve onun hayaletleri kovalarken kararsızlık içinde duralamasına bu uğultulu çağrıların gürültüsü yol açıyordu. Bunlara ancak bir zaman için kulak veriyordu ama sadece onlardan uzak olduğu zamanlar mutlu oluyordu onların seslenmelerinin ötesinde, yalnız başına ya da hayaletimsi yoldaşlarının arasında olduğu zamanlar.

Kilisenin yanındaki küçük bölmede tombul taze yüzlü bir Cizvitle biçimsiz mavi elbiseler giymiş yaşlıca bir adam boyalar ve tebeşirlerle dolu bir kutuyla uğraşıyorlardı. Boyanmaları biten çocuklar orada burada dolaşıyor ya da tutuk bir halde kımıldamadan duruyorlardı, kaçak parmak uçlarıyla ürkekçe yüzlerini yoklayarak. Bölmenin ortasında o sırada okula konuk gelmiş olan genç bir Cizvit, ellerini yan ceplerine alabildiğine sokmuş, topuklarından parmak uçlarına, sonra tekrar geriye tempoyla sallanıyordu. Küçük kafasının parlak kızıl bukleleriyle yeni tıraş edilmiş yüzü cüppesinin lekesiz saygıdeğer temizliği ve lekesiz ayakkabılarıyla iyi uyuşuyordu.

Bu sallanan biçimi gözlerken ve kendi hesabına papazın alaycı gülümsemesindeki efsaneyi okumaya başlarken Stephen'ın aklına daha Clongowes'a gönderilmeden önce babasından duyduğu, Cizvitlerin her zaman giyinişlerinden anlaşılacağı sözü geldi. Aynı anda babasının zihniyle bu gülümseyen iyi giyimli papazınki arasında bir benzerlik gördüğünü düşündü: Papazın görevinde ya da şu sırada yüksek

sesle konuşma ve şakalaşmalarla sessizliği bozulan ve havası gaz alevlerinin, yağların kokusuyla keskinleşen bölmenin görevinde kutsallıktan bir uzaklaşma olduğunun farkındaydı.

Yaşlıca adam alnına kırışıklar çizer, çenesi siyaha, maviye boyanırken, ona yüksek sesle konuşmasını, sözlerini açıkça söylemesini anlatan tombul genç Cizvitin sesini dalgın dalgın dinledi. Bandonun *The Lily of Killarney*'i çaldığını duydu, birkaç dakika sonra perdenin açılacağını biliyordu. Sahneye çıkmaktan korkmuyordu ama oynayacağı rolü düşünmek onu utandırıyordu. Söyleyeceği sözlerden birkaçının anısı boyalı yanaklarını kızarttı. Onun ağırbaşlı büyüleyici gözlerinin seyirciler arasında kendine dikildiğini gördü ve bu imge bir anda bütün kuşkularını süpürüp atarak iradesini sağlamlaştırdı. Bir başka yaradılış ona ödünç verilmiş gibiydi: Çevresindeki gençlik ve coşkunluğun bulaşıcılığı küskün güvensizliğine girerek onu yeniden biçimlendirdi. Bir ender an için oğlan çocukluğun gerçek giyimlerini kuşanmış gibi oldu. Sahnenin kenarındaki odacıkta öbür oyuncular arasında dururken, inip kalkan dekor tuvali iki güçlü papaz tarafından sert asılmalarla çalkalanarak yukarı çekilirken çocukların ortak neşesini o da paylaştı.

Bir iki saniye sonra kendini sahnede, gösterişli gaz ışığı ve loş dekorlar arasında buldu, boşluğun sayısız yüzleri önünde rolünü oynarken. Çalışmalar sırasında bağlantısız, cansız bir nesne olarak bildiği oyunun birdenbire kendine özgü bir hayat kazanmasına şaştı. Sanki oyun şimdi kendi kendisini oynuyor, o ve arkadaşları rollerini yaparak ona yardım ediyorlardı. Perde son olarak indikten sonra boşluğun alkışla dolduğunu işitti ve, yan tarafta bir çatlaktan, önünde oynadığı basit gövdenin büyülenmişçesine biçim değiştirdiğini, yüzlerden kurulu boşluğun her yanda parçalanıp hareketli kümeler halinde dağıldığını gördü.

Sahneden çabucak ayrılarak kendini giydiklerinden kurtardı, sonra kiliseden geçerek okul bahçesine çıktı. Oyun böylelikle sona erdikten sonra sinirleri bir başka serüven istiyordu. Bu serüvene yetişmek ister gibi hızla ileri yürüdü. Tiyatronun bütün kapıları açılmış, seyirciler dışarı boşalmıştı. Bir geminin palamarları olarak gördüğü tellerde neşesizce yanan birkaç fener gece meltemiyle sallanıyordu. Bahçeden yükselen basamakları aceleyle tırmandı, bir avı kaçırmamak hırsıyla, avludaki kalabalığın arasından ve çıkanların akınım seyreden, selam veren, ziyaretçilerle el sıkışan iki Cizvitin yanından itiş kakışla yolunu buldu. Sinirli sinirli yoluna devam etti, artan bir acele etme havası takınarak ve pudralı başının gerisinde bıraktığı gülümsemelerin, bakışların, dürtüşlerin şöyle böyle farkında olarak.

Basamakların tepesine varınca ailesinin birinci lambanın altında onu beklediğini gördü. Bir bakışta kümenin içindeki herkesin tanıdık olduğunu fark etti, basamaklardan aşağı öfkeyle koştu.

– George sokağında bir haber bırakmam gerek, dedi babasına aceleyle. Arkanızdan varırım eve.

Babasının sorularını beklemeden yolun öte yanına koştu, büyük bir hızla tepeden aşağı inmeye başladı. Ne yana yürüdüğünü pek bilmiyordu. Gurur, umut, istek –ezilmiş otlar gibi– yüreğinden zihninin gözleri önünde çıldırtan günlük dumanları tüttürüyordu. Yaralanmış gurur, yitik umut ve şaşkın istekten çıkan dumanların kargaşalığı arasında tepeden aşağı yürüdü. Acı çeken gözlerinin önünde yoğun, çıldırtıcı duman yukarı yükseliyor, hava yeniden açık ve soğuk olana dek üzerinden gerilere uçup gidiyordu.

Bir zar hâlâ gözlerini perdeliyordu ama artık gözleri yanmıyordu. Onu her zaman kızgınlıktan, tiksintiden sıyıran güce benzer bir güç adımlarına durgunluk getirdi. Kımıldamadan durdu, morgun sıkıntılı sundurmasına, oradan da

yandaki karanlık, kaldırın taşlı yola baktı. Dar yolun yanındaki duvarda Lotts kelimesini gördü, ekşi kokan ağır havayı yavaşça içine çekti.

– Bu at sidiği ve çürük saman, diye düşündü, koklaması güzel bir koku. Yüreğimi durgunlaştıracak. Yüreğim oldukça durgun şimdi. Geri döneceğim.

* * *

Kingsbridge'de tren vagonunun köşesinde Stephen bir kere daha babasının yanına oturmuştu. Babasıyla gece treninde Cork'a gidiyordu. Tren buhar çıkararak istasyondan ayrılırken yıllar önceki çocukça şaşkınlığını, Clongowes'da ilk gününün bütün olaylarını hatırladı. Ama şimdi şaşkınlık duymuyordu. Kararan toprakların, yanından kayarak geçtiğini, her dört saniyede bir sessiz telgraf direklerinin pencerenin yanı sıra hızla aktığını, bir iki sessiz nöbetçinin beklediği küçük ışıldayan istasyonların tren tarafından geri atıldığını, bir koşucunun geri fırlattığı kıvılcımlar gibi karanlığın içinde bir an pırıldadıklarını görüyordu.

Babasının Cork'u ve gençliğini anışını onunla duygudaş olmadan dinledi, ölmüş bir arkadaş imgesinin belirdiği ya da anıların sahibi ansızın şimdiki ziyaretinin amacını hatırladığı zamanlarda bir iç çekişi ya da cep matarasından içilen yudumlarla kesilen bir öyküydü bu. Stephen işitiyor ama acıyamıyordu. Ölmüşlerin imgeleri hepsi yabancıydı ona, Charles Amcanınkinden başkası, bu imge de son zamanlarda belleğinden siliniyordu. Ama babasının mallarının açık artırmayla satılacağını biliyordu, böylelikle mirasından yoksun bırakılışında dünyanın hayallerini kabaca yalanladığını duydu.

Mayborough'da uykuya daldı. Uyandığında tren Mallow'u geçmiş, babası da karşı koltukta uzanıp uyumuştu. Şafağın soğuk ışığı ortalığı sarmıştı, insansız tarlaları ve ka-

pısı kapalı evcikleri. Sessiz araziyi gözler ya da zaman zaman babasının derin soluğunu ya da ani uykulu kıpırtılarını işitirken uykunun korkunçluğu zihnini uğraştırdı. Görünmeden uyuyanlarla sarılmış olmak onu tuhaf bir korkuya düşürdü, sanki kendine bir zarar vereceklermiş gibi, ve bir an önce sabah olması için dua etti. Ne Tanrı'ya ne de bir azize yöneltilmemiş olan duası, üşütücü sabah meltemi kapı eşiğindeki aralıktan sızıp ayaklarına gelirken bir ürpertiyle başladı ve trenin direten ritmine uydurduğu bir saçma kelimeler dizisiyle sona erdi; sessizce, dörder saniyelik aralarla, ve telgraf direkleri musikinin dörtnala akan notalarını tam zamanında gelen ölçülerle sürdürdü. Bu öfkeli musiki korkusunu yatıştırdı, pencereye yaslanarak yeniden göz kapaklarını kapattı.

Daha sabahın erken saatlerindeyken şıngırtılarla Cork'a vardılar ve Stephen uykusunu Victoria Oteli'nin bir odasında tamamladı. Parlak sıcak güneş ışığı pencereden içeri doluyordu ve sokakta arabaların gürültüsünü işitebiliyordu. Babası tuvalet masasının önünde duruyor, saçını, yüzünü, bıyığını büyük bir titizlikle inceliyor, musluğun üstüne doğru boynunu uzatıyor, daha iyi görmek için yan dönüyordu. Bunları yaparken garip ama sevimli bir şive ve sözlerle kendi kendine hafif sesle şarkı söylüyordu:

"Gençlik ateşidir.
Delikanlıları evlendiren,
Onun için sevgili, ben
Artık durmam burada.
Tedavi edilmeyen,
Yaralanır elbet,
Onun için ben,
Gideceğim Amerika'ya.

"Sevgilim benim güzel
Sevgilim benim tatlı:
Tıpkı viski gibi,
Taze olduğunda;
Ama yaşlanıp
Soğuyunca üstelik,
Solar ve ölür
Dağlardaki çiğ gibi."

Pencerenin dışındaki sıcak güneşli kentin bilincinde olmak, babasının garip acı mutlu türküye fistolarla tutturulmuş sesi Stephen'ın beyninden gecenin bütün sıkkın sisini dağıttı. Çabucak giyinmeye başladı, şarkı bitince:

– Bütün öbür şarkılarından çok daha iyi bu, dedi.

– Daha mı çok beğendin? diye sordu Mr Dedalus.

– Hoşuma gitti, dedi Stephen.

– Güzel eski bir havadır, dedi Mr Dedalus, bıyıklarının uçlarını burarak. Ama, ah, Mick Lacy'yi dinleyecektin bunu söylerken! Zavallı Mick Lacy! Araya bir iki nota sokardı, benim bilmediğim. O dediğin şarkıları söyleyecek çocuk oydu işte.

Mr Dedalus kahvaltıda sütlü yulaf ısmarlamıştı, yemek boyunca garsona şehir haberleri sorup durdu. Çoğunlukla bir addan söz ederken akıllarında başka şeyler oluyordu, garson şimdi yaşayan adamı, Mr Dedalus ise babasını ya da dedesini anlatıyordu.

– Umarım benim Queens' College'i başka yere taşımamış olsunlar, dedi Mr Dedalus; çünkü şu benim oğlana göstermek istiyorum orayı.

Mardyke boyunca ağaçlar çiçekler açmıştı. Okulun bahçesine girdiler, geveze kapıcı onları alandan geçirdi. Ama çakıl taşlı yoldan yürüyüşleri beş on adımda bir kapıcının bir cevabıyla kesiliyordu.

– Ya, ne diyorsunuz? Demek zavallı Porttlebelly öldü.

– Evet, efendim. Öldü, efendim.

Bu duruşlar sırasında Stephen, konudan bıkmış, yavaş yolculuklarına yeniden başlamayı sabırsızca bekleyerek, diken üstünde duruyordu. Alanı geçtiklerinde sabırsızlığı ateş derecesine varmıştı. Kurnaz, şüpheci bir adam olduğunu bildiği babasının, kapıcının uşakça davranışları karşısında nasıl olup da aldandığına şaşıyordu; sabahleyin onu eğlendiren canlı güney ağzı şimdi kulaklarını tırmalıyordu.

Anatomi odasına girdiler ve burada Mr Dedalus, kapıcının yardımıyla, sıralara kazıdığı adını aradı. Stephen geride durdu, *amfiteatrın* karanlığı, sessizliği, taşıdığı yorgun ve geleneksel resmî çalışma havası daha da fazla içini boğmuştu. Sıranın üstünde koyu renk, lekeli tahtaya birçok kereler kazılmış *Döllük* kelimesini okudu. Bu ani efsane kanını yerinden oynattı: Çevresinde okulun şimdi bulunmayan öğrencilerini duymaya başladı ve varlıklarından ürktü. Babasının anılarıyla yüzeye çıkaramadığı bir görünüş, onların hayatlarının görünüşü sıraya kazılmış kelimeden sıçrayarak karşısında durdu. Bıyıklı, geniş omuzlu bir öğrenci çakıyla harfleri kazıyordu, ciddiyetle. Başka öğrenciler onun yanında duruyor ya da oturuyor, yaptığı işe gülüyorlardı. Biri dirseğini dürttü. İri yarı öğrenci asık bir yüzle ona doğru döndü. Bol, gri elbiseler giymişti, koyu renk ayakkabıları vardı.

Stephen'ın adı söylendi. Bu görüntüden elinden geldiğince uzak kalabilmek için *amfiteatrın* basamaklarından aceleyle inerek babasının adına yakından bakarken kızaran yüzünü sakladı.

Ama alandan geriye, okulun kapısına doğru ilerlerken kelimeyle görüntü gözlerinin önünde zıplayıp sıçrıyordu. Şimdiye kadar kendi zihninin hayvanca ve bireysel bir sağlıksızlığı olarak kabul ettiği şeyin bir izini dış dünyada da görmek çarpmıştı onu. Canavarca hayalleri belleğine üşüştü. Bun-

lar da onun önünde ansızın ve köpürerek sadece birkaç kelimeden ortaya çıkmışlardı. O da kısa zamanda onlara boyun eğmiş, aklından geçmelerine, aklını aşağılaştırmalarına göz yummuş; her zaman nereden, hangi canavarca imgeler ininden geldiklerini düşünmüş, gözünün önünden akıp geçerlerken başkalarına karşı kendini zayıf bulmuş ve utanmış, rahatı kaçmış, kendinden iğrenmişti.

– Ha, işte! Bak işte orada dükkânlar! diye haykırdı Mr Dedalus. Dükkânlardan söz ettiğimi çok duymuşsundur, değil mi, Stephen? Kaç kereler gitmişizdir oraya adımız işaretlendikten sonra, sürü halinde. Harry Peard'la ufak Jack Mountain, sonra Bob Dyas, Maurice Moriarty, o Fransız, Tom O'Grady'le Mick Lacy hani sabah sana anlatıyordum, sonra Joey Corbet, o zavallı iyi yürekli Johnny Keevers.

Mardyke'ın kenarındaki ağaçların yaprakları güneş ışığı altında kıpırdayıp fısıldaşıyorlardı. Bir kriket takımı geçti, kazaklar giymiş çevik gençler, içlerinden biri elinde uzun yeşil bir kriket çantası taşıyarak. Sessiz bir yan sokakta soluk üniformalı beş Alman'dan meydana gelme bir bando, eski püskü pirinç musiki araçlarıyla toplanmış duran adamlara, rahat görünüşlü haberci çocuklara bir şeyler çalıyordu. Beyaz başlıkla önlük giymiş bir hizmetçi kız sıcak güneş parıltısında bir dilim kireçtaşı gibi ışıldayan bir pervazın üstünde duran çiçek saksılarını suluyordu. Havaya bir başka açık pencereden piyano sesi geliyor, notalar gitgide yükselip tizleşiyordu.

Stephen babasının yanında yürüyor, önceden işittiği hikâyeleri bir daha dinliyor, babasının gençlik arkadaşları olan dağılmış ya da ölmüş cümbüşçülerin adlarını yeniden duyuyordu. Hafif bir bulantı iç geçirdi yüreğinde. Belvedere'deki kendi çift anlamlı durumunu hatırladı; serbest bir çocuk, kendi yetkisinden korkan bir önder, gururlu, duygun, şüpheci zihnindeki kargaşa karşısında hayatının pisliğiyle sava-

şıyor. Sıranın lekeli tahtasına kazınan harfler gözlerini ona dikti; bedeninin zayıflıklarıyla, sonucu olmayan coşkularıyla alay ederek, kafasından geçirdiği çılgın, kirli cümbüşlerden dolayı onu kendinden tiksindirerek. Gırtlağında toplanan balgam yutulmayacak kadar acı ve iğrenç bir hale geldi, hafif bulantı beynine tırmandığı için bir an gözlerini kapatarak karanlıkta yürüdü.

Babasının sesini hâlâ işitebiliyordu:

– Bir gün kendi başına buyruk kaldığın zaman, Stephen –ve diyebilirim ki bugünlerden birine kalacaksın– ne yaparsan yap, yalnız efendi adamlarla alıbaplık etmeyi unutma! Sana söylüyorum, ben gençken çok eğlendim. İyi insanlarla arkadaş oldum. Hepimizin elinden bir şeyler gelirdi. Birimizin sesi güzeldi, biri iyi rol yapardı, biri güzel komik şarkılar söylerdi, bir başkası iyi kürek çekerdi ya da iyi raket oynardı, öbürü çok güzel hikâye anlatırdı, falan filan. Her zaman yapacak bir iş bulurduk, günümüzü hoşça geçirirdik, hayatı biraz görürdük, hiçbirimiz de bunlardan bir şey kaybetmedik. Ama hepimiz efendiydik, Stephen –hiç olmazsa öyle olduğumuzu umuyorum– ayrıca da sapına kadar dürüst sağlam İrlandalılardık. Senin de bu çeşit insanlarla düşüp kalkmanı istiyorum, ciğeri sağlam adamlarla. Seninle arkadaş gibi konuşuyorum, Stephen. Bir oğlun babasından korkması gerektiğine inanmıyorum. Hayır, ben gençken büyükbabanın bana davrandığı gibi davranıyorum sana karşı. Baba oğuldan çok kardeş gibiydik biz. Beni ilk sigara içerken yakaladığı günü hiç unutmayacağım. South Terrace'ın ucunda duruyordum bir gün kendim gibi bir iki yumurcakla ve hepiniz de ağzımızın köşesine birer pipo sıkıştırdığımız için kendimizi koca adam sayıyorduk. Derken birden peder geçiverdi. Tek kelime söylemedi, durmadı bile. Ama ertesi günü, Pazar yani, ikimiz yürüyüşe çıkmıştık, eve dönerken bir sigara tabakası çıkardı:

– Aklıma gelmişken, Simon, senin sigara içtiğini bilmiyordum, dedi ya da buna benzer bir şey. Durumu idare etmeye çalıştım tabii, becerebildiğim kadar.

– İyi bir şey içmek istiyorsan, dedi, şunlardan birini dene. Dün gece Amerikalı kaptanın biri Queenstown'da bana hediye etti de.

Stephen babasının hıçkırığı andırır bir sesle güldüğünü işitti.

– O zamanlar Cork'un en yakışıklı erkeği oydu, ne yakışıklıydı ama, Tanrı hakkı için! Sokaktan geçerken arkasından bakmak için dururdu kadınlar.

Hıçkırığın babasının gırtlağından yüksek sesle geçtiğini işiterek sinirli bir itkiyle gözlerini açtı. Ansızın gözüne vuran gün ışığı gökyüzüyle bulutları koyu pembe ışıktan gölümsü aralıklarla karanlık yığınlardan meydana gelme olağanüstü bir dünyaya çevirdi. Beyni de sağlıksız, güçsüzdü. Dükkânların tabelalarındaki harfleri zorlukla seçebiliyordu. Canavarca hayat biçimi yüzünden kendini gerçeklik sınırlarının dışına atmış gibiydi. Gerçek dünyada ona dokunan ya da bir şeyler söyleyen tek nesne yoktu kendi içindeki gazap dolu haykırmalardan yankılar işitmediği sürece. Dünyanın ya da insanların hiçbir çağrısını yanıtlayamıyordu, yazın, sevincin, arkadaşlığın sesi karşısında dilsiz ve duyarlıksızdı, babasının sesi onu yorınuş, acılara boğmuştu. Kendi düşüncelerinin kendinin olduğunu bile zorlukla anlayabiliyordu, ağır ağır kendine şunları tekrarladı:

– Ben Stephen Dedalus'um. Adı Simon Dedalus olan babamın yanında yürüyorum. Cork'da, İrlanda'dayız. Cork bir şehirdir. Odamız Victoria Oteli'nde. Victoria, Stephen, Simon. Simon, Stephen, Victoria. Adlar.

Çocukluk anıları birden loşlaştı. Canlı anlardan birini hatırlamak istedi ama olmadı. Yalnız adları hatırlıyordu. Dante, Parnell, Clane, Clongowes. Dolabında iki fırça saklayan yaş-

lı bir kadın küçük bir çocuğa coğrafya öğretmişti. Sonra evden okula gönderilmiş, ilk komünyonunu yapmış, kriket kasketinin içinde ince peksimet yemiş, revirdeki küçük bir yatak odasının duvarında ateş ışığının zıplayıp dans ettiğini seyrederek ölmeyi düşünmüş, siyahlı sarılı cüppesiyle rektörün ona ölüm duası okuduğunu, ıhlamur ağaçlı anacaddedeki küçük cemaat mezarlığında gömüldüğünü kurmuştu. Ama o zaman ölmemişti. Parnell ölmüştü. Kilisede ölü için dua töreni, cenaze alayı olmamıştı. Ölmemiş ama güneşin altında ince bir zar gibi solup gidivermişti. Kaybolmuş ya da varoluştan çıkıp gitmişti çünkü artık varoluşun içinde değildi. Ne kadar tuhaftı onu düşünmek varoluşun içinden böylece geçip giderken, ölerek değil de güneşin altında solup silinerek ya da kaybolup evrenin bir tarafında unutulup giderek! Küçük gövdesini bir anlığına yeniden görünürken görmek tuhaftı: gri, kemerli elbiseler giymiş küçük bir çocuk. Elleri yan ceplerde, pantolon paçaları dizlerinde lastik şeritlerle sıkılmıştı.

Malların satıldığı günün akşamında Stephen uysalca babasının arkasından şehirde meyhane meyhane dolaştı. Pazardaki satıcılara, meyhanelerdeki kadın, erkek garsonlara, sadaka isteyen dilencilere Mr Dedalus aynı öyküyü anlattı – eski bir Corklu olduğunu, otuz yıldan beri Dublin'de Cork şivesinden kurtulmaya çalıştığını, yanında gezdirdiği Peter Pickackafax'ın en büyük oğlu, ama sadece Dublinli bir serseri olduğunu.

Sabah erkenden Newcombe kahvesinden yola çıkmışlardı. Burada Mr Dedalus'un fincanı tabağın üstünde gürültü çıkararak titremiş, Stephen babasının bir gece önceki içki âleminin utanç verici işaretini sandalyesini çekerek, öksürerek örtmeye çalışmıştı. Küçük düşürücü olaylar birbirini kovalamıştı – pazardaki satıcıların yapmacık gülümsemeleri, babasının kırıştırdığı garson kızların kırıtmaları, cilveleri, babasının arkadaşlarının okşayıcı, yüreklendirici sözleri. Ona tıpkı

büyükbabasına benzediğini söylemişler, Mr Dedalus da çirkin bir kopya olduğunu kabul etmişti. Konuşmasmda Cork şivesinin izlerini bulup çıkarmışlar, Lee'nin Liffey'den çok daha güzel bir nehir olduğunu itiraf ettirmişlerdi. Latince'sini denemek isteyen bir tanesi ona Dilectus'tan kısa parçalar çevirttirmiş, *Tempora mutantur nos et mutamur in illis* demenin mi yoksa *Tempora mutantur et nos mutamur in illis* demenin mi daha doğru olduğunu sormuştu. Bir başkası, canlı bir yaşh adamı, Dublin kızlarının mı yoksa Cork kızlarının mı daha güzel olduğunu sorarak onu utanca boğmuştu.

– Öyle işlerle uğraşmaz o, dedi Mr Dedalus. Üstüne varma! O çeşit saçmalıklara önem vermeyen sağlam kafalı, düşünceli bir çocuktur.

– Öyleyse babasının oğlu değil, dedi ufak tefek yaşlı adam.

– Doğrusu bundan emin olamam, dedi Mr Dedalus, gururla gülümseyerek.

– Senin baban, dedi ufak tefek yaşlı adam Stephen'a, zamanında Cork'un en yiğit çapkınıydı. Biliyor muydun sen bunu?

Stephen önüne bakarak içine sürükleniverdikleri meyhanenin taş zeminini inceledi.

– Aklına böyle şeyler sokma, dedi Mr Dedalus. Yaradan'ına bırak onu.

– Elbette, elbette bir şey sokmam kafasına. Dedesi olacak yaştayım. Dedeyim de üstelik, dedi ufak tefek yaşlı adam Stephen'a. Biliyor musun sen?

– Öyle mi dedi Stephen.

– Oyleyim ya, dedi ufak tefek yaşlı adam. Sunday's Well'de iki tane tosun gibi torunum var. Bak şimdi! Kaç yaşındayım dersin? Dedeni kırmızı binici kasketiyle tazıları arasında at üstünde gördüğümü de hatırlarım üstelik. Sen daha doğmadan önce...

– Evet, daha aklımıza bile gelmemiştin, dedi Mr Dedalus.

– Gördüm ya, diye tekrarladı ufak tefek yaşlı adam. Daha neler gördüm. Dedenin babasını da gördüm, koca John Stephen Dedalus, ama ne erkek adamdı o ya. Al işte! Al sana bir anı!

– Üç kuşak,

– Yok, dört kuşak, dedi oradakilerden bir başkası. Yahu, Johnny Cashman, yüzyıllık adam oluyorsun yakında...

– Bak sana doğrusunu söyleyeyim, dedi ufak tefek yaşlı adam. Tam yirmi yedi yaşındayım.

– Ne kadar hissediyorsak o kadar yaşlıyızdır, Johnny, dedi Mr Dedalus. Şu önündekini bitir de birer tane daha içelim. Hey, Tim misin, Tom musun, aynısından ver bize. Tanrı hakkı için, ben kendi hesabıma on sekizden yaşlı hissetmiyorum kendimi. Bakın işte bu benim oğlum, benim yarı yaşımda yok, gene de ondan daha erkek adamım her zaman için.

– O kadar da değil, Dedalus, dedi biraz önce konuşan adam. Sanırım biraz geride kalma sıran geldi artık.

– Yok canım, Tanrı adına! diye diretti Mr Dedalus. İstediğin gün şarkı yarışına varım onunla ya da yüksek atlamaya ya da kırlarda tazıların ardından koşarım onunla, otuz yıl önce Kerry Boy'la yaptığım gibi, hem de o zamanlar onun gibisi yoktu hiç.

– Ama burada o seni geçecek, dedi ufak tefek yaşlı adam, alnına vurarak ve boşaltmak üzere bardağını kaldırarak.

– Umarım o da babası kadar iyi adam olsun. Başka sözüm yok, dedi Mr Dedalus.

– O kadar olsa yeter de artar, dedi ufak tefek yaşlı adam.

– Tanrı'ya şükürler olsun, Johnny, dedi Mr Dedalus, bu kadar uzun yaşadık ve bu kadar az kötülük ettik.

– O kadar da çok iyilik ettik, Simon, dedi ufak tefek yaşlı adam ciddiyetle. Tanrı'ya şükürler olsun ki bu kadar uzun yaşayıp bu kadar iyilik ettik.

Babasıyla iki eski dostu geçmişin anılarına içerken Ste-

phen, tezgâhtan üç bardağın kalkışına baktı. Bir rastlantı ya da mizaç uçurumu onu onlardan ayırıyordu. Zihni onlarınkinden daha yaşlı gibiydi: Çabalarının, mutluluklarının, hayıflanmalarının üstünde, daha genç bir dünyanın üzerinde bir ay gibi, soğukça parlıyordu. Onların kanını kaynatan hayat ve gençlik onda yoktu. Ne başkalarıyla arkadaşlık etmenin tadını, ne kaba erkek sağlıklılığım ne de ana baba sevgisini biliyordu. Ruhunu karıştıran soğuk, kötü, sevgisiz bir hırstan başka tek şey yoktu. Çocukluğu ölmüş ya da yitip gitmiş, yanında basit sevinçlere kapılabilen ruhunu alıp götürmüştü ve hayatın ortasında ayın çorak kabuğu gibi sürükleniyordu.

"Yorgunluktan mı soldun
Göklere tırmanıp yeryüzüne bakmaktan,
Kimsesiz gezinerek?..."

Shelley'den bu şiir parçacığının dizelerini kendi kendine tekrar etti. İnsanın acı etkisizliği ile insanlığın dışındaki yüce edinlilik döngülerinin yan yana işleyişi onu dondurdu ve kendi insanî, etkisiz üzüntülerini unuttu.

Stephen babasıyla, İskoç nöbetçisinin dolaştığı sütunlu yoldan geçip merdivenden çıkarken annesiyle kardeşi ve bir yeğeni sessiz Foster Meydanı'nın köşesinde bekliyorlardı. Büyük avluya girip veznenin önünde durduklarında Stephen İrlanda bankasının müdürüne kendisine otuz üç İngiliz lirası verilmesi için sunacağı buyruk kâğıdını ortaya çıkardı; sergi ve deneme yazısının armağanı olan bu para tutarı veznedeki adam tarafından kendisine kısa bir zaman içinde kâğıt ve maden paralar halinde ödendi. Yapma bir soğukkanlılıkla paraları cebine indirdi ve, babasının çene çaldığı dostluk gösteren veznedarın geniş veznenin ötesinden elini sıkıp ileride büyük başarılar dilemesine izin verdi. Seslerinden sabırsızlanıyor, ayaklarını kıpırdatmadan tutamıyordu. Ama veznedar

hâlâ sonradan gelenlerin işini görmüyor, zamanın değiştiğini ve bir çocuğa parayla elde edilebilecek en iyi eğitimi sağlamaktan daha iyi hiçbir şey yapılamayacağını anlatıyordu. Mr Dedalus avluda oyalandı, çevresine, tavana bakarak ve onu çıkarmaya çabalayan Stephen'a eski İrlanda parlamentosunun avam kamarasında olduklarını söyleyerek.

– Tanrı bizlere acısın! dedi dindarca, o günlerin adamlarını düşün, Stephen, Hely Hutchinson, Flood, Henry Grattan, Charles Kendal Bushe, sonra bir de şu şimdiki soylulara bak, İrlanda halkının içeride ve dışarıdaki önderlerine. Tanrı hakkı için, on dönümlük mezarlığa eskilerle birlikte gömmezdim bu herifleri. Yok, Stephene, yok arkadaşım, güzel temmuz ayının bir tatlı mayıs sabahında yola çıkmışım gibi olurdu bu.

Keskin bir ekim rüzgârı bankadan doğru esiyordu. Çamurlu yolun kenarında duran üç kişinin yanakları gerilmiş, gözleri sulanmıştı. Stephen incecik şeyler giymiş annesine bakarak birkaç gün önce Barnardo'nun vitrininde yirmi sterlinlik bir manto gördüğünü hatırladı.

– Bu iş de bitti, dedi Mr Dedalus.

– Yemeğe gidelim, dedi Stephen. Nereye gidelim?

– Yemek? dedi Mr Dedalus. Öyle ya, gidelim bari, ne dersiniz?

– Pahalı olmayan bir yere, dedi Mrs Dedalus.

– Underdone nasıl?

– Evet. Şöyle sessiz bir yer olsun.

– Haydi gelin, dedi Stephen çabucak. Pahalı olması önemli değil.

Önlerinden kısa sinirli adımlarla yürüdü, gülümseyerek. Ona ayak uydurmaya çalıştılar, gülümseyerek onlar da acelesine.

– Ağırdan al biraz, dedi babası. Yarım mil koşusuna çıkmadık, değil mi?

Hızlı bir eğlenme mevsimi süresince kazandığı paralar Stephen'ın parmakları arasından akıp gitti. Şehirden kocaman bakkaliye, şekerleme, kuruyemiş paketleri geldi. Her gün ailesi için bir yemek listesi doldurdu ve her gece üç, dört kişiyi *Ingomar* ya da *The Lady of Lyons*'u görmek üzere tiyatroya götürdü. Ceketinin ceplerinde konukları için Viyana çikolatası taşıyor, pantolon cepleri gümüş ve bakır paralarla şişiyordu. Herkese armağan aldı, odasını bir yığın eşyayla doldurdu, kararlar yazdı, kitaplarını rafların üstünde ileri geri getirip götürdü, her çeşit fiyat listesini gözden geçirdi, her üyenin bir ödev yüklendiği aile içi bir ortak fayda tasarısı hazırladı, ailesi için ödünç para alacak bir banka açarak isteyenlere para verdi ve böylece makbuz doldurmanın, ödünç verilen para üzerinde faizleri hesaplamanın tadını çıkardı. Başka yapacak bir şeyi kalmayınca tramvaya binip şehirde yukarı aşağı dolaştı. Sonra eğlence mevsimi sona erdi. Pembe emaye boya kutusu dibine vardı, yatak odasının tahta kaplaması bitmemiş, kötü sıvanmış boyasıyla kaldı.

Ev olağan hayatına döndü. Annesi artık parasını atıp savurduğu için onu azarlamak fırsatını bulamıyordu. O da okulda eski hayatına döndü ve bütün o tuhaf, serüvenli iş tasarıları suya düştü. Ortak fayda kalmadı, ödünç para veren banka kasalarıyla defterlerini göze çarpan zararlarla kapattı, kendi çevresinde kurduğu hayat kuralları kullanılmaz hale düştü.

Amacı ne kadar budalacaydı! Dışarıdaki kirli hayat gelgitine karşı düzen ve zariflikten yapılma bir dalgakıran kurmaya, davranış kuralları, etkin ilgiler, yeni oğul-ana-baba ilişkileriyle içindeki dalgaların güçlü tekrarlanışlarına set çekmeye uğraşmıştı. Boşuna. Sular içeride olduğu gibi dışarıdan da kırdığı duvarlardan taşarak aşmıştı: Gelgitleri, parçalanan mendireğin üstünde bir kere daha öfkeyle itişip dürtüşmeye başlamıştı.

Kendi faydasız tek başınalığını da açıkça görüyordu. Yaklaşmaya çalıştığı hayatların bir tek adım daha yakınına gidememişi, onu anadan, kardeşlerinden ayıran tedirgin utanç ve kin üstüne bir köprü kuramamıştı. Onlarla neredeyse aynı kandan olmadığını, aralarında gizemsel bir üvey akrabalık, üvey çocuk ve üvey kardeş ilişkisi bulunduğunu duyuyordu.

Yüreğinin, önlerinde başka bir şeyin boş ve yabancı kaldığı ateşli tutkularını yatıştırmaya çalıştı. Ölümcül bir günah içinde olmasına, hayatının yalan ve yapmacıktan meydana gelme bir doku halinde gelişmesine fazla aldırmıyordu. İçindeki, kafasında kurup durduğu o korkunç kötülükleri kavramanın yabanıl isteğinden başka hiçbir şey onca kutsal değildi. Bakışlarını çeken herhangi bir imgeyi sabırla kirletmekle yüceldiği o gizli çalkantıların utanç verici ayrıntılarına sinikçe katlandı. Gece, gündüz dış dünyanın bozulmuş, burkulmuş imgeleri arasında kımıldıyordu. Gündüzün ona temiz ve masum görünen bir kadının biçimi geceleri uykunun dolanan, sarılan karanlığında suratı şehvetli bir kurnazlıkla değişmiş, gözleri hayvanca bir zevkle parlayarak üstüne doğru geliyordu. Ama sabah, karanlık cümbüşlü çalkantının loş anısıyla, keskin ve aşağılatıcı günah duygusuyla ona acı veriyordu.

Gezintilerine döndü. Tüllere bürünmüş güz akşamları onu sokak sokak sürüklüyorlardı, yıllar önce Blackrock'un sessiz caddelerinde sürüklediklerı gibi. Ama artık düzenli ön bahçelerin, pencerelerde sevecen ışıkların görünüşü onun üzerine yumuşak bir etki akıtmıyordu. Ancak zaman zaman, isteğinin duraklamaları arasında, onu eriten duyu bolluğu daha hafif bir gevşekliğe yer verdiğinde, belleğinin ardından Mercedes'in imgesi geçiyordu. Dağlara doğru uzanan yolda küçük beyaz evi, gül fidanlarıyla dolu bahçeyi yeniden görüyor; orada, yıllar süren ayrılık ve serüvenlerden sonra ay ışığının

aydınlattığı o bahçede onunla durarak yapacağı acıklı gururlu yadsıma hareketini hatırlıyordu. Bu anlarda Claude Melnotte'un yumuşak konuşmaları dudaklarına yükselerek, tedirginliğini rahatlatırdı. O zamanlar istekle beklediği o buluşmayla, o zamanki umutlarıyla şimdikiler arasında yatan korkunç gerçeğe karşın, zayıflığın, çekingenliğin, yaşantısızlığın üzerinden düşüvereceğini imgelediği o kutsal karşılaşmayla ilgili yumuşak bir uyarma onu yokluyordu.

Böyle anlar geçiyor, eritici hırs alevleri gene içinde yanmaya başlıyordu. Şiirler dudaklarından dökülüyor, kelimeye dökülmeyen haykırışlar, söylenmeyen hayvanca sözler beyninde bir çıkış yolu arayarak koşuyordu. Kanı başkaldırmıştı. Karanlık ıslak sokaklarda ara yolların, kapı ağızlarının kasvetine bakarak, gelebilecek herhangi bir sesi istekle bekleyerek bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Avı tarafından aldatılmış bir yabanıl hayvan gibi inildiyordu kendi kendine. Kendi cinsinden biriyle günah işlemek, bir başka varlığı kendisiyle birlikte günaha zorlamak ve onunla bu günahla birlikte yücelmek istiyordu. Karanlığın içinde bir varlığın, bir sel gibi onu sadece kendisiyle dolduran kurnaz, mırıltılı bir varlığın tepesinde direnilmez bir şekilde kıpırdadığını duyuyordu. Mırıltısı uykuda olan bir çokluğun mırıltısı gibi kulaklarını sarıyordu; kurnaz akıntıları onun varlığına sızıyordu. Bu sızmanın korkunç acısını duyarken elleri ihtilaç içindeymişçesine sıkıldı ve dişleri kenetlendi. Ondan kaçan ve onu yüreklendiren o çelimsiz baygın biçime doğru kollarını uzattı sokakta: O kadar zamandır gırtlağını sıkan çığlık dudaklarından fırladı. Bir cehennem dolusu acı çeken insandan bir umutsuzluk uluması gibiydi çıkardığı çığlık ve gazapla yüklü bir dilek uluyuşuyla sönüverdi, bir kendini günaha salıverme çığlığıydı, bir ayakyolunun sular sızan duvarına karalanmış müstehcen bir yazının yankısından başka bir şey olmayan bir çığlıktı.

Dar, pis sokaklardan meydana gelmiş bir labirente girmişti. İğrenç sokak aralarından kısık cümbüş ya da kavga sesleri ya da sarhoşların yayvan şarkılarını duyuyordu. Aldırmadan ileri yürüdü, Yahudi mahallelerine gelip gelmediğini düşünerek. Uzun, rengârenk elbiseli kadınlarla kızlar evden eve giderek sokaktan geçiyorlardı. Hareketleri rahattı, parfüm kokuyorlardı. Ansızın titremeye başladı, gözü kararadı. Gaz lambalarının sarı ışıkları bocalayan görüşü önünde buğulu gökyüzüne karşı yükseliyor, bir milırabın önündeymiş gibi yanıyorlardı. Kapıların önünde, ışıklandırılmış avluların içinde sanki bir din töreni için sıralanmışa benzeyen kümeler duruyordu. Başka bir dünyadaydı: yüzyılların uyuklamasından uyanmıştı.

Yüreği gürültüyle çarparak sokağın ortasında kıpırdamadan durdu. Uzun, pembe elbise giymiş genç bir kadın onu durdurmak için elini omzuna koymuş, yüzüne bakmıştı. Neşeli bir tavırla:

– İyi geceler, Willie, şekerim! dedi.

Odası sıcak, ışıklıydı. Yatağın yanındaki geniş koltukta bir bebek bacakları ayrılarak oturtulmuştu. Daha rahat görünebilmek için dilini konuşturmak istedi, kadının elbisesini çıkarışına bakarak, kokulu başının gururlu, bilinçli kımıldanışlarını görerek.

Odanın ortasında dururken kadın yanma geldi ve neşeli, aynı zamanda ciddi bir tavırla ona sarıldı. Yuvarlak kollarıyla sıkı sıkı tutarak onu kendine doğru çekti ve o, kadının yüzünün ciddi bir durgunlukla kendine doğru kalkmış olduğunu görerek, göğsünün ılık durgun inip kalkışını duyarak, neredeyse isterik bir ağlamayla boşanacaktı. Mutlu gözlerinde sevinç ve rahatlamanın yaşları pırıldadı, dudakları aralandı ama konuşma için değil:

Kadın ona küçük serseri diyerek şıngırdayan kolunu uzatıp eliyle saçını okşadı.

– Öp beni, dedi.

Dudakları onu öpmek için eğilmiyordu. Onun kollarında sıkı sıkı tutulmak, hafif hafif, okşanmak istiyordu. Kadının kollarında birdenbire güçlü, korkusuz ve kendinden emin buldu kendini. Ama dudakları onu öpmek için eğilmiyordu.

Ansızın kadın onun başını eğdi ve dudaklarını kendinin-kilerle birleştirdi ve o bu hareketlerin anlamını yukarı, kendisine bakan açıkyürekli gözlerde okudu. Bu artık çok fazlaydı onun için. Gözlerini kapadı, kafasıyla, gövdesiyle kendini teslim etti kadına, yumuşakça aralanan dudakların karanlık basıncından başka dünyada hiçbir şeyin bilincine varamayarak. Kadının dudakları sanki belli belirsiz bir konuşma taşıtıymış gibi dudaklarına olduğu kadar beynine de basınç yaptı; bu dudakların arasında, günah hayranlığından daha karanlık, ses ya da kokudan daha yumuşak, bilinmez uysal bir basınç duydu.

Üçüncü Bölüm

Aralık ayının hızlı alacakaranlığı sıkıcı günden sonra soytarı gibi yuvarlanarak gelmişti ve o, okul odası penceresinin sıkıcı dört köşeliğinden dışarı bakarken midesinin yemek istediğini duydu. Akşam yemeğinde etli türlü olacağını umdu; koyu, biberli, unla koyultulmuş salçanın içine kepçeyle boşaltılacak şalgamlar, havuçlar, ezik patatesler, yağlı koyun eti parçaları. Doldur içine hepsini diye öğüt veriyordu midesi ona.

Karanlık gizli bir gece olacaktı. Erkenden gece karanlığı çöktükten sonra genelevler mahallesinin orasını burasını sarı lambalar aydınlatacaktı. Sokaklarda dolambaçlı bir yol izleyecek, korku ve sevinç titreşimleri arasında gittikçe daha çok yaklaşacak, sonunda ayakları onu ansızın bir köşeden döndürüverecekti. Geceye hazırlanan orospular, uykularından sonra tembel tembel esneyerek, saç yığınları arasına firketelerini yerleştirerek, tam o sırada evlerden çıkıyor olacaklardı. Kendi iradesinin ansızın kıpırdanışını ya da onların yumuşak, kokulu etlerinden günaha düşkün ruhuna ansızın gelecek bir çağrıyı bekleyerek dingin adımlarla yan-

larından geçecekti. Ama o bu çağrının ardından sinsi sinsi yürürken, yalnızca onun istekleriyle sersemleyen duyuları, kendilerini yaralayan ya da utandıran her şeyi keskince sezecekti; gözleri, örtüsüz bir masanın üstünde bir şarap bardağından kalan halka izini ya da hazır ol duran iki askerin fotoğrafını ya da süslü püslü bir tiyatro programını, kulakları yayvan selamlaşma sözlerini:

– Merhaba, Bertie, niyetin var mı?

– Sen misin, yavru?

– On numara. Körpe Nelly seni bekliyor.

– İyi geceler, kocacığım! Şöyle biraz bir şey yapmaya geliyor musun?

Defterinin sayfasındaki eşitleme, bir tavus gibi gözlü ve benekli, genişleyen kuyruğunu yaymaya başladı; üslerindeki gözlerle yıldızlar elendikten sonra, yavaş yavaş katlanıp kapandı. Görünüp yok olan üsler açılıp kapanan gözlerdi; açılıp kapanan gözler doğan ve söndürülen yıldızlardı. Koca yıldızlı hayat döngüsü yorgun zihnini dışarı, çemberine ve içeri, merkezine doğru götürüyordu, uzaktan bir musiki bu dışarı ve içeri gidişlere eşlik ederken. Ne musikisi? Musiki yaklaşınca kelimeleri hatırladı, Shelley'nin yorgunluktan solmuş, arkadaşsız gezinen ay üzerine şiir parçacığının kelimeleriydi. Yıldızlar ufalanmaya başladı, incecik yıldız tozundan bir bulut uzaydan düştü.

Kör ışığın daha da hafifçe vurduğu sayfada bir başka eşitleme yavaş yavaş açılmaya, genişleyen kuyruğunu yaymaya başladı. Bu, onun yaşantılar ardında giden ruhuydu, günah günah açıyordu kendini, yanan yıldızlarının tehlike ateşini çevreye yayıyor, sonra tekrar kendinde toplanıyor, yavaşça soluyor, kendi ışıklarını, ateşlerini söndürüyordu. Artık sönmüşlerdi: Soğuk karanlık, kaosu doldurdu.

Soğuk aydınlık bir aldırmazlık hüküm sürüyordu ruhunda. O ilk zorlu günahında içinden bir canlılık dalgasının dı-

şarı çıktığını duymuş, bu aşırılıkla gövdesinin ya da ruhunun sakatlanacağından korkmuştu. Oysa canlı dalga göğsünde onu kendi içinden dışarı taşımış, sonra geri çekildiğinde gene eskisi gibi bırakmıştı: Gövdesi ya da ruhunun hiçbir yeri sakatlanmamış, ikisi arasında karanlık bir barış kurulmuştu. İçinde coşkunun kendini söndürdüğü kaos onun soğuk, kaygısızca kendini bilmesiydi. Bir değil birçok kere ölümcül günahlar işlemişti ve, yalnız ilk günahıyla da sonsuz lanetleme tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktan başka, bundan sonra gelen her günahla suçunu, cezasını artırmıştı. Günleri ve işleri ve düşünceleri günahını ödeyemezdi, kutsayan lütuf kaynakları artık ruhunu ferahlatmıyordu çünkü. En fazla, kutsamasından kaçtığı dilenciye vereceği sadakayla kendine bir çeşit lütfu yorgunca kazanmayı umabilirdi. Adanmışlık uçup gitmişti. Ruhunun kendi yok oluşunu hırsla beklediğini bildikten sonra dua etmek neye yarardı? Bir çeşit gurur, bir çeşit korku, onu geceleri Tanrı'ya bir dua etmekten bile alıkoyuyordu. Tanrı'nın bir gece o uyurken hayatını alabileceğini, merhamet dilenmeye fırsat bulamadan ruhunu cehenneme fırlatacağını bildiği halde. Günahından duyduğu gurur, sevgisiz Tanrı korkusu. Her şeyi gören ve her şeyi bilen'e karşı yapma bir saygı gösterisiyle ödenemeyecek kadar büyük bir suç işlemiş olduğunu ona söylüyordu.

– Haydi bakalım, Ennis, omuzlarının üstünde bir kafa taşıyorsun ama o kadar şu benim sopamda da var. Bir asanın ne olduğunu bile anlatamayacağını mı söylemek istiyorsun?

Verilen saçma cevap arkadaşlarına karşı duyduğu aşağılama duygusunun kıvılcımlarını canlandırdı. Başkalarından ne utanıyor ne de korkuyordu. Pazar sabahları kilise kapısının önünden geçerken şapkasız, dörder kişilik sıralarla duran tapınıcılara bakardı, göremedikleri, işitemedikleri törende ruhlarıyla hazır bulunuyorlardı. Alıkça dindarlıkları, kafalarına sürdükleri ucuz yağın mide bulandırıcı kokusu dua

ettikleri mihraptan iğrendirirdi onu. İkiyüzlülük kötülüğüne ötekilerle birlikte o da düşüyor, kendinde bulunduğuna herkesi o kadar kolaylıkla inandırdığı saflığın onlarda olacağına inanmıyordu.

Yatak odasının duvarında ışıklandırılmış bir kâğıt tomarı, Kutsal Bakire Meryem'in kardeşlik birliği kolejinde yöneticiliğinin belgesi asılıydı. Cumartesi sabahları kardeşlik birliği kilisede küçük bir dua okumak üzere toplandığında onun yeri mihrabın sağında yastıklı küçük bir dua sırasıydı ve burada kendi kısmından çocukların yanıtlarını yönetirdi. Yerinin yapmacıklığı ona acı vermiyordu. Kimi anlarda bulunduğu şerefli yerden kalkmak ve hepsinin önünde değersizliğini açığa vurmak içinden geliyorsa da suratlarına bir kere bakmak onu yatıştırıyordu. Kehanet ilahilerinin imge örgüsü çorak gururunu rahatlatıyordu. Meryem'in yüceliği ruhunu tutsak ediyordu: Krallardan gelme soyunu simgeleyen ve alametleri olan nardin, sarı sakız, günlük insanlar arasında onun kültünün çağlar süren devamlı gelişmesini simgeleyen çiçeğigeç bitki ve geçaçan ağaç. Okuma sırası duanın sonlarında ona gelince vicdanını musikiyle uyutarak belli belirsiz bir sesle dersini okurdu.

Quasi cedrus exaltata sum in Libanon et quasi cupresus in monte Sion. Quasi palma exaltata sum in Gades et quasi plantatio rosae in Jericho. Quasi uliva speciosa in campis et quasi platanus exaltata sum juxta aquam in plateis. Sicut cinnamomum et balsamum aromatizans odorem dedi et quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris.

Onu Tanrı'dan ayıran günahı, günah işleyenlerin sığınağına yaklaştırdı. Meryem'in gözleri ona yumuşak bir acımayla bakar gibiydi; narin eti üstünde hafifçe pırıldayan tuhaf bir ışık olan kutsallığı yanına yaklaşan günahkârı alçaltmıyordu. Günahı üstünden atmak ve onu buraya sürükleyen itkiden

dolayı pişmanlık duymak zorunda kalsaydı, bu, Meryem'in şövalyesi olma isteğinden ileri gelecekti. Bedenî hırsının taşkınlığı kendini harcayıp yok olduktan sonra ruhu sıkılganca bir daha onun barınağına girecek idiyse eğer, alameti "parlak ve musikili, cenneti anlatan ve huzur kazandıran" Sabah Yıldızı olan ona dönük olacaktı bu ruh, üzerlerinde hâlâ çirkin ve utanç verici sözler duran dudaklarla hafifçe onun adları söylendiğinde alınan tat şehvetli bir öpücüğünküydü.

Tuhaftı bu. Nasıl olabileceğini düşünmeye çalıştı. Ama okul odasında derinleşen alacakaranlık düşüncelerini örttü. Zil çaldı. Öğretmen bir dahaki derse hatırlanacak işlemleri söyleyip gitti. Stephen'ın yanında Heron hiçbir ezgiye uymaksızın mırıldanmaya başladı:

Benim iyi arkadaşım Bombados.

Bahçeye çıkan Ennis geri döndü:

– O çocuk rektörü arıyor, diyerek.

Stephen'ın arkasında uzun boylu bir çocuk elini ovuşturdu:

– Bu çok iyi. Bütün bir saati asabiliriz. İkinci yarıya kadar gelmez. Sonra da sen kateşizm üstüne soru sorarsın, Dedalus, dedi.

Arkasına yaslanan ve defterine tembel tembel bir şeyler karalayan Stephen, Heron'un ara sıra kestiği konuşmayı dinliyordu:

– Kapatın çenenizi, be. Kesin gürültüyü!

Kilise öğretilerinin katı yollarını sonuna kadar izlemekten ve sadece kendi lanetlenmesini daha derin olarak işitmek ve duymak için karanlık sessizliklere nüfuz etmekten kıraç bir tat alması da tuhaftı. Aziz James'in bir emri bozanın onunu da bozmaktan suçlu olacağını söyleyen cümlesi, kendi durumunun karanlığında el yordamıyla yol bulmaya çalışıncaya kadar ona ağız kalabalığı gibi gelmişti. Cinsel hırsın, kötülük tohumundan bütün öbür ölümcül günahlar fırlamış-

tı: Kibir, başkalarını aşağı görme, yasadışı zevkleri satın almak için para kullanmakta açgözlülük, kusurlarını bulamadığı kimselere karşı kıskançlık ve dindarlara karşı iftiracı homurdanmalar, yemekten oburca zevk alma, isteklerini kurarken benliğini saran küt, sevgisiz öfke, bütün varlığının içine çökmüş olduğu bedenî ve ruhi miskinlik.

Sırada oturup rektörün kurnaz, sert yüzüne durgun durgun bakarken zihni kendisine önerilen tuhaf sorulara sarılıp çözüldü. Bir adam gençliğinde bir lira çalmış sonra da bununla kocaman bir servet yapmışsa ne kadarını geri vermek zorundaydı, yalnız çaldığı lirayı mı, biriken faizini mi, yoksa bütün o kocaman servetini mi? Kiliseden olmayan biri vaftiz yaparken sözleri söylemeden önce suyu dökerse çocuk vaftiz olmuş sayılır mı? Maden suyuyla yapılan vaftiz geçerli sayılır mı? Nasıl olur da İsa'nın Matta'da ilk söylediklerinde yüreği yoksul olanların cennete gidecekleri bildirilirken, sonra ikincisinde uysalların da o toprağa sahip olacakları bildirilir? Eğer İsa gövdesi ve kanıyla, ruhu ve kutsallığıyla hem ekmek hem de şarapta varsa, Aşai Rabbani töreni niçin hem ekmek hem şarap üstüne kurulu? Kutsal ekmeğin küçücük bir parçası İsa'nın bütün kanıyla etini mi içinde taşır yoksa etle kanın yalnız bir parçasını mı? Eğer şarap kutsandıktan sonra sirke olur, ekmek de çürüyüp ufalanırsa, İsa hem Tanrı hem de insan olarak gene bunların içinde bulunabilir mi?

– Geliyor! Geliyor!

Çocuğun biri pencerenin önünde durduğu yerden rektörün geldiğini görmüştü. Bütün kateşizm kitapları açıldı, bütün başlar sessizce kitaplara eğildi. Rektör içeri girip kürsüde yerini aldı. Arkasında duran uzun boylu çocuğun attığı hafif bir tekme Stephen'ı güç bir soru sormaya körükledi.

Rektör derste kateşizm sormadı. Ellerini kürsünün üstünde kavuşturarak söze başladı:

– İnziva günleri, yortusu cumartesiye rastlayan Aziz Francis Xavier şerefine, çarşamba günü öğleden sonra başlayacaktır. Çekilme çarşamba'dan cumaya kadar sürecektir. Cuma günü bütün öğleüstü saatlerinde, tespihli dualardan sonra, günah çıkarılacak. Bazı çocukların özel günah çıkarıcıları varsa bunları değiştirmemek belki daha iyi olur. Cumartesi sabahı dokuzda Aşai Rabbani töreni ve bütün okul için genel komünyon yapılacaktır. Cumartesi okul yok. Ama cumartesiyle pazarın tatil olmasına bakarak bazı çocuklar pazartesi günü de okul olmayacağını sanabilirler. Bu yanlışı yapmamaya dikkat edin. Lawless, sen bu yanlışı yapacağa benzersin.

– Ben mi, efendim? Niye efendim?

Rektörün sert gülümsemesinden sınıfa küçük sessiz bir neşe dalgası yayıldı. Stephen'ın yüreği kuruyan bir çiçek gibi korkuyla bükülüp solmaya başladı yavaş yavaş.

Rektör ağırbaşlı bir tavırla konuşmaya devam etti:

– Sanırım hepiniz, okulunuzun koruyucusu olan Aziz Francis Xavier'in hayat hikâyesini biraz bilirsiniz. Eski ve şerefli bir İspanyol ailesindendi, Aziz İgnatius'un izinden ilk gidenlerin arasında olduğunu hatırlayacaksınız. Francis Xavier'in üniversitede felsefe profesörü olarak bulunduğu Paris'te karşılaşmışlardı. Bu genç ve parlak soylu kişi ve edebiyatçı, şanlı kurucumuzun fikirlerine bütün kalbi ve ruhu ile daldı ve kendi isteği üzerine Aziz İgnatius tarafından Hintlilere vaaz vermeye gönderildiğini biliyorsunuz. Bildiğiniz gibi. Hindistan resulü olarak anılır. Doğuda, Afrika'dan Hindistan'a, Hindistan'dan Japonya'ya, memleket memleket dolaştı ve halkı vaftiz etti. Bir ay içinde on bin kadar putperesti vaftiz ettiği söylenir. Anlatıldığına göre, vaftiz ettiği insanların başı üstüne kaldıra kaldıra sağ kolunda kuvvet kalmamış. Bundan sonra Çin'e giderek daha da çok insanın ruhunu Tanrı'ya kazandırmak istedi ama Sansiyan adasında

humınadan öldü. Büyük azizdi, Aziz Francis Xavier! Tanrı'nın büyük askerlerindendi!

Rektör biraz duraladı, sonra kavuşturduğu ellerini önünde savurarak devam etti:

– Dağları yerinden oynatan iman vardı onda. Bir ay içinde Tanrı'ya on bin ruh kazandırmak. İşte gerçek fatih, mezhebimizin parolasına sadık: *ad majorem Dei gloriam*! Cennette büyük gücü olan bir azizdir, unutmayın: Üstümüzde bizim için çalışmak gücüne, ruhumuzun yararına olduğu sürece dua ederek istediğimiz her şeyi bize kazandırmak gücüne, hepsinin üstünde, günah işlediğimiz zaman bize pişman olmamızı sağlama gücüne sahiptir. Büyük bir azizdir, Aziz Francis Xavier! Ruhların büyük balıkçısıdır!

Kavuşturduğu ellerini sallamaktan vazgeçti, alnına dayadı, elinin iki yanından koyu renkli, haşin gözlerle keskince baktı dinleyicilerine.

Sessizlikte gözlerinin koyu renkli ateşi, alacakaranlığı esmer bir aleve çevirdi. Stephen'ın yüreği, uzaklardan samyelinin geldiğini sezen bir çöl çiçeği gibi kuruyup gitmişti.

* * *

– *Sadece son şeyleri hatırlayın, hiçbir zaman günah işlemezsiniz* – Vaizler Kitabı, yedinci bap, kırkıncı ayetten alınmış kelimeler, İsa yolunda küçük kardeşlerim. Baba Oğul ve Kutsal Ruh adına. Amin!

Stephen kilisenin en ön sırasında oturuyordu. Arnall Baba mihrabın solunda bir masada oturmuştu. Omuzlarına ağır bir pelerin atmıştı; soluk yüzünün derisi çekilmiş, sesi nezleden boğuklaşmıştı. Eski öğretmenin böylesine tuhaf bir şekilde yerden bitiveren gövdesi Stephen'ın aklına Clongowes'daki hayatını getirdi: Çocuklarla kaynayan geniş oyun alanları; dört köşe hendek; kafasında orada gömülmeyi kurduğu, ıhlamur ağaçlı anacaddenin yanındaki küçük

mezarlık; hastayken yattığı revirin duvarına vuran ateş ışığı; Michael Kardeş'in kederli yüzü. Bu anıları hatırlarken ruhu gene bir çocuk ruhu oldu.

– İsa yolunda küçük kardeşlerim, bugün burada, dış dünyanın hareketli gürültüsünden kısa bir an için uzakta, azizlerin en büyüklerinden birini, Hindistan resulü, aynı zamanda okulunuzun koruyucu azizi olan Aziz Francis Xavier'i kutlamak ve borcumuz olan saygıyı ona göstermek üzere toplanmış bulunuyoruz. Yıllar ve yıllardan beridir, sevgili küçüklerim, içinizden herhangi birinin hatırlayabileceği, ya da benim hatırlayabileceğimden çok daha eski zamanlardan beri, bu okulun çocukları, içinde bulunduğumuz şu kilisenin içinde, koruyucu azizlerinin şölen gününden önce yıllık perhizlerini yapmak için bir araya gelmişlerdir. Zaman geçmiş, geçerken de değişiklikler yapmıştır. Son yıllarda bile çoğunluğunuzun hatırladığı birçok değişiklik olmadı mı? Birkaç yıl önce şu ön sıralarda oturan çocukların birçoğu şimdi belki uzak ülkelerde, kavurucu tropik iklimlerinde bulunuyor ya da kendilerini mesleklerinin gerektirdiği ödevlere, seminerlere vermişler ya da derin denizlerin ulu yüzeylerinde geziyorlar ya da ola ki büyük Tanrı onları başka bir hayata, buradaki hizmetlerinden uzaklara çağırmıştır. Ve gene de yıllar geçip gider, iyi ya da kötü değişikliklere yol açarken, büyük azizin anısı, Katolik İspanya'nın en büyük evlatlarından birinin adını ve şanını bütün çağlara ulaştırmak için Kutsal Anamız olan Kilise'nin ayırdığı şölen gününden önceki günlerde yıllık çekilme törenlerini tekrarlayan bu okulun çocukları tarafından kutlanıyor.

– Şimdi, bu *çekilme* kelimesinin anlamı nedir, ve niçin herkesçe Tanrı'nın ve insanların gözleri önünde gerçek bir Hıristiyan hayatı yaşamak isteyen herkes için en çok övülmeye değer bir hareket olarak tanınır? Çekilme, sevgili çocuklarım, bir süre için şu hayatımızın sıkıntılarından, şu bayağı

dünyamızın sıkıntılarından, vicdanımızın durumunu incelemek, kutsal dinimizin gizleri üstüne derin derin düşünmek ve niçin burada, bu dünyada bulunduğumuzu daha iyi anlamak için uzaklaşmak demektir. Şu birkaç gün içinde önünüze son dört şeyle ilgili bazı düşünceler sunmak istiyorum Bunlar, kateşizmden de bildiğiniz gibi, ölüm, yargılama, cehennem ve cennettir. Bu birkaç gün içinde bunları bütünü ile anlamaya çalışacağız, öyle ki, bunları anlamakla ruhumuza sonsuz bir kazanç sağlamış olalım. Şunu da unutmayın ki sevgili çocuklarım; bu dünyaya bir tek ve yalnız bir tek şey için gönderilmiş bulunuyoruz: Tanrı'nın kutsal isteğini yerine getirmek ve ölümsüz ruhlarımızı kurtarmak için. Bunun dışında hiçbir şeyin değeri yoktur. Gerekli olan bir tek şey vardır, o da ruhun kurtuluşu. Çünkü bir adam bütün dünyayı kazanıp da ölümsüz ruhunu kaybeder ya da zararlandırırsa, ne kâr eder? Ah, sevgili çocuklarım, inanın bana, bu kötü dünyada böyle bir kaybın yerini tutacak hiçbir şey yoktur.

– Bu yüzden, sevgili çocuklarım, şu birkaç gün içinde, gerek çalışma, gerek eğlence ve gerekse yükselme hırsı ile ilgili her çeşitten dünyevi düşünceleri zihinlerinizden atmanızı, ve bütün dikkatinizi ruhlarınızın durumu üstünde toplamanızı isteyeceğim. Çekilme günleri sırasında bütün çocukların sessiz ve dindarca bir tavır takınmalarının beklendiğini hatırlatmam bilmem gerekiyor mu? Bütün sınıflardan çocuklar, elbette, bu geleneğin bozulmamasına çalışacaklardır, ve özellikle Kutsal Bakire Meryem kardeşliği ve Kutsal Melekler kardeşliği yönetmenleri ile görevlilerinin okul arkadaşlarına iyi birer örnek olacaklarını umuyorum.

– Böylece, Aziz Francis adına olan bu çekilmemizi bütün kalbimiz, bütün aklımızla yerine getirmeye çalışalım. O zaman Tanrı bütün yıllık çalışmalarınızı kutsayacaktır. Ama, her şeyin üstünde ve her şeyin ötesinde, bu çekilme törenini öyle bir şekilde yerine getirin ki ileride okulunuzdan uzakta

ve belki bambaşka bir çevre içinde olduğunuz zaman bile geri dönüp bu günlere övünçle bakabilesiniz, geri dönüp sevinç ve şükranla bakabilesiniz ve sizlere böylesine dindarca, şerefli ve mümince bir Hıristiyan hayatının ilk temellerini atabilme fırsatını verdiği için Tanrı'ya teşekkürlerinizi sunabilesiniz. Ve eğer, ki bu olabilir, bu anda şu önümdeki sıralarda Tanrı'nın kutsal inayetinden yoksun kalmak ve acı günahlar arasına düşmek gibi ağza alınmaz bir talihsizlik yükü altında kalmış herhangi bir zavallı varsa, yürekten inanır ve dilerim ki bu çekilme töreni o zavallının hayatında bir dönüm noktası olabilsin. Böyle bir ruhun içten bir pişmanlığa varabilmesi ve Aziz Francis günündeki kutsal komünyonun Tanrı ile bu ruh arasında devamlı bir ahit olması için Tanrı'ya, mümin hizmetkârı Francis Xavier'in, erdemlerinden yardım dileyerek yalvarırım. Gerek doğru, gerek eğri, gerek aziz, gerek günahkâr, bu çekilme törenini hiç unutmasın.

– Bana yardım edin, İsa yolunda küçük kardeşlerim. Dindarca dikkatiniz ile, kendi adanmışlığımz ile, dış davranışlarınız ile, bana yardım edin. Çıkarın atın zihninizden bütün dünyevi düşünceleri ve yalnız sondaki şeyleri düşünün, ölümü, yargılamayı, cehennem ve cenneti düşünün. Bunları hatırlayan, diyor Vaiz kitabı, hiçbir zaman günah işlemeyecektir. Son şeyleri hatırlayan her zaman onları göz önünde tutarak hareket edecek ve düşünecektir. İyi bir hayat yaşayacak, iyi bir ölümle ölecektir, bu dünyevi hayatta çok şey feda etmişse ilerideki hayatta, sonu olmayan o krallıkta yüzlerce ve binlerce kere daha fazlasını kazanacağını bilecek ve buna inanacaktır – bu kutsamanın, sevgili çocuklarım, hepinize ulaşacağını yürekten dilerim. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına. Amin!

Sessiz arkadaşları arasında evine doğru yürürken koyu bir sis zihnini sarmış gibiydi. Dağılmasını ve sakladığı şeyi ortaya çıkarmasını sersemlemiş bir halde bekledi. Yemeğini su-

ratsız bir iştahla yedi ve yemek sona erip yağa bulanmış tabaklar terk edilmiş bir şekilde masanın üstünde dururken. ağzındaki yağı diliyle temizleyerek ve dudaklarına sıvaşan yağı yalayarak ayağa kalkıp pencereye gitti. Demek avını yedikten sonra ağzını yalayan hayvanın durumuna düşmüştü. Artık sona varmıştı; belli belirsiz bir korku pırıltısı zihnini saran sisi delmeye başladı. Yüzünü pencere pervazına dayayarak kararan sokağa doğru baktı. Kör ışığın içinden birtakım şekiller oraya, buraya gidiyordu. Ve buydu hayat. Dublin adının harfleri zihninde ağırlık yaparak duruyor, yavaş. kabaca bir diretmeyle birbirlerini oradan oraya kavga edercesine iteliyordu. Ruhu yoğun bir yağın içine doğru yayılıyor ve orada donuyor, durgun korkusunun içinde ciddi olarak tehdit eden bir alacakaranlığın gittikçe daha derinlerine dalıyor, bu arada onun olan beden kayıtsız ve lekeli, kararmış gözlerden dışarıyı gözleyerek, çaresiz, rahatsız ve insan, ona bakacak öküzümsü Tanrı'nın önünde duruyordu.

Ertesi gün ölüm ve yargılanmayı getirdi, ruhunu kayıtsız umutsuzluğundan yavaşça uyandırarak. Vaizin kısık sesi ruhuna ölüm üflerken belli belirsiz korku pırıltısı bir ruhi dehşet haline geldi. Bunun acısına katlandı. Ölüm soğukluğunun dış organlarına dokunuşunu ve yüreğine doğru sürünerek ilerleyişini duydu, gözlerinin üstüne ölüm perdesinin inişini, beynindeki parlak merkezlerin birer birer fenerler gibi sönüşünü, son ter damlalarının derisinden dışarı sızışını, ölen organların güçsüzlüğünü, dilin tutuluşu, dolaşışı, cansız kalışını, yüreğin yavaşlayan, daha da yavaşlayan atışını, neredeyse bütün bütün durarak, soluğu, zavallı soluğu, zavallı insan ruhu, hıçkırıp iç çekerek, gırtlakta hırıldayıp takırdayarak. Çaresiz! Çaresiz! O –o ve kendisi– boyun eğdiği bedeni ölüyordu. Mezara, bedeniyle. Bir tahta sandığa koyup çivileyin, cesedi. Kiralanmış adamların omzunda taşıyın evden dışarı. İnsanların gözü önünden fırlatın onu toprakta bir uzun çuku-

run içine, mezara, çürüsün diye, sürünen kurtlar yığınını beslesin, seğirten şişgöbekli sıçanlar onu yesin bitirsin diye.

Ve arkadaşlar daha hâlâ gözyaşları içinde yatağın yanında dururken günah işleyenin ruhu yargılanıyordu. Bilinçliliğin son anında bütün dünyevi hayat ruhun görüşü önünden geçiyor, ruh daha düşünecek zaman bulamadan beden ölüyor ve ruh korku içinde yargılanma yerinde duruyordu. Uzun zamandan beri merhamet gösteren Tanrı o zaman adil olacaktı. Ne zamandır sabretmiş, günahkâr ruhu yola getirmeye çalışmış, ona pişman olma fırsatı tanımış, bir süre daha bağışlamıştı. Ama bu zaman geçmişti. Günah işleyip eğlenmeye zaman olmuştu, Tanrı'yla ve O'nun kutsal kilisesinin öğütleriyle alay etmeye zaman olmuştu. O'nun yüceliğini yadsımaya, buyruklarını hiçe saymaya, insan kardeşlerinin gözlerini boyamaya, günah ardına günah işleyip kötü yola gidişini başkalarından saklamaya zaman olmuştu. Ama o zaman artık yoktu. Şimdi sıra Tanrı'ya gelmişti; ve O aldatılamaz, kandırılamazdı. O zaman her günah saklandığı yerde çıkıp ortaya gelecekti, kutsal iradeye en fazla başkaldıran da, bozuk yaradılışımızı en fazla aşağılatan da, en küçük kusur da, en iğrenç alçaklık da. Büyük bir imparator, büyük bir komutan, bilginlerin en bilgini eşsiz bir mucit olmak o zaman neye yarardı ki? Tanrı'nın yargılaması karşısında herkes birdi. İyilerin armağanını, kötülerin cezasını O verecekti. İnsan ruhunun yargılanmasına bir tek salise yeterdi. Gövdenin ölümünden tek bir salise sonra ruh teraziye konup tartılmıştı bile. Yargılanma bitmiş, ruh mutluluğa kavuşmuş ya da Araf hapishanesine gitmiş ya da çığlık çığlığa cehenneme fırlatılmıştı.

Bu kadarla da kalmıyordu. Tanrı adaletinin insanlara haklı gösterilmesi gerekiyordu: Özel yargıdan sonra sıra genel yargıya geliyordu. Son güne varılmıştı. Kıyamet günü gelip çatmıştı. Gökyüzündeki yıldızlar rüzgârın sarstığı bir incir ağacından saçılan incirler gibi yeryüzüne dökülecekti. Evrenin

büyük aydınlatıcısı olan güneş kıldan bir hırka gibi olmuştu. Ay, kan kırmızıydı. Gök kubbe dürülen bir kâğıt tomarıydı. Semadaki meleklerin prensi başmelek Mikail, şanıyla. dehşetiyle gökyüzünde belirmişti. Bir ayağı denizde, bir ayağı karada, borusuyla zamanın tunç sesli ölümünü öttürüyordu. Meleğin borusundan çıkan üç sayha evreni doldurdu. Zaman var, zaman vardı, ama zaman olmayacak artık. Borunun son sayhasında evrensel insanlığın ruhları, zenginiyle yoksuluyla, soylusuyla soysuzuyla, bilgesiyle cahiliyle, iyisiyle kötüsüyle, Jehoshaphat vadisine doğru akın edecekti. Şimdiye dek varolan her insanın ruhu, daha bütün doğacakların ruhu, bütün Âdemoğulları o en üstün günde toplanmış olacaklar. Ve işte, yüce yargıç geliyor! Tanrı'nın uysal Kuzu'su değil artık, yumuşacık Nasıralı İsa değil artık. Acıların Adamı değil artık, İyi Yürekli Çoban değil artık, işte geliyor bulutların üstünde, büyük gücü ve ululuğuyla, yanında meleklerden dokuz koro, meleklerle başmelekler, güçlerle erdemler, kerubilerle serafiler, hepsi geliyor, her şeye kadir Tanrı, ebedi Tanrı. O konuşuyor ve O'nun sesi uzayın en uzak köşelerinde duyuluyor, dibi olmayan kuyuda bile. Yüce Yargıç, onun verdiği yargıdan kurtulunmayacak ve kurtulunamaz. Doğruları kendi tarafına çağırıyor, krallığa girmelerini söylüyor onlara, sonsuz mutluluk onlar için hazırlanmış. Eğrileri uzaklaştırıyor kendinden, öfkeyle haykırıyor: *Gidin benden ey lanetliler, şeytan ve melekleri için hazırlanmış sonsuz ateşe gidin*, Tanrım ne büyük bir acı bekliyor o sefil günahkârları! Arkadaş arkadaştan koparılıp alınıyor, çocuklar ana babalarından, karılar kocalarından sökülüp alınıyor. Zavallı günahkâr uzatıyor kollarını bu dünyevi hayatta sevdiklerine, kendi halinde dindarlıklarıyla belki de alay etmiş olduğu kimselere, ona öğüt verip onu doğru yola çekmek isteyenlere, iyi bir ağabeye, şefkatli bir ablaya, onu o kadar seven ana ve babaya. Ama artık çok geç; doğru olanlar şimdi gözlerinin önünde iğrenç

ve kötü kişilikleriyle beliren sefil lanetlilere sırtlarını çeviriyorlar. Ey sizi ikiyüzlüler, ey beyaz badana sürülmüş mezarlar, içinizde ruhunuz iğrenç bir günah bataklığıyken insanlara karşı gülümser bir surat takınan ey günahkârlar, o korkunç günde ne olacaksınız?

Ve o gün gelir, gelecektir, gelmelidir: Ölüm günü, yargılanma günü. Ölmek, öldükten sonra da yargılanmak insana vergidir. Ölüm kesindir. Kesin olmayan ne zaman ve nasıl ölüneceği, uzun bir hastalıkla mı, yoksa beklenmedik bir kazayla mı: Tanrı'nın Oğlu sizin O'nu beklemediğiniz bir anda gelir. Onun için her an hazır olun, madem ki her an ölebilirsiniz. Hepimizin sonu ölüm. İlk anamızla babamızın günahlarından yeryüzüne gelen ölüm ve yargılanma, dünyevi varlığımızı kapayan karanlık kapıları, görülmeyen ve bilinmeyene açılan kapılar, aralarından her ruhun tek başına, sevaplarından başka bir şeyden yardım görmeden, arkadaşın, kardeşin, babanın, öğretmenin desteği olmadan, tek başına ve titreyerek geçmesi gereken kapılardır. Bu düşünce her zaman gözümüzün önünde olsun, o zaman günah işleyemeyiz. Günahkâra dehşet veren ölüm, doğru yolda yürüyen, hayatta görevini yerine getiren, sabah ve akşam dualarını okuyan, kutsal törenlere sık sık katılıp iyi, merhametli işler yapan için kutsanmış bir andır. Dindar ve imanlı Katolik için, doğru adam için, ölüm korkulacak bir şey değildir. Büyük İngiliz yazarı Addison değil miydi, ölüm döşeğindeyken, bir Hıristiyan'ın ölümü nasıl karşıladığını göstermek için kötü yürekli Warwick kontunu çağıran? O, yalnız o, dindar ve imanlı Hıristiyan şu mısraları söyleyebilir:

Ey mezar, nerede senin zaferin?
Ey ölüm, hani senin zehrin?

Her kelime onaydı. Tanrı'nın bütün gazabı onun iğrenç ve gizli günahına yönelmişti. Vaizin bıçağı açığa vurulmuş

vicdanının derinliklerine girmişti ve şiindi ruhunun günahlarla çürüdüğünü duyuyordu. Evet, vaiz haklıydı. Sıra Tanrı'ya gelmişti. İnine saklanmış bir hayvan gibi ruhu kendi pisliklerinin üstünde yatmıştı ama meleğin borusundan çıkan sesler onu günahının karanlığında kovalayıp ışığa getirmişti. Melek tarafından haykırılan kader kelimeleri onun kibirli huzurunu bir anda paramparça etmişti. Son günün rüzgârı zihninden esti; günahları, imgeleminin mücevher gözlü orospuları, korkudan fareler gibi cıyaklayarak, fırtınanın önünden kaçışarak, bir saç yelesinin altına üşüştü.

Eve doğru giderken alanı geçtiğinde bir kızın hafif kahkahası yanan kulağına çalındı. Küçük neşeli ses yüreğini boru sesinden daha güçlü dağladı ve yürürken, bakışlarını yerden ayırmaya cesaret edemeyerek dönüp birbirine geçmiş gölgeli çalılara doğru göz attı. Dağlanmış yüreğinden taşan utanç bütün varlığını kapladı. Emma'nın imgesi önünde belirdi, onun bakışları altında utanç seli yüreğinden gene taştı. Zihniyle onu nelerin boyunduruğu altına aldığını, hayvanca şehvetiyle masumiyetini nasıl parçalayıp çiğnediğini bir bilseydi kızcağız. Bu muydu çocukluk aşkı? Bu muydu şövalyelik? Bu muydu şiir? Şehvet cümbüşlerinin kirli ayrıntıları burun deliklerinde kokuşmuştu. Şöminenin bacasında sakladığı kuruma bulanmış resim zarfı ve bu resimlerin utanmasız ya da utangaç ahlaksızlığının varlığında saatler boyu düşünce ve hareketleriyle günah işleyerek yatmak; maymunumsu yaratıklarla, pırıldayan mücevher gözlü orospularla insanlandırdığı canavarca düşleri, suçlu itirafın sevinci içinde yazıp günlerce gizlice taşıdıktan sonra bir kız belki gelip bulur ve gizlice okur diye gece karanlığından faydalanarak bir tarlanın köşesindeki otlar arasına ya da menteşesiz bir kapının altına ya da hendekler içinde bir deliğe sakladığı iğrenç uzun mektuplar. Çılgınlık! Çılgınlık! Bütün bunla-

rı yapmış olabilir miydi? İğrenç anılar beyninde yoğunlaşırken soğuk bir ter alnına yayıldı.

Utanç acıları geçtikten sonra ruhunu miskin güçsüzlüğünden uyandırmaya çalıştı. Tanrı ve Kutsal Bakire ondan çok uzaklardaydı: Tanrı çok büyük ve sert, Kutsal Bakire'yse çok saf ve mukaddesti. Ama geniş bir arazide Emma'nın yanında durduğunu, alçakgönüllülükle, gözyaşları içinde, eğilip yenini dirseğinden öptüğünü imgeledi.

Sevecen, aydınlık akşam havasında, geniş arazide, gökyüzünün soluk yeşil denizi ortasında batıya doğru sürüklenen bir bulutun altında, yanlış yola gitmiş iki çocuk olarak yan yana durdular. Yanılgıları, iki çocuğun yanılgısı olduğu halde, Tanrı'nın ululuğunu çok kızdırmıştı; ama güzelliği "dünyevi güzellik gibi bakması tehlikeli değil, işareti olan seher yıldızı gibi, parlak ve musikili olan" o kimseyi kızdırmamıştı. Ona doğru çevirdiği gözlerde kızgınlık ya da sitem yoktu. İkisini el ele tutuşturdu ve gönülleriyle konuşarak şöyle dedi:

– El ele tutuşun. Stephen ve Emma. Cennette çok güzel bir akşam şimdi. Siz yanıldınız ama her zaman benim çocuklarımsınız. Bir gönül bir başka gönlü seviyor. El ele verin, sevgili çocuklarım, bir arada mutlu olacaksınız, gönülleriniz birbirlerini sevecek.

Kapanmış panjurlardan süzülen cansız kızıl ışık kiliseyi doldurmuştu; panjurun son kapağı ile pervazın arasındaki aralıktan solgun bir ışık huzmesi bir mızrak gibi içeri giriyor, mihrabın üstünde meleklerin savaşlarla yıpranmış halkalı zırhları gibi parıldayan pirinç kakmalı şamdanlara değiyordu.

Kiliseye, bahçeye, okula yağmur yağıyordu. Sonsuza kadar yağacaktı, gürültüsüzce. Bu santim santim yükselecekti; otlarla fundaları örterek, ağaçlarla evleri örterek, anıtlarla dağ tepelerini örterek. Bütün hayat boğulup gidecekti, gürültüsüzce: kuşlar, insanlar, filler, domuzlar, çocuklar: gü-

rültüsüzce yeryüzünün enkaz süprüntüleri arasında yüzen cesetler. Kırk gün kırk gece yağacaktı yağmur, sular yeryüzünü örtene kadar.

Olabilirdi. Niçin olmasın?

– *Ölüler Diyarı boğazını genişletti ve ağzını ölçüsüz açtı* – İşaya'nın Kitabı, beşinci bap, on dördüncü ayetten alınma sözler, İsa yolunda sevgili küçük kardeşlerim. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına. Amin!

Vaiz cüppesinin içindeki bir cepten zincirsiz bir saat çıkardı, yelkovanı bir süre gözden geçirdikten sonra saati sessizce önündeki masaya koydu.

Hafif bir ses tonuyla konuşmaya başladı.

– Âdem ile Havva, sevgili çocuklarım, bildiğiniz gibi, ilk atalarımızdı ve Tanrı onları Şeytan ile ayaklanan meleklerinin düşüşüyle cennette boş kalan yerleri doldurmak için yarattı. Bize anlatıldığına göre Şeytan sabahın oğlu, pırıl pırıl ve kudretli bir melekti; gene de düştü ve onunla birlikte Cennet'teki meleklerin üçte biri de düştü; düştü ve ayaklanan melekleriyle birlikte cehenneme fırlatıldı. Günahının ne olduğunu bilemiyoruz. Din bilginleri bu günahın gurur olduğunu, bir an için gelip geçen günahkârca bir düşünce olduğunu sanıyorlar: *Non serviam*: *Hizmet etmeyeceğim*. İşte o anda mahvoldu. Bir anlık günahkârca düşünceyle ulu Tanrı'yı öfkelendirdi ve Tanrı onu cennetten cehenneme attı sonsuza kadar.

– Tanrı Âdem ile Havva'yı yaratarak onları Şam ovasına, güneş ışığı ve renkle dolan, her çeşit bitkilerle taşan o bahçeye yerleştirdi. Verimli toprak bütün bereketini sundu onlara: Kuşlar ile hayvanlar onlara istekle hizmet etti: Bedenimize miras kalan kötülükleri, hastalığı, yoksulluğu, ölümü tanımıyorlardı. Büyük ve cömert bir Tanrı'nın onlara verebileceği her şey ellerindeydi. Ama Tanrı onlara bir tek şart koşmuştu: Sözüne boyun eğeceklerdi. Yasak ağacın meyvesini yemeyeceklerdi.

– Heyhat, sevgili küçük çocuklarım, onlar da düştüler. Bir zamanlar pırıl pırıl bir melek, sabahın oğullarından biriyken şimdi iğrenç bir zebani olan Şeytan, yeryüzündeki hayvanların en kurnazı olan yılanın kılığına girerek onlara geldi. Kıskandı onları. Düşmüş olan o, bir insanın, topraktan yaratılma bir varlığın, onun kendi günahı yüzünden sonsuza kadar ceza olarak elinden kaçırdığı şeylere sahip çıktığını düşünmeye dayanamadı. Kadına, o daha zayıf yaratığa sokuldu, tatlı dilinin bütün zehrini onun kulağına akıttı, ona dedi ki – Ey Tanrı'm, ne büyük küfürdü bu! – o ve Âdem bu yasak meyveyi yediklerinde tanrılar gibi, hayır, Tanrı gibi olacaklardı. Havva bu büyük kışkırtıcının hilelerine dayanamadı. Elmayı yedi ve sonra ona karşı koyacak manevi cesareti kendinde bulamayan Âdem'e de verdi. Şeytan'ın zehirli dili işini başarmıştı. İkisi de düştüler.

– Sonra o bahçede, Tanrı'nın yarattığı insandan hesap soran sesi işitildi: Cennetteki meleklerin prensi Mikail, elinde alevden bir kılıçla suçlu çiftin önünde belirdi ve onları Aden bahçesinden dünyaya, hastalık ve çabalamalar, kötülük ve üzüntüler, didinme ve zorluklar dünyasına sürdü ekmeklerini alınlarının teriyle kazansınlar diye. Ama gene de ne kadar merhametliydi Tanrı. Zavallı, düşmüş atalarımıza acıdı, zamanı gelince onları kurtaracak, onları bir daha Tanrı'nın çocukları ve cennet krallığının mirasçısı kılacak Biri'ni göndereceğine söz verdi: Ve o Biri, düşmüş insanın o Kurtarıcısı, Tanrı'nın tek Oğul'u olacaktı, Kutsal Üçleme'nin İkinci Kişisi, Ebedi kelam olacaktı.

– O geldi. Tertemiz bir bakireden, bakire ana Meryem'den doğmuştu. Yahudiye'de yoksul bir inek ahırında doğmuş, özel görevine sıra gelinceye kadar otuz yıl basit bir marangoz olarak yaşamıştı. Ve sonra, insanlara karşı sevgiyle dolu olarak ortaya atılmış ve insanları yeni İncil'i dinlemeye çağırmıştı.

– O'nu dinlediler mi? Evet, dinlediler ama dediklerini duymadılar. Bayağı bir suçlu gibi yakalanıp bağlandı, bir budala gibi alaya alındı, bir hırsıza yol vermek için itilip kakıldı, beş bin kırbaç yedi, dikenli bir taçla taçlandırıldı, Yahudi kalabalığı ile Romalı askerler tarafından sokaklarda sürüklendi, elbiseleri çıkarılarak bir darağacına asıldı ve gövdesinin yanı bir mızrakla delindi ve Efendimizin yaralı gövdesinden kan ve su durmamasıya boşandı.

– O zaman bile, o en korkunç acılar çekerken de Merhametli Kurtarıcımız insanlara acımaktan geri kalmadı. Orada bile, Calvary tepesindeyken de, Kutsal Katolik Kilisesi'ni kurdu, ve verilen söze göre cehennem kapıları bu kilise üyelerine karşı işe yaramayacaktır. Bu kiliseyi çağlardan yapılma kayalar üstüne kurdu, inayetini arınağan etti bu kiliseye, ve söz verdi ki O'nun Kilisesinin dediğinden çıkmayan insanlar sonsuz hayatı kazanabileceklerdi; ama eğer, kendileri için yapılan bunca yardımdan sonra, gene de kötülüklerini sürdürürlerse, onlara sonsuz işkenceden başka bir şey kalmayacaktır: cehennem.

Vaizin sesi kesildi. Durakladı, bir an avuçlarını bitiştirdi, sonra gene ayırdı. Devam etti:

– Şimdi bir an için, elimizden geldiği kadar, kızgın bir Tanrı adaletinin günahkârlara sonsuz ceza olarak var ettiği lanetliler yatağının ne biçim bir yer olduğunu kavramaya çalışalım. Cehennem dar ve karanlık ve pis kokulu bir hapishane, ateş ve dumanlarla dolu, zebaniler ile kayıp ruhların dolaştığı bir yerdir. Bu hapishanenin darlığı Tanrı tarafından; O'nun yasalarıyla bağlanmayı yadsıyan kimseleri cezalandırmak için özellikle tasarlanmıştır. Yeryüzündeki hapishanelerde zavallı mahpusun hiç olmazsa kıpırdama özgürlüğü vardır, hücresinin dört duvarı arasında ya da hapishanesinin kasvetli avlusunda bile olsa. Cehennem böyle değil. Orada, lanetli sayısının çokluğundan dolayı, mahpuslar kor-

kunç hapishanelerinin içinde üst üste yığılmışlardır ve söylenildiğine göre bu hapishanenin duvarları beş bin kilometre kalınlığındadır; ve lanetlenmişler öylesine sımsıkı bağlı ve çaresizdirler ki, kutsal bir azizin, Aziz Anselm'in benzerlikler üstüne yazdığı kitabında olduğu gibi, gözlerini kemiren bir kurdu tutup atacak kadar bile kımıldayamamaktadırlar.

– Her yeri saran bir karanlığın içinde yatarlar. Çünkü, hatırlayacağınız gibi, cehennem ateşi ışık vermez. Tanrı'nın komutuyla Babil'deki ocak nasıl ısısını kaybettikten sonra da ışığını vermekte devam ettiyse, cehennem ateşi, ısı yeğinliğini sürdürür; ama sonsuzluğa kadar karanlık yanar. Sonu gelmez bir karanlık fırtınası vardır orada, yanan kükürten çıkan karanlık alevler ve karanlık dumanlar, bunun ortasında bir solukluk hava alamayan yığın yığın gövdeler. Firavunlar ülkesine çarpan bütün felaketler arasından yalnız bir felakete, karanlığa, korkunç denmişti. Öyleyse, sadece üç gün değil, bütün bir sonsuzluk boyu sürecek olan cehennem karanlığına nasıl bir ad bulmalıyız?

– Bu dar ve karanlık hapishanenin dehşetini orayı saran korkunç leş kokusu artırmaktadır. Yeryüzünün bütün pisliği, yeryüzünün bütün çürümüş çöp ve süprüntüleri, söylendiğine göre, son günün korkunç yangını yeryüzünü temizledikten sonra, kocaman ve kokuşmuş bir lağıma akın eder gibi oraya boşalacaktır. Sonra orada büyük niceliklerle yanan ve bütün cehennemi dayanılmaz leş kokusuyla doldurان kükürt de var; ve lanetlilerin gövdeleri de öylesine boğucu bir koku çıkarıyor ki Aziz Bonaventura'nın dediğine göre, bunlardan birinin kokusu bütün dünyayı sarmaya yeter. Şu bizim dünyamızın havası, o tertemiz hava, uzun zaman kapalı kaldığında solunamaz bir duruma girer. Düşünün şimdi cehennemin lıavası nasıl olmalı. Bir mezarda çürüyen ve ayrışan iğrenç ve kokuşmuş bir cesedi, o pelteleşmiş, bozuk sıvı birikintisini gözünüzün önüne getirin. Böyle bir cesedin

alevlere atıldığını, yanan kükürt ateşiyle kavrulduğunu, yoğun, boğucu, mide bulandırıcı, iğrenç ayrışma buharları çıkardığını gözünüzün önüne getirin. Sonra bu hasta edici leş kokusunun pislik dolu karanlıkta yığılmış yatan milyonlar ve milyonlarca kokuşmuş kadavradan milyonlar ve milyonlarca kere daha çoğalarak çıktığını düşünün, çürüyen, mantarlaşan o kocaman insan kümesini gözünüzün önüne getirin. Bütün bunları gözünüzün önüne getirince cehennemdeki kokunun dehşeti hakkında bir fikir edinirsiniz.

– Ama gene de ne kadar korkunç olursa olsun, lanetlilere çektirilen en büyük fiziksel acı bu koku değildir. Zorbanın insan kardeşlerine çektirdiği en büyük işkence ateş işkencesidir. Parmağınızı bir an için mum alevine tutun, ateşin verdiği acıyı duyacaksınız. Ama yeryüzündeki ateş insana yararlı olsun, onun içinde hayat kıvılcımını bulundursun ve faydalı zanaatlarda ona yardım etsin diye Tanrı tarafından yaratılmıştır, oysa cehennem ateşi bambaşka bir niteliktedir ve Tanrı tarafından, pişmanlık getirmeyen günahkârı cezalandırmak, ona işkence etmek için yaratılmıştır. Yeryüzündeki ateş, sardığı nesnenin yanış oranına göre bu nesneyi yakıp kül eder, öyle ki insan dehası ateşin eylemini durduracak ya da bozacak kimyasal bileşimler bulmayı bile başarmıştır. Ama cehennemde yanan kükürtlü sülfür her zaman ve her zaman anlatılamaz bir gazapla yanmak üzere özellikle hazırlanmıştır. Ayrıca, yeryüzündeki ateş, yaktığı nesneyi aynı zamanda yok eder, bu yüzden, yanışı ne kadar yeğinse o kadar az sürer; ama cehennem ateşi yaktığı şeyi yok etmeme özelliğini taşır, inanılmaz bir yeğinlikle, ama sonsuza kadar yanar.

– Ayrıca, yeryüzündeki ateş ne kadar kızgın ve yaygın olursa olsun ancak bir yere kadar uzanır; ama cehennemdeki ateş gölü sınırsızdır, kıyısızdır, dipsizdir. Kayıtlarda şu da var ki şeytan, kendisi bile, bir askerin sorusuna karşılık,

koca bir dağın cehennem okyanusuna atıldığında bir saniye içinde balmumu gibi yanıp gideceğini itiraf etmek zorunda kalmıştı. Üstelik bu korkunç ateş lanetlilerin gövdelerini yalnız dışarıdan yakmayacak, kötü yola sapan her ruh kendi içinde bir cehennem olacak, bitmeyen ateş iç organları da yakıp kavuracak. Ey Tanrım, ne kadar korkunç bu zavallıların kaderi! Damarlarda kan haşlanıp kaynıyor, kafasında beyin kaynıyor, göğüste yürek yanıp çatlıyor, bağırsaklar kor gibi yanan bir lapa yığını olmuş, yumuşacık gözler ateşte erimiş bilyeler gibi alev içinde.

– Ama bu ateşin gücü ve niteliği ve sınırsızlığı hakkında bütün söylediklerim, yeğinliğiyle karşılaştırıldığında bir hiçtir, ilahi güçler tarafından hem ruhun hem de gövdenin cezalandırılması için seçilmiş bir araç olmasından ileri gelen o yeğinliğiyle. Doğrudan doğruya Tanrı'nın öfkesinden gelen bir ateştir bu, kendi etkinliğiyle değil, ilahi öcün bir aracı olarak hareket eder. Vaftiz suları nasıl gövdeyle birlikte ruhu da temizliyorsa, cehennem ateşleri de hem ruha hem de ete işkence eder. Etimizin her duyusu, ruhumuzun her melekesi bir arada işkence görür: Gözler nüfuz edilemez, sonsuz karanlıkta, burun iğrenç kokularla, kulaklar çığlık, uluma, lanetlemelerle, tatma duygusu iğrenç maddeler, cüzzamın çıbanı gibi pisliklerle, adı olmayan boğucu iğrenç şeylerle, dokunma duyusu kor gibi kargılar, mızraklarla, zalim alevlerle. Ve duyuların bu çeşitli işkenceleri yoluyla ölümsüz ruhun özüne de işkence edilir sonsuza kadar. Her şeye kadir Tanrı'nın kızgın yüceliği ile dipsiz kuyunun içinde tuşturduğu ve Tanrı Üçlemi'nin öfke soluğuyla her an artan bir gazapla körüklenen, fersahlar, fersahlarca parıl parıl yanan ateşlerin ortasında.

– En son olarak, bu cehennemî hapishanedeki işkencenin, çevredeki lanetliler yüzünden bir kat daha arttığını düşünün. Kötü bir şeyin varlığı bu dünyada o kadar iğrençtir

ki bitkiler, sanki içgüdüleriyle, onları öldürecek ya da incitecek şeylerden kaçınırlar. Cehennemde bütün yasalar tepetaklak olmuştur – aile ya da memleket, bağlılık, ilişki düşüncesi ortadan kalkmıştır. Lanetliler ulur, çığlıklar atar birbirlerine, çektikleri işkenceler ve öfkeleri kendileri gibi işkence çeken ve öfkelenen başkalarının varlığıyla yeğinleşir. Her çeşit insanlık unutulur. Acılarla kıvranan günahkârların feryatları kocaman kuyunun en uzak köşelerine kadar ulaşır. Lanetlenenlerin dillerinden Tanrı'ya karşı sövgüler, yanlarında acı çekenlere karşı nefret, günahlarında suç ortaklığı eden ruhlara karşı kargımalar dökülür. Eski zamanlarda babasını öldüren katil, elini babasına kaldıran adam bir çuvalın içine bir horoz, bir maymun ve bir yılanla birlikte sokularak denizin derinliklerine fırlatılırdı. Günümüzde zalimce görülen böyle bir yasayı kuran o günkü yasamacıların niyeti suçluyu zararlı ve tiksindirici hayvanların yanına koyarak cezalandırmaktı. Ama, cehennemde acılar arasında kahrolanların, günahlarında yardımcı olanları, onları günaha kışkırtanları gördükleri zaman, sözleriyle kötü düşünmenin ve kötü yaşamanın ilk tohumlarını akıllarına düşürenleri, ahlaksızca öğütlerle onları günaha sürükleyenleri gördükleri zaman, işveli gözleriyle onları erdem yolundan çıkaranları gördükleri zaman, kurumuş dudaklarından ve yanan boğazlarından taşan lanetlemeleriyle karşılaştırdığımızda, bu dilsiz hayvancıkların gazabı nedir ki! Suç ortaklarına döner, onları azarlar, lanetler cehennemdekiler. Ama artık ellerinden gelen bir şeyleri, umutları kalmamıştır: Pişmanlık zamanı geçmiştir.

– En son olarak şeytanlar kalabalığının, gerek kışkırtıcı ve gerek kışkırtılan, bu kahrolmuş ruhlara çektirdiği korkunç işkenceyi düşünün. Bu şeytanlar kahrolmuşlara iki yoldan azap verirler, bir kendi varlıklarıyla, bir de suçlamalarıyla. Bu şeytanların ne derece korkunç olacakları düşün-

celerimize sığmaz, Sienalı Aziz Catherine bir kere bir şeytan görmüştü. Böylesine korkunç bir canavara bir an bakmaktansa hayatının sonuna kadar kızgın kömürler üstünde yürümeye katlanacağını yazıyor. Bir zamanlar çok güzel melekler olan bu şeytanlar, o zaman ne kadar güzeldiyseler şimdi de o kadar iğrenç ve çirkin olmuşlardır. Malıvedip cehenneme sürükledikleri o zavallı ruhlarla alay eder dururlar. Onlar, o kötü zebanilerdir cehennemde vicdanımızın sesi haline gelen. Neden günah işledin? Arkadaşlarının kışkırtmalarına neden kulak verdin? Dindarca davranışlardan, iyi işler yapmaktan neden yüz çevirdin? Günahtan neden kaçınınadın? Kötü arkadaşından neden ayrılınadın? Neden o şehvetli alışkanlıklardan, o kirli alışkanlıklardan vazgeçmedin? Neden dinlemedin günahlarını çıkaranın öğütlerini? Birinci ya da ikinci ya da üçüncü ya da dördüncü ya da yüzüncü kere suç işledikten sonra seni bağışlamak için sadece pişman olmanı bekleyen Tanrı'ya dönmedin, yaptıklarından pişmanlık getirmedin, neden? Pışınanlık zamanı geçti artık. Zaman var, zaman vardı; ama zaman olınayacak artık! Gizli gizli günah işleyecek, o teınbelliğe, o kibre kendini kapıp koyuverecek, yasadışı şeyleri isteyecek, hayvan tarafınızın dürtmelerine teslim olacak, kırlardaki hayvanlar gibi yaşayacak zaman vardı, hayır, hayvanlar gibi bile değil, çünkü onlar ne de olsa hayvandır ve kendilerini yönetecek mantıktan yoksundur: Zaman vardı, ama zaman olmayacak artık. Tanrı nice seslerle konuştu seninle ama O'nu dinlemedin. Yanaşmadın yüreğindeki kibri, öfkeyi ezmeye, kötüye gitmiş iyilikleri düzeltmeye, kutsal kilisenin kurallarına boyun eğmeye, dinî ödevlerini yerine getirmeye, o kötü arkadaşlardan ayrılınaya, o tehlikeli kışkırtmalardan kaçınmaya. İşkenceci zebaniler böyle konuşur işte, alay ve suçlamalarla, tiksinti ve iğrenmeyle. Evet, iğrenmeyle! Çünkü onlar, o şeytanlar bile, günah işledikle-

rinde, ancak o melek yaradılışlarından gelebilecek bir günah işlediler, aklî bir başkaldırmaydı onlarınkisi: Ve onlar, o iğrenç şeytanlar bile, alçalmış insanın işlemekle Kutsal Ruh'un tapınağını sövdüğü ve kirlettiği ve murdar kıldığı o ağza alınamaz günahları düşünmekten tiksintiyle ve iğrenmeyle gözünü çevirir.

– Ey benim İsa yolunda küçük kardeşlerim, dilerim Tanrı'dan ki bu sözleri dinlemek bizim alnımıza yazılı olmasın! Bizim alnımıza yazılı olmasın diyorum! Bütün yüreğimle yakarırım Tanrı'ya ki bugün bu kilisede bulunanlardan bir tek ruh o korkunç son hesaplaşma gününde Yüce Yargıç'ın gözünden ırak durmasını buyuracağı zavallı yaratıklar arasında olmasın, içimizden hiçbirinin kulaklarında o korkunç yansıma hükmü çınlamasın: *Gidin benden, ey lanetliler, şeytan ve melekleri için hazırlanmış sonsuz ateşe gidin*!

Bacakları birbirine çarparak, kafasındaki deri, bir hortlağın eli değmiş gibi titreyerek kilisenin ortasındaki geçitten yürüdü. Merdiveni çıkarak duvarlarında paltolarla yağmurlukların başsız, biçimsiz ve sularını damlatarak darağacına çekilmiş suçlular gibi asılı durdukları koridora girdi. Her adımında şimdiden ölmüş olmasından, kılıf olan bedeninden ruhunun koparılıp alınmasından, uzay içinde tepetaklak aşağılara doğru uçmaktan korkuyordu.

Ayaklarıyla zemini kavrayamadı ve sırasına düşer gibi oturdu, rastgele bir kitap açıp karıştırarak. Her kelimesi onun içindi. Doğruydu. Tanrı her şeye kâdirdi. Tanrı onu şimdi çağırabilirdi, sırasında otururken çağırabilirdi, çağırıldığının bilincine bile varamadan. Tanrı çağırmıştı. Evet. Ne? Evet. Ateşin aç alevlerinin üzerine doğru geldiğini duyan eti çekildi, çevresinde boğucu havanın girdabını duyarak kurudu. Ölmüştü. Evet. Yargılanmıştı. Bir ateş dalgası gövdesini yalayıp geçti: birincisi. Gene bir dalga. Beyni yanmaya başladı. Bir başkası. Kafatasının çatırdayan barınağında beyni

kaynıyor, kabarcıklanıyordu. Kafasından bir taç gibi alevler fışkırdı, sesleri andıran çığlıklarla:

– Cehennem! Cehennem! Cehennem! Cehennem! Cehennem!

Yakınında sesler konuştu:

– Cehennemde.

– İyice içinize işletti galiba.

– Ne diyorsunuz! Ödümüzü kopardı.

– Sizlere böylesi gerek: Başka türlü çalışmazsınız derslerinizi.

Güçsüzce arkasına yaslandı sırada. Ölmemişti. Tanrı gene bağışlamıştı onu. Hâlâ bildiği okul dünyasındaydı. Mr Tate ile Vincent Heron pencerenin yanında duruyor, konuşuyor, şakalaşıyor, dışarıdaki kasvetli yağmura bakıyor, başlarını kımıldatıyorlardı.

– Şu hava bir düzelse. Birkaç arkadaşla bisiklete binip Malahide taraflarına gitmeyi kararlaştırmıştık. Ama şimdi dizboyu çamur vardır yollarda.

– Belki düzelir, efendim.

O kadar iyi tanıdığı sesler, gündelik kelimeler, sesler durup da öbür çocuklar durgun durgun yemeklerini çiğnerken ve sessizlik ağır ağır geviş getiren sığırların sesleriyle dolarken sınıftaki dinginlik, yanan ruhunu huzura kavuşturdu.

Hâlâ zaman vardı. Ey Meryem, günahkârların sığınağı, onun bağışlanmasını sağla! Ey Kirlenmemiş Bakire, ölümün uçurumundan onu kurtar!

İngilizce dersi tarihle başladı. Krallar, gözdeler, entrikacılar, piskoposlar adlarının peçeleri arkasında dilsiz hayaletler gibi geçtiler. Hepsi ölmüştü: Hepsi yargılanmıştı. Bütün dünyayı kazanmak ne işine yarardı kişinin ruhunu kaybedecek olduktan sonra? Sonunda anlamıştı: Ve bütün insan hayatı çevresinde yatıyordu, üstünde karıncaması insanların kardeşçe didindiği huzur ovası ve ölüleri sessiz toprak yığm-

ları altında uyuyor. Yanında oturanın dirseği ona dokundu ve yüreğine dokunuldu: Ve öğretmeninin bir sorusunu cevaplandırmak için konuştuğu zaman sesinin alçakgönüllülüğün, pişmanlığın rahatlığıyla dolu olduğunu işitti.

Ruhu gittikçe pişmanliktan gelme huzurun derinliklerine çöktü, artık korku acısı çekemiyor, derinlere çökerken bir küçük dua gönderiyordu. Evet, evet, daha hâlâ kurtulabilirdi; yürekten pişmanlık getirecek ve bağışlanacaktı; o zaman yukarıdakiler, cennettekiler, geçmişi örtmek için onun neler yapabileceğini göreceklerdi: Bütün bir hayat, hayatın her saati. Sadece biraz beklemeli.

– Hepsi, Tanrı! Hepsi, hepsi!

Bir haberci gelip kilisede günah çıkarılmaya başlandığını söyledi. Dört çocuk odadan çıktı; koridordan başkalarının da geçtiğini duydu. Titretici bir soğukluk esti yüreğinden, küçük bir rüzgârdan güçlü değildi; gene de, dinleyerek ve sessizce acı çekerek, kendi yüreğinin kasına kulağını dayamış gibiydi, açılıp kapandığını duyuyor, karıncıkların çırpıntısını dinliyordu.

Kaçış yoktu. Günah çıkarmalıydı, ne yaptığını, ne düşündüğünü sözle anlatmalıydı, bütün günahlarını. Nasıl? Nasıl?

– Baba, ben...

Düşünce, yumuşak etinin içinde soğuk parlak bir kılıç gibi kaydı: günah çıkarmak. Ama orada okul kilisesinde olamazdı. Hepsini anlatacaktı, düşündüğü ve yaptığı bütün günahları, içtenlikle; ama orada okul arkadaşlarının arasında değil. Oradan çok uzaklarda bir karanlık köşede utancını mırıldanarak vuracaktı dışarı; okul kilisesinde günah çıkarmayı göze alamadığı için alçakgönüllülükle Tanrı'dan ona kızmamasını istedi ve tam bir ruh alçalması içinde, çevresini saran çocuksu gönüllerden sessizce özür diledi.

Zaman geçti.

Gene kilisenin ön sırasına oturdu. Dışarıda gün ışığı azal-

ınıştı bile, ölgün kırmızı panjurlardan içeri hafifçe süzülürken son günün güneşi batıyor ve bütün ruhlar yargılanmak için toplanıyor gibiydi.

– *Gözlerinin önünden atıldım*: Mezmurlar Kitabı, otuzuncu mezmur, yirmi üçüncü satırdan alınmış kelimeler, İsa yolunda küçük kardeşlerim. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına. Amin!

Vaiz, yumuşak, dostça bir sesle konuşmaya başladı. Yüzü müşfikti, ellerinin parmaklarını hafifçe bitiştirmiş, parmak uçlarının bir araya gelmesiyle çelimsiz bir kafes yapmıştı.

– Bu sabah, cehennem üzerine düşünürken, mezhebimizin kutsal kurucusunun manevi çalışmalar kitabında yer bileştirmesi dediği şeyi yapmaya uğraştık. Yani, başka bir söyleyişle, zihnimizin duyuları ile imgelemimizde, o korkunç yerin maddi özelliklerini ve cehennemdekilerin çektiği fiziksel işkenceleri imgelemeye çalıştık. Bu akşam birkaç dakika cehennemdeki manevi işkencelerin özelliklerini düşüneceğiz.

– Biliyorsunuz ki günah iki yönlü bir kötülüktür. Bir yandan, aşağılık içgüdülerin dürtmelerine, çirkin ve hayvanca olana, yozlaşmış yaradılışımızın alçakça boyun eğmesidir; aynı zamanda, daha yüksek yaradılışımızın öğütlerine, temiz ve kutsal olana, Kutsal Tanrı'nın Kendisi'ne sırt çevirmektir. Bu yüzden ölümlülerin günahları cehennemde iki ayrı çeşitten ceza ile, fiziksel ve manevi olarak cezalandırılır.

Şimdi bütün bu manevi acıların en büyüğü kaybedilenlerin acısıdır; bu o kadar büyüktür ki, kendi başına bütün öbür acılardan daha büyüktür. Aziz Toma, kilisenin en büyük bilim adamı, ki kendisine melek filozof denir, bunun en büyük lanetlenme olduğunu söylüyor: İnsan anlayışının kutsal ışıktan bütünüyle yoksun kalması ve sevgisinin inatla Tanrı'nın iyiliğine yüz çevirmesi. Düşünün ki Tanrı'nın iyiliği bitimsizdir, demek böyle bir varlığın kaybı, bitimsizce acılı bir kayıp olmalıdır. Şu yaşadığımız hayatta böyle bir

kaybın ne olması gerektiğini açık açık düşünemeyiz; ama cehennemdeki lanetliler, işkencelerinin büyüklüğünden dolayı, neyi kaybettiklerini çok iyi anlarlar ve bunu kendi günahları yüzünden ve sonsuza kadar kaybetmiş olduklarını bilirler. Ölüm anında bedenin bağları kopar ve ruh hemen varoluşunun merkezi olan Tanrı'ya doğru uçar. Hatırlayın, sevgili küçük çocuklarım, ruhlarımız Tanrı ile olmak ister. Bizler Tanrı'dan geliriz, Tanrı ile yaşarız, Tanrı'ya aidiz: Biz O'nunuz, ayrılmamacasına O'nunuz. Tanrı her insan ruhunu kutsal bir sevgi ile sever ve her insan ruhu o sevginin içinde yaşar. Başka türlü nasıl olabilirdi? İçimize çektiğiniz her soluk, beynimizden geçen her düşünce, hayatın her anı, Tanrı'nın tükenmez iyiliğinden çıkar. Ve eğer bir anaya çocuğundan ayrılmak, bir adama ocağından, evinden sürgün edilmek, arkadaşa arkadaştan uzak kalmak bir acıysa, ruhu hiçlikten varoluşa çağıran, onu hayatta destekleyen ve ölçüsüz sevgiyle seven o sınırsız iyi ve seven Yaradan'ın önünden kovulmak zavallı ruha ne acılar, ne üzüntüler çektirir. Demek bu, sonsuza kadar en büyük iyilikten, yani Tanrı'dan ayrılmak, ve bu ayrılığın üzüntüsünü duymak, hiçbir zaman durumun değişmeyeceğini bilmek: Yaratılmış ruhun dayanabileceği en büyük işkence budur, *poena damni*, kaybetme acısıdır.

Cehennemdeki lanetlilerin ruhlarını işkenceler içinde kıvrandıracak ikinci acı vicdan acısıdır. Nasıl ölü gövdede çürümeden ötürü kurtlar ürerse, kahrolmuşların ruhlarında günahın çürümesinden sürekli bir pişmanlık doğar; vicdan azabı, Papa Üçüncü Innocent'in söyleyişiyle, üçlü iğnenin kurdudur bu. Bu kötü kurdun soktuğu ilk iğne eski iyi şeylerin anısı olacaktır. Ey Tanrı, ne korkunç bir anıdır bu! Her şeyi yutan ateşin ortasında kibirli kral, sarayının görkemini hatırlayacak; bilge ama kötü adam, kitaplığını, araştırmalar yaptığı araçları; sanat zevklerini seven kişi, mermerlerini, re-

simlerini, daha başka değerli sanat hazinelerini; yemek masasının zevklerine bayılansa, o bolluklu şölenleri, ustalıkla hazırlanmış yemekleri, seçme şarapları; cimri, sakladığı altınları hatırlayacak; hırsız, kötü yoldan kazanılmış servetini; kızgın ve kinci ve insafsız katiller, başarınakla övündükleri kanh işleri; temiz olmayanlar ve zina yapanlar, ağza alınmaz, pis zevklerini. Bütün bunları hatırlayacak ve günahlarından dolayı kendilerinden iğreneceklerdir. Çünkü çağlar ve çağlar boyunca cehennemin ateşini çekmeye mahkûm olanlara bütün bu zevkler kimbilir ne kadar sefil görünecektir. Dünyanın süprüntüleri, birkaç maden parçası, boş şerefler, bedenin rahatlığı, sinirlerin gıcıklanması uğruna Cennetteki mutluluğu kaçırdıklarını düşündükçe nasıl köpürüp öfkeleneceklerdir kimbilir. Pişman olacaklardır elbette: Vicdan kurdunun ikinci iğnesi de budur zaten, işlenen günahların geç kalmış ve faydasız pişmanlığı. Kutsal adalet, bu sefil zavallıların akıllarının her zaman suçlu bulundukları günahlarla uğraşmasında diretir ve üstelik de, Aziz Augustine'in de söylediği gibi, Tanrı bunlara kendi günah bilgisini de verecektir, günah onlara Tanrı'nın kendi gözlerine göründüğü gibi bütün iğrenç kötülüğüyle görünsün diye. Günahlarının pisliğini görecek ve pişman olacaklar ama artık geç, sonra ellerine geçirip kullanmadıkları iyi fırsatlar için ağlayacaklardır. Vicdan kurdunun sonuncu ve en acı iğnesi budur. Vicdan diyecek ki: Pişmanlık getirecek zamanın da, fırsatın da vardı, ama tövbe etmedin. Annen, baban seni dindar yetiştirdiler. Kilisenin törenleri, inayeti, endülüjansları sana yardımcıydı. Tanrı'nın vekili sana vaaz veriyor, yoldan çıkınca seni çağırıyor, ne kadar çok ve kötü olursa olsun günahlarını bağışlıyordu, sadece günah çıkarman ve pişman olman gerekti. Ama hayır. Tövbe etmedin. Kutsal dinin vekilleriyle alay ettin, günah çıkarma hücresine sırt çevirdin, günah çamurunda gittikçe derinlere batarak yuvarlandın durdun.

Tanrı seni çağırdı, tehdit etti, senden O'na dönmeni diledi. Ne büyük utanç, ne büyük bir sefillik! Evreni Yöneten senden, çamurdan bir yaratıktan, seni yaratan O'nu sevmeni ve O'nun yasasına uymanı rica etti. Ama hayır. Dinlemedin sözünü. Ve şimdi, eğer hâlâ ağlayabiliyorsan, bütün cehennemi gözyaşlarınla sele boğsan bile, bütün bu pişmanlık denizi ölümlü hayatında gözünden damlayacak bir tek gerçek pişmanlık gözyaşının sana kazandıracağını kazandırmaz. Pişmanlık getirebilmen için bir an daha dünyada yaşayabileyim diye yalvarırsın: boşuna. O zaman geçmiştir: Bir daha gelmemek üzere geçmiştir.

– İşte, cehennemdeki zavallıların yüreklerinin özünü kemiren engereğin, vicdanının üçlü iğnesi budur, öyle ki bu zavallılar cehennemî acılarının içinde aptallıklarını hatırlayıp kendilerini lanetlerler, onları böyle mahveden kötü arkadaşları lanetlerler, hayattayken onları kışkırtıp şimdi sonsuzlukta onlarla alay eden şeytanları lanetlerler ve hatta iyiliğini ve sabrını aşağı ve küçük gördükleri ama adalet ve gücünden kaçamadıkları o En Üstün Varlık'a bile küfür ve lanet ederler.

– Kahrolmuşların bundan sonra çektiği bir başka manevi acı da genişleme acısıdır. İnsan, bu dünyevi hayatında, birçok kötülükleri yapabilir ise de, bunların hepsini bir arada yapamaz çünkü nasıl bir zehir öbürünü yok ederse, kötülüğün biri de ötekini ortadan kaldırır. Cehennemde, tersine, işkencenin biri öbürüne karşı çıkıp sıfıra indireceğine, ona daha da fazla bir güç kazandırır: Ve üstelik, iç melekeler dışsal duyulardan daha yetkin oldukları için, acıya da daha çok katlanabilirler. Her duyu nasıl kendine uygun bir işkenceyle kıvranıyorsa, manevi melekeler de tıpkı böyledir; hayal kurma melekesi korkunç imgelerle, duygunluk melekesi birbirini kovalayan istek ve öfkelerle, zihin ve anlayış o ürkünç zindanda hüküm süren dışsal karanlıktan bile daha korkunç

bir iç karanlıkta. Bu zebanileşmiş ruhların içine girmiş olan kötülük, güçsüz de olsa, sınırsız genişlikte bir şerdir, zamanca sonsuzdur, günahın habisliğini ve Tanrı'nın günaha karşı nefretini aklımızda tutmadıkça bir türlü kavrayamayacağımız korkunç bir fenalık durumudur.

– Bu genişlik acısına karşıt olan ama onunla birlikte varolan bir başka acı da yeğinlik acısıdır. Cehennem, kötülükler merkezidir ve, bildiğiniz gibi, nesneler merkezde uzak noktalarda olduğundan daha yeğindir. Cehennemin acılarını birazcık olsun hafifletecek ya da yumuşatacak hiçbir karşıtlık ya da karışım bulunmaz orada. Hayır, kendi içlerinde iyi olan nesneler cehennemde kötü olur. Başka yerlerde üzüntü çekenlere bir rahatlık kaynağı olan yoldaşlar orada sürekli bir işkence meydana getirir: Akla en büyük iyilik kabul edip onca ardından koştuğumuz bilgi, orada bilgisizlikten de daha büyük bir tiksintiyle karşılanır: Yaradılışın efendisinden ormandaki en basit bitkiye kadar her yaratığın istekle aradığı ışık, orada iğrençlikle karşılanır. Bu hayatta acılarımız ya çok uzun sürmez ya da çok büyük değildir çünkü doğa onları ya alışkanlıklarla yener ya da ağırlıklarıyla derinlere batırarak sona erdirir. Ama cehennemdeki acılara alışkanlık fayda etmez; çünkü bunlar korkunç bir yeğinliğe sahip oldukları gibi, aynı zamanda sürekli bir çeşitlilik içindedirler de, yani her acı bir başkasından alev ahr sonra da kendine ateş vereni büsbütün hırçın yeni alevlerle besler. Ve doğa bu yeğin ve çeşitli işkencelerin ağırlığı altında ezilip ölmek yoluyla da kendini kurtaramaz, çünkü ruh desteklenir ve tutulur çektiği acılar daha büyük olsun diye. Sınırsız işkence genişliği, inanılmaz acı çekme yeğinliği, sonsuz azap çeşitliliği – işte, günahkârların yaptıklarına öfkelenen kutsal yücelik böylesini ister: İşte, küçük görüler ve yoz bedenin şehvetli, aşağılık zevkleri uğruna bir kenara fırlatılan cennet kutsallığı böylesini gerektirir; suçsuz Tanrı Kuzusu'nun, insanların

temizlenişi adına akıtılan, aşağının aşağısı tarafından çiğnenen kanı bunun böyle olmasında diretir.

– O dehşetli yerdeki bütün işkencelerin son ve tamamlayıcı işkencesi cehennemin sonsuzluğudur. Sonsuzluk! Ey, korkunç ve uğursuz kelime. Sonsuzluk! Hangi insanın aklı kavrayabilir bunu? Ve şunu da unutmayın, bir acı çekme sonsuzluğudur bu. Cehennemin acıları bu denli korkunç olmasalardı bile, sonsuza kadar sürecekleri için, gene de bitmez tükenmez olacaktı. Ama bitmez tükenmez oldukları gibi bunlar aynı zamanda, sizin de bildiğiniz gibi, katlanılmaz derecede yeğin, dayanılmaz derecede geniştir. Bir böceğin sokmasıyla verdiği acıyı bile sonsuza kadar çekmek korkunç bir işkence olurdu. Düşünün öyleyse, cehennemin çeşitli işkencelerini sonsuza kadar çekmek ne demektir? Sonsuza kadar! Bütün bir sonsuzluk! Bir yıl değil, bir çağ değil, ta sonsuzluğa dek. Bu sözlerin müthiş anlamını düşünmeye çalışın. Deniz kıyısında, kumsaldaki kumları çok kere görmüşsünüzdür. Minik tanecikler ne kadar da ince olur! Ve bir çocuğun oynarken eline aldığı bir avuç kumu meydana getirmek için kaç tane minik tanecik gerekir. Şimdi bu kumdan yapılma bir dağ düşünün, bir milyon mil yükseklikte, dünyadan gökyüzünün en yüksek noktalarına kadar uzanıyor olsun, genişliği de bir milyon mil olsun. en uzak köşelere kadar ulaşsın, kalınlığı da gene bir milyon mil olsun; ve bu kocaman yığındaki sayısız kum tanecikle-rinin ormanda yapraklar, yüce okyanusta su damlaları, kuşlarda tüyler, balıklarda pullar, hayvanlarda kıllar, ulu hava boşluğunda atomlar olduğu kadar çoğaldığını düşünün: Ve her milyonuncu yıl sona erdiğinde bir küçük kuşun da dağa gelip o minik taneciklerden birisini gagasına alıp taşıdığını düşünün. Kaç tane milyon kere milyon yüzyıl geçmelidir bu kuş o dağın bir metre karesini taşıyıncaya kadar ve kaç tane eon kere eon çağ geçmelidir bütün dağı taşıyıp gö-

türünceye dek? Gene de bu kocaman zaman süresinin sonunda sonsuzluğun bir tek anı geçmiş olmaz. Bu milyarlarca ve trilyonlarca yıldan sonra sonsuzluk daha başlamamıştır bile. Ve hepsi taşınıp gittikten sonra bu dağ yeniden yükselse ve kuş yeniden gelip tane tane dağı bir daha taşısa ve dağ gökyüzünde yıldızlar, havada atomlar, denizde su damlaları, ağaçlarda yapraklar, kuşlarda tüyler, balıklarda pullar, hayvanlarda kıllar olduğu kadar yükselip yok olsa, o ölçüsüzce ulu dağın bütün bu yükselip batmalarının sonucunda sonsuzluğun bir tek anı bile geçmiş olamaz; o zaman bile, böyle bir dönemin sonunda, sadece düşüncesinin başını döndürdüğü bu zaman eonundan sonra da, sonsuzluk henüz başlamamıştır bile.

– Kutsal bir aziz (bizim kendi babalarımızdan biri olduğunu sanıyorum) bir kere cehennemi görebilmişti. Büyük, karanlık ve kocaman bir saatin tiktaklaması dışında sessiz bir avluda duruyormuş gibi gelmişti ona. Saatin sesi durmamacasına sürüyordu; ve bu aziz tiktak sesinin aynı kelimelerin bitip tükenmeden tekrarlanması olduğunu sandı – hep, hiç; hep, hiç. Hep cehennemde olmak, hiç Cennette olmamak; hep Tanrı'dan uzak kalmak, hiç bağışlanmaya kavuşmamak; hep alevlerle kavrulmak, kurtlar tarafından kemirilmek, yanan kargılarla dağlanmak, hiç bu acılardan kurtulmamak; vicdan tarafından hep iğnelenmek, anılarla öfkelenmek, karanlık ve umutsuzlukla dolu olmak, hiç kaçamamak; aldatıklarının acılarıyla zebanice eğlenen iğrenç cinlere hep küfür ve lanet etmek, kutsanmış ruhların pırıl pırıl giyimlerini hiç görmemek; ateş kuyusunun içinden, bir an, tek bir an bu korkunç acıdan kurtulabilmek için Tanrı'ya hep yakarmak, hiç, bir an için bile, Tanrı'nın bağışlamasına erememek; acıdan hep kıvranmak, huzura hiç varmamak; hep kahrolmak, rahatı hiç bulamamak; hep, hiç; hep, hiç. Of ne korkunç bir ceza bu! Bir sonsuzluk boyu tükenmez azap; bedeni ve ru-

hi sonsuz işkence, bir tek umut ışığı olmaksızın, bir an bile direnmeksizin, yeğinliğinde sınırsız azap, bitimsizce çeşitli acı, sonsuza kadar kemirdiğini sonsuza kadar sürdüren işkence, bedeni didiklerken ruhu durmamasıya yiyen bitiren acı, bir sonsuzluk, öyle ki her anı kendi başına bir azap sonsuzluğu. Ölümcül günahlarıyla ölenlere güçlü ve adil Tanrı'nın uygun gördüğü korkunç ceza budur işte.

– Evet, adil Tanrı. Her zaman insanca akıl yürüten insanlar, bir tek önemli günah için Tanrı'nın cehennem ateşleri arasında sonsuz ve bitimsiz bir ceza vermesine şaşarlar. Böyle akıl yürütürler çünkü bedeniliğin çirkin yanılgısından ve insan anlayışının karanlığından dolayı, ölümcül günahın iğrenç kötülüğünü kavrayamazlar. Böyle akıl yürütürler çünkü, kavrayamazlar ki bağışlanabilir günahlar bile o kadar çirkin ve iğrençtir ki her şeye kadir Yaradan bir tek bağışlanabilir günahı, bir yalan, bir kızgın bakış, bir anlık istekli tembellik gibi bağışlanabilir bir günahı dünyanın kötülüğünü ve sefilliğini, yani savaşları, hastalıkları, hırsızlıkları, suçları, ölümleri, cinayetleri durdurmak üzere cezasız bıraksa. O, her şeye kadir büyük Tanrı, böyle yapamazdı çünkü günah ister düşüncede ister eylemde olsun O'nun yasasına bir karşı koymadır ve eğer O karşı koyanı cezalandırmazsa Tanrı, Tanrı olmazdı.

– Bir günah, başkaldırıcı aklî gururun bir tek anı, Şeytan'ı ve melekler ordusunun üçte birini şanından yoksun kıldı. Bir günah, budalalık ve zayıflığın bir tek anı, Âdem ile Havva'yı Aden bahçelerinden sürgün ederek yeryüzüne ölümü, acıyı getirdi. Bu günahın sonuçlarını yeniden düzeltmek için Tanrı'nın Tek Oğlu yeryüzüne indi, yaşadı, acı çekti ve en korkunç bir ölümle öldü, üç saat boyu bir çarmıhta asılı kaldı.

– Ey benim İsa yolunda küçük kardeşlerim, şimdi biz bu iyi yürekli Kurtarıcımızı kızdırmalı, O'nun öfkesine yol aç-

malı mıyız? O didiklenmiş, yaralanmış cesedi bir daha çiğnemeli miyiz? Öyleyse üzüntü ve sevgi dolu olan o yüze tükürmeli miyiz? Kötü Yahudiler ve hayvan askerler gibi biz de, bizim uğrumuza üzüntüler cenderesinden tek başına geçmiş nazik ve duygudaş Kurtarıcımızla alay mı etmeliyiz? Günahın her kelimesi O'nun yumuşak gövdesinde bir yeni yaradır. Her günah eylemi O'nun başını delen bir dikendir. Bile bile boyun eğdiğimiz her kirli düşünce o kutsal ve sevgi dolu yüreği parçalayan keskin bir mızraktır. Hayır, hayır. Hiçbir insanoğlu kutsal yüceliği böyle derinden kızdıran, acının sonsuzluğuyla cezalandırılan, Tanrı'nın Oğlu'nu yeniden çarmıha gerip O'nu bir alay konusu eden şeyleri yapamaz.

– Tanrı'dan dilerim ki benim önemsiz sözlerim bugün burada bir bağışlanma durumunda olanların kutsallığını pekiştirsin, kararsız olanları güçlendirsin, aranızda varsa eğer, yoldan çıkanların zavallı ruhunu yeniden bağışlanma durumuna erdirsin. Tanrı'ya yalvarıyorum, siz de yalvarın benimle, günahlarımızdan pişman olalım. Sizden, hepinizden, burada, bu basit kilisede Tanrı'nın huzurunda diz çökmenizi ve benimle birlikte tövbe duasını okumanızı istiyorum. O, orada, mihrapta, insanoğluna karşı sevgiyle yanmaktadır, sıkıntıda olanların yardımına koşmaya hazırdır. Korkmayın. Günahlarınız ne kadar çok ve ne kadar kötü olursa olsun, tövbe ederseniz bağışlanırsınız. Hiçbir dünyevi utanç sizi engellemesin. Tanrı gene günahkârın sonsuz ölümünü değil, doğru yola dönüp yaşamasını isteyen merhametli Tanrı'dır.

– O sizi Kendine çağırıyor. Siz O'nunsunuz. O sizi bir hiçten yarattı. O sizi ancak bir Tanrı'nın sevebileceği gibi sevdi. Siz O'na karşı günah işlediyseniz bile sizi kucaklamak için kolları açıktır. O'na gel, zavallı günahkâr, boşunalığı, yanlışları içindeki zavallı günahkâr. Kabul zamanı şimdidir. Saat gelip çatmıştır.

Papaz ayağa kalktı, mihraba doğru dönerek kiliseye çökmüş karanlığın içinde kutsal çadırın önündeki basamağa diz çöktü; kilisede bulunan herkes diz çöküp en küçük gürültü dininceye kadar bekledi. Sonra başını kaldırarak tövbe duasını coşkuyla kelime kelime okudu. Çocuklar da ona kelime kelime cevap verdiler. Stephen, dili damağına yapışmış, başını eğdi, yürekten dua ederek:

– Ey Tanrım! –

– Ey Tanrım! –

– Yürekten üzgünüm –

– Yürekten üzgünüm –

– seni kızdırdığıma –

– seni kızdırdığıma –

– ve tiksiniyorum günahlarımdan –

– ve tiksiniyorum günahlarımdan –

– her kötülüğün üstünde –

– her kötülüğün üstünde –

– çünkü bunlar Seni kızdırır, Tanrım –

– çünkü bunlar Seni kızdırır, Tanrım –

– Sen ki benim bütün sevgime –

– Sen ki benim bütün sevgime –

– her bakımdan layıksın –

– her bakımdan layıksın –

– ve söz veriyorum –

– ve söz veriyorum –

– kutsal inayetinle –

– kutsal inayetinle –

– bir daha kızdırmamaya seni –

– bir daha kızdırmamaya seni –

– ve hayatımı düzeltmeye –

– ve hayatımı düzeltmeye –

* * *

Yemekten sonra odasına çıktı ruhuyla yalnız kalabilmek için, ve ruhu her basamakta iç çekiyordu sanki: Her basamağa ruhu da ayaklarıyla birlikte tırmanıyor, yükseldikçe içini çekiyordu, tutkalımsı karanlık bölgeden geçerken.

Kapının önündeki sahanlıkta duraladı, sonra, porselen tokmağı yakalayarak, kapıyı hızla açtı. Korkuyla bekledi, yüreği kıvranarak, eşikten geçerken ölümün alnına değmemesine, karanlıkta yaşayan zebanilerin, üzerinde hâkimiyet kazanamamalarına sessizce dua ederek. Kapının eşiğinde karanlık bir mağaranın girişindeymiş gibi bekledi. Yüzler vardı orada: Bekliyor, gözlüyorlardı.

– Çok iyi biliyorduk elbette ki bunun ışığa çıkması zorunlu olduğu halde ruhi bakımından tam yetkili olanı kesinlemek için, çalışmaya kendini zorlamak için çalışmakta oldukça büyük zorluk çekecekti ve böylece biz elbette çok iyi biliyorduk –

Mırıldanan yüzler bekliyor, gözlüyordu; mırıltıh sesler mağaranın karanlık kabuğunu dolduruyordu. Eti, ruhu gergin bir korku içindeydi ama başını mertçe dik tutarak kesin adımlarla odadan içeri yürüdü. Bir kapı, bir oda, aynı oda, aynı pencere. Karanlıkta mırıldanarak yükselir gibi olan bu sözlerin hiçbir anlamı olmadığını durgunca anlattı kendine. Bunun sadece kapısı açık duran kendi odası olduğunu söyledi kendine.

Kapıyı kapattı, yatağına doğru hızla yürüyerek orada diz çöktü, ellerini yüzüne kapadı. Elleri soğuk ve nemliydi ve organları soğuktan sızlıyordu. Bedenî rahatsızlık, soğuk ve yorgunluk kuşattı onu, düşüncelerini bozguna uğratarak. Neden diz çökmüştü orada akşam dualarını okuyan bir çocuk gibi? Ruhuyla yalnız kalmak, vicdanını incelemek, günahlarıyla yüz yüze gelmek, günahlarının ne zaman, nasıl ve ne yüzden

işlendiğini hatırlamak, günahlarına ağlamak için. Ağlayamıyordu. Onları belleğine çağıramıyordu. Sadece ruhuyla bedeninin ağrıdığını, bütün varlığının, anılarının, iradesinin, anlayışının, etinin uyuşuk ve yorgun olduğunu duyuyordu.

Şeytanların işiydi bu, düşüncelerini dağıtıp vicdanını örtmek, korkak, günahla yozlaşmış etinin kapılarında ona saldırmak: Zayıflıklarını bağışlaması için Tanrı'ya uysalca yakararak yatağın içine sürüklendi, battaniyelere sıkı sıkı sarındı, yüzünü gene elleriyle kapadı. Günah işlemişti. Cennete karşı ve Tanrı önünde öyle büyük günahlar işlemişti ki artık Tanrı'nın çocuğu diye anılacak değeri kalmamıştı.

O, Stephen Dedalus, bunları yapabilir miydi? Vicdanı iç geçirdi karşılık olarak. Evet, yapmıştı bunları, gizlice, kirlice, tekrar tekrar, günahkâr pişmanhksızlığıyla sertleşmiş, ruhu yozlaşmanın yaşayan bir yığınıyken mihrabın önünde bir kutsallık maskesi giymeye bile cesaret etmişti. Nasıl olmuş da Tanrı vurup öldürmemişti onu? Cüzzamh günahları çevresini sardı, üstüne soludu, her yandan üstüne eğildi. Bir dua ederek bunları unutmaya çalıştı, gittikçe büzülerek ve gözkapaklarını sımsıkı kapatarak: Ama ruhunun duyuları kapanmıyordu, gözleri iyice kapalı olduğu halde günah işlediği yerleri görüyor, elleriyle kulaklarını bastırdığı halde işitiyordu. Bütün iradesiyle işitmemeye, görmemeye çalıştı. Bedenî isteğinin baskısıyla sarsılıp ruhunun duyuları kapanıncaya kadar istedi. Bir an kapanıp sonra gene açıldılar. Gördü.

Sert yosunlar, dikenler, püsküllü ısırganlarla dolu bir tarla. Uzun ve sık bitkilerin arasında orada burada, ezik misketler, pıhtılar ve kangallar halinde katı salgılar yatıyordu. Külrengi yeşil dikenli otların bütün pisliğinden yukarı doğru çabalayan hafif bir batak ışığı. Işık kadar hafif ve iğrenç kötü bir koku misketlerden, bayat, kabuk tutmuş gübreden miskince kıvrımlanıyor.

Yaratıklar vardı tarlada: bir, üç, altı: yaratıklar tarlada kıpırdıyordu, bir oraya, bir buraya. İnsan suratlı keçi gibi yaratıklar, boynuzlu alınlı, hafif sakallı ve lastik silgi gibi gri renkli. Kötülüğün hainliği ışıldıyor katı gözlerinde, oraya buraya kıpırdanırlarken, uzun kuyruklarını arkalarından sürükleyerek. Kötü yürekli hainliğin gagası açıklığı kocamış kemikli suratlarını kurşunrenginde aydınlatıyor. Bir tanesi kaburgalarındaki yırtık fanila yeleğe sarılmıştı, bir başkası sakalının püsküllü otlara takılmasından tekdüze yakınıyordu. Takırdayan ınisketler arasında uzun kuyruklarını sürükleyerek otlarda oraya buraya kıvrılarak gezinirlerken, tarlanın çevresinde hışırtılar çıkararak yavaş halkalarla dönüp dururlarken, salyasız dudaklarından hafif bir ses çıkıyordu. Yavaş halkalar halinde kıpırdanıyorlardı, birleşmek için halkalar gitgide daralıyordu, birleşmek için, dudaklarından hafif sesler çıkararak, uzun savrulan kuyrukları bayat bokla sıvaşmış, korkunç suratlarını yukarı kaldırarak...

İmdat!

Yüzünü, boynunu kurtarmak için örtüleri çılgınca fırlattı. Bu onun cehennemiydi. Günahlarına ayrılan cehennemi görmesine Tanrı izin vermişti: pis kokulu, hayvanca, kötü, keçimsi, şehvetli zebanilerle dolu bir cehennem. Onun için! Onun için! Onun için!

Yayılan pis koku gırtlağından içeri boşalarak, bağırsaklarını pıhtılaştırıp tiksindirerek, yatağından sıçradı. Hava! Cennet havası! Mide bulantısından inleyerek ve neredeyse bayılacak halde pencereye doğru sendeledi. Musluğun yanında içinden bir çalkalanma geldi; soğuk alnını deli gibi yakalayarak acılar içinde bol bol kustu.

Nöbet sona erince halsiz halsiz pencereye yürüdü, camı kaldırdı, pencerenin içine oturarak dirseğini pervaza dayadı. Yağmur çekilmişti; kıpırdayan buğular arasında şehir bir ışık noktasından ötekine sarımsı pustan yumuşak bir koza

örüyordu kendine. Gökyüzü durgun, hafifçe aydınlık, havayı solumak, sağanakların sırılsıklam ettiği bir çalılığın içindeki gibi tatlıydı; huzurun, parıldayan ışıklarının, hafif güzel kokunun ortasında kendi kendine bir anlaşma yaptı.

Dua etti:

– O bir kere Cennetteki şanıyla yeryüzüne inmek istemişti ama biz günah işledik; rahatlıkla gelemedi bize, yüceliğini perdeleyerek ve ışığını karartarak geldi, çünkü O, Tanrı'ydı. Böylece O kendisi geldi güçlü değil zayıf olarak, ve bize seni yolladı. Kendi yerine bir yaratık diye, bir yaratığın bizlere uygun güzelliği ve parlaklığıyla, seni gönderdi. Ve şimdi senin yüzün ve senin biçimin, sevgili Ana, bizlere Sonsuz'u anlatıyor; dünyevi güzellik gibi bakması tehlikeli değil, işareti olan seher yıldızı gibi, parlak ve musikili, temizliği soluyarak, cenneti söyleyip huzur vererek. Ey gündüz habercisi! Ey hac yolcusunun ışığı! Kılavuzluk et bize şimdiye dek ettiğin gibi. Karanlık gecede, çıplak yabanlıkta bizi İsa Efendimize götür, bizi yuvamıza ulaştır.

Gözleri yaşlardan kararmıştı, alçakgönüllülükle gökyüzüne bakıp kaybettiği masumiyetine ağladı.

Akşam basınca evden çıktı, nemli ve karanlık havanın ilk değişi ve arkasında kapanan kapının sesi, dualar ve gözyaşlarıyla yatışan vicdanını yeniden sızlattı. İtiraf et! İtiraf et! Vicdanı bir gözyaşı ve bir duayla yatıştırmak yetmezdi. Kutsal ruhun vekili önünde diz çökmeli, saklı günahlarını dosdoğru ve tövbe ederek anlatmalıydı. Onu içeri almak için açılan kapının alt tahtası eşiğe bir kere daha sürtünmeden, mutfakta akşam yemeği için hazırlanmış masayı bir kere daha görmeden önce diz çökmüş ve itiraf etmiş olacaktı. Oldukça basit bir işti.

Vicdanın sızısı dindi ve o, karanlık sokaklardan ileriye hızla yürüdü. Bu sokakta o kadar çok kaldırım taşı vardı

ve şehirde o kadar sokak ve yeryüzünde o kadar çok şehir. Ama sonsuzluğun sonu yoktu. Ölümcül günah işlemişti. Bir kerelik de olsa ölümcül günahtı. Bir an içinde oluverirdi. Ama nasıl bu kadar çabuk? Görerek ya da görmeyi düşünerek. Gözler görür, daha görmek istemeden. Sonra bir an içinde oluverir. Ama bedenin o parçası anlar mı ya da ne? Yılan, yeryüzünün en kurnaz hayvanı. Bir anda istemeğe kapılıp sonra da isteğini başka anlara günahkârca uzattığına göre, anlıyor olmalı. Duyuyor, anlıyor ve istiyor. Ne korkunç şey! Kim yapmış onu öyle, öyle ki gövdenin hayvansal bir parçası hayvanca anlayabiliyor ve isteyebiliyor? Öyleyse bu onun kendisi mi yoksa aşağılık bir ruhun harekete geçirdiği insanlık dışı bir şey mi? Hayatının körpe iliğinden beslenen ve şehvet hırsının çamuruyla semiren uyuşuk yılansı hayatı düşünmek içini bulandırdı. Peki niçin böyleydi? Of, niçin?

Düşüncenin gölgesi içinde ürkekleşti, bütün şeyleri ve bütün insanları yapmış olan Tanrı'nın korkusuyla kendini alçaltti. Çılgınlık. Kim geçirebilirdi aklından böyle bir düşünceyi? karanlıkta ürkek ve kendini alçaltmış, beynine bir şeyler fısıldayan zebaniyi kılıcıyla kovması için koruyucu melegine sessizce dua etti.

Fısıltı kesildi ve o zaman açıkça anladı ki kendi ruhu, isteyerek, düşünceyle, sözle, eylemle, kendi bedeni yoluyla günah işlemişti. İtiraf et! Her günahını itiraf etmesi gerekiyordu. Yaptıklarını nasıl anlatırdı papaza? Anlatmalı, anlatmalı. Ya da nasıl anlatırdı utancından ölmeden? Ya da böyle şeyleri nasıl yapmış olabilirdi utanmadan? Çılgın! İtiraf et! Of, edecekti gene özgür ve günahsız olmak için! Belki papaz anlayacaktı. Of, sevgili Tanrı!

Az ışıklı sokaklardan yürüdü, yürüdü, bir an duralamaktan korkuyordu, kendisini bekleyen şeylerden kaçınıyormuş gibi olmamak için ve böylesine istekle yol aldığı şe-

ye varmaktan korkuyordu. Bağışlanma durumunda bir ruh Tanrı ona sevgiyle baktığında ne kadar güzel olmalı.

Kaldırım taşlarında çirkin ve kılıksız kızlar oturuyordu sepetlerinin önünde. Islak saçları alınlarına sarkıyordu. Güzel değildi onları çamurlar içinde otururlarken görmek. Tanrı ruhlarını görüyordu; ve eğer bağışlanmış durumdaysalar pırıl pırıl olmalıydı onları görmek: Ve onları gören Tanrı, onları seviyordu.

Nasıl düştüğünü düşününce, şuradaki ruhların Tanrı'ya kendininkinden daha yakın olduğunu duyunca kavurucu bir utanç soluğu donukça esti ruhundan. Üstünden esti ve üzerlerinde Tanrı sevgisinin şimdi daha çok, şimdi daha az ışıldadığı milyonlar ve milyonlarca başka ruhlara doğru gitti, yıldızlar gibi, şimdi daha parlak, şimdi daha karanlık yanıp sönerek. Ve parlayan ruhlar geçip gittiler, yanıp sönerek, kımıldayan bir soluğun içinde erimiş. Bir ruh kaybolmuştu; minicik bir ruh: onunki. Bir kere yanar gibi oldu, sonra söndü, unutuldu, kayboldu. Sonrası: kara, soğuk, boş ıssızlık.

Bulunduğu yerin bilinçliliği yükselip alçalarak geri döndü ona ağır ağır, aydınlanmamış, duyulmamış, yaşanmamış ulu bir zaman süresi üzerinden. Çirkin manzara kendini bileştirdi çevresinde; gündelik sesler, dükkânlarda yanan gaz alevi, balık, içki, ıslak talaş kokusu, gidip gelen adamlar, kadınlar. Elinde yağ tenekesiyle yaşlı bir kadın sokağın öte yanına geçmek üzereydi. Eğildi ve kadına yakınlarda bir kilise olup olmadığını sordu.

– Kilise mi, efendim? Evet, efendim. Kilise Sokağı Şapeli.

– Kilise?

Tenekeyi öbür eline geçirerek yolu gösterdi; pis kokulu kurumuş sağ elini şalının püsküllleri altından uzatan kadına doğru eğildi, kadının sesi onu hüzünlendirmiş hem de yatıştırmıştı.

– Teşekkür ederim!

– Bir şey değil, efendim.

Yüksek mihrabın üstündeki mumlar sönmüştü ama günlük kokusu hâlâ loş kubbenin altında süzülüyordu. Dindar yüzlü sakallı işçiler yan kapıların birinden bir örtü çıkarıyorlar, kilise zangocu yumuşak hareketler ve sözlerle onlara yardım ediyordu. Hâlâ oyalanan müminlerden birkaçı yan mihraplardan birinin önünde dua ediyor ya da günah çıkarma odalarına yakın sıralarda diz çöküyordu. Uysalca yaklaşarak son sırada diz çöktü, kilisenin huzuru, sessizliği, günlük kokan gölgesi onu rahatlatmıştı. Üstüne diz çöktüğü tahta dardı, yıpranmıştı, yanında diz çökenler de alçakgönüllülükle İsa yolunda giden kimselerdi. İsa da yoksulluk içinde doğmuş, bir marangoz dükkânında çalışmıştı, tahta kesip rendeleyerek; ve Tanrı'nın krallığını önce yoksul balıkçılara anlatmış, bütün insanlara uysal olmayı, alçakgönüllü olmayı öğretmişti.

Yüzünü eğdi ellerine, gönlüne uysal ve kurumsuz olmasını söyledi, o da yanında diz çökenler gibi olabilsin, duaları onlarınkiler gibi kabul edilsin diye. Dua etti onların yanında, ama zordu. Ruhu günahla kirlenmişti, İsa'nın o akıl erdirilmez Tanrı haliyle kendi yanına çağırdığı marangozların, balıkçıların, gösterişsiz bir zanaatla uğraşan, ağaçların tahtasını alıp bir biçime sokan, ağlarını sabırla onaran o yoksul ve sade insanların basit inancıyla bağışlanma dilemeyi göze alamadı.

Ortadaki yoldan uzun boylu bir karaltı geldi ve tövbe edenler arasında bir kıpırdanma oldu; son anda, çabucak yukarı bakınca, bir Kapuşen papazının uzun kır sakalıyla kahverengi giysilerini gördü. Papaz hücreye girerek gözden kayboldu. İki tövbekâr kalktı, iki yandan günah çıkarma hücresine girdi. Tahta kepenk çekildi ve bir sesin belli belirsiz mırıltısı sessizliği bozdu.

Damarlarında kanı mırıldanmaya başladı, kendi alınyazısını işitmek için uykusundan kaldırılan günahkâr bir şehir gibi mırıldanıyordu. Kıvılcım tanecikleri yağdı ve tozumsu küller yağdı hafif hafif, insanların evlerine düştü. Onlar kıpırdandılar, uykularından uyandılar, ısınan havadan rahatsız olarak.

Kepenk açıldı. Tövbekâr, hücrenin yanında belirdi. Öte yandaki açıldı. İlk tövbekârın diz çöktüğü yere bir kadın girdi sessizce ve beceriklice. Belli belirsiz mırıltı yeniden başladı.

Hâlâ çıkabilirdi kiliseden. Ayağa kalkar, bir ayağını öbürünün önüne atar, yavaşça yürür sonra koşar, koşar, koşardı hızla karanlık sokaklardan. Hâlâ kaçabilirdi utançtan uzaklara, keşke başka herhangi korkunç suç olsaydı da o günah olmasaydı! Keşke cinayet olsaydı! Küçük kızgın kıvılcımlar yağıp değdi ona her yandan, utanç dolu düşünceler, utanç dolu kelimeler, utanç dolu eylemler. Durmadan yağan ince parlak küller gibi bütün bütün kapladı utanç onu. Bunu kelimelerle anlatmak! Boğulan çaresiz ruhu ölüp gidecekti.

Kepenk açıldı. Hücrenin öbür yanından bir tövbekâr belirdi. Bu yandaki kepenk açıldı. Öbür tövbekârın çıktığı yere bir tövbekâr girdi. Yumuşak, fısıltılı bir ses buğulu bulutçuklar halinde uçtu hücreden dışarı. Kadındı: yumuşak fısıltılı bulutçuklar, yumuşak fısıltılı buğu, fısıldayarak, yok olarak.

Sıranın tahtadan kolunun arkasına saklanarak yumruğuyla göğsünü dövdü alçakgönüllülükle. Başkalarıyla ve Tanrı'yla yan yana olacaktı. Komşusunu sevecekti. Onu yaratan, onu seven Tanrı'yı sevecekti. Öbürleriyle bir arada diz çöküp dua edecek ve mutlu olacaktı. Tanrı yukarıdan ona bakacak ve öbürlerine bakacak ve hepsini sevecekti.

İyi olmak kolaydı. Tanrı'nın boyunduruğu tatlı ve hafifti. Daha iyiydi hiç günah işlememek, hep çocuk kalmak, çünkü

Tanrı küçük çocukları severdi ve O'na gelmelerine izin verirdi. Günah işlemek korkunç, üzücü bir şeydi. Ama gerçekten pişman olan zavallı günahkârlara karşı Tanrı merhametliydi. Ne kadar doğruydu bu! Bu iyilikti gerçekten.

Kepenk ansızın açıldı. Tövbekâr dışarı çıktı. Sıra onundu. Korkuyla ayağa kalktı körcesine hücreye yürüdü.

Sonunda gelip çatmıştı. Sessiz karanlığın içinde diz çöktü ve gözlerini tepesinde asılı duran haça dikti. Tanrı görebilirdi pişman olduğunu. Bütün günahlarını anlatacaktı. Günah çıkarması uzun, çok uzun sürecekti. O zaman kilisede bulunanların hepsi anlayacaktı ne büyük bir günahkâr olduğunu. Anlasınlar. Doğruydu. Ama Tanrı söz vermişti pişmanlık getirirse onu bağışlamaya. Pişmandı. Ellerini kavuşturarak beyaz şekle doğru kaldırdı, kararan gözleriyle dua ederek, bütün titreyen gövdesiyle dua ederek, kaybolmuş bir yaratık gibi başını iki yana sallayarak, sızlanan dudaklarıyla dua ederek.

– Pişmanım! Pişmanım! Of pişmanım!

Kepenk tık diye açıldı ve yüreği göğsünde hop etti. Kafeste yaşlı bir papazın yüzü vardı, ondan yana bakmıyordu, eline dayanmıştı. Haç çıkardı, papazdan, günah işlediği için kendisini kutsamasını diledi. Sonra başını eğerek *Confiteor*'u okudu korkuyla. *En ağır günahım* sözlerine gelince soluk soluğa durdu.

– Son günah çıkarışından beri ne kadar zaman geçti, çocuğum?

– Uzun zaman, peder.

– Bir ay mı, çocuğum?

– Daha uzun, peder.

– Üç ay, çocuğum?

– Daha uzun, peder.

– Altı ay?

– Sekiz ay, peder.

Başlamıştı. Papaz sordu:

– O zamandan beri neler hatırlıyorsun?

Günahlarını itiraf etmeye başladı: kaçırdığı törenler, okunmayan dualar, yalanlar.

– Başka bir şey var mı, çocuğum?

Öfke günahları, başkalarını kıskanma, oburluk, gurur, söz dinlememek.

– Başka bir şey, çocuğum?

Çare kalmamıştı. Mırıldandı:

– Ben safiyetsizlik günahları işledim, peder.

Papaz başını çevirmedi.

– Kendi kendine mi, çocuğum?

– Bir de... başkalarıyla da.

– Kadınlarla mı, çocuğum?

– Evet, peder.

– Evli kadınlar mıydı, çocuğum?

Bilmiyordu. Günahları dudaklarından döküldü, teker teker, utanç dolu damlalarla ruhundan döküldüler, bir yara, çirkin bir kötülük deresi gibi irinli ve çamurlu. Son günahları sızıp aktılar, ağır, pis. Söyleyecek bir şey kalmamıştı. Başını eğdi, yorgun düşmüştü.

Papaz sesini çıkarmıyordu. Sonra sordu:

– Kaç yaşındasın, çocuğum?

– On altı, peder.

Papaz birkaç kere elini yüzünde dolaştırdı. Sonra, alnını eline dayayarak kafese doğru eğildi, gözleri hâlâ başka yere dönük olarak yavaşça konuştu. Sesi yorgun ve yaşlıydı.

– Çok gençsin, çocuğum, dedi, yalvarırım sana, bu günahından vazgeç. Çok korkunç bir günah bu. Bedeni de, ruhu da öldürür. Birçok suçun, birçok talihsizliğin kökü budur. Vazgeç, çocuğum, Tanrı'yı seviyorsan vazgeç. Şerefsiz, erkekliğe sığmaz bir şeydir bu. Bu çirkin huyun seni nerelere sürükleyeceğini, nerede sana karşı çıkacağını bilemezsin.

Bu günahı işlediğin sürece, çocuğum, Tanrı'nın gözünde bir kuruşluk değerin olmaz. Meryem Anamıza sana yardım etmesi için yalvar. O sana yardım edecektir, çocuğum. Bu günah aklına geldiği zaman Kutsal Meryem'e dua et. Eminim bunu yapacaksın, değil mi? Bütün günahlarından pişmansın, eminim ki pişmansın. Ve Tanrı'ya söz vereceksin, O'nun kutsal inayetiyle bir daha bu günahı işleyip O'nu kızdırmamaya. Bu büyük sözü vereceksin Tanrı'ya değil mi?

– Evet, peder.

Yaşlı ve yorgun ses sarsılan kavrulan yüreğine tatlı bir yağmur gibi indi. Ne tatlı ve kederli!

– Böyle yap, zavallı çocuğum benim. Şeytan seni kötü yola sürüklemiş. Bedenini bu şekilde lekelemen için seni kışkırttığı zaman onu cehenneme kov – Efendimizden nefret eden o iğrenç ruhu. Şimdi söz ver Tanrı'ya ki o günahtan vazgeçeceksin artık, o çirkin, çok çirkin günahtan.

Gözleri yaşlardan görünmez olmuştu. Tanrı merhametinin ışığı karşısında başını eğdi, günahlarının bağışlandığını bildiren ciddi sözleri dinledi, papazın eliyle kendini kutsadığını gördü.

– Tanrı seni kutsasın, çocuğum. Benim için dua et!

Tövbe etmek için diz çöktü, karanlık kilisenin bir köşesinde dua etti; arınmış yüreğinden boşalan duaları beyaz bir gülün yüreğinden gelen koku gibi Cennete doğru aktı.

Çamurlu sokaklar şendi. Eve doğru ilerledi, onu saran, organlarını çevikleştiren görünmez inayetin bilincindeydi. Her şeye rağmen başarmıştı gene de. İtiraf etmiş, Tanrı da onu bağışlamıştı. Ruhu gene güzelleşmiş, kutlanmıştı bir kere daha, kutlu ve mutlu.

Tanrı isteyince ölmek çok güzel olacaktı. Tanrı'nın inayetiyle herkesle birlikte huzur, erdem, sabır dolu bir hayat yaşamak çok güzeldi.

Mutfakta ateşin yanına oturdu, sevincinden konuşma-

ya cesaret edemiyordu. O ana kadar hayatın ne kadar güzel ve huzur dolu olabileceğini bilmemişti. Lambaya yapıştırılmış yeşil dört köşe kâğıt sevecen bir ışık salıyordu. Büfenin üstünde bir tabak sosisle beyaz puding, rafta da yumurtalar vardı. Sabah okul kilisesindeki komünyondan sonra kahvaltı içindi bunlar. Beyaz puding, yumurta, sosis, fincan fincan çay. Ne kadar basit ve güzeldi hayat aslında! Ve bütün bir hayat vardı önünde.

Uykuya daldı bir düşte. Kalktı bir düşte ve sabah olduğunu gördü. Uyanan bir düşte okula gitti sessiz bir sabahın içinden.

Bütün çocuklar oradaydı, yerlerinde diz çökmüşlerdi. O da aralarında diz çöktü, mutlu ve çekingendi. Mihrabın üstüne güzel kokulu beyaz çiçekler yığılmıştı; ve sabah ışığında beyaz çiçeklerin arasında duran mumların soluk alevleri kendi ruhu gibi duru ve sessizdi.

Sınıf arkadaşlarıyla birlikte mihrabın önünde diz çöktü. ellerden yapılma canlı bir çitin üstünden mihrabın bezini tuttu onlarla birlikte. Elleri titriyordu ve papazın elinde kutsal ekmek kabıyla bir komünyoncudan öbür komünyoncuya dolaştığım işitince ruhu titredi.

– *Corpus Domini nostri.*

Olabilir miydi bu? Günahsız ve uysal diz çökmüştü orada; kutsal ekmeği dilinin üstünde tutacak ve Tanrı arınmış gövdesine girecekti.

– *In vitam eternam. Amen.*

Bir başka hayat! Bir bağışlanma, erdem, mutluluk hayatı! Doğruydu. Biraz sonra uyanacağı bir düş değildi. Geçmiş, geçmişti.

– *Corpus Domini nostri.*

Kutsal ekmek kabı ona ulaşmıştı.

Dördüncü Bölüm

Pazar günü Kutsal Üçlük'e adanmıştı, Pazartesi Kutsal Ruh'a, Salı Koruyucu Melekler'e, Çarşamba Aziz Joseph'e, Perşembe En Kutsal Mihrap Töreni'ne, Cuma Acı Çeken İsa'ya, Cumartesi Kutsal Bakire Meryem'e.

Her sabah bir kutsal imge ya da gizemin önünde kendini yeniden kutsuyordu. Günleri her düşünce ya da eylem anını erken bir duayla yüksek Papa'nın amaçlarına kahramanca adamakla başlıyordu. Soğuk sabah havası kararlı dindarlığını bilerdi; dua eden birkaç kişinin arasında yan mihrabın önünde diz çökerken çoğu zaman, sayfaları arasında boş yapraklar bulunan dua kitabında papazın mırıltısını izlediği sırada, karanlığın içinde, eski ve yeni ahitleri temsil eden iki mumun arasında duran hırkalı biçime bir an bakar, katakomblarda yapılan bir törende diz çökmüş olduğunu düşünürdü.

Günlük yaşayışı sofuluk alanlarına adanmıştı. Ünlemler, dualarla Araf'taki ruhlar için günlerden, karantinalardan, yıllardan yüzyıllar biriktiriyordu onlar için yaptığını çok görmeden; ama bunca efsanevi dinî pişmanlık çağını bu kadar kolayca biriktirmekten duyduğu manevi zafer, dua etme

hırsını bütünüyle doyurmuyordu, çünkü acı çeken ruhlar için ettiği dualarla ne kadar geçici cezayı bağışlattığını hiçbir zaman bilemeyecekti; cehennem ateşinden yalnızca sonsuz olmamasıyla ayrılan Araf ateşinde ettiği tövbelerin bir damlacık nemden daha fazla işe yaramayacağından korkarak her gün ruhunu gereğinden fazla işlerin gittikçe genişleyen çemberinden geçmeye zorluyordu.

Hayatta doldurduğu yerin gerektirdiği ödevler olarak gördüğü şeyler, bölünen günlerin bir parçası, kendi manevi enerji merkezinin çevresinde dönüyordu. Hayatı sonsuzluğa yaklaşmıştı sanki; her düşünce, kelime ve iş, her bilinçlilik anı, Cennette ışıldayarak yeniden titreşiyor gibiydi; ve kimi zaman bu dolaysız titreşimler duyusu öyle canlı oluyordu ki, sofu ruhunun parmaklar gibi kocaman bir otomatik kasa makinesinin tuşlarına bastığını, sonra da alışverişinin toplamının Cennette hemen belli olduğunu görür gibi oluyordu, bir rakam gibi değil de, narin bir günlük sütunu ya da incecik bir çiçek gibi.

Durmamasıya tekrarladığı tespih dualarını da –çünkü tespihini pantolon cebinde taşıyordu sokakta yürürken çekebilmek için– kendilerini öylesine belirsiz ve dünya dışı bir maddeden yapılma çiçekli taçlar haline sokuyorlardı ki, onun gözüne adsız oldukları gibi, renksiz ve kokusuz da görünüyorlardı. Günlük üç tespih duasını da okuyordu ruhu ilahiyatın üç erdeminin her birinde güç kazansın diye, onu yaratan Baba'ya imanda, onu kurtaran Oğul'a umutta ve onu kutsayan Kutsal Ruh'a sevgide; ve bu üç kere üçlü duayı Üç Kişi'ye, Meryem yoluyla, Meryem'in sevinçli, kederli, şanlı gizemleri adına sunuyordu.

Haftanın yedi gününün her birinde gene dua ediyordu Kutsal Ruh'un yedi armağanından biri ruhuna insin, geçmişte ruhunu kirleten yedi ölümcül günahı günü gününe dışarı kovsun diye; her armağan için seçilmiş gününde dua

ediyordu, ruhuna ineceğine inanarak, aklın, anlayışın ve bilginin birbirinden çok değişik yapıda olması ve her biri için öbürlerinden ayrı günlerde dua edilmesi gereği ona zaman zaman tuhaf göründüğü halde. Gene de manevi ilerlemesinin gelecekteki bir aşamasında bu zorluğun ortadan kalkacağına ve günahkâr ruhunun şimdiki zayıflığından kurtulduğu zaman Çok Kutsal Üçlük'ün Üçüncü Kişi'si tarafından aydınlatılacağına inanıyordu. Simgeleri bir kumruyla güçlü bir rüzgâr olan, karşısında işlenen günahlar hiçbir zaman bağışlanmayan, yalım yalım alevlerin kıpkızıl renginde cüppeler giymiş papazların yılda bir kere ayin yaptıkları sonsuz gizemli saklı Varlık'ın, göze görünmeyen Kutsal Ruh'un barındığı ilahi karanlığı ve sessizliği düşününce buna daha da fazla ve korkuyla inanıyordu.

Okuduğu din kitaplarında Üçlük'ün Üç Kişisi'nin doğa ve akrabalıklarının karanlık gölgelere büründüğü imge örgüsünü –bütün sonsuzlukta bir aynadaymış gibi Kendi Kutsal Yetkinlikleri'ni görüp düşünen ve böylece sonsuza kadar olmak üzere Sonsuz Oğul'u doğurtan Baba ve Baba ile Oğul'dan, bütün sonsuzluktan meydana gelen Kutsal Ruh– görkemli anlaşılmazlıklarından dolayı daha kolayca kabul edebiliyordu; bütün sonsuzluk boyunca, o daha dünyaya gelmeden çağlarca önce, daha dünya kendisi var olmadan çağlarca önce Tanrı'nın onun ruhunu sevmiş olması gibi basit bir olgudan çok daha kolayca kabulleniyordu.

Sevgi ve nefret tutkularının adlarını sahnede ve kürsüde ciddiyetle söylediklerini işitmişti, kitaplarda ciddiyetle yazılmış olduğunu görmüştü ve ruhunun bunları niçin uzun bir süre, içinde barındırmadığını ve dudaklarını inançla bu adları söylemeye niçin zorlamadığını düşünmüştü. Çok kereler kısa bir öfkeye tutulmuştu ama hiçbir zaman bunu kalıcı bir tutku haline getirememiş, gövdesi bir dış deri ya da kabuktan kolayca sıyrılıyormuş gibi kendini bu öfkeden dı-

şarı çıkarken görmüştü. İnce, karanlık ve mırıltılı bir varlığın kendi varlığına sızdığını, kısa günahkâr bir şehvetle onu ateşlediğini duymuştu: Bu da avcundan kayıp gitmiş, zihnini aydınlık ve ilgisiz bırakmıştı. Görünüşe göre ruhunun içinde barındırabileceği tek sevgi bu, tek nefret de oydu.

Ama artık sevginin gerçekliğine inanmazlık edemiyordu, çünkü Tanrı kendisi bile onun bireysel ruhunu kutsal bir sevgiyle sonsuzluk boyunca sevmişti. Ruhu manevi bilgiyle zenginleştikçe, bütün dünyanın Tanrı gücü ve sevgisinin tek, kocaman simetrik dışavurumunu şekillendirdiğini gördü yavaş yavaş. Hayat kutsal bir armağan haline geldi çünkü her anı ve her duyumu için, bir ağacın dalında sallanan tek bir yaprağın görünüşü bile olsa, ruhu Tanrı'ya övgü ve şükranını sunmalıydı. Bütün elle tutulur maddesine ve karmaşıklığına karşın yeryüzü, onun ruhu için, sadece kutsal güç, sevgi ve evrenselliğin bir teoremi olarak vardı. Doğadaki kutsal anlamın ruhuna kazandırdığı bu duyu öylesine bütün ve sorguya yer veremez çeşittendi ki yaşamakta devam etmesinin ne bakımdan gerekli olduğunu bir türlü anlayamıyordu. Ama kutsal amacın bir parçasıydı bu da ve fazla kurcalamaya cesareti yoktu, hele kutsal amaca karşı herkesten fazla, derin ve iğrenç günahlar işlemiş biri olarak. Tek sonsuz her yerde varolan yetkin gerçekliğin bilinciyle uysallaşan ve alçalan ruhu yeniden sarıldı; dindarlıklar, törenler, dualar, Aşai Rabbaniler, nefsi körletmeler yüküne ve ancak o zaman büyük sevgi gizemi üstüne kafa yormaya başladığından beri ilk olarak, içinde, yeni doğmuş bir hayat ya da ruhun kendi erdemi gibi bir şeyin sıcak kıpırtılarını duydu. Kutsal resimlerdeki vecde geliş duruşu, yana açılan ve yukarı kalkan eller, bayılmak üzere olan birini andıran aralık dudak ve gözler, alçalan, zayıf ruhun Yaradan önünde dua etmesinin bir imgesi haline geldi.

Ama manevi yükselme duygusunun tehlikeleri hakkında

önceden uyarılmıştı, onun için en küçük, en aşağı ödevlerinden vazgeçmeye bırakmıyordu kendini, sakıncalarla dolu bir kutsallığı başarmaktan çok sürekli nefis körletmesiyle günahkâr geçmişini temizlemeye çabalıyordu. Duyularının her birini sıkı sert bir denetim altında tutuyordu. Görme duyusunu körletmek için sokakta gözleri yere eğik yürüyor; sağa sola, hele arkasına hiç bakmıyordu. Kadınların gözleriyle her karşılaşmadan kaçıyordu gözleri. Zaman zaman iradesinin ani bir çabasıyla da engelliyordu gözlerini, örneğin yarım kalmış bir cümlenin ortasındayken birdenbire gözünü çevirip kitabı kapatarak. İşitme duyusunu körletmek için o sıralarda ergenlikte çatallaşan sesini denetlemeye hiç uğraşmıyordu; ne şarkı söylüyor ne de ıslık çalıyordu, bıçakların bileğitaşı üstünde bilenmesi, ocak küreğiyle kömür toplanması, halının hışırtısı gibi sinirlerini altüst ederek bozan gürültülerden kaçmaya kalkışmıyordu. Koku alma duyusunu ezmek daha zor oldu çünkü ister gübre ya da katran gibi dış dünyadan, ister kendi gövdesinden gelme olsun, pis kokulara karşı hiçbir içgüdüsel iğrenme gelmiyordu içinden, üstelik bütün bu kokularla birçok garip karşılaştırmalar, deneyler yapmıştı. Bu duyusunu iğrendiren tek kokunun uzun zaman beklemiş sidikte olan çeşitten bayat, balıksı, belirh bir koku olduğunu anladı sonunda; ve fırsatını buldukça bu tatsız kokuya katlandı. Tat alma duyusunu körletmek için yemek yemekte sert kurallar uygulamaya başladı, kilisenin oruçlarını en küçük ayrıntısına kadar yerine getirdi, başka şeyler düşünerek aklını çeşitli yemeklerin tatlarından çelmeye uğraştı. Ama yaratıcılığın en yılmaz dehasını dokunma duyusunu körletmeye çalışırken kullandı. Yatakta hiçbir zaman isteyerek başka yana dönmedi, en rahatsız biçimlerde oturdu, her kaşıntıya, her acıya sabırla dayandı, ateşin ısısından uzak kaldı, törenlerde İncil okunması zamanları dışında hep dizlerinin üstünde durdu, açık hava

üşütsün diye boynunu, yüzünü kurulamadı ve tespih çekmediği zamanlarda ellerini bir koşucu gibi kaskatı tuttu yanında, ne cebine soktu ne de arkasında kavuşturdu.

Ölümcül bir günah işleme isteği uyanmıyordu içinde. Ama bütün bu dindarlık ve istekli kısıtlanmaların sonunda kendini birtakım çocukça ve değersiz kusurların insafına kalmış görmek onu çok şaşırttı. Duaları, oruçları, annesi aksırdığı zaman ya da dua ederken rahatsız edilince öfkelenmekten hiç de alıkoymuyordu onu. Bu çeşitten öfkelerini dışa dökmeye iten güdüyü durdurmak için iradesiyle çok büyük bir çaba harcaması gerekiyordu. Öğretmenlerinde çok kereler dikkat ettiği, önemsiz şeylerden patlak veren öfke görünüşlerini, titreyen ağızları, büzülen dudakları. kızaran yanakları hatırladı ve bu karşılaştırma, alçakgönüllü olmak için bütün uğraşmalarına karşın, cesaretini kırdı. Hayatını başka hayatların ortak gelgitine katmak onun için bütün dualardan, oruçlardan daha zordu, ve bunu istediği gibi yapmakta sürekli olarak gösterdiği başarısızlık en sonunda kuşkuların, çekingenliklerin artmasıyla birlikte, manevi bir kuruluk duyumu yarattı ruhunda. Ruhu, Aşai Rabbani törenlerinin bile kurumuş kaynaklara benzediği bir ıssızlık döneminden geçti. Günah çıkarına, kuşkulu, pişmanlığı duyulmamış kusurlarını boşaltan bir kanal oldu. Kutsal Aşai Rabbani'ye yaptığı yolculukların bazılarında başardığı manevi komünyonlardaki o eritici, bakir, kendini teslim etme anlarına şarap töreninde bile ulaşamadı. Bu yolculuklar için kullandığı kitap, Aziz Alphonsus Liguori'nin yazdığı, harfleri soluk, yaprakları kuru, eski, unutulmuş kitaptı. Neşideler'deki imge örgüsüyle komünyoncunun dualarını birbirine karıştıran bu sayfalar ruhunun önüne ateşli sevginin ve bakirce yanıtların soluk dünyasını seriyordu sanki. İşitilmez bir ses ruhunu okşar, ona adlar ve zaferler anlatır, bir evlenmeye gider gibi kalkmasını ve gelmesini, Amana'dan

ve panterlerin dağlarından bir yavuklu olarak ilerilere bakmasını söyler gibiydi; ve sanki ruh da aynı işitilmez sesle cevap veriyor, kendini teslim ediyordu: *Inter ubera mea commorabitur*.

Dualarında, kendini düşünceye verdiği anlarda gene ona bir şeyler mırıldanmaya başlayan bedeninin diretken sesleri ruhunu bir kere daha kuşatmıştı, onun için kendini bırakma fikrinin sakıncah bir çekiciliği vardı zihninde. Bir tek kabullenme eylemiyle, tek bir düşünce anında, bütün yaptıklarını bozabileceğini bilmek ona yeğin bir güçlülük duygusu veriyordu. Bir selin çıplak ayaklarına doğru yavaş yavaş ilerlediğini ve kendisinin de ilk hafif uysal gürültüsüz dalgacığın yanan derisine değmesini beklediğini duyuyor gibiydi. Sonra, tam o değme anında, günahkârca bir boyun eğmenin hemen eşiğinde, kendini selden çok uzaklarda, kuru bir kumsalda dururken buluyor, iradesinin ani bir eylemiyle ya da ani bir ünlemle kurtuluveriyordu; ve uzaktaki selin gümüşsü ufkunu görünce, ayaklarına doğru yavaş ilerlemesine yeniden başlayışına bakınca, boyun eğmediğini, her şeyi bozmuş olmadığını bilmekten ileri gelen yeni bir güçlülük ürpertisi ve doyumu ruhunu sarsıyordu.

Kışkırtıcı seli birçok kereler böylece atlattıktan sonra tedirgin oldu, elinden kaçırmaya yanaşmadığı Tanrı ihsanının şimdi ondan bu şekilde azar azar çalınıp çalınmadığını düşündü. Kendi aşılanmazlığına olan kesin inancı söndü ve hemen ardından farkına varamadan ruhunun gözden düştüğü korkusuna kapıldı. Her kışkırtılma anında dua ettiğini, dilediği ihsanı Tanrı'nın ihsan etme derecesinde ona vermiş olması gerektiğini kendine söyleyerek güçbela, eskisi gibi bağışlanmış durumunun bilinçliliğine varabildi. Kışkırtmalarının sıklığı ve sertliği azizlerin çektikleri şeyler hakkında işittiklerinin ne kadar doğru olduğuna inandırdı onu en sonunda. Kışkırtmaların sıklığı ve sertliği ruhundaki kalenin

hâlâ yıkılmadığını ve şeytanın onu yıkmak için saldırıp durduğunu gösteriyordu.

Çok kereler, kuşkularını ve eksikliklerini itiraf ederken – duada bir anlık dikkatsizlik, ruhunda önemsiz bir öfke kıpırtısı, konuşmasında, davranışında belli belirsiz bir başına buyrukluk gibi– papaz onu bağışlamadan önce geçmiş hayatından bir günahı söylemesini istiyordu. O da bunu alçakgönüllülükle, utançla söylüyor, yaptığına bir kere daha pişman oluyordu. Ne kadar kutsal bir hayat yaşasa, nice erdemlere, yetkinliklere erişse gene de bütün bütün bu günahından kurtulamayacağını düşünmek onu alçaltıyor, utandırıyordu. İçinde her zaman tedirgin bir suçluluk duygusu bulunacaktı; itiraf edecek, pişman olacak, bağışlanacak, gene itiraf edecek, pişman olacak, gene bağışlanacaktı ama meyve vermeyecekti bunlar. Belki cehennem korkusuyla ondan söküp aldıkları o ilk acele itirafı işe yaramamıştı! Belki, kaçınılmaz kaderiyle ilgilenmişti yalnız, günahına içtenlikle üzülmemişti! Ama itirafının işe yaradığını ve günahına içtenlikle üzüldüğünü gösteren en iyi işaret, biliyordu ki yaşayışını düzeltmiş olmasıydı.

– Yaşayışımı düzelttim, düzeltmedim mi yani, diye sordu kendi kendine.

* * *

Müdür pencere kemerinin içinde duruyordu, sırtını ışığa çevirmiş, dirseğini kahverengi çarmıh biçimli gölgeliğe dayamıştı, öbür gölgeliğin kordonunu yavaş yavaş sallar, ilmik yaparken konuşuyor ve gülümsüyordu. Stephen karşısında duruyor, gözleriyle bir an için damların üstünde solan uzun yaz gününün ışığını ya da papazsı parmakların yavaş, becerikli hareketlerini izliyordu. Papazın yüzü bütünüyle gölgedeydi; ama arkasında solan gün ışığı oluklu şakaklarına ve kafatasının kıvrımlarına vuruyordu. Stephen ayrıca kulak-

larıyla izliyordu papazın sesindeki vurguları ve kesintileri, ağırbaşlılıkla, dostça çeşitli konulardan, sona eren tatilden, mezhebin yabancı ülkelerdeki okullarından, öğretmenlerin değiştirilmesinden söz ederken. Ağırbaşlı ve dostça ses rahat rahat sürdürüyordu öyküsünü ve kesinti olduğu zaman Stephen saygılı sorularla sesi yeniden başlatmaya kendini borçlu hissediyordu. Öykünün bir önsöz olduğunu biliyor, zihniyle sonucu bekliyordu. Müdürün kendisini çağırdığı haberini aldığından beri zihni bu haberin anlamını kavramaya çalışmıştı; okulun konuk odasında oturup müdürün içeri girmesini beklediği o rahatsız zaman boyunca gözleri duvarlarda asılı duran ciddi resimlerin birinden öbürüne atlamış, zihni bir tahminden ötekine sıçramıştı çağrılmasının anlamı hemen hemen aydınlanıncaya kadar. O zaman, beklenmedik bir nedenin müdürü içeri girmekten alıkoymasını tam dilerken, kapı tokmağının dönüşünü ve bir cüppenin hışırtısını işitmişti.

Müdür Dominiken ve Fransisken mezheplerinden, Aziz Thomas'la Aziz Bonaventure arasındaki arkadaşlıktan konuşmaya başladı. Kapuşenlerin giyimleri, onca, biraz fazla...

Stephen'ın yüzü papazın hoşgörür gülümsemesini yansıttı, kendi kanılarını söylemeye pek meraklı olmadığı için dudaklarıyla şüpheli bir hareket yaptı.

– Galiba, diye devam etti müdür, Kapuşenler de aralarında konuşuyorlar bu giyimden vazgeçip öbür Fransiskenlere uymak için.

– Manastırlarda gene öyle giyinirler herhalde? dedi Stephen.

– Elbette, dedi müdür. Manastır için iyi ama dışarıda böyle giyinmek pek uygun düşmüyor bence, sence öyle değil mi?

– Biraz rahatsız olmalı, sanırım.

– Elbette rahatsız, elbette rahatsız ya. Düşün bir kere ben Belçika'dayken bunları görürdüm her çeşit havada bisikletle

dolaşırlardı dizlerine kadar o şeyle! Gerçekten gülünçtü halleri, *Les jupes* derlerdi Belçika'da bunlara.

Sesli harf belli belirsiz duyulacak şekilde ayarlanmıştı.

– Ne derler?

– *Les jupes.*

– Ah!

Papazın gölge vurmuş yüzünde görmediği gülümsemeye karşılık gene gülümsedi Stephen, gülümsemenin imgesi ya da hayaleti hızla geçti aklından, hafif tedbirli vurgu kulağına çarpınca. Durgun durgun önünde solan gökyüzüne baktı, akşam serinliğine, yanağında yanan minik alevi saklayan yumuşak sarı parıltıya memnun olarak.

Kadın giyim eşyalarının ya da bunların yapımında kullanılan belirli yumuşak ve narin maddelerin adları her zaman aklına narin ve günahkâr bir koku getirirdi. Çocukken atlara koşulan dizginlerin ince ipekli şeritler olduğunu sanırdı, onun için Stradbrooke'ta koşumların yağlı derisine dokunnunca sarsılmıştı. Bir kadın çorabının pürtüklü dokusunu titreyen parmakları altında ilk olarak yokladığında da gene böyle sarsılmıştı; çünkü bütün okuduklarından kendi durumunun bir yankısı ya da kehaneti olmayan hiçbir şeyi aklında tutmadığı için, ruhu ya da körpecik hayatla kımıldayan kadını sadece yumuşak sözlü cümlecikler ortasında ya da gül-yumuşak maddeler içinde görmeyi göze alabiliyordu.

Ama papazın ağzından çıkan söz safça değildi çünkü bir papazın bu konularda böyle hafif sözler etmemesi gerektiğini biliyordu. Bir amaçla hafifçe söylenmişti söz ve gölgedeki gözlerin yüzünü araştırdığını sezdi. Cizvitlerin kurnazlığı hakkında bütün okuduklarını, işittiklerini kendi yaşantısıyla doğrulayamadığı için bir kenara koymuştu. Öğretmenleri hoşlanmadığı kimseler bile olsa, akılh ve ciddi papazlar, atletik ve ateşli yönetmenler olarak görünmüşlerdi ona. Soğuk suyla yıkanan, temiz soğuk çamaşırlar giyen adamlar olarak

düşünüyordu onları. Clongowes ve Belvedere'de aralarında yaşadığı bütün bu yıllar boyunca yalnız iki kere sopa yemişti ve her ne kadar bunlar haksız verilmiş cezalarsa da, çok kereler haklı cezadan kurtulduğunu biliyordu. Bütün bu yıllar boyunca öğretmenlerinin ağzından saygısızca bir söz çıktığını işitmemişti: Ona Hıristiyan öğretisini veren, iyi bir hayat yaşamaya zorlayan, kötü günahlar işlediği zaman yeniden ihsana kavuşturan hep onlardı. Clongowes'da küçük bir çocukken onu çekingen yapan ve Belvedere'de o belirsiz durumunda gene çekingen yapan onların varlığıydı. Okul hayatının son yılına kadar bu duygu hiç eksilmemişti içinden. Bir kere bile söz dinlemezlik etmemiş, ateşli arkadaşlarının onu sessizce söz dinleme huyundan vazgeçirmelerine izin vermemişti; öğretmenlerinden birinin bir önermesini şüpheyle karşıladığı zamanlarda bile şüphesini açıkça söylemek küstahlığında bulunmamıştı. Son günlerde bu adamların yargılarından bazıları ona biraz çocukça görünmüştü ve sanki alışılmış bir dünyadan yavaş yavaş ayrılıyormuş, bu dünyanın dilini son olarak bir kere daha işitiyormuş gibi bir çeşit üzüntü, bir çeşit acıma duymuştu içinde. Bir gün birkaç çocuk kilisenin yanındaki saçağın altında bir papazın çevresinde toplanmışken papazın şöyle konuştuğunu işitmişti:

– Lord Macaulay'in hayatı boyunca hiçbir ölümcül günah işlememiş bir adam olduğuna inanıyorum, yani bile bile ölümcül günah işlememiş demek istiyorum.

Çocuklardan bazıları papaza Victor Hugo'nun en büyük Fransız yazarı olup olmadığını sormuştu. Cevap olarak papaz Victor Hugo'nun kiliseye karşı döndükten sonra Katolik olduğu zamanlardakinin yarısı kadar bile yazamadığını söyledi.

– Ama birçok önemli Fransız eleştirmen, dedi papaz, Victor Hugo'nun, çok büyük olduğu halde, Louis Veuillot'nunki kadar temiz bir Fransız üslubuyla yazamadığını söylüyor.

Papazın anıştırmasıyla Stephen'ın yanağında tutuşan minik alev söndü, gözleri hâlâ renksiz gökyüzüne durgunca dikilmiş duruyordu. Ama dinlenmek bilmez bir kuşku zihninde oradan oraya uçuyordu. Önünden maskeli anılar geçti hızla; sahnelerle kişileri tanıdı ama bütün bunlarda çok önemli bir durumu kavrayamadığının bilincindeydi. Kendini Clongowes'un alanlarında dolaşır, oyunları seyreder, kriket şapkasının içinden şeker yerken gördü. Birkaç Cizvit bisiklet yolunda kadınlarla birlikte yürüyordu. Clongowes'da kullanılan belirli deyimlerin yankıları zihninin ıssız mağaralarında ses verdi.

Konuk odasının sessizliği içinde kulakları bu uzaktan gelen yankıları dinliyordu ki papazın değişik bir sesle ona bir şeyler söylediğini fark etti.

– Bugün seni çağırttım, Stephen çünkü seninle çok önemli bir konuda görüşmek istiyordum.

– Evet, efendim.

– İçinde bir çağrı duydun mu hiç?

Stephen evet demek için dudaklarını araladı sonra birden konuşmaktan vazgeçti. Papaz karşılık bekledikten sonra ekledi.

– Yani, içinde, ruhunda, mezhebe girme isteğini hiç duydun mu? Düşün!

– Zaman zaman düşündüğüm oldu, dedi Stephen.

Papaz gölgeliğin kordonunu elinden bıraktı, ellerini bitiştirdi, çenesini ağır ağır eline dayadı, kendi kendine konuşur gibiydi.

– Böyle bir okulda, dedi sonunda, Tanrı'nın dinî hayata çağıracağı bir ya da belki iki üç çocuk olur. Böyle bir çocuk öbürlerinden dindarlığıyla, başkalarına örnek oluşuyla ayrılır. Onlar, ona bir önder gibi bakarlar; belki de onu yönetmen seçerler. Sen de Stephen, bu okulda böyle bir çocuk oldun, Kutsal Bakire Meryem'in kardeşler birliğine yönetmen

seçildin. Tanrı'nın bu okulda Kendine çağırmayı düşündüğü çocuk belki de sensin!

Papazın sesindeki ciddiyeti destekleyen güçlü bir gurur titreşimi Stephen'ın yüreğini canlandırdı.

– Bu çağrıyı duymak, Stephen, dedi papaz, her şeye kadir Tanrı'nın bir insana armağan edebileceği en büyük şereftir. Yeryüzünde hiçbir kral, hiçbir imparator Tanrı'nın papazına verdiği güce sahip değildir. Cennetteki hiçbir melek ya da başmelek, hiçbir aziz, hatta Kutsal Bakire bile Tanrı'nm papazı kadar güçlü olamaz: anahtarların gücü, günaha bağlama ve günahtan çözme gücü, cin çıkarma gücü, Tanrı'nın yaratıklarından onlara hâkim olan kötü ruhları uzaklaştırma gücü; Cennetin yüce Tanrısını yeryüzüne, mihraba indirip O'nu ekmek ve şarap biçimine sokma gücü, yetkisi. Ne korkunç bir güç bu, Stephen!

Bu gururlu söylevde kendi gururlu düşüncelerinin bir yankısını işiten Stephen'ın yanağında bir alev çırpınmaya başladı gene. Kaç kereler kendini bir papaz olarak meleklerle azizlerin bile saygı duyduğu o korkunç gücü dinginlikle, alçakgönüllülükle kullanırken görmüştü! Ruhu çok seviyordu bu isteği gizlice düşünmeyi. Hızla günah çıkarma hücresine giren, mihrabın basamaklarını tırmanan, günlük vakan, dua sırasında diz çöken, papazlığın, gerçeğe benzerlikleri ve gerçekten uzaklıklarıyla ona zevk veren karanlık görevlerini yerine getiren genç ve sessiz tavırlı bir papaz olarak görmüştü kendini. Düşüncelerinde yaşadığı loş hayatta, çeşitli papazlarda dikkat ettiği sesleri, hareketleri beninisemişti. Şu papaz gibi yana doğru diz çökmüş, bir başka papaz gibi buhurdanı azıcık sallamış, cüppesi, halkı kutsadıktan sonra yeniden mihraba dönen öbür papazınki gibi savrulup açılmıştı. İmgelediği bu yarı karanlık sahnelerde en çok hoşuna giden ikinci yeri doldurmak olmuştu. Tören yapan papazın yüceliğinden kaçmıştı; çünkü bütün bu belli belirsiz

tanianaların kendinde sona erınesi ya da din töreninin ona bu derece açık ve kesin bir görev vermesi hoşuna gitmiyordu. Daha küçük çapta kutsal görevlerdi onun istediği, debdebeli Aşai Rabbani töreninde dekan yardımcısının cüppesini giymek, halkın gözüne çarpmadan, omuzları peçeyle örtülü, peçenin kıvrımları arasında kutsal ekmek kabını tutarak ya da kurban töreni bittiğinde, altın işlemeli cüppesiyle dekan olarak tören yapan papazın aşağısında, ellerini kavuşturup yüzünü halka dönerek durmak, *Ite missa est* ilahisini söylemek. Kendini tören yapar gördüğü zamanlar çocuklar için dua kitaplarının tören resimlerindeki gibiydi, kurban meleğinden başka kimsenin bulunmadığı boş bir kilisede, çıplak bir mihrapta, kendinden daha çocuksu olmayan bir yardımcıyla birlikteydi. Yarı karanlık kurban ya da kutsal ekmek törenlerinde iradesi gerçeklikle karşılaşmak üzere çekilir gibiydi; ister öfkesini ya da gururunu örtmek için sessizliğe bürünsün, ister kendi istediği bir kucaklaşmaya katlansın, onu eylemsizliğe iten şey kesin, belirli bir törenin eksikliğiydi bir bakıma.

Saygılı bir sessizlikle papazın çağrısını dinledi ve kelimelerin arasmda bir sesin ona yaklaşmasını söylediğini, gizli bilgi ve gizli güç teklif ettiğini daha açık seçik olarak işitti. Simon Magnus'un günahını, Kutsal Ruh'a karşı işlendiğinde hiçbir zaman bağışlanamayan günahın ne olduğunu o zaman öğrenecekti. Başkalarından, gazap çocukları olarak döllenip doğanlardan saklanan karanlık şeyleri bilecekti. Başkalarının günahlarını, günahkâr isteklerini ve günahkâr düşüncelerini ve günahkâr eylemlerini öğrenecekti, günah çıkarma hücresindeyken kadınlarla kızların dudakları kararmış kilisenin utancı altında kulaklarına fısıldayacaktı bunları; ama kutsamasıyla bağışıklaşan ruhu pisliklere bulaşmadan mihrabın ak huzuruna varacaktı. Kutsal ekmeği yukarı kaldırıp ikiye böldüğü ellerinde günahın hiçbir izi kalma-

yacaktı; Tanrı'nın gövdesini seçemeden kendi lanetlemesini yiyip içmesine yol açacak hiçbir günah izi dudaklarında kalmayacaktı dua ederken. Gizli bilgisine, gizli gücüne sahip olacak, masumlar kadar günahsız, *Melchisedec* mezhebine göre sonsuza kadar papaz kalacaktı.

– Her şeye kadir Tanrı sana Kendi kutsal iradesini açsın diye yarın sabah dua edeceğim, dedi müdür. Ve sen de Stephen, kutsal azizine, ilk *martire* dua et. Tanrı katında onun sözü çok geçer, ki Tanrı senin zihnini aydınlatsın. Ama Stephen, çağrıldığından emin olmalısın, sonradan çağrılmadığını anlaman çok korkunç olur. Bir kere papaz oldun mu her zaman papaz kalman gerektiğini düşün. Papaz sınıfına giriş vaftizi bir kereliktir çünkü ruhun üstünde hiçbir zaman silinemeyecek bir iz bırakır, bunu kateşizmden de biliyorsun. Bu işi önceden ölçüp biçmelisin, sonradan değil. Çok ciddi bir sorudur bu, Stephen, çünkü ölümsüz ruhunun kurtuluşu buna bağlı olabilir. Ama birlikte yakaracağız Tanrı'ya.

Salonun ağır kapısını açık tutarak elini uzattı, daha şimdiden bir manevi hayat arkadaşıymış gibi. Stephen merdiven başındaki geniş sahanlığa çıkarken yumuşak akşam havasının okşayışını duydu. Findlater Kilisesi'ne doğru dört genç adam yürüyordu kol kola, başlarım sallayarak ve önderlerinin akordeonundan çıkan çevik ezgiye ayak uydurarak. Musiki bir an içinde, ansızın duyulan musikinin ilk notalarında her zaman olduğu gibi, zihninin garip örgüleri üstünden geçti, acısızca ve gürültüsüzce dağıtarak onları ani bir dalganın çocukların kumdan kulelerini dağıttığı gibi. Saçma ezgiye gülümseyerek bakışlarını papazın yüzüne doğru kaldırdı ama orada batan günün sevinçsiz yansımasını görünce bu arkadaşlığa hafifçe katılmış olan elini ağır ağır kurtardı.

Basamaklardan inerken kendi kendine sıkıntılı konuşmasını silen izlenim, okul kapısının eşiğinden batık günü yan-

sıtan neşesiz bir maskeydi. O zaman, okul hayatının gölgesi bilincinden ciddiyetle geçti. Ciddi, düzenli ve tutkusuz bir hayattı onu bekleyen, maddi sıkıntıları olmayan bir hayat. Papaz adayları koğuşunda ilk gecesini nasıl geçireceğini; ilk sabahında nasıl bir karamsarlıkla uyanacağını düşündü. Clongowes'ın uzun koridorlarının ağır kokusu geldi burnuna ve yanan gazın alevinin tedbirli mırıltılarını işitti. Bir anda varlığının her yanından bir tedirginlik ışıltısı yayılmaya başladı. Nabzı daha hızlı atmaya başladı, bir anlamsız kelimeler uğultusu mantıklı düşüncelerini oraya buraya şaşkınlık içinde kovaladı. Ciğerleri kabarıp söndü sıcak nemli yaşatmaz bir hava soluyormuşçasına ve Clongowes'ın banyosunda, uyuşuk tezek-renkli suyunda asılıp kalan nemli sıcak havayı yeniden kokladı.

Bu anılarla uyanan, eğitimden de dindarlıktan da güçlü bir içgüdü bu hayata her yaklaşışında canlanıyordu, kurnaz ve düşmanca bir içgüdüydü bu ve boyun eğmemek üzere silahlandırıyordu onu. Bu hayatın soğukluğu, düzeni onu itiyordu. Kendini sabahın ayazında kalkar, öbürleriyle birlikte sabah duası için sıralanır, midesinin baygınlık veren bulanmasına karşı dualarıyla boşuna uğraşırken gördü. Kendini okul topluluğuyla birlikte yemeğe oturmuş gördü. Öyleyse ne olmuştu onu yabancı bir dam altında yiyip içmekten çekindiren o köklü utangaçlığına? Ne olmuştu ruhunu onu her zaman kendini başkalarından ayrı bir varlık olarak görmeye iten gururuna?

Papaz Stephen Dedalus, S.J.

Bu yeni hayattaki adı gözlerinin önünde harf haline geldi ve bunu tanımlanmamış bir yüz ya da yüz renginin zihni duyumu izledi. Renk soldu ve güçlendi soluk kiremit kırmızısının değişen parıltısı gibi. Kış sabahları papazların, tıraşlı gıdılarında sık sık gözüne çarpan et rengi kırmızımsı parıltı mıydı bu? Surat gözsüz, ekşi ve dindardı, bastırılmış öfke-

nin pembe benekleri yayılmıştı üstüne. Kimi çocukların Fener Çene, kimilerinin de Tilki Campbell dedikleri bir Cizvitin zihni hayaleti değil miydi bu?

O an Gardiner Sokağı'ndaki Cizvit evinin önünden geçiyordu ve mezhebe girdiği zaman hangi pencerenin kendisine ait olacağını aklından geçirdi belli belirsizce. Sonra aklından geçirdiği şeyin belli belirsizliğini aklından geçirdi, ruhunun şimdiye kadar kendi tapınağı diye düşündüğü şeyden uzaklığına, kendi girişeceği tanımlı ve geri alınmaz bir eylem, zaman ve sonsuzluk içinde sonsuza kadar özgürlüğünü elinden almak tehdidini savurunca, bunca yıllık düzen ve boyun eğmenin onu ne kadar çelimsiz bağlarla tuttuğuna şaştı. Ona kilisenin mağrur iddialarını ve papazlık görevinin gizemini ve gücünü söyleyip duran müdürün sesi belleğinde boşuna kendini tekrarlayıp durdu. Ruhu orada değildi bu sözleri işitmek, kucaklamak için ve şimdi biliyordu dinlediği yüreklendirici konuşmanın boş, kuralların gerektirdiği bir öykü durumuna düştüğünü. Mihrabın önünde bir papaz olarak hiçbir zaman buhurdan sallamayacaktı. Alnıyazısı toplumsal ya da dinî mezheplerden sıyrılmak olacaktı. Papazın çağrısındaki bilgelik gönlüne dokunmamıştı. Kendi bilgeliğini başkalarından uzakta öğrenmekti alınyazısı ya da başkalarının bilgeliğini yeryüzünün tuzakları arasında tek başına dolaşarak öğrenmek.

Yeryüzünün tuzakları yeryüzünün günah yollarıydı. Düşecekti. Henüz düşmemişti ama düşecekti sessizce, bir an içinde. Düşmemek zordu, çok zordu; ve duyar gibi oldu ruhunun sessiz kayışını, gelecek bir anda kayacağı gibi, düşerek, düşerek; ama henüz düşmemiş hâlâ düşmemiş, ama düşmek üzere.

Tolka nehrinin üstündeki köprüden geçerken gözlerini bir an için jambon biçimli yoksul kulübeler kümesinin ortasındaki direkte bir horoz gibi duran soluk mavi renkli Kut-

sal Bakire türbesine çevirdi. Sonra, sola doğru dönerek, kendi evine giden yola saptı. Irmağın üstünde yükselen topraktaki mutfak bahçelerinden çürük lahanaların ekşi pis kokusu geliyordu hafifçe ona doğru. Babasının evindeki bu düzensizliğin, kötü idarenin, karışıklığın ve bitkisel hayattaki bu çürümenin ruhunu kazanacağını düşünerek gülümsedi. Şapkalı adam adını taktıkları, evlerinin arkasındaki mutfak bahçelerinde tek başına yaşayan rençberi düşününce, kısa bir gülüş koptu dudaklarından. Şapkalı adamın nasıl çalıştığını, gökyüzünün dört noktasını hesapladıktan sonra nasıl üzüntüyle küreğini toprağa daldırdığını düşününce, istemeden güldü ikinci kere.

Verandanın kilitsiz kapısını iterek açtı ve çıplak avludan mutfağa girdi. Bütün kardeşleri masanın çevresinde oturuyordu. Çay bitmişti hemen hemen ve sulandırılmış ikinci çayın sonu, çay fincanı ödevini gören küçük cam kâselerin, reçel kavanozlarının dibinde kalmıştı. Üzerlerine dökülen çayla kahverengi olan şekerli ekmek lokmaları ve kırıntıları masanın üstünde oraya buraya atılmıştı. Tahtanın orasında burasında küçük çay kuyucukları vardı, kırık fildişi saplı bir bıçak saldırıya uğramış bir meyveli pastanın yumuşak özüne saplanmıştı.

Ölen günün kederli sessiz gri-mavi pırıltısı pencereden ve açık kapıdan içeri süzülüyor, Stephen'ın gönlündeki ani bir pişmanlık içgüdüsünü kaplayıp sessizce yatıştırıyordu. Onlara verilmeyen her şey ona, en büyüğe, cömertçe verilmişti; ama akşamın hafif pırıltısı yüzlerinde hiçbir gayz gösteriyordu.

Masaya, yanlarına oturarak annesiyle babasının nerede olduğunu sordu. Biri cevap verdi.

– Egev agaragamagayaga gigittigileger.

Bir taşınma daha! Belvedere'de Fallon adında bir oğlan salak salak gülerek niçin bu kadar sık taşındıklarını ikide birde

sormuştu ona. Soruyu soranın salakça gülüşünü yeniden işitir gibi olunca bir aşağılama somurtması alnını karartıverdi.

Sordu:

– Niçin yeniden taşındığınızı sormam doğru olur mu acaba?

– Çügünkügü egev sagahigibigi bigizigi kogovagacagak.

Ocağın öbür ucundan en küçük kardeşinin sesi *Oft in the Stilly Night* havasını söylemeye başladı. Öbürleri birer birer katıldılar ona, öyle ki sonunda bütün bir koro meydana geldi. Saatlerin saati şarkı söylerlerdi böyle, ezgi ezgi arkasından, koro koro arkasından, son solgun ışık ufukta ölünceye, ilk karanlık gece bulutları belirip gece basıncaya kadar.

O da söyledikleri havaya katılmadan önce bir an durup dinledi. Küçük taze günahsız seslerinin ardındaki yorgunluk tınısını dinliyordu acılı bir ruhla. Daha hayat yolculuğuna atılmadan yolda yorulup gitmişlerdi bile.

Mutfaktaki seslerin korosunun yankılanıp çoğaldığını, sonsuz çocuk kuşaklarında sonsuz yankılar yaptığını ve bütün bu yankılarda yorgunluk ve acı notasının yankılandığını işitti. Hepsi de daha içine girmeden yorulmuştu hayattan. Ve Newman'ın bu notayı Vergilius'un kesik dizelerinde de işittiğini hatırladı, "çocuklarının her zamanki yaşantısı olan acıyla yorgunluğu ve daha iyi şeylerin umudunu dile getiren Doğa'nın kendi sesi gibi."

* * *

Artık bekleyemiyordu.

Byron meyhanesinin kapısından Clontarf Kilisesi'nin kapısına, Clontarf Kilisesi'nin kapısından Byron meyhanesinin kapısına, oradan tekrar kiliseye ve sonra gene meyhaneye ağır adımlarla yürümüştü ilkin, adımlarını titizce yoldaki taş örgüsünün aralıklarına atarak, sonra ayaklarının ritmini şiirlerin ritmine uydurarak. Tam bir saat önce babası, özel öğretmen Dan Crosby ile birlikte içeri girmişti, üniversite hak-

kında bir şeyler öğrenmek için. Tam bir saat aşağı, yukarı gidip gelmişti, bekleyerek: Ama artık bekleyemiyordu.

Ansızın Bull'a doğru döndü, babasının tiz ıslığıyla geri çağrılmamak için hızla yürüyerek; ve birkaç saniye sonra polis karakolunun yanından saparak kurtulmuştu.

Evet, annesi bu fikre karşıydı, neşesiz sessizliğinden okunuştu bunu. Ama annesinin inançsızlığı babasının kıvancından daha çok iğneliyordu içini ve soğukça düşündü kendi ruhunda solan inancın annesinin gözlerinde yaşlanıp güçlenişini nasıl seyrettiğini. Loş bir karşı koyma duygusu kuvvetlerini topladı içinde ve zihnini bir bulut gibi kararttı annesinin sadakatsizliğine karşı ve bir bulut gibi geçip gittiğinde, zihnini rahat ve annesine karşı ödevini bilir durumda bıraktı, belli belirsiz ve üzüntü çekmeden hayatları arasında ilk gürültüsüz ayrılışm farkına vardırılmıştı.

Üniversite! Çocukluğunda onun bekçileri olan, onlara boyun eğmesi ve amaçlarına hizmet etmesi için onu aralarında tutmaya uğraşan nöbetçilerinin meydan okumasından öteye geçmişti demek. Memnunluk ardından gurur yükseltti onu uzun yavaş dalgalar gibi. Hizmet etmek için doğduğu ama henüz göremediği amaç onu göze görünmez keçiyolundan kaçırmış, kurtarınıştı ve şimdi eliyle çağırıyordu uzaktan ve yeni bir serüven önünde açılmak üzereydi. Kesik musiki notalarının bir ton yukarı sıçrayıp bir çeyrek düştüğünü işitir gibi oldu, bir ton yukarı ve bir majör üçte bir aşağı, biri gece yarısı korusundan, alev alev, kesintilerle sıçrayan üçlü-yalazlanan alevler gibi. Cinlerin çaldığı bir prelüddü bu, sonsuz ve şekilsiz; ve alevler zamanın içinden fışkırıp musiki yabanıllaşır, hızlanırken, dallarla otların altında yabanıl yaratıkların koşuştuğunu, ayaklarının yapraklar üzerinde yağmur gibi pıtırdadığını işitir gibi oldu. Ayakları pıtırdayan uğultularla geçti zihninin üstünden, tavşanlarla adatavşanlarınm ayakları, karacalarla geyiklerin ve antilopların ayakla-

rı, sonunda hiçbir şey işitemeyip sadece Newman'ın mağrur veznini hatırlayıncaya kadar:

– Ayakları karaca ayakları gibi ve ebedi kolların altında.

Bu loş imgenin gururu yadsıdığı görevin onurunu aklına getirdi yeniden. Bütün çocukluğu boyunca kendi alınyazısı olarak düşündüğü şeyi kurup durmuştu kafasında ve çağrıya boyun eğme anı gelip çatınca yüz çevirivermişti bundan birdenbire, başına buyruk bir içgüdüye boyun eğerek. Şimdi zaman arada yatıyordu: Mezhebe giriş töreninin yağı hiçbir zaman sürülmeyecekti gövdesine. Yadsımıştı. Niçin?

Dollymount'daki yoldan denize doğru döndü ve dayanıksız tahta köprüden geçerken payandaların ağır pabuçlar giymiş ayakların basışıyla sarsıldığını duydu. Hıristiyan kardeşlerden bir bölük Bull'dan dönüyordu ve köprüden ikişer ikişer geçmeye başlamışlardı. Çok geçmeden bütün köprü titreyip çınlamaya başladı. Kaba suratlar yanından ikişer ikişer geçti, denizin yansımasıyla sarı, kırmızı ya da çürük moru lekeler vurmuştu yüzlerine ve o, rahatça, aldırmadan bu yüzlere bakmaya çalışırken, hafif bir kişisel utanç ve acıma lekesi kapladı onun da yüzünü. Kendine kızarak yüzünü saklamaya çalıştı onların gözlerinden aşağıya köprünün altındaki sığ girdaplı suya bakarak ama orada da yansıdığını görüyordu ağır ipekli şapkalarıyla gösterişsiz şeritimsi yakalarının ve bol bol sarkan papaz giyimlerinin.

– Hickey Kardeş.

Quaid Kardeş.

MacArdle Kardeş.

Keogh Kardeş. –

Dindarlıkları da adları, yüzleri, giyimleri gibi olmalıydı. Kurumsuz ve tövbekâr gönülleriyle, onunkinden çok daha zengin bir adanma vergisi ödediklerini, alçakgönüllü armağanlarınm onun inceden inceye işlenmiş hayranlığından on kere daha fazla cana yakın olduğunu kendine anlatması bo-

şunaydı. Onlara karşı geniş yürekli olmayan kendini zorlaması, gururundan sıyrılmış, dilenci paçavraları içinde bitkin bir halde kapılarına geldiği gün ona karşı geniş yürekli olacaklarını, kendilerini sevdikleri kadar onu da seveceklerini kendine anlatması boşunaydı. Boşuna ve acılaştırıcıydı, sonunda, tartışmak kendi tutkusuz kesinliğiyle, sevgi komutunun komşumuzu da kendimizi sevdiğimiz tutarlık ve yeğinlikte değil, kendimize verdiğimizle aynı çeşitten bir sevgiyle sevmemizi söylemesi konusunda.

Hazinesinden bir cümlecik çıkarıp söyledi kendine yavaşça:

– Denizin terkisinde benekli bulutlar günü.

Cümlecik, gün ve görünüş bir akortta uyumlanıyordu. Kelimeler. Renkleri miydi acaba? Parlayıp solmaya bıraktı onları, renk renk ardından: şafağın altın sarısı, elma bahçelerinin alıyla yeşili, dalgaların masmavisi, bulutların külrengi saçaklı yünü. Hayır, renkleri değildi: duruşu ve dengesiydi. Öyleyse kelimelerin ritimli inip çıkışlarını efsane ve renk çağrışımlarından daha çok mu seviyordu? Yoksa, zihninin çekingenliğinden başka görüşü de zayıf olduğu için, parıldayan duyumlanır yeryüzünün çok renkli ve birikimi bol bir dilin prizmasında yansımasından aldığı zevk daha mı azdı, aydınlık, esnek, ritimli düzyazıda en yetkin aynasını bulan bireysel duyguların iç dünyasını inceleyerek elde ettiği zevkten?

Titreyen köprüyü geçip sert toprağa bastı yeniden. O anda hava soğumuş gibi geldi ona ve yan gözle suya doğru baktığında, bir boranın ansızın suları karartıp karıştırdığını gördü. Yüreğinde hafif bir çarpıntı, boğazında hafif bir yutkunma, denizin soğuk insan ötesi kokusundan etinin nasıl ürktüğünü bir kere daha anlattı ona; ama gene de, solda yatan çıplak tepelere döneceğine ırmağın ağzına doğru yönelen kayaların omurgasından dümdüz devam etti yoluna.

Irmağın körfezleştiği yerdeki kül renkli su yüzeyini perdelenmiş bir güneş ışığı hafifçe aydınlatıyordu. Ağırakan Lif-

fey'nin yolu boyunca uzaklardan narin gemi direkleri gökyüzünü çizgiliyor, daha da uzaklarda, kentin loş örgüsü puslar içinde yüzükoyun yatıyordu. Belirsiz bir perdeye işlenmiş bir görünüş gibi, insanoğlunun yorgunluğunca eski, Hıristiyanlığın yedinci kentinin imgesi zaman dışı havanın içinde beliriyordu gözleri önünde, İskandinavyalıların burada oturduğu günlerde olduğundan daha eski, daha yorgun ya da egemensizlik karşısında daha az sabırlı değildi.

Gönülsüzleşerek gözlerini yukarıya, ağır sürüklenen bulutlara çevirdi, benekli ve denizin terkisinde. Gökyüzünün çöllerinde yolculuk ediyorlardı, yürüyüşe çıkmış bir göçebe sürüsü İrlanda'nın ta üstünde yolculuk ediyordu, batıya doğru. Üzerinden geldikleri Avrupa orada İrlanda Denizi'nin ötesinde yatıyordu, yabancı dillerin vadili, ormanlı, şatolu Avrupası ve siperlerle korunan disiplinli ırkların. Neredeyse bilincine vardığı ama bir an için bile bir türlü yakalayamadığı anıların, adların meydana getirdiği karmakarışık bir musiki işitti içinde; sonra musiki uzaklaşır gibi oldu, uzaklaştı, uzaklaştı, ve her uzaklaşan bulanık musiki izinden uzatılmış bir çağrı notası çıkıyordu hep, sessizliğin alacakaranlığını bir yıldız gibi delerek. Gene! Gene! Gene! Yeryüzünün ötesinden bir sesti çağıran.

– Merhaba, Stephanos!

– İşte geliyor, Dedalus!

– Ao!.. Hey, vazgeç, Dwyer, söylemedim deme, ağzına yersin yumruğu!.. Ao!

– Aferin, Towser! Batır onu suya!

– Yaklaş, Dedalus! Bous Stephanoumenos! Bous Stephaneforos!

– Batır onu suya! Boğ onu, Towser!

– İmdat! İmdat... Ao!

Yüzlerini seçemeden önce seslerini toplu halde tanıdı. Bu ıslak çıplaklık kargaşasının görünüşü onu kemiklerine kadar

üşütmeye yetti. Ceset beyazı ya da solgun altın ışıkla renklenmiş ya da güneşten kıpkırmızı yanmış gövdeleri denizin ıslaklığıyla parlıyordu. Kaba saba destekler üstünde duran ve her denize atlayışlarında sarsılan atlama taşı, birbirlerine el şakaları yaparak üstüne tırmandıkları eğimli dalgakıranın çentikli kayaları soğuk ıslak bir ışıltıyla parlıyordu. Gövdelerine şaplattıkları havluları soğuk deniz suyuyla ağırlaşmıştı; ve soğuk deniz köpüğüne bulanmıştı keçeleşmiş saçları.

Çağrılarına boyun eğerek durdu ve alaylarını rahat sözlerle karşıladı. Ne kadar kişiliksiz görünüyorlardı: uzun, iliklenmemiş yakası olmadan Shuley, yılansı tokalı kızıl kayışı olmadan Ennis, kapaksız yan cepli Norfolk ceketi olmadan Connoly! Bir acıydı onları görmek ve kılıç gibi bir acıydı çıplaklıklarını iğrençleştiren ergenlik belirtilerini görmek. Belki ruhlarındaki gizli korkudan kaçıp kalabalık ve gürültülü olmaya sığınmışlardı. Ama o, onlardan ayrı ve sessiz, kendi bedeninin gizeminden nasıl korktuğunu hatırlıyordu.

– Stephanos Dedalus! Bous Stephanoumenos! Bous Stephaneforos!

Bu çeşit alayları yeni değildi ve şimdi uysal gururlu egemenliğini okşuyordu. Adı hayatında ilk olarak bir kehanetmiş gibi göründü gözüne. Kurşun renkli ılık hava öylesine zaman dışı, kendi ruh hali o kadar sıvımsı ve kişiliksizdi ki, bütün çağlar aynı gibiydi onun için. Az önce, eski İskandinav krallığının hortlağı sislerle sarmalanmış kentin giyimlerinden ona doğru bakmıştı. Şimdi, bu akla durgunluk veren düzencinin adını işitince, karanlık dalgaların gürültüsünü duyar, dalgaların üstünde uçarak yavaş yavaş gökyüzüne tırmanan kanatlı bir biçim görür gibi oldu. Ne demekti bu? Kehanetler ve simgelerle dolu bir ortaçağ kitabını açacak garip bir araç mıydı, denizin üstünde güneşe doğru uçan atmacaması bir adam, hizmet etmek için doğduğu ve çocukluğunun, ergenlik çağının sisleri arasında ardından gittiği

amacın bir kehaneti miydi, atölyesinde yeryüzünün miskin maddesinden yeni yükseklerde uçan duyumlanmaz yok olmaz bir varlığı yeniden döven sanatçının bir simgesi miydi?

Yüreği titredi; soluğu hızlandı ve sanki güneşe doğru uçuyormuşçasına yabanıl bir ruh gezindi organlarında. Yüreği coşkun bir korkuyla titredi ve ruhu uçuyordu. Yeryüzünün ötesinde uçuyordu ruhu ve tanıdığı gövdesi bir soluk-ta arınmış, kesinsizliğinden kurtulmuş, ruhun tözüyle karışarak ışıldamıştı. Bir uçuş coşkunluğu gözlerini ışıl ışıl yaptı ve soluğunu yabanıl; ve rüzgârların taşıdığı gövdesini titreşimli, yabanıl ışıl ışıl...

– Bir! İki!.. Dikkat!

– Amanın, boğuldum!

– Bir! İki! Üç ve hayda!

– Öbürü! Öbürü!

– Bir!.. Oy!

– Stephaneforos!

Yüksek sesle haykırma isteğinden acıdı boğazı, yüksekler-de bir atmaca ya da kartal gibi haykırmak, rüzgârlara haykırmak kurtuluşunu, delercesine. Bu, hayatın çağrısıydı ruhuna, ödevler dünyasının sıkıcı kaba sesi değil, mihrabın soluk hizmetine çağıran insanlıksız ses değil. Bir anlık yabanıl uçuş kurtarmıştı onu ve dudaklarının içeride tuttuğu zafer çığlığı beynini oyuyordu.

– Stephaneforos!

Bunlar neydi ki şimdi ölüm gövdesinden silkelenmiş kefenlerden başka –gece gündüz içinde yürüdüğü korku, çevresine bir halka çeviren kesinsizlik, içeriden, dışarıdan onu aşağılatan utanç– kefenlerden, mezar giysilerinden başka neydi?

Ruhu çocukluğunun mezarından mezar giysilerini iterek çıkmıştı. Evet! Evet! Evet! Adını taşıdığı büyük düzenci gibi o da ruhunun özgürlüğünden ve gücünden gururla yara-

tacaktı yaşayan şeyi, yeni ve yükseklerde uçan ve güzel, duyumlanmaz, yok olmaz bir şeyi.

Sinirlice doğruldu taş parçasından çünkü kanındaki alevi söndüremiyordu artık. Yanaklarının yandığını, gırtlağının türkülerle dolup yutkunduğunu duydu. Yeryüzünün en uzak köşelerine doğru yola çıkmak için yanan ayaklarında gezgincilik şehveti vardı. İleri! İleri! diye bağırıyordu sanki yüreği. Denizin üstünde akşam kararacak, ovalara gece basacak, gezgincinin önünde tanyerleri ağarıp yabancı topraklarla tepelerle yüzler gösterecekti ona. Nerede?

Kuzey'e baktı. Howth'a doğru. Deniz yüzeyi dalgakıranın sığa bakan yanındaki yosun çizgisinden aşağı inmişti, sular sahil boyunca hızla çekiliyordu. Daha şimdiden uzun yumurta biçimli bir kum tümseği dalgacıkların ortasında ılık ve kuru yatıyordu. Orada burada sıcak kum adacıkları sığlaşan gelgitin üstünde parlamaya başlamıştı ve adacıkların çevresinde, uzun kumsal boyunca ve sahilin sığ akıntıları arasında hafif elbiseler giymiş biçimler suya girmiş geziniyor, çukurlar kazıyordu.

Birkaç saniye içinde yalınayak kaldı, çoraplarını dürüp ceplerine tıkmıştı, bez ayakkabıları da bağlarından düğümlenmiş olarak omuzlarından sallanıyordu, kayaların arasındaki süprüntülerden sivri uçlu tuz yeniği bir sopa seçip dalgakırandan koşarak indi.

Kumsalda uzun bir dere vardı, içine basarak yürürken deniz yosunlarının bu bitip tükenmez sürüklenişine şaştı. Zümrüt yeşili, kara, al ve zeytuni renkleriyle akıntının altında kımıldıyor, sallanıyor, dönüyorlardı. Bitip tükenmez sürüklenmiş yosunlardan derenin suyu kararmıştı ve yüksekte sürüklenen bulutları yansıtıyordu. Bulutlar tepesinde sürükleniyordu sessizce ve sessizce deniz yosunları sürükleniyordu ayaklarının dibinde ve kurşun renkli ılık hava durgundu ve yeni yabanıl bir hayat türkü söylüyordu damarlarında.

Neredeydi çocukluğu şimdi? Kendi alınyazısından kaçan, yaralarının utancını tek başına düşünen ve çirkinlikle yapmacıktan kurulu evinde dokununca dağılan soluk kefenler ve çelenklere bürünüp kraliçelik süren ruhu neredeydi? Ya da, o neredeydi?

O, yalnızdı. Kimsenin ilgisini çekmiyordu, mutluydu, hayatın yabanıl yüreğine de yakındı. Yalnız ve genç ve başına buyruk ve yabanıl yürekliydi ve yabanıl hava ıssızlığı ve tuzlu sular ve kabuklarla yosunlardan deniz ürünleri ve perdeli kurşuni gün ışığı ve şen-giyimli hoş-giyimli çocuk ve genç kız biçimleri ve havada çocuksu ve kızımsı sesler ortasında yalnızdı.

Önünde derenin orta yerinde bir genç kız duruyordu, yalnız ve kıpırtısız, denize doğru bakarak. Büyülenerek garip ve güzel bir deniz kuşu biçimine getirilmiş birine benziyordu. Uzun ince çıplak bacakları bir turnanınkiler gibi narindi ve tertemizdi, yalnız zümrüt renginde ince bir yosun bir işaret olarak yerleştirilmişti kendini ete. Daha dolgun ve fildişi gibi açık renk bacakları neredeyse kalçalarına kadar çıplaktı ve donunun beyaz dantelleri ak yumuşak kuştüyünü andırıyordu. Koyu mavi eteği beline yiğitçe dolanıp iliştirilmiş, arkasında bir kumrunun kuyruğu gibi düğümlenmişti. Göğsü bir kuşunki gibiydi, yumuşak ve küçük, küçük ve yumuşaktı koyu renk tüylü bir kumrunun göğsü gibi. Ama uzun açık renk saçları genç kızımsıydı; ve genç kızımsı ve ölümlü güzelliğinin harikalığıyla bezenmişti yüzü.

Yalnız başına ve kıpırtısız, denize bakıyordu; onun varlığını ve gözlerinin tapınmasını sezince gözleri ona doğru çevrildi bakışına sessizce katlanarak, utangaçlık ya da işvelilik göstermeden. Uzun, uzun bir süre katlandı bakışına, sonra gözlerini yavaşça onunkilerden ayırarak dereye doğru çevirdi, suyu ayağıyla hafifçe oraya buraya iterek. Hafif hafif kıpırdayan suyun ilk küçük gürültüsü sessizliği bozdu, alçak, hafif

ve fısıltılı, uyku çanları kadar hafif; oraya buraya, oraya buraya ayağıyla karıştırarak; ve hafif bir alev titredi yanağında.

– Ey ulu Tanrı! diye haykırdı Stephen'ın ruhu, dünyevi bir sevinç taşmasıyla.

Ansızın kıza sırtını dönüp kumsal boyunca yürümeye başladı. Yanakları yanıyordu; gövdesi tutuşmuştu; eli ayağı titriyordu. İleri ve ileri ve ileri ve ileri yürüdü, kumların ta ötesine kadar, yabanılca türkü söyleyerek denize, ona haykıran hayatın gelişini karşılamak için haykırarak.

Kızın iıngesi ruhuna işlemişti sonsuza kadar ve hiçbir söz bozmamıştı coşkusunun kutsal sessizliğini. Kızın gözleri onu çağırmış ve ruhu hop etmişti bu çağrıya. Yaşamak, yanılmak, düşmek, kazanmak, hayattan hayatı yaratmak! Yabanıl bir melek belirdi önünde; ölümlü gençlik ve güzelliğin meleği, hayatın şen saraylarından bir haberci, bütün yanılgı ve zafer yollarının kapılarını ona açmak için. İleri ve ileri ve ileri ve ileri!

Durdu birdenbire ve sessizlikte yüreğini işitti. Nerelere gelmişti? Saat kaçtı?

Yakınında hiçbir insan biçimi görünmüyor, havadan hiçbir ses gelmiyordu. Ama gelgit dönmek üzereydi ve gün batmaya yüz tutmuştu. Karaya dönüp sahile doğru koştu ve keskin çakıllara aldırmadan eğimli kumsaldan tırmanırken, perçemli kum tepecikleriyle çevrelenmiş bir kuytu köşe buldu ve hemen uzandı oraya akşamın huzuru, sessizliği kanının taşkınlığını yatıştırsın diye.

Tepesinde kocaman ilgisiz kubbeyle gökyüzü varlıklarının dingin süreçlerini duydu; ve altındaki toprak, onu taşıyan toprak, onu göğsüne yatırmıştı.

Uyku gevşekliği içinde gözlerini yumdu. Toprağın ve toprağı gözleyenlerin kocaman döngüsel kıpırtılarını duymuşçasına titredi göz kapakları, bir yeni dünyanın garip ışığını duymuşçasına titrediler. Akla sığmaz, yarı karanlık, deniz-

lerin altı gibi belirsiz, bulutsu biçimler ve varlıkların dolaştığı bir yeni dünyaya bayılıp düşer gibiydi ruhu. Bir dünya, bir pırıltı mı ya da bir çiçek mi? Parlayarak ve titreyerek, titreyerek ve açılarak, süzülen bir ışık, açılan bir çiçek, sonsuza kadar kendini tekrarlayarak yayıldı, kıpkızıl açılarak ve süzülerek ve açılarak ve solarak ve en solgun güle, yaprak-tan yaprağa, ışık dalgasından ışık dalgasına, bütün gökyüzünü yumuşak kızarıklıklarıyla sele boğarak, her kızarıklık bir öncekinden daha derin.

Uyandığında akşam bastırmıştı ve döşeğinin kumlarıyla kuru otları artık parlamıyordu. Ağır ağır doğruldu, uykusunun vecdini hatırlayınca içini çekti bu sevince.

Kumlu tepenin doruğuna tırmanarak çevresine bakındı. Akşam bastırınıştı. Genç ayın halkası ufuk çizgisinin soluk ıssızlığını ortadan yarıyordu, gümüşten bir çemberin külrengi kumlara gömülmüş halkası; ve gelgit hızla sokuluyordu karaya doğru dalgaları alçak perdeden fısıldayarak ve uzak gölcüklerde kalan birkaç son biçimi adalaştırarak.

Beşinci Bölüm

Üçüncü sulu çay fincanını dibine kadar boşaltarak yanında saçılmış duran kızarınış ekmek kabuklarım çiğnemeye koyuldu, leğenin koyu renk gölüne dalgın dalgın bakarak. Sarı sızıntı bir batak deliği gibi toplanmıştı, leğenin içindeki ve altındaki birikinti ona Clongowes'daki banyonun koyu tezek renkli suyunu hatırlattı. Tefeci alındılarının kutusu dirseğinin yanında duruyordu, daha henüz talan edilmişti, yağlı parmakları arasına tembelce teker teker aldı mavili beyazlı, üstü çizilmiş, kirlenmiş, katlanmış ve Daly ya da MacEvoy gibi tefecilerin adını taşıyan alındıları.

1 Çift potin.

1 İş gömleği.

3 Eşya ve beyaz masa örtüsü.

1 Erkek donu.

Sonra bunları bir kenara koyarak düşünceli düşünceli kutunun bit pislikleriyle beneklenmiş kapağına baktı ve belirsiz bir sesle sordu:

– Saat şimdi ne kadar ileri gidiyor?

Annesi şömine rafının ortasında yan yatan kırık dökük çalar saati dik tutup on ikiye çeyrek kala olduğunu gösterdikten sonra gene yan yatırdı.

– Bir saat yirmi-beş dakika, dedi. Şimdi onu yirmi geçiyor olmalı. Saatçik biliyor senin erken davranıp derslerine yetişmen gerektiğini.

– Doldurun şunu da yıkanayım, dedi Stephen.

– Katey, doldur şunu da Stephen yıkansın!

– Booty, doldur şunu da Stephen yıkansın!

– Dolduramam, ben çivit almaya gidiyorum. Sen doldur, Maggie.

Emaye leğen küvetin çukuruna yerleştirilip yıpranık kese de yanına fırlatılınca, annesinin boynunu ovmasına, kulaklarıyla burun deliklerine dalıp çıkmasına izin verdi.

– Kendini anasına yıkatacak kadar kirlenen üniversite öğrencisinden hayır gelmez, dedi annesi.

– Ama senin hoşuna gidiyor, dedi Stephen hiç bozmadan.

Yukarı kattan kulak tırmalayıcı bir ıslık duyulunca annesi eline ıslak bir tulum tutuşturuverdi.

– Kurun ve çabuk çık buradan Tanrı'yı seversen, dedi.

Öfkeyle uzatılan ikinci tiz ıslık kızlardan birini merdiven başına getirdi.

– Ne var, baba?

– Kardeşin olacak miskin kahpe hâlâ orada mı?

– Gitti, baba.

– Emin misin?

– Evet, baba.

– Hm!

Kız geri geldi, çabuk olması ve arka kapıdan acele çıkması için eliyle işaretler ederek. Stephen gülerek,

– Kahpeyi erkek sanıyorsa cinsiyet hakkında tuhaf fikirleri olmalı, dedi.

– Utanmalısın, Stephen, dedi annesi, o yere ayak bastığın

güne yanacaksın bir gün. Ben biliyorum nasıl değiştin oraya gittin gideli.

– Hoşça kalın, dedi Stephen, gülümseyerek ve parmaklarının uçlarıyla bir öpücük göndererek.

Setin arkasındaki dar yol çamur içindeydi, ıslak çöp yığınları arasında adım atacak yer seçerek yavaş yavaş yürürken duvarın ötesindeki rahibe tımarhanesinden deli bir rahibenin çığlıklar attığını işitti.

– Ey İsa! Ey İsa! İsa!

Başını öfkeyle savurarak sesi kulaklarından silkeledi ve ufalanan süprüntüler arasında sendeleyerek ilerlemeye çabaladı, bir tiksinti ve acılaşma sancısı kemiriyordu yüreğini. Babasının ıslığı, annesinin dırıltıları, görünmeyen bir delinin çığlığı gençliğinin alçakgönüllü gururunu yaralayan ve tehdit eden bir sürü sesler gibi geliyordu ona şimdi. Söverek kovdu bunların yankılarını yüreğinden; ama, caddeden aşağı yürür, sularını damlatan ağaçlar arasında kurşuni sabah ışığının çevresine vurduğunu duyar ve ıslak yapraklarla kabukların garip yabanıl kokusunu alırken ruhu acılardan kurtuldu.

Caddenin yağmur yüklü ağaçları, her zaman olduğu gibi, Gerhart Hauptmann'ın oyunlarındaki kızlarla kadınların anılarını aklına getirdi; onların solgun kederlerinin anısıyla ıslak dalgalardan yayılan ince koku sessiz sevinçle dolu bir ruh hali içinde birbirine karıştı. Şehir içinde sabah yürüyüşü başlamıştı, Fairview'un çamurlu topraklarından geçerken Newman'ın manastırımsı gümüşümsü dünyasını düşüneceğini; erzak mağazalarının vitrinlerine tembelce bakarak North Strand yolu boyunca yürürken Guido Cavalcanti'nin karanlık mizahını hatırlayıp gülümseyeceğini; Talbot Alanı'nda Baird'in taşçı dükkânından geçerken İbsen'in ruhunun keskin bir rüzgâr gibi, başına buyruk bir çocuksu güzellik ruhu gibi içinden eseceğini ve Liffey'nin berisinde pa-

saklı bir gemi levazımatçısının dükkânından geçerken Ben Jonson'un şarkısını tekrarlayacağını biliyordu.

Daha yorgun değildim yattığım yerde

Zihni Aristoteles ile Akinah Toma'nın hayaletimsi kelimeleri arasında güzelliğin özünü araştırmaktan bıktığı zaman çoğunlukla eğlenmek için Elizabeth çağı şairlerinin sevimli şarkılarına dönüyordu. Zihni, şüpheci bir keşiş kılığında, bu çağın pencereleri altındaki gölgede duruyordu sık sık, lavtacıların ağırbaşlı ve alaycı musikisini ya da yeleklerin açıkyürekli kahkahasını dinlemek için, fazla açık saçık bir gülüş ya da fuhuş, düzmece şeref hakkında zamanla lekelenmiş bir cümlecik keşişçe gururunu iğneleyip onu saklandığı yerden kovalayıncaya kadar.

Gençlikle arkadaşlık etmekten alıkoyacak derecede onu sarıp sarmaladığı sanılan ve bütün günlerinde kafasında kurduğuna inanılan bilgi Aristoteles'in poetikasından, psikolojiden ve *Synopsis Philosophiae Scholasticae ad mentem divi Thomae*'den alınma, birkaç cümleyi geçmeyen bir ambardı. Şüphe ve kendine inançsızlıktan meydana geliyordu düşüncesi, kimi anlarda sezgi şimşekleriyle aydınlanıyordu; ama o kadar açıkça görkemli şimşeklerdi ki bunlar böyle anlarda yeryüzü ateşte erimiş gibi yok olup gidiyordu ayaklarının dibinde; sonra dili ağırlaşıyor, başkalarının gözlerine karşılık vermeyen gözlerle bakıyordu çünkü güzellik ruhunun onu bir pelerin gibi kapladığını ve hiç olmazsa kurduğu hayallerde soylularla tanıştığını duyuyordu. Ama bu kısa sessizlik gururu artık onu desteklemez hale gelince kendini yeniden sıradan hayatların ortasında, şehrin çirkinliği, gürültüsü ve uyuşukluğu arasında korkusuzca ve hafiflemiş bir yürekle kendi yolundan giderken buluşuna seviniyordu.

Kanalın tahta perdelerine yaklaşınca bebek yüzü, kenarsız şapkalı veremli adamın köprünün eğiminden hafif adımlarla

ona doğru geldiğini gördü, çikolata renkli mantosuna sımsıkı bürünmüş, sarılı şemsiyesini maden bulmak için kullanılan çubuklar gibi birkaç karış önünde tutmuştu. On bir olmalı diye düşündü ve saati görmek için bir mandıranın içine göz attı. Mandıradaki saat beşe beş kalayı gösteriyordu ama arkasını dönerken, yakınlarda bir saat sesi işitti, göze görünmeden ardı ardına on bir vuruş sıraladı saat hızlı bir kesinlikle. Saati işitince güldü çünkü McCann'i hatırlamıştı, avcı ceketi, deri pantolonu, sarışın sakalıyla Hopkins'in köşesinde rüzgâra karşı durmuş konuşurken görür gibi oldu onu:

– Dedalus, topluma karşı bir varlıksın sen, kendi içine kapanmışsın. Ben böyle değilim. Ben demokratım ve gelecek Avrupa Birleşik Devletleri'nde bütün sınıf ve cinsiyetlerin toplumsal özgürlüğü ve eşitliği için çalışacağım, uğraşacağım.

On bir! Demek bu derse de geç kalmıştı. Ne günüydü bu? Bir gazetecinin önünde durup yaftadaki başlığı okudu: Perşembe. Ondan on bire, İngilizce; on birden on ikiye, Fransızca; on ikiden bire, fizik. İngilizce dersini geçirdi kafasından ve kendi tedirginliğini, çaresizliğini duydu, derse bu kadar uzak olduğu halde. Sınıf arkadaşlarının, not etmeleri söylenen notları not defterlerine yazarken usulca eğilmiş başlarını düşündü, ad tanımlamaları, özsel tanımlamalar ve örnekler ya da doğum, ölüm tarihleri, başlıca eserler, bir öven bir de yeren eleştiri yan yana. Onun kendi başı eğik değildi çünkü düşünceleri ötelerde dolaşıyordu ve ister küçük sınıfa ister pencereden ıssız yeşil bahçeye bakınsın, neşesiz kiler nemi ve çürüme kokusu ona saldırıyordu. Kendininkinden başka bir kafa, tam önünde ve ilk sıralarda, eğilen arkadaşları arasında dimdik duruyordu çevresindeki uysal dindarlar için mihraba kendi uysallık göstermeden yakaran bir papazın başı gibi. Cranly'yi düşündüğü zaman bütün gövdesinin değil de yalnız başıyla yüzünün imgesini gözü önünde canlandırabilmesi nedendi acaba? Şimdi bile, sa-

bahın kurşun renkli perdesine karşı bir düş'ün hortlağı gibi görünüyordu önünde, kopmuş bir kafa ya da ölüm maskının yüzü, kaşlarının üstünde katı kara dik saçı demirden bir taç gibi. Papazımsı bir yüzdü, papazımsıydı solukluğuyla, geniş burun delikleriyle, gözlerin altındaki ve çenedeki gölgeyle, uzun ve kansız ve hafifçe gülümseyen dudaklarıyla papazımsıydı; günler, geceler boyunca Cranly'ye ruhunun karmaşasını, rahatsızlığım, özlemini anlatan ve arkadaşının dinleyen sessizliğiyle karşılaşan Stephen, bu suratın itiraflarını dinlediği kimseleri bağışlama gücü olmayan suçlu bir papaza ait olduğunu kendi kendine söyleyecekti ama koyu renkli kadınsı gözlerinin bakışını belleğinde yeniden duydu.

Bu imge yoluyla garip karanlık bir kurgu mağarası canlandı gözünde ama hemen sırt çevirdi buna, daha içeri girme zamanının gelmediğini düşünerek. Ama arkadaşının kayıtsızlığından yayılan gece karanlığı çevresindeki havaya gevşek ve ölümcül bir soluk salar gibiydi ve kendini sağında solunda gelişigüzel bir kelimeden öbürüne duygusuz bir şaşkınlıkla göz atarken buldu, kelimeler öylesine sessizce bir anlık anlamdan boşalıyorlardı ki her değersiz dükkân efsanesi zihnini bir büyünün kelimeleri gibi bağlayıncaya ve bir dar yolda ölü dil yığıntıları arasında yürüyen ruhu eskiyişiyle iç geçirip kuruyuncaya, buruşuncaya kadar. Kendi dil bilinci çekilip boşalıyordu beyninden ve başıboş ritimler halinde toplanıp dağılan kelimelere damlıyordu yavaş yavaş:

Sarmaşık sızlanır duvarda,
Sızlanır ve sarmaşık duvarda,
Sarı sarmaşık duvarda,
Sarmaşık, sarmaşık duvarda.

Görülmüş şey miydi böyle deli saçması? Hey ulu Tanrı! Kim görmüştü sarmaşığın duvarda sızlandığını? Sarı sar-

maşık; bunda bir şey yoktu. Sarı fildişi, bir de. Peki ya fildişi sarınaşık?

Kelime beyninde parlıyordu şimdi, fillerin benekli dişlerinden kesilip alınmış bütün fildişinden daha duru, daha parlak. *Ivory, ivoire, avorio, ebur*. Latince'de ilk öğrendiği örneklerden biri: *India mittit ebur*; ve ona Ovid'in Değişimler'ini domuz kasapları, domuz çobanları ve domuz eti dilimlerinin de araya girmesiyle iyiden iyiye tuhaflaşan ağdalı bir saray İngilizcesiyle kurmasını öğreten rektörün kurnaz kuzeyli yüzünü hatırladı. Latince koşuk kuralları üstüne bildiği birkaç şeyi Portekizli bir papazın yazdığı paramparça bir kitaptan öğrenmişti.

Contrahit orator, variant in carmine vates.

Roma tarihinin buhranları, zaferleri ve parçalanmaları ona *in tanto discrimine* diye bayat kelimelerle sunulmuştu ve şehirler şehrinin toplumsal yaşayışına rektörün bir çanağı madenî dinarlarla doldurur gibi görkemli bir sesle okuduğu *implere ollam denariorum* kelimeleri arasından bakmıştı. Zamanla yıpranmış Horatius'unun sayfaları kendi parmakları soğuk olduğunda bile soğuk gelmezdi insanın eline; insanca sayfalardı bunlar ve elli yıl önce John Duncan Inverarity ile kardeşi William Malcolm Inverarity'nin insan parmakları tarafından karıştırılmışlardı. Evet, kararmış bir yaprak üstünde soylu isimlerdi bunlar ve onun gibi kötü bir Latinceciye göre bile, kararmış şiirler bütün bu yıllar boyunca menekşe, lavanta çiçeği ve mine içinde yatmış gibi güzel kokuluydu; ama gene de incitiyordu onu dünyanın kültür şöleninde utangaç bir konuktan başka bir şey olamayacağını, içinden bir estetik felsefesi bulup çıkarmaya uğraştığı keşişimsi öğretimin şu yaşadığı çağda hanedan armacılığı ya da şahin avcılığının garip lehçesinden daha üstün tutulmadığını düşünmek.

Şehrin bilgisizliği içine hantal bir yüzüğe takılmış yavan bir taş gibi ağırlık vererek oturtulmuş gri Trinity anıtı solunda aklını aşağıya doğru çekiyordu ve ayaklarını düzelmiş vicdanının prangalarından kurtarmak için uğraşıp dururken İrlanda ulusal şairinin eğlenceli anıtına yaklaştı.

Kızmadan baktı anıta; çünkü, bedenî ve ruhi uyuşukluk göze görünmez kurtlar gibi sürüklenen ayaklarında, pelerinin kıvrımlarında, kölemsi kafasında süründüğü halde, onursuzluğunun bilincine alçakgönüllülükle varmış gibiydi anıt. Bir Miletusludan ödünç aldığı pelerine bürünmüş bir Firbolg'du; arkadaşı Davin'i, köylü öğrenciyi düşündü. Şaka olsun diye aralarında kullandıkları bir addı bu, ama genç köylü terslik çıkarmadan katlanıyordu takma adına:

– Öyle olsun, Stevie, kalın kafalı olduğumu söylüyorsun. Nasıl istersen öyle çağır beni.

Birinci adının bu evcilleştirilmiş şekli, ilk işittiğinde hoşuna gitmişti Stephen'ın, çünkü başkaları onunla olduğu kadar o da başkalarıyla resmîydi konuşmalarında. Davin'in Grantham Sokağı'ndaki odasında oturup arkadaşının duvar yanında çifter çifter duran biçimli ayakkabılarına şaşar, arkadaşının yontulmamış kulağına kendi özlemiyle kederinin pençeleri olan şiirleri, vezinleri okurken çoğu zaman dinleyicisinin kaba saba Firbolg zihni onun zihnini kendine doğru çekip geri fırlatmıştı; ilgisinin sessiz doğal görgülülüğüyle ya da eski İngiliz konuşmasının tatlı bir söyleyişiyle ya da kaba bedeni beceriklilikten aldığı zevkin zoruyla kendine çeker –çünkü Davin Kelt şairi Michael Cosack'ın dizi dibinde oturmuştu– bir zekâ kalınlığı ya da bir duygu körlüğü ya da gözlerinde belirsiz bir dehşet bakışıyla çabucak ve ansızın itiverirdi, geceleri hâlâ ışık söndürme çanından ürkülen kıtlığa boğulmuş bir İrlanda köyünün ruhi dehşetiydi bu gözlerde görülen.

Sporcu amcası Mat Davin'in başarı anılarıyla yan ya-

na oturan genç köylü İrlanda'nın yaslı efsanesine tapıyordu. Okul arkadaşları okuldaki tekdüzeli hayatı ne pahasına olursa olsun önemli yapmaya çalışan dedikodularında onu gizli kurtuluş cephesinden bir genç olarak göstermeye bayılırlardı. Dadısı ona İrlandaca öğretmiş, kaba saba imgelemini İrlanda mitlerinin kesintili ışıklarıyla biçimlendirmişti. Hiçbir bireysel zihnin tek satır güzellik bulup çıkaramadığı ve öykülerinin çağlardan geriye gidildikçe birbirlerine karşı bölündüğü mitlerin önünde, Katolik dininin önündeki tutumuyla duruyordu, geri zekâlı ve sadık bir köle tutumuyla. İngiltere'den ya da İngiliz kültürü yoluyla gelip ona ulaşan her düşünce ya da duyguya karşı zihni silahlarını kuşanıp öyle duruyordu, bir parola bekleyerek: Ve İngiltere'nin ötesindeki dünyada tek bildiği Fransa'daki yabancılar lejyonuydu, ara sıra bu lejyona girmek istediğini söylerdi.

Bu tutkusunu genç adamın mizah anlayışına ekleyen Stephen çok kereler evcil bir kaz olduğunu söylemişti ona, arkadaşındaki, Stephen'ın duygusallığa yatkın zihniyle İrlandalı hayatının saklı yolları arasında durur gibi görünen konuşma ve eylem isteksizliğine yöneltilen sihirli bir ton vardı bu takma adda.

Bir gece genç köylü, ruhu Stephen'ın entelektüel başkaldırmanın soğuk sessizliğinden kurtulmak için başvurduğu sert ya da zengin konuşmayla iğnelenmiş, garip bir görüm uyandırmıştı Stephen'ın önünde. İkisi birlikte yoksul Yahudilerin oturduğu karanlık ve dar sokaklardan Davin'in pansiyonuna doğru yavaş yavaş yürüyorlardı.

– Başımdan bir şey geçti, Stevie, geçen sonbahar kışa doğru, hiç kimseye anlatmadıydım bunu, anlattığım tek insan sen olacaksın. Ekim miydi yoksa kasım mıydı tam hatırında değil şimdi. Ekimdeydi herhalde çünkü daha buraya kaydolmaya gelmemiştim.

Stephen gülümser gözlerini arkadaşının yüzüne çevirmiş-

ti, onun kendisine güvenmesine sevinmiş, basit konuşmasına duygudaş oluvermişti.

– O gün bütün gün kendi yerimden uzakta Buttevant'daydım –sen burayı bilir misin bilmem– Crokelu çocuklarla Korkusuz Thurle takımı arasında sırık atma yarışına gitmiştim ve, Tanrı seni inandırsın, Stevie, adamakıllı zorlu bir yarışma oldu o gün. Kuzenim Fonsy Davin Limerick'ten soyunmuştu ama hep ön safta kalıp çılgınlar gibi de bağırdı. Hiç unutamam o günü. Bir seferinde Crokelulardan biri sopasını öyle bir savurdu ki az kaldı kafasına yiyordu. Yalansa canım çıksın, bir çarpsaydı sopa hesabını görürdü.

– Kurtulduğuna sevindim, dedi Stephene, gülerek; ama başına gelen garip olay bu değildir herhalde?

– Yok, bunlar seni pek ilgilendirmiyor herhalde ya, her neyse, oyundan sonra öyle bir patırtı vardı ki dönüş trenini kaçırdım ve üstelik beni o taraflara atacak hiçbir araba bulamadım çünkü, aksilik, aynı gün Castletownroche'da bir toplantı yapılıyordu, memleketin bütün arabaları oraya toplanmıştı. Onun için ya geceyi orada geçirmek ya da bütün yolu yürümekten başka yapacak şey kalmamıştı. Ben de başladım yürümeye ve Ballyhoura Tepelerinin oraya geldiğimde karanlık basmaya başlamıştı, bu dediğim yer de Kilmallock'dan şöyle on mil uzaktadır ve oradan sonra uzun ıssız bir yol vardır. Yol boyunca ne bir tek ev görürsün ne de bir ses işitirsin. Göz gözü görmüyordu neredeyse. Bir iki kere bir çalının altına sığınıp pipomu tazeledim ve inan olsun kırağı düşmemiş olsa yatar uyurdum orada. Sonunda, tam bir kıvrımı dönerken, penceresinde ışık yanan bir ufak kulübe gördüm. Gidip çaldım kapısını. Bir ses içeriden kim o diye sordu ben de Buttevant'daki maçtan döndüğümü, yürüyerek gittiğimi ve bir bardak su istediğimi söyledim. Çok geçmeden genç bir kadın kapıyı açıp büyük bir çanakta süt getirdi. Yarı soyunuktu ben kapıyı çaldığımda yatmaya hazırlanıyormuş gibi, saçı-

nı da çözmüştü, biçiminden mi, suratının görünüşünden mi nedense gebe olduğunu anladım. Konuşarak epey alıkoydu beni kapıda, bana da tuhaf göründü bu çünkü göğsü, omuzları falan çıplaktı. Yorgun muyum diye sordu, istersem gece orada kalabileceğimi söyledi. Evde yalnız başınaymış çünkü kocası o sabah Queenstown'a gitmiş kız kardeşini geçirmeye. Ve konuştuğu bütün bu süre boyunca, Stevie, gözünü yüzüme dikmişti ve o kadar yakın duruyordu ki soluğunu duyuyordum. Çanağı geri verince elimden yakaladı beni içeri çekmek için: "*Gel bu gece burada kal. Korkacak bir şey yok. Bizden başka kimse yok evde...*," dedi. Girmedim, Stevie. Teşekkür edip yola koyuldum, kaçar gibi. İlk dönemece gelince arkama baktım hâlâ kapıda duruyordu.

Hikâyenin son kelimeleri şakıdı belleğinde ve hikâyedeki kadının görüntüsü okul arabaları geçerken Clane'de kapılarda dururken gördüğü başka köylü kadınların görüntülerinde yansıdı, kadının ve onun kendi ırklarının bir türü olarak, kendisinin bilincine karanlıkta, gizlilikte, yalnızlıkta uyanan ve aldatmasız bir kadının sesi ve hareketleriyle yabancıyı yatağına çağıran yarasamsı bir ruh.

Bir el tuttu kolundan ve genç bir ses haykırdı:

– Efendi, efendi, ben sizin kızınızım, efendi! Siftah olacak, efendi. Şu güzelim demeti alıverin. Almaz mısınız, efendim?

Ona doğru uzattığı mavi çiçekler ve genç mavi gözleri o anda ona aldatmazlık imgeleri olarak göründü ve bu imge yok olup önünde yalnızca kızın yırtık pırtık giyimleri, ıslak sert saçı ve arsız yüzü kalıncaya kadar durup bekledi.

– Hayır, efendi! Hizmetinizdeki kızı unutmayın!

– Param yok, dedi Stephen.

– Şu güzel olanlarını alın, almaz mısınız? Çok ucuz veririm.

– Söylediğimi işittin mi? diye sordu Stephen, kıza doğru eğilerek. Sana param olmadığını söyledim. Şimdi bir kere daha söylüyorum.

– Peki, ama Tanrı'nın izniyle bir gün olur, efendi, diye cevap verdi kız bir an sonra.

– Belki, dedi Stephen, ama sanmıyorum.

Samimiyetinin şikâyete dönmesinden korktuğu ve o malını bir başkasına, bir İngiliz turistine ya da Trinity'den bir öğrenciye sunmadan önce oradan uzaklaşmak istediği için hızla ayrıldı kızın yanından. O sırada içinde bulunduğu Grafton Sokağı bu yüreksizleşmiş yoksulluk anını uzatıyordu. Sokağın başına Wolfe Tone anısına bir anıt dikilmişti, ve bu törende babasıyla birlikte bulunduğu aklına geldi. O ucuz saygı gösterisini tiksintiyle hatırladı. Bir araba içinde dört Fransız vardı, bir tanesi, tombul, güleryüzlü genç bir adam. ucuna kart yapıştırılmış bir değnek tutuyordu, kartın üstünde *Vive l'Irlande*! yazılıydı.

Ama Stephen's Green'de ağaçlar yağmur kokuyordu, yağmurla ıslanmış toprak da o ölümlü kokusunu çıkarıyordu, nice yüreklerden gelen ince bir günlük dumanı tütüyordu göğe doğru. Yaşlıların ona anlattığı gönlü yüce, rüşvet meraklısı şehrin ruhu kurumuş ve şimdi topraktan çıkan şu hafif ölümlü koku haline gelmişti ve bir an sonra bungun okuldan içeri girdiğinde Buck Egan ile Burnchapel Whaley'ninkinden daha başka bir yozlaşmanın bilincine varacağını biliyordu.

Yukarı, Fransızca dersine gitmek için çok geçti. Avluyu geçti, fizik odasına giden soldaki koridora girdi. Karanlık ve sessizdi koridor ama gözetlemesiz değildi. Niçin duymuştu gözetlemesiz olmadığını? Buck Whaley zamanında burada gizli bir merdiven olduğunu işittiği için miydi? Yoksa Cizvit evi İrlanda topraklarının dışındaydı da yabancılar arasında mı dolaşıyordu? Tone ile Parnell'in İrlandası uzaydan bile silinmişti.

Odanın kapısını açarak tozlu pencerelerden içeri sızmaya çabalayan soğuk kül renkli ışıkta durdu. Ocağın önünde çömelmiş bir cisim vardı, sıskalığından ve griliğinden bunun

ateşi yakmaya çalışan etüt dekanı olduğunu anladı. Stephen kapıyı sessizce kapayıp ocağa yaklaştı.

– Günaydın, efendim! Size yardım edebilir miyim?

Papaz hızla ona bakarak,

– Bir dakika, Mr Dedalus, şimdi göreceksiniz, dedi. Ateş yakmakta da bir sanat vardır. Hem güzel sanatlar var hem de faydalı sanatlar. Bu da faydalı sanatlardan biri.

– Öğrenmeye çalışırım, dedi Stephen.

– Kömürü fazla koymamalı, dedi dekan, beceriklice çalışırken, sırlardan biri budur.

Cüppesinin yan ceplerinden dört yarı yanmış mum çıkararak bunları ustalıkla kömürlerin ve dürülmüş kâğıtların arasına yerleştirdi. Stephen ses çıkarmadan seyretti onu. Ateşi yakmak için ocağın başına böylece diz çöker, kâğıt parçalarıyla mum diplerinin dağıtımıyla uğraşırken her zamankinden daha fazla benziyordu boş bir tapınakta kurban yerini hazırlayan bir hizmetkâra, bir leviye. Bir levinin gösterişsiz keten hırkası gibi, soluk yıpranmış cüppe, Kutsal Kitap'ta anlatılan giysilerden sıkılacak ve rahatsız olacak adamın diz çökmüş biçimini sarmalıyordu. Gövdesi Tanrı'ya alçakgönüllülükle hizmet etmekten kocayıp gitmişti –mihraptaki ateşi yakmaktan, gizli haberler taşımaktan, dünyevi kişilere yaranmaya çalışmaktan, emir aldığında zaman kaybetmeden hançeri vurmaktan– ama gene de azizlere ya da piskoposlara özgü güzelliğe kavuşamamıştı. Hayır, ruhu kocayıp gitmişti bu hizmette de ışığa, güzelliğe doğru gelişememiş, kutsallığının tatlı kokusunu her yana yayamamıştı – körelmiş iradesi kendi boyun eğişinin coşkusuna katılmıyordu, gümüş uçlu tüylerle kırçıllaşmış zayıf ve sinirli gövdesinin sevgi ya da çarpışma coşkusuna katılamadığı gibi.

Dekan geriye kaykılarak çomakların tutuşmasını gözledi. Stephen, sessizliği doldurmak için,

– Ateş yakmayı beceremezdim herhalde, dedi.

– Siz bir sanatçısınız, değil mi, Mr Dedalus? dedi dekan, yukarı doğru bakarak ve soluk gözlerini kırpıştırarak. Sanatçının hedefi güzeli yaratmaktır. Güzelin ne olduğuna gelince, o başka bir konu.

Yavaş yavaş ve kuru kuru ellerini ovuşturdu bu zorluğun üstüne.

– Bu soruyu şimdi çözebilir misiniz? diye sordu.

– Akinalı, diye cevap verdi Stephen, *pulcra sunt quae visa placent* der.

– Önümüzdeki şu ateş, dedi dekan, gözlerimize zevk verecektir. Bundan dolayı güzel mi olacak?

– Gözümüzle kavradığımız sürece, ki burada bu estetik kavrayış olacaktır sanıyorum, güzel olacaktır. Ama Akinalı aynı zamanda *Bonum est in quod tendit appetitus* diyor. Sıcaklığa karşı hayvansal isteği doyurduğu sürece ateş iyidir. Ama cehennemde kötüdür.

– Tastamam, dedi dekan. Taşı gediğine koydunuz.

Çevikçe ayaklanıp kapıya doğru gitti, kapıyı aralayarak konuştu:

– Bu gibi durumlarda hava akımının işe yaradığı söylenir.

Hafifçe topallayarak ama zinde adımlarla yeniden ocağa yaklaşırken Stephen soluk sevgisiz gözlerden bir Cizvitin sessiz ruhunun kendisine baktığını gördü. Ignatius gibi topaldı ama gözlerinde Ignatius'un coşkunluk kıvılcımları yanmıyordu. Mezhebin, gizli öyküleri anlatılan gizli kurnaz bilgelik kitaplarından bile daha kurnaz ve daha gizli olan efsanevi desiseleri de ruhunu havarilik enerjisiyle ateşlememişti. Görünüşe göre dünyanın hilelerini, bilgisini ve kurnazlığını aldığı emirler gereğince Tanrı'yı yüceltmek yolunda kullanıyor, ne bunları evirip çevirmekten zevk alıyor ne de içlerinde yatan kötülükten tiksiniyor, dirençli bir boyun eğme tavrıyla bunları kendi kendilerine döndürüyor ve bütün bu sessiz hizmetlerine karşılık olarak efendisini hiç sevmez, hizmet

ettiği amacı da pek az severmiş gibi görünüyordu. *Similiter atque senis baculus*, kurucunun da olmasını istediği gibi, yaşlı bir adamın elinde bir değnek gibiydi, gece basınca ya da hava bozunca yolda üzerine yaslanılmak, bir bahçe sandalyesinde bir hanımefendinin çiçek demetiyle yan yana uzatılmak, tehlike durumunda savrulmak için kullanılıyordu.

Dekan ocağa dönerek çenesini sıvazlamaya başladı.

– Estetik soruları hakkında çalışmalarınızı ne zaman göreceğiz? diye sordu.

– Benim mi? dedi Stephen şaşarak. On beş günde bir, zor bela bir fikir buluyorum, talihim yolunda giderse.

– Bu sorular çok derindir, Mr Dedalus, dedi dekan. Moher kayalarından derinlere bakmak gibi bir şeydir bu. Birçokları derinliklere iner ve hiçbir zaman geri dönmez. Ancak usta dalgıç bu derinliklere iner, araştırır ve tekrar yüzeye çıkar.

– Kurgu demek istiyorsanız, efendim, dedi Stephen, özgür düşünce diye bir şey olabileceğine inanmıyorum; çünkü her düşünce kendi kurallarıyla bağlanmıştır.

– Ha!

– Ben kendi adıma Aristoteles ya da Akinalı'nın bir fikrinin ışığında çalışabilirim şimdilik.

– Anlıyorum. Ne demek istediğinizi anlıyorum.

– Onların ışığında kendi başıma bir şeyler yapıncaya kadar bana yardım etmeleri ve yol göstermeleri bakımından gerek duyuyorum onlara. Lamba is ya da koku çıkarırsa fitilini keserim. Yeterince ışık vermezse onu satıp başkasını alırım.

– Epiktetos'un da bir lambası vardı, dedi dekan, ölümünden sonra pek ucuz bir fiyatla satıldı. Felsefi konuşmalarını bu lambanın ışığında yazdı. Epiktetos'u biliyor musunuz?

– Ruhun bir kova dolusu suya benzediğini söyleyen yaşlı bir efendi, dedi Stephen kabaca.

– O gösterişsiz söyleyişiyle, bir gün tanrılardan birinin

yontusu önüne demirden bir lamba koyduğunu ve bir hırsızın lambayı çaldığını anlatıyor. Bunun üstüne ne yaptı filozof? Çalma eyleminin bir hırsızın kişiliğine uygun olduğunu düşünerek, ertesi gün demir değil topraktan bir lamba almaya karar verdi.

Dekanın mumlarından erimiş bir donyağı kokusu gelip Stephen'ın bilincine yayıldı kelimelerin şıngırtısıyla birlikte, kova ve lamba ve kova. Papazın sesinde de sert, şıngırtılı bir ton vardı. Stephen'ın zihni içgüdüsüne uyarak duraladı, garip ton, imge örgüsü ve papazın yanlış bir merkeze asılmış sönük bir lambaya ya da ışıldağa benzeyen yüzüyle önlenmişti. Neydi bunun ardında ya da içinde yatan? Boğucu bir ruh uyuşukluğu mu yoksa kavrayışla yüklü ve Tanrı kasvetine muktedir bir gök gürültüsü bulutunun boğuculuğu mu?

– Benim demek istediğim başka çeşitten bir lambaydı, efendim, dedi Stephen.

– Şüphesiz, dedi dekan.

– Estetik tartışmalarda bir zorluk, dedi Stephen, kelimelerin edebî geleneğe mi, yoksa sokak geleneğine göre mi kullanıldığını anlamaktır. Newman'ın bir cümlesinde Kutsal Bakire'nin bütün azizler arasında alıkonduğunu söylediğini hatırlıyorum. Sokak konuşmasında bu kelimenin bambaşka bir kullanılışı var. *Umarım sizi alıkoymuyorum.*

– Katiyen, dedi dekan nezaketle.

– Hayır hayır, dedi Stephen, gülümseyerek, demek istiyorum ki...

– Evet evet, dedi dekan çabucak, ne demek istediğinizi anlıyorum: *Alıkoymak*.

Altçenesini ileri uzatarak kuru kısa bir öksürük sesi çıkardı.

– Lambaya dönelim, dedi. Lambaya yağ vermek de çok ince bir meseledir. Temiz yağı seçmeli ve dökerken taşmama-

sı için dikkatli davranmalıdır, huninin alabileceğinden daha fazla yağ koymamalıdır.

– Ne hunisi? dedi Stephen.

– İçinden lambaya yağ döktüğünüz huni.

– O mu? dedi Stephen. Huni mi onun adı? Ağazlık değil mi o?

– Ağazlık da nesi?

– O işte. Şey... huni.

– Ağazlık mı diyorlar buna İrlanda'da? diye sordu dekan. Hayatımda işitmemiştim bu kelimeyi.

– Aşağı Drumcondra'da ağazhk derler, dedi Stephen, güle-rek, en iyi İngilizce de orada konuşulur.

– Ağazlık, dedi dekan düşünceli düşünceli. Çok ilginç bir kelime. Sözlükte aramalıyım bu kelimeyi. Evet, muhakkak aramalıyım.

Davranışlarındaki nezaket biraz yapmacık görünüyordu ve Stephen İngiliz Katoliğine meseldeki ağabeyin müsrif karde-şine baktığı gibi bakıyordu. Gümbürtülü ihtidaların izinden gelen önemsiz bir mürit, İrlanda'da bir zavallı İngiliz, Cizvit tarihine o garip entrikalar, acılar, kıskançlıklar, boğuşmalar, haysiyetsizlikler oyununun neredeyse sona ermiş olduğu bir aşamasında girmişti – sonradan gelen biri, gecikmiş bir ruh-tu. Nereden başlamıştı acaba? Kurtuluşu yalnız İsa'da gören ve kilise kurumlarının boş debdebesinden tiksinen, Angli-kan Kilisesi'ne karşı çıkan ağırbaşlı kimseler arasında doğ-muş ve büyümüştü belki. Mezhepçilik kargaşalığı, çalkantılı din ayrılığı lakırdıları, altı ilke adamı, garip insanlar, tohum ve yılan vaftizcileri, aşırı bağnaz Kalvinistlerin ortasında ken-di içinden gelecek bir inanca ihtiyaç mı duymuştu? Gerçek kiliseyi birdenbire mi buluvermişti kilisede okunup üfleye-rek ya da Kutsal Ruh alayı gibi şeylere üstüne kurulu bir akıl yürütme işleminin incecik eğrilmiş çizgisini bir pamuk yu-mağı gibi sonuna kadar açıvererek? Yoksa İsa Efendimiz ona

dokunup ardından gelmesini mi söylemişti, oturan para sayan o havariye olduğu gibi, çinko çatılı bir kilisenin kapısında oturmuş esner ve kilisede topladığı kuruşları sayarken?

Dekan bir kere daha tekrarladı kelimeyi.

– Ağazlık! Evet, çok ilginç!

– Demin sorduğunuz soru daha ilginç bence. Sanatçının toprak külçeleriyle dile getirmeye çabaladığı o güzellik nedir, dedi Stephen soğuk bir sesle.

Küçücük kelime duygunluğunun bu nazik ve uyanık düşmana doğru çevrilmiş kılıcının ucu haline gelmiş gibiydi. Konuştuğu adamın Ben Jonson'un yurttaşı olduğunu bir üzüntü sızlamasıyla duydu içinde. Düşündü:

– Konuştuğumuz dil benim olmadan önce onun dili. *Ev, İsa, bira, usta* kelimeleri ikimizin ağzından ne kadar bambaşka çıkıyor! Ben bu kelimeleri ruhum tedirgin olmadan konuşamıyorum, yazamıyorum. Bana bu derece yakın ve bu derece uzak olan bu dil benim için her zaman sonradan edinilme bir dil olarak kalacak. Kelimelerini ben yapmadım, ben benimsemedim. Sesimle kendimden itiyorum bu kelimeleri. Onun dilinin gölgesinde ezilip büzülüyor ruhum.

– Sonra güzelle yüce arasında bir ayrım yapmak, diye ekledi dekan, manevi güzellikle maddi güzellik arasında bir ayrım yapmak. Sonra her sanata hangi çeşit güzelliğin en uygun olduğunu araştırmak. Değinebileceğimiz ilginç noktalar bunlar.

Dekanın pek, kuru tonundan birdenbire yılan Stephen sustu; ve sessizliğin içinde ayakkabılarla karışık seslerden bir gürültü merdivenleri tırmandı.

– Bu kurguları sürdürmekte, dedi dekan sonuçlayıcı bir sesle, açlıktan ölmek tehlikesi de var. İlk önce diplomanızı almalısınız. Birinci hedefiniz bu olmalı. Sonra, yavaş yavaş, yolunuzu seçersiniz. Her bakımdan demek istiyorum, hayatınızdaki ve düşüncelerinizdeki yolunuz. İlk başlarda yokuş

tırmanmak zorunda kalabilirsiniz. Bakın Mr Moonan'a. Doruğa ulaşıncaya kadar çok zaman geçti. Ama sonunda vardı oraya.

– Ondaki yetenek belki bende yoktur, dedi Stephen yumuşak bir sesle.

– Bunu bilemezsiniz, dedi dekan zekice. İçimizde ne olduğunu hiçbir zaman söyleyemeyiz. Sizin yerinizde olsam karamsar olmazdım. *Per aspera ad astra.*

Hemen ocaktan uzaklaşarak sahanlığa doğru gitti, ilk sanat sınıfının içeri girişini yukarıdan görmek için.

Stephen şömineye yaslandığı yerden onun sınıftaki her öğrenciyi canlılıkla ve birbirinden ayırmadan selamladığını işitti, daha kaba saba öğrencilerin yüzündeki açıkyürekli gülümsemeleri görür gibi oldu. Çoraklaştıran bir acıma çiy gibi yağmaya başladı kolayca acılaşan yüreğine, Şövalye Loyola'nın bu iman dolu hizmetçisi için, papazların bu yarı kardeşi, konuşmasında onlardan daha satılık, onlardan daha sağlam ruhlu. hiçbir zaman ruhani babam diyemeyeceği bu adam için; ve bu adamla arkadaşlarına, tarihleri boyunca Tanrı'nın mahkemesinde gevşek, ateşsiz ve işini bilir kimselerin ruhları için dua etmelerinden dolayı yalnız dünyevi olmayanlar değil, dünyevi olanlar da dünya düşkünü demişlerdi.

Profesörün içeri girişi kurşun renkli, örümcek ağı tutmuş pencereler altında karanlık amfiteatrın en yukarıdaki sıralarında oturan öğrencilerin ağır botlarından çıkan birkaç yaylım ateşiyle belirtildi. Yoklamaya başlandı ve her tondan cevaplar verildi adlara, Peter Byrne'ün adına gelinceye kadar.

– Burada!

Yukarıdaki sıradan derin bir bas sesi cevap verdi, başka sıralardan itiraz niteliğinde öksürükler bunu izledi.

Profesör biraz durakladı ve bir sonraki adı okudu:

– Cranly!

Cevap yoktu.

– Mr Cranly!

Arkadaşının çalışmalarını düşünürken bir gülümseme gelip geçti Stephen'ın yüzünden.

– Leopardstow'ı deneyin! dedi arkadaki sıradan bir ses.

Stephen hızla arkasına döndü ama Moynihan'ın kurşun renkli ışıkta çizgileri beliren uzun burunlu yüzünden bir şey anlaşılmıyordu. Bir formül yazdırıldı. Defter hışırtıları arasında Stephen gene arkasına dönerek:

– Tanrı'yı seversen biraz kâğıt ver bana, ne olur, dedi.

– O kadar sıkışık durumda mısın? diye sordu Moynihan geniş bir sırıtmayla.

Defterinden bir yaprak koparıp uzattı, fısıldayarak:

– Zorunluluk anında herhangi bir vatandaş ya da kadın bunu yapabilir.

Uysalca defter yaprağına yazdığı formül, profesörün dolaşan ve açılan formülleri, güç ve hızın hayalet gibi simgeleri Stephen'ın zihnini büyülüyor ve bezdiriyordu. Yaşlı profesörün ateist ve mason olduğunu söylüyorlardı. Of şu kurşuni ağır tatsız gün! Matematikçilerin ruhlarının gittikçe seyrelen ve solan alacakaranlığın bir düzeyinden öbür düzeyine uzun narin dokularını uzatarak, gitgide ululaşan, uzaklaşan, dokunulmazlaşan bir evrenin son halkalarına kadar hızlı girdaplar ışıldatarak içinde gezinebilecekleri ağrısız sabırlı bir bilinçlilik limbosuydu.

– Böylelikle, eliptik ve elipsoit arasında bir ayrım yapmamız gerekmektedir. Belki aranızdan bazıları Mr W.S. Gilbert'in eserlerini bilirsiniz. Şarkılarından birinde,

Eğri bir bez üstünde
Kırık bir isteka
Ve eliptik bilardo topları yla

oynamaya mahkûm edilen bir bilardo şampiyonundan bahseder.

– Biraz önce bahsettiğim esasi mihverli bir elipsoit şekline sahip bir topu anlatmak istiyor.

Moynihan, Stephen'ın kulağına eğilerek mırıldandı.

– Benim de en pahalısından elipsoit toplarım var! Kovalayın beni, kadınlar, süvari alayında subayım ben!

Arkadaşının kaba mizahı bir yel gibi esti Stephen'ın zihninin manastırından, duvarlarda gevşekçe asılı duran papaz giyimlerini şen bir hayata savurarak, yönetimsizliğin sebt gününde onları dalgalandırıp raks ettirerek. Yele tutulmuş giyimlerden cemaatın biçimleri belirdi, etüt dekanı, kır saçlardan kasketiyle iri yapılı, canlı veznedar, başkan, dindar şiirler yazan kuştüyü saçlı ufarak papaz, iktisat profesörünün bodur köylü biçimi, bir antilop sürüsünün ortasında yüksekteki yaprakları yiyen bir zürafa gibi sahanlıkta sınıfının arasında duran ve bir vicdan sorununu konuşan zihni bilimler profesörünün uzun biçimi, kardeşler birliğinin ağırbaşlı dertli yönetmeni, dalavereci gözlü tombul toparlak kafalı İtalyanca profesörü. Rahvan giderek ve sendeleyerek, yuvarlanarak ve raks ederek geldiler, cüppelerinin eteklerini birdirbir oynamak için toplayarak, birbirlerini çekiştirerek derin yapmacık kahkahalarla gülerek, birbirlerinin ardına şaplak atıp kaba kötülüklerine gülerek, birbirlerini laubali takma adlarla çağırarak, bir el şakasına ansızın bir onurlulukla itiraz ederek, ikişer ikişer ellerini siper edip fısıldaşarak.

Profesör yan duvardaki cam mahfazalara gitmişti, raftan bir tel indirdi, üstündeki tozu üfledi, dikkatle masaya getirdikten sonra dersine devam ederken bir parmağını telin üstünde tuttu. Modern bobinlerdeki tellerin son günlerde F.A. Martino tarafından icat edilen platinoid adında bir terkipten yapıldığını açıkladı.

Mucidin adının ve soyadının baş harflerini açıkça telaffuz etti. Moynihan fısıldadı arkadan:

– Hey gidi koca Fazla Attın Martin!

– Soruver bakalım, diye fısıldadı Stephen yorgun bir neşeyle, elektrikle öldürmek istediği biri var mıymış? İsterse beni alabilir.

Profesörün bobinlere eğildiğini gören Moynihan sırasından kalktı ve sağ elinin parmaklarını gürültüsüzce şıklatarak vızıldanan bir sokak çocuğunun sesiyle haykırmaya başladı:

– Öğretmenim, baksanıza! Bu çocuk kötü bir laf söylüyor, öğretmenim.

– Platinoid, dedi profesör ciddiyetle, Alman gümüşüne tercih edilir çünkü ısı değiştirmelerinde daha alçak bir mukavemet koefisyantına sahiptir. Platinoid tel tercih edilir ve teli tecrit eden ipek volkanitten yapılma bobinlere parmağının olduğu yerden sarılır. Tek kat sarıldığı takdirde bobinlerde bir ekstra cereyan husule gelir. Bobinler sıcak parafin içinde işba edilir.

Stephen'ın aşağısındaki sıradan keskin bir Ulsterli sesi çıktı:

– Uygulamalı bilimden soru gelecek mi?

Profesör ciddiyetle arı bilim ve uygulamalı bilim terimleriyle hokkabazlık etmeye başladı. Altın gözlük takmış ağır yapılı bir öğrenci soruyu sorana şaşkınlıkla baktı. Moynihan arkadan normal sesiyle mırıldandı:

– Şu Mac Alister'in de hakkını korumakta eşi yok.

Stephen aşağısındaki karmakarışık sicim renkli saça boğulmuş uzun kafatasına soğuk soğuk baktı. Soru soranın sesi, şivesi, zihni onu rahatsız ediyordu, bu rahatsızlığın istekli bir kötü yürekliliği sürüklemesine izin verdi, babası bu öğrenciyi okumak için Belfast'a yollasa daha iyi eder, üstelik tren parasından da kurtulurdu diye düşündürdü zihnini.

Aşağıdaki kafatası bu düşünce okunu karşılamak için dönmedi ama gene de ok yayına geri geldi; çünkü bir an öğrencinin rengi uçuk yüzünü gördü.

– Bu düşünce benim değil, dedi kendi kendine hızla. Ar-

kadaki sırada oturan komik İrlandalıdan gelmişti düşünce. Sabır. Soyunun ruhunu kim satmış, seçilmiş kişilerine kim hainlik etmişti, kesinlikle söyleyebilir miydi bunu – soruyu soran mıydı, yoksa onunla alay eden mi? Sabır. Epiktetos'u hatırla. Belki kişiliği gerektiriyordu böyle bir soruyu böyle bir anda ve böyle bir tonla sormayı ve *bilim* kelimesini tek heceliymiş gibi söylemeyi.

Profesörün uğuldayarak vızlayan sesi sözünü ettiği bobinlere ağır ağır dolandı durdu, bobin direnme omlarını çoğalttıkça ses de uykulu enerjisini ikileyerek, üçleyerek, dörtleyerek.

Moynihan'm arkadan gelen sesi uzak bir çanı yankıladı:

– Kapanma zamanıdır, baylar!

Girişteki avlu kalabalık ve konuşmalarla gürültülüydü. Kapının yakınında bir masanın üstünde çerçeveli iki fotoğraf, aralarında düzensiz bir imzalar kuyruğu taşıyan uzun bir kâğıt tomarı vardı. MacCann öğrenciler arasında çevik adımlarla dolaşıyor, hızlı hızlı konuşuyor, karşı çıkışlara karşılık buluyor, çocukları birer ikişer masaya götürüyordu. lç avluda etüt dekanı genç bir profesörle konuşuyor, çenesini ciddiyetle sıvazlıyor ve başını sallıyordu.

Kapıdaki kalabalığın karşısında Stephen kararsızca durakladı. Yumuşak bir şapkanın geniş aşağı doğru yaprağının altından Cranly'nin koyu renk gözleri onu gözlüyordu.

– İmzaladın mı? diye sordu Stephen.

Cranly uzun ince-dudaklı ağzını kapadı, bir an kendisiyle konuştu ve cevap verdi:

– *Ego habeo.*

– Ne içinmiş?

– *Quod*?

– Ne içinmiş?

Cranly soluk yüzünü Stephen'a çevirdi, yuınuşak ve acı bir sesle:

– *Per pax universalis*, dedi.

Stephen Çar'ın fotoğrafını göstererek:

– Sarhoş bir İsa yüzü var, dedi.

Sesindeki aşağılama ve öfke Cranly'nin gözlerini avlu duvarlarına durgun durgun bakmaktan geri çağırdı.

– Kızgın mısın? diye sordu.

– Hayır, diye karşılık verdi Stephen.

– Canın mı sıkkın?

– Hayır!

– *Credo un sanguinarius mendax estis*, dedi Cranly, *quia facies vostra monstrat ut vos in damno malo humore estis.*

Moynihan masaya giderken Stephen'ın kulağına fısıldadı:

– MacCann en yüksek noktaya vardı. Son damlayı dökmeye hazır. Yepyeni dünya. Tahrik edici yok ve orospulara oy hakkı.

Stephen bu gizli haberin veriliş tarzına gülümsedi ve Moynihan geçip gittikten sonra yeniden Cranly'nin gözlerini karşılamak üzere döndü.

– Niçin onun böyle serbestçe içini bana döktüğünü belki sen söyleyebilirsin, dedi. Söyleyebilir misin?

Cranly'nin kaşları karanlıkça çatıldı. Moynihan'ın eğilip kâğıda imza attığı masaya takıldı gözleri, sonra neşesiz bir sesle konuştu:

– Şeker bir çocuk!

– *Quis est in malo humore*, dedi Stephen, *ego aut vos*?

Cranly bu alaya aldırmadı. Ekşi bir yüzle verdiği yargıyı düşündü, sonra aynı neşesiz güçle tekrarladı:

– Budala sersem bir şeker parçasından başka bir şey değil bu herif!

Bütün ölmüş arkadaşlıklar için mezar taşı yazıtı olarak söylerdi bu sözleri, belleğinde de aynı tonda tekrarlanıp tekrarlanmayacağını düşündü Stephen. Ağır yumrumsu cümlecik yavaşça batıp uzaklaştı işitme alanından batakhkta bir taş gibi. Bunun da daha birçokları gibi batışını gördü Ste-

phen, ağırlığının yüreğini ezdiğini duydu. Cranly'nin konuşmasında, Davin'inkinin tersine, ne Elizabeth çağı İngilizcesinin zengin cümlecikleri ne de İrlanda deyimlerinin tatlı söylenişleri vardı. Yayvanlığı Dublin rıhtımlarının donuk çürüyen liman tarafından ters çevrilen yankısı, enerjisiyle Dublin'in kutsal söz söyleme sanatının Wicklow kilise kürsüsü tarafından neşesizce ters çevrilmiş yankısıydı.

MacCann avlunun öbür ucundan çevik adımlarla onlara doğru yürürken Cranly'nin çatık kaşları düzeldi.

– Geldin demek! dedi MacCann esenlikle.

– Geldim işte! dedi Stephen.

– Her zamanki gibi geç kalarak. İlerici eğilimi, zamanında gelme saygısıyla bağdaştıramıyor musun?

– Bu sorunun sırası değil, dedi Stephen. Bir sonraki işimize gelelim.

Gülümseyen gözleri propagandacının göğüs cebinden bakınan yaldız sarılı sütlü çikolata parçasına çakılmıştı. Küçük bir dinleyici halkası zekâların savaşını işitmek için çevrelerini sarmıştı. Zeytuni derili, düz kara saçlı bir öğrenci yüzünü ikisinin arasına soktu, her cümlede birinden öbürüne bakarak, her uçan cümleyi açık nemli ağzıyla yakalamaya uğraşır gibiydi. Cranly cebinden küçük gri bir eltopu çıkarıp evire çevire dikkatle incelemeye koyuldu.

– Bir sonraki işimiz? dedi MacCann. Hmm!

Yüksek perdeden bir gülme öksürüğü çıkardı, geniş geniş gülümsedi ve küt çenesinden sarkan saman renkli keçi sakalına iki kere asıldı.

– Bir sonraki işimiz yazılı belgeyi imzalamak.

– İmzalarsam bana bir şey ödeyecek misin? diye sordu Stephen.

– Senin idealist olduğunu sanıyordum, dedi MacCann.

Çingenemsi öğrenci çevresine bakındı ve belirsizce meler gibi seslendi seyircilere.

– Vay canına, amma tuhaf düşünce. Çok tüccarca bir düşünce bu bence.

Sesi sessizlikte solup gitti. Sözlerine aldıran çıkmadı. Görünüşü atı andıran zeytuni yüzünü Stephen'a çevirdi, onu yeniden konuşmaya çağırarak.

MacCann akıcı bir enerjiyle Çar'ın bildirisi, Stead, genel silahsızlanma, uluslararası anlaşmazlıklarda uzlaştırıcılık, çağın belirtileri, mümkün olduğu kadar çok sayıdaki insana mümkün olduğu kadar büyük bir mutluluğu mümkün olduğu kadar ucuza sağlama işini topluma mal ettiren yeni insancılığı ve yeni yaşayış İncilini anlatmaya başladı.

Çingene öğrenci cümlenin bitişini haykırarak yanıtladı:

– Evrensel kardeşlik adına üç kere sağol çekelim!

– Sen başla, Temple, dedi yanındaki tombul kırmızı yüzlü öğrenci. Sonra ben sana bir kadeh ısmarlarım.

– Ben evrensel kardeşliğe inanıyorum, dedi Temple, koyu renk beyzi gözleriyle çevresine bakınarak. Marx bir budaladan başka bir şey değildir.

Cranly tedirgince gülümseyerek öğrenciyi susturmak için kolunu sımsıkı yakalayıp tekrarladı:

– Yavaş, yavaş, yavaş!

Temple kolunu kurtarmaya savaştı ama devam etti, hafif bir köpük yayılmıştı ağzına:

– Sosyalizmi bir İrlandalı buldu ve Avrupa'da düşünce özgürlüğünü savunan ilk adam da Collins'di. İki yüz yıl önce. Papazların düzenlerini açıkladı, Middlesexli filozof. John Anthony Collins şerefine üç kere sağol!

Halkanın ucundan cılız bir ses cevap verdi:

– Pip! pip!

Moynihan, Stephen'ın kulağının yanında fısıldadı:

– Ya John Anthony'nin zavallı küçük kız kardeşinden ne haber:

Lottie Collins kaybetti donunu;
Sevabına vermez misin seninkini?

Stephen gülünce sonuçtan memnun kalan Moynihan gene mırıldandı:

– Her iki halde de beşer kâğıt oynayalım John Anthony Collins'e.

– Cevabını bekliyorum, dedi MacCann kısaca.

– Olay beni zerre kadar ilgilendirmiyor, dedi Stephen bezgin bir sesle. Bunu çok iyi biliyorsun. Ne demeye böyle sahneler yaratıyorsun?

– Çok iyi dedi MacCann dudaklarını şaplatarak. Demek siz gericisiniz?

– Tahtadan kılıcını savurmakla beni korkutacağını mı sanıyorsun? diye sordu Stephen.

– Mecazlar! dedi MacCann küt bir sesle. Olgulara gel!

Stephen kızararak yana döndü. MacCann kazandığı yeri elinden kaçırmadan düşmanca bir mizahla devam etti:

– Sanırım ikinci derecede şairler evrensel barış gibi önemsiz soruların üstündedir.

Cranly başını dikti ve eltopunu bir barış simgesi gibi iki öğrencinin arasında tuttu.

– *Pax super totum sanguinarium globum*, diyerek.

Stephen durup seyredenleri iteleyerek ormanı öfkeyle Çar'ın resmi yönüne çevirdi:

– İkonanız size kalsın. İlle de bir İsamız olacaksa eğer, meşru bir İsamız olsun.

– Vay anasına, bu çok güzel işte! dedi Çingene öğrenci çevresindekilere. Çok güzel söz. Çok sevdim bu sözü.

Boğazında biriken tükürüğü o sözü yutarmış gibi yuttu ve yünlü kasketinin tepesiyle oynayarak, Stephen'a sordu:

– Kusura bakmayın, bayım, şimdi söylediğiniz sözle ne demek istediniz?

Yanındaki öğrencilerin arasında sıkıştığını fark ederek onlara:

– Bu sözle ne demek istediğini merak ediyorum, dedi.

Gene Stephen'a dönerek fısıldadı:

– İsa'ya inanır mısınız? Ben insana inanıyorum. Sizin insana inanıp inanmadığınızı bilmiyorum elbette. Sizi çok beğeniyorum, bayım. Bütün dinlerden bağımsız olan insanın kafasını çok beğeniyorum. İsa'nın zihni hakkında kanınız bu mudur?

– Haydi bakalım, Temple, dedi tombul kırmızı yüzlü öğrenci, alışageldiği gibi ilk fikrine dönerek, kadeh seni bekliyor.

– Benim budala olduğumu sanıyor, diye açıkladı Temple Stephen'a; çünkü aklın gücüne inanıyorum.

Cranly, Stephen'la hayranının koluna girerek konuştu:

– *Nos ad manum ballum jocabimus.*

Sürüklenip götürülürken Stephen'ın gözü MacCann'ın kızarmış küt çizgili yüzüne ilişti.

– Benim imzam bir şey değiştirmez, dedi nezaketle. Sizin kendi yolunuzdan gitmeye hakkınız var. Bırakın ben de kendi yolumdan gideyim.

– Dedalus, dedi MacCann hışırtılı bir sesle, iyi bir insan olduğuna inanıyorum; ama henüz başkacıl olmanın onurunu ve insan bireyinin sorumluluğunu öğrenmen gerekiyor.

Bir ses konuştu:

– Entelektüel huysuzlukların bu harekete karışmaması karışmasından daha iyi.

MacAlister'in sesini kaba tonundan tanıyan Stephen sesin geldiği yöne bakmadı. Cranly öğrenci kümesinin arasından ağırbaşlı bir tavırla yürüdü, Stephen'la Temple'ı yardımcıları arasında mihraba doğru ilerleyen bir ayin papazı gibi birbirine halkalayarak.

Temple, Cranly'nin göğsünün üzerinden öteki yana isteklice eğilerek,

– İşittiniz mi MacAlister'in ne dediğini? dedi. O oğlan sizi kıskanıyor. Anlamış mıydınız hiç bunu? Bahse girerim ki Cranly anlamamıştır. Canına yandığımın, hemen anladım ben.

İç avludan geçerlerken etüt dekanı konuştuğu öğrenciden kaçma çabaları içindeydi. Merdivenin alt başında duruyordu, bir ayağını ilk basamağa atmıştı, havı dökülmüş cüppesi kadınsı bir özenle sarılmıştı gövdesine ınerdivenden tırmanışa hazır olarak, durınadan başını sallıyor,

– Şüphesiz, Mr Hackett! Çok güzel! Hiç şüphesiz! diye tekrarlıyordu.

Avlunun ortasında kardeşler birliğinin yönetmeni yatılılardan biriyle içtenlikle konuşuyordu, yumuşak kavgacı bir sesle. Konuşurken çilli alnını biraz karıştırıyor ve cümleciklerin arasında minik kemikten kalemini dişliyordu.

– Umarım yazılan çocukların hepsi gelir. Birinci sanatlar sınıfının geleceği kesin. İkinci sanatlar sınıfınm da. Yeni gelenleri elde etmeliyiz.

Temple gene Cranly'nin önünden eğildi kapıdan geçerlerken ve tez bir fısıltıyla,

– Bu adamın evli olduğunu biliyor musunuz? dedi. Din değiştirmeden önce evli bir adammış. Bir yerlerde bir karısıyla çocukları varmış. Canına yandığımın, hayatımda duyduğum en garip düşünce bu! Ha?

Fısıltı sinsi kıkırtılı bir gülüşe döndü. Kapıyı geçer geçmez Cranly onu ensesinden yakalayarak sarstı.

– Seni koca avanak budala seni! Şu sersem salak dünyada senden daha kocaman bir şebek olmadığına istediğin yemini ederim!

Temple kıvrandı kurtulmak için, hâlâ sinsi bir memnunlukla gülüyordu; Cranly her kabaca sarsışında hep aynı sözleri tekrarlıyordu:

– Koca sersem avanak!

Yosunlu bahçeyi birlikte geçtiler. Ağır, bol bir pelerine bürünmüş başkan yollardan birinden dua okuyarak onlara doğru geliyordu. Yolun sonunda dönmeden durdu ve gözlerini yerden kaldırdı. Öğrenciler selam verdiler, Temple gene kasketinin tepesiyle oynuyordu. Sessizce yürüdüler. Dar yola yaklaşırken Stephen oynayanların ellerinin vuruş seslerini, topun ıslak şaklamalarını ve Davin'in her vuruşta coşkuyla bağıran sesini işitebiliyordu.

Davin'in üstüne oturup oyunu izlediği kutunun çevresinde üç öğrenci de durdu.Temple hemen Stephen'a yanaştı:

– Kusura bakmayın, size sormak istiyorum, Jean Jacques Rousseau'nun içtenlik sahibi bir adam olduğuna inanıyor musunuz?

Stephen kendini tutamayıp açık açık güldü. Cranly, ayağının dibinde otların arasında yatan kırık bir fıçının tahtasını kaptığı gibi hızla döndü ve sert bir sesle,

– Bana bak Temple, dedi. İşte şimdi söylüyorum sana. Tanrı adına yemin ederim ki bir daha ağzını açıp herhangi birine herhangi bir konuda bir laf daha söylersen seni super spottum öldürürüm.

– O da senin gibiydi herhalde, dedi Stephen, duygusal bir adamdı.

– Kahrolası, lanet olası! dedi Cranly kabaca. Konuşmasana şununla. Ha Temple'la konuşmuşsun, ha bir oturakla, ikisi de aynı şey. Evine dön sen, Temple! Tanrıyı seversen, evine dön!

– Senin ne dediğin umurumda değil Cranly, diye cevap verdi Temple, havaya kalkmış fıçı tahtasının erişme alanından uzaklaşıp Stephen'ı parmağıyla göstererek. Bu kurumun içinde bireyci kafaya sahip olarak görebildiğim tek adam o.

– Kurum! Birey! diye haykırdı Cranly. Evine dön, kahrolası herif, iflah olmaz bir budalasın sen!

– Ben duygusal bir insanım, dedi Temple. Bunu çok doğru dile getirdin. Ve duygusalcı olmaktan kıvanç duyarım.

Sinsice gülümseyerek yolun kenarına çekildi. Cranly boş, anlamsız bir yüzle onu seyrediyordu.

– Şu herife bakın! dedi. Hayatınızda böyle bir duvar dibi kertenkelesi gördünüz mü?

Yüksek tepeli kasketini gözlerine yıkıp duvara yaslanmış duran bir öğrenciden gelen garip bir kahkaha bu sözlerini selamladı. Tiz perdeden çıkan ve böylesine kaslarla dolu bir yapıdan gelen kahkaha fillerin kişnemesini andırıyordu. Öğrencinin gövdesi tepeden tırnağa sarsıldı, neşesini rahatlatmak için iki elini kasıklarına bastırdı.

– Lynch uyanıkmış meğer, dedi Cranly.

Lynch, cevap olarak, doğruldu ve göğsünü şişirdi.

– Lynch göğsünü şişiriyor, dedi Stephen, bir hayat eleştirisi olarak.

Lynch göğsünü seslice döverek konuştu:

– Geniş göğsüme laf eden mi var?

Cranly bu meydan okumaya karşılık verdi ve ikisi kapıştılar. Boğuşmaktan yüzleri kızarınca soluyarak ayrıldılar. Stephen, oyuna dalıp öbürlerinin konuşmasına hiç aldırmayan Davin'e doğru eğildi.

– Benim küçük evcil kazımdan ne haber? diye sordu. O da imza attı mı?

Davin başını evet der gibi sallayarak sordu:

– Ya sen, Stevie?

Stephen başını salladı.

– Korkunç bir adamsın, Stevie, dedi Davin, kısa piposunu ağzından çıkararak, her zaman yalnızsın.

– Evrensel barış önergesini imzaladığına göre, dedi Stephen, odanda gördüğüm o küçük defteri de yakarsın artık.

Davin'den karşılık gelmeyince Stephen defterden sözler söylemeye başladı:

– Uzun adım, fianna! Sağa çak, fianna! Fianna, sayıyla selam çak, bir, ki!

– Bu iş başka iş, dedi Davin. Ben her şeyden önce İrlandalı bir ulusçuyum. Ama sen burada da yoksun. Sen burun kıvırmak için doğmuşsun, Stevie.

– Kriket sopalarınla devrimi yapınca, dedi Stephen, onsuz edilemez casuslara gerek duyduğundan bana söyleyiver. Bu okulda sana bir iki tane bulurum.

– Seni anlayamıyorum, dedi Davin. Gün oluyor İngiliz edebiyatına karşı konuşuyorsun. Şimdi de İrlandalı casuslara karşısın. Adın da, fikirlerin de bir tuhaf zaten. Doğru söyle, sende hiç İrlandalılık var mı?

– Benimle birlikte şecereler bürosuna geliver, orada sana ailemi gösteririm, dedi Stephen.

– Öyleyse bizden biri ol, dedi Davin. Niçin İrlandaca öğrenmiyorsun? Neden ilk dersten sonra birlik sınıfından çıktın?

– Nedenlerden hiç olmazsa birini biliyorsun, diye cevap verdi Stephen.

Davin başını sallayarak güldü.

– Haydi, haydi, dedi. Şu bildiğimiz genç bayanla Moran Baba yüzünden mi demek istiyorsun? Ama bütün bunları sen kendi kafandan çıkarıyorsun, Stevie. Yalnız biraz gülüp konuşuyorlardı aralarında, hepsi o kadar.

Stephen duraladı ve bir elini arkadaşça Davin'in omzuna koydu.

– İlk tanıştığımız zamanı hatırlıyor musun? dedi. İlk karşılaştığımız sabah bana birinci sınıfın yolunu sormuştun, vurguyu birinci heceye yükleyerek. Hatırlıyor musun? Sonra Cizvitlere de peder diyordun, hatırlıyor musun? Senin hakkında kendime sorup duruyorum: *Konuşması kadar masum mu*?

– Ben basit bir insanım, dedi Davin. Bunu sen de biliyorsun. Bana o gece Harcourt Sokağında özel hayatınla ilgili o şeyleri söylediğin zaman, Tanrı sözüme tanık olsun, Stevie, ak-

şam boğazımdan yemek geçmediydi. Bayağı kötü olmuştum. O gece uzun zaman uyuyamadım. Niye anlattın bana onları?

– Sağol, dedi Stephen. Bir canavar olduğumu söylemek istiyorsun.

– Hayır, dedi Davin. Ama keşke anlatmasaydın bana.

Stephen'ın arkadaşlığının durgun yüzeyi altında bir gelgit kabarmaya başladı.

– Bu ırk ve bu ülke ve bu hayat beni ortaya çıkardı, dedi. Olduğum gibi dile getireceğim kendimi.

– Bizden biri olmaya çalış, diye tekrarladı Davin. Senin de gönlün İrlandalı ama fazla gururlusun.

– Benim atalarım kendi dillerini atıp başka bir dil edindiler, dedi Stephen. Bir avuç yabancının onları boyunduruk altına almasına izin verdiler. Onların yaptığı borçları ben kendi hayatım ve kendi kişiliğimle öder miyim sanıyorsun? Ne için yani?

– Özgürlüğümüz için, dedi Davin.

– Tone zamanından Parnell'e kadar hiçbir onurlu ve içtenlikli adam sizler için hayatını, gençliğini, sevgisini vermedi; ama siz onu düşmana sattınız, ya da kötü anında ona yardım etmediniz ya da ona sövüp bir başkasının ardına takıldınız. Şimdi de sizlerden biri olmamı söylüyorsunuz. Öldüğünüzü görürüm de gene katılmam size!

– Onlar ülkeleri uğruna öldüler, Stevie, dedi Davin. Bizim de günümüz gelecek, inan bu sözüme.

Kendi düşüncelerini izleyen Stephen bir an sesini çıkarmadı.

– Ruh, ilk olarak o sana söylediğim anlarda doğar, dedi belirsiz bir sesle. Yavaş ve karanlık olur ruhun doğuşu, bedenin doğuşundan daha gizemlidir. Bu ülkede bir adamın ruhu doğunca uçmasını önlemek için ağlar atıyorlar üstüne. Sen bana ulusçuluğun, dilin, dinin sözünü ediyorsun. Bense bu ağlardan kaçmaya çalışacağım.

Davin piposunun küllerini silkti.

– Bunlar benim için çok derin, Stevie, dedi. Ama insanın yurdu her şeyden önce gelir. Ilk önce İrlanda, Stevie. Şair ya da gizemci olacaksan bundan sonra olursun.

– İrlanda nedir, biliyor musun? diye sordu Stephen soğuk bir sertlikle, İrlanda kendi yavrularını yiyen o kocamış dişi domuzdur.

Davin oturduğu kutudan kalkıp oynayanlara doğru yürüdü, başını üzüntüyle sallayarak. Ama üzüntüsü bir anda geçiverdi ve Cranly ile oyunlarını bitirmiş olan oyunculardan bir ikisiyle ateşli bir tartışmaya girişti. Dört kişilik bir maç düzenlendi, yalnız Cranly kendi topuyla oynanmasında diretiyordu. Elinde iki üç kere zıplattıktan sonra güçle ve hızla fırlattı topu çizginin ucundaki noktaya, topun sesine cevap olarak haykırdı:

– İşte ruhun!

Kazanılan sayılar fazlalaşmaya başlayıncaya kadar Stephen, Lynch'le birlikte durdu. Sonra onu çekerek götürdü. Lynch boyun eğdi:

– Biz dahi gidelim, Cranly'nin dediği gibi.

Stephen bu hafif alaya gülümsedi.

Bahçeden ve titrek kapıcının çerçeveye bir duyuru iğnelediği avludan geçtiler. Merdivenin başında durdular, Stephen cebinden bir paket sigara çıkararak arkadaşına uzattı.

– Parasız olduğunu biliyorum, dedi.

– Sarılıklı küstahlığına lanet olsun, diye cevap verdi Lynch.

Lynch'in kültürünün bu ikinci ispatı Stephen'ı yeniden gülümsetti.

– Sarı rengiyle sövmeye karar verdiğim gün, dedi, Avrupa kültürü için büyük bir gün oldu.

Sigaralarını yakarak sağa döndüler. Kısa bir sessizlikten sonra Stephen başladı:

– Aristoteles acıma ve dehşeti tanımlamamıştı. Ben tanım-

ladım. Ben diyorum ki...

Lynch durdu ve dobra dobra konuştu:

– Sus! Dinleyemem! Hastayım. Dün gece Horan ve Goggins'le sapsarı sarhoş oldum.

Stephen devam etti:

– Acıma, insan zihnini insan ıstıraplarında ciddi ve sürekli olan şey karşısında yakalayan ve ıstırap çeken insanla birleştiren duygudur. Dehşet, insan zihnini insan ıstıraplarında ciddi ve sürekli olan şey karşısında yakalayan ve gizli nedenle birleştiren duygudur.

– Tekrar et, dedi Lynch.

Stephen tanımları ağır ağır tekrarladı.

– Birkaç gün önce Londra'da bir kız bir at arabasına bindi, diye devam etti. Yıllardır görmediği annesiyle buluşmaya gidiyordu. Sokağın köşesinde bir kamyonun şaftı arabanın penceresini yıldız biçiminde parçaladı. Kırılan camın ince uzun bir iğnesi genç kızın yüreğini deldi. Kız o anda öldü. Gazeteci bunu trajik bir ölüm olarak anlatıyordu. Trajik değildir oysa. Benim tanımlamamın terimlerine göre dehşetten ve acımadan uzaktır.

– Trajik duygu, aslında iki yöne bakan bir yüzdür, dehşete doğru ve acımaya doğru bakar, bunlar da onun iki görünüşüdür. Gördüğün gibi *yakalamak* kelimesini kullanıyorum. Trajik duygunun dural, statik olduğunu söylemek istiyorum. Ya da dramatik duygu böyledir. Kötü sanatın uyandırdığı duygu devimsel, kinetiktir, istek ya da tiksintiyi uyandırır. İstek bizi bir şeyi elde etmeye, bir şeye doğru gitmeye iter; tiksinti bizi terk etmeye, bir şeyden uzaklaşmaya iter. İster müstehcen, ister öğretici olsun, bu duyguları harekete geçiren sanatlar kötü sanatlardır. Demek estetik duygu (genel terimi kullandım) dural olmalıdır. Zihni yakalamalı, istek ve tiksintinin üstünde tutmalıdır.

– Sanatın isteği uyandırmaması gerektiğini söylüyorsun,

dedi Lynch. Bir gün müzede Praksiteles'in Venüs'ünün arkasına kurşunkalemle adımı yazdığımı anlatmıştım sana. Bu istek değil miydi?

– Ben normal yaradılışlardan söz ediyorum, dedi Stephen. O şirin karmelit okulunda bir küçük oğlanken kurumuş tezek yediğini de söylemiştin bana.

Lynch gene bir gülme kişnemesi kopardı ve gene iki elini kasıklarına bastırdı ama ceplerinden çıkarmadan.

– Yedim! Yedim ya! diye haykırdı.

Stephen arkadaşına döndü ve bir an yiğitçe gözlerine baktı. Lynch gülmeyi kesti ve uysallaşan gözleriyle bu bakışa karşılık verdi. Yüksek sivri kasketin altındaki ince uzun düzlenmiş kafatası Stephen'ın zihnine ibikli bir sürüngen imgesini getirdi. Gözler de sürüngen gibiydi, pırıltıları, bakışları. Ama o anda bakışları, uysallaşmış ve dikkatlileşmiş, bir minicik insan yönüyle aydınlanmışlardı, keskin ve kendine karşı acılaşmış, kurumuş bir ruhun penceresiyle.

– İşin o kısmına gelince, dedi Stephen nezaketle özetleyerek, hepimiz hayvanız. Ben de hayvanım.

– Öylesin, dedi Lynch.

– Ama şu sırada zihni bir dünyada bulunuyoruz, diye devam etti Stephen. Yakışıksız estetik yollarla uyandırılan istek ve tiksinti, yalnızca kendi doğal özellikleriyle devimsel oldukları için değil, fizikselden daha öteye varamadıkları için de gerçek estetik duygular değildir. Etimiz, sinir sistemimizin katıksız bir refleks eylemiyle korktuğundan kaçar ve istediği şeyin canlandırışma karşılık verir. Biz daha sineğin gözümüzden içeri girmek üzere olduğunu anlamadan gözkapağımız kapanır.

– Her zaman değil, dedi Lynch eleştirel bir tonda.

– Aynı şekilde, dedi Stephen, senin etin çıplak bir yontunun canlandırılışma karşılık verdi; ama dediğim gibi, bu sinirlerin refleks eyleminden başka bir şey değildi. Sanatçının

dile getirdiği güzellik bizde devimsel olan bir duygu ya da katıksızca fiziksel olan bir duyum uyandıramaz. Bir estetik durallığı, ideal bir acıma ya da ideal bir dehşeti uyandırır ya da uyandırmalıdır, ortaya çıkarır ya da çıkarmalıdır; çağrılıp getirilen, uzatılan ve sonunda benim güzellik ritmi dediğim şey tarafından eritilen bir durallıktır bu.

– Nedir bu kesin olarak? diye sordu Lynch.

– Ritim, dedi Stephen, herhangi bir estetik bütünde parçanın parçayla ya da bir estetik bütünün parçası ya da parçalarıyla ya da herhangi bir parçanın parçası olduğu estetik bütünle olan ilk biçimsel estetik ilişkisidir.

– Eğer ritim buysa, dedi Lynch, bakalım güzellik hakkında ne diyeceksin: sonra şunu da unutma ne olur, bir kere tezek yemiştim ama güzellikten başka hiçbir şeye hayran değilim.

Stephen selam verir gibi şapkasını çıkardı. Sonra hafifçe kızararak elini Lynch'in kalın tüvit yenine koydu.

– Biz haklıyız, dedi, öbürleri haksız. Bunların hakkında konuşmak ve bunların niteliklerini anlamaya çalışmak ve anladıktan sonra. katışık topraktan ve onun doğurduğundan, ruhumuzun zindan kapıları olan sesten ve biçimden ve renkten, yavaş yavaş, alçakgönüllülükle, sebatla, anladığımız güzelliğin bir imgesini dile getirmeye, yeniden yoğurmaya çalışmak – sanat budur.

Kanalın üstündeki köprüye varmışlardı, yollarını değiştirerek ağaçların yanı sıra yürüdüler. Uyuşuk sularda yansıyan kaba kurşuni bir ışık ve başlarının üstünden gelen ıslak dal kokusu Stephen'ın düşünce akımıyla savaşıyor gibiydi.

– Ama soruma cevap vermedin, dedi Lynch. Sanat nedir? Dile getirdiği güzellik nedir?

– Sana söylediğim ilk tanımlama buydu, uykucu rezil seni, dedi Stephen, bu sorunu kendi kendime düşünmeye başladığım zaman söylediğimdi. Hatırlıyor musun o gece-

yi? Cranly öfkelenip Wicklow jambonunu anlatmaya başlamıştı.

– Hatırlıyorum, dedi Lynch. O koca şişko domuzları anlattıydı.

– Sanat, dedi Stephen, duyumlanabilir ve akıl tarafından kavranabilir gereçlerin estetik bir amaç uğruna insanca kullanılmasıdır. Domuzları hatırlıyorsun da, bunu unutuyorsun. Kahreder adamı bu çift, sen ve Cranly.

Lynch çiğ kurşuni gökyüzüne doğru yüzünü buruşturarak konuştu:

– Estetik felsefeni dinleyeceksem eğer, hiç olmazsa bir sigara daha ver bana. Bunlar benim umurumda değil. Kadınlar bile umurumda değil. Sana da, her şeye de lanet olsun. Ben yılda beş yüz getiren bir iş istiyorum. Sen bana bunu veremezsin.

Stephen sigara paketini ona verdi. Lynch kalan son sigarayı aldı ve sadece,

– Devam et, dedi.

– Akinalı, dedi Stephen, kavranılışıyla zevk veren şeyin güzel olduğunu söyler.

Lynch başını salladı.

– Hatırlıyorum, dedi, *Pulcra sunt quae visa placent.*

– Bu visa kelimesini, dedi Stephen, her çeşit estetik kavrayışı kapsamak için kullanır, ister görme, ister işitme, istersc kavrayışın başka herhangi bir yoluyla olsun. Bu kelime, belirsiz olduğu halde, isteği ve tiksintiyi canlandıran iyi ya da kötüyü uzak tutmaya yeterlidir. Besbelli, devimsellik değil, durallık anlamına gelmektedir. Peki ya doğru? Doğru da bir zihin durallığı yaratır. Dik açıh bir üçgenin karşı kenarına kurşunkalemle adını yazmadın.

– Yazmadım, dedi Lynch, Praksiteles Venüs'ünün karşı kenarını göster bana!

– Demek bu da duraldır, dedi Stephen. Sanırın Platon gü-

zelliğin doğrunun görkemi olduğunu söylemişti. Bunun bir anlamı olduğunu sanmıyorum, ama güzelle doğru akrabadır. Doğru, akıl tarafından kavranabilir şeylerin en doyurucu ilişkileriyle yatıştırılan akıl tarafından görülür; güzellik, duyumlanabilir şeylerin en doyurucu ilişkileriyle yatıştırılan imgelem tarafından görülür. Doğru yönünde atılacak ilk adım aklın kendisinin çerçevesini ve sınırını anlamak, akla vurma eyleminin kendisini kavramaktır. Aristoteles'in bütün felsefe sistemi psikoloji üzerine kitabına dayanır ve bu da, bence, aynı yüklemin aynı zamanda ve aynı ilişki içinde aynı konuya hem bağlı hem de bağsız olmayacağı önermesine dayanmaktadır. Güzellik yönünde atılacak ilk adım imgelemin çerçevesini ve sınırını anlamak, estetik kavrayış eyleminin kendisini görmektir. Buraya kadar anlaşıldı mı?

– Peki ama güzellik nedir? diye sordu Lynch sabırsızca. Yap bakalım tanımlamanı. Gördüğümüz ve hoşlandığımız bir şey. Senin ve Akinalı'nın söyleyeceği daha iyi bir şey yok mu?

– Kadını ele alalım, dedi Stephen.

– Alalım ya kadını, dedi Lynch ateşlice.

– Yunan, Türk, Çinli, Kıpti ve Hotanto, dedi Stephen, hepsi dişi güzelliğinin bir başka çeşidini beğenir. İçinden kaçamayacağımız bir labirenttir bu görünüşte. Ama ben iki çıkış yolu görüyorum. Birincisi şu varsayım: Erkeğin kadında beğendiği her fiziksel nitelik, kadının insan türünü devam ettirmek yönünde çeşitli işlevleriyle dolaysızca ilişkindir. Böyle olabilir. Yeryüzü senin sandığından bile daha kasvetli bir yer, Lynch. Kendi adıma ben bu çıkış yolundan hoşlanmıyorum. Estetikten çok insan dölünü iyileştirme bilimine götürüyor bizi. Seni labirentten çıkarıp yeni bir tantanalı konferans odasına götürüyor, ve orada MacCann, bir elinde *Türlerin Kökeni*, öbür elinde İncil, Venüs'ün iri böğürlerini, senin gürbüz çocuğunu doğuracağı için, kocaman memele-

rini de, çocuklarını ve senin çocuklarını iyi emzireceği için beğendiğini söylüyor.

– Öyleyse MacCann kükürt sarısı bir yalancı, dedi Lynch enerjiyle.

– Bir çıkış yolu daha kalıyor, dedi Stephen gülerek.

– O ne ola ki? dedi Lynch.

– Şu varsayım, diye başladı Stephen.

Kullanılmış demir yüklü uzun bir kızak Sir Patrick Dun hastanesinin köşesinden ortaya çıkarak Stephen'ın konuşmasının sonunu kaba saba bir gürültülü ve şangırtılı maden şamatasıyla örttü. Lynch kulaklarını tıkayarak küfür üstüne küfür etti kızak geçinceye kadar. Sonra görgüsüzce döndü topukları üstünde. Stephen da dönüp arkadaşının kızgınlığı geçinceye kadar bekledi.

– Öbür çıkış yolu bu varsayımdır, diye tekrarladı Stephen. aynı nesne bütün insanlara güzel görünmese bile, güzel bir nesneyi beğenen bütün insanlar bunda bütün estetik kavrayış aşamalarını doyuran ve onları karşılayan belirli ilişkiler bulurlar. Öyleyse, sana şu şekilde ve bana bu şekilde görünen bu duyumlanır ilişkiler, güzelliğin gerekli nitelikleri olmalıdır. Şimdi, bir kuruşluk akıl daha almak için eski arkadaşımız Aziz Toma'ya dönebiliriz.

Lynch güldü.

– Neşeli şişko bir keşiş gibi tekrar tekrar Akinalı'dan bir şeyler söylemen çok hoşuma gidiyor. Kendi kendinle alay mı ediyorsun, ne?

– MacAlister olsaydı, diye cevap verdi Stephen, benim estetik teorime Akinalı'nın uygulamalı şekli derdi. Estetik felsefenin bu yanında kaldıkça, Akinalı sonuna kadar yeter bana. Sanatsal döllenmenin, sanatsal gebeliğin ve sanatsal doğumun oluşumuna geldiğimizde, yeni terimlere ve yeni kişisel yaşantılara gerek duyacağım.

– Elbette, dedi Lynch. Akinalı ne de olsa, bütün o aklına

karşın, tastamam iyi yürekli şişko bir keşişti. Ama yeni terimlerle yeni kişisel yaşantıları başka bir gün anlatırsın bana. Çabuk ol da birinci bölümü bitir.

– Kimbilir, dedi Stephen, gülümseyerek, belki Akinalı beni senin anladığından daha iyi anlardı. Kendisi de şairdi zaten. Büyük Perşembe için bir ilahi yazmıştı. *Pange lingua gloriosi* kelimeleriyle başlıyor. İlahi yazmakta en büyük şan onundur diyorlar. Çok ince işlenmiş, huzur verici bir ilahi. Hoşuma gidiyor; ama o yaslı ve ulu yürüyüş ilahisinin, Venantius Fortunatus'un *Vexilla Regis*'inin yanma konabilecek hiçbir ilahi tanımıyorum.

Lynch derin bas bir sesle hafifçe ve ciddiyetle şarkı söylemeye başladı:

Impleta sunt quae concinit
David fideli carmine
Dicendo nationibus
Regnavit a lingo Deus.

– Çok güzel! dedi, pek memnun kalmış bir halde. Çok güzel musiki!

Lower Mount Sokağı'na saptılar. Köşeye birkaç adım kala ipekli bir fular takmış şişman genç bir adam onları selamladı ve durdurdu.

– Sınavların sonuçlarını işittiniz mi? diye sordu. Griffin geri çevrildi. Halpin'le O'Flynn iç yönetimden geçtiler. Monan Hintçe'den beşinci oldu. O'Shaughneesy on dördüncülük aldı. Clark'daki Irlandalı oğlanlar dün gece yemek verdi onlara. Hepsi birden Hint baharatı yedi.

Soluk, şişirilmiş yüzünde iyi yürekli bir kötülük görünüyordu, verdiği başarı haberleri arasında ilerlerken ufak yağla çevrik gözleri görülmez, cılız, vızıltılı sesi de işitilmez oldu.

Stephen'ın bir sorusuna karşılık gözleriyle sesi pusuda saklandıkları yerden çıktılar gene.

– Evet, MacCullagh'la ben, dedi. O matematik alıyor ben de anayasa tarihi. Yirmi tane ders var. Ben botanik de alıyoruın. Biliyorsunuz, açık hava kulübünde üyeyim ben.

Öbür iki kişiden tantanayla uzaklaşarak tombul yün eldivenli bir el yerleştirdi göğsünün üstüne ve buradan mırıltılı vızıltılı bir gülme çıktı.

– Bir daha açık havaya çıkışında bize biraz şalgamla soğan getiriver, dedi Stephen kuru bir sesle, türlü pişirelim.

Şişman öğrenci hoşgörürcesine güldü ve cevap verdi:

– Açık hava kulübündeki bizler hepimiz adamakıllı saygıdeğer kimseleriz. Geçen cumartesi Glenmalure'a gittik, yediniz birden.

– Kadınlarla mı gittiniz, Donovan? dedi Lynch.

Donovan elini gene göğsüne yerleştirdi.

– Amacımız bilgi edinmektir, dedi.

Sonra hızla ekledi:

– İşittiğime göre estetik hakkında bir deneme yazıyormuşsun.

Stephen anlamı belirsiz bir reddetme işareti yaptı eliyle.

– Goethe ve Lessing bu konuda pek çok şey yazmışlardır. dedi Donovan, klasik okul, romantik okul falan filan. Laocoon'u okuduğum zaman pek ilginç bulmuştum. İdealist, Alman ve fazlasıyla derindi elbette.

Öbürleri konuşmadılar. Donovan kibarca veda etti onlara.

– Gitmeliyim, dedi yumuşak ve iyiliksever bir sesle, bir inancım var ki neredeyse iman derecesine yükseliyor, kız kardeşimin bugün Donovan ailesinin akşam yemeği için gözleme yaptığını sanıyorum.

– Hoşçakal, dedi Stephen arkasından. Bana ve arkadaşıma getireceğin şalgamları unutma.

Lynch arkasından baktı durdu, yüzü bir şeytan maskesi haline gelinceye kadar yavaş bir aşağılamayla büktü dudağını:

– Şu değersiz gözleme düşkünü bokun iş bulacağını düşün, dedi sonunda ve ben de ucuz sigaralar içmek zorunda kalayım!

Yüzlerini Merrison Meydanı'na çevirip bir süre sessiz yürüdüler.

– Güzellik hakkında söylediğimi bitireyim, dedi Stephen. Duyumlanabilir şeylerin en doyurucu ilişkileri böylelikle sanatsal kavrayışın gerekli evrelerine uymalıdır. Bunları bulursan evrensel güzelliğin niteliklerini de bulmuş olursun. *Ad pulcritudinem tria requiruntur integritas, consonnantia, claritas*, diyor Akinalı. Ben bunu şöyle çeviriyorum: *Güzellik için üç şey gereklidir; bütünlük, uyum ve aydınlık*. Bunlar kavrayış evrelerine uyuyor mu? Dinliyor musun?

– Elbette dinliyorum, dedi Lynch. Bokumsu bir aklım olduğunu sanıyorsan Donovan'ın ardından koş da seni dinlemesini ondan dile.

Stephen küçük bir kasap çırağının ters çevirip başına geçirdiği sepeti gösterdi.

– Şu sepete bak, dedi.

– Görüyorum, dedi Lynch.

– Sepeti görmek için, dedi Stephen, zihnin ilk olarak sepeti görünebilir evrenin sepet olmayan başka parçalarından ayırır. Kavrayışın ilk evresi kavranılacak nesnenin çevresine sınırlayıcı bir çizgi çekmektir. Estetik bir imge bize ya uzay ya da zaman içinde sunulur. Işitilebilen zamanın içinde görülebilense uzay içinde sunulur. Ama, ister zamanda, ister uzayda olsun, estetik imge önce gerisindeki ölçüsüz uzay ve zamanda kendini sınırlamış ve kendini kapsamış olarak kavranılır. Bunu *tek* nesne olarak kavrarsın. Tek bir bütün olarak görürsün. Bütünlüğünü kavrarsın. *Integritas* budur işte.

– Tam isabet! dedi Lynch gülerek. Devam et.

– Sonra, dedi Stephen, şeklinin çizgilerini inceleyerek bir noktadan öbür noktaya geçersin; kendi sınırları içinde par-

çalarının birbirleriyle dengede olduğunu görürsün; yapısının ritmini duyarsın. Başka bir deyişle, dolaysız algılamanın sentezini, kavrayışın analizi izler. Önce *tek* bir şey olduğunu; ama şimdi de bir *şey* olduğunu duyarsın. Karmaşık, çoğaltılabilir, bölünebilir, ayrılabilir, parçalarından meydana gelme, parçalarının ve parçalarının toplamının sonucu olduğunu, uyumlu olduğunu kavrarsın. *Consonantia* da budur.

– Tam gözünden vurdun gene! dedi Lynch zekice. *Claritas*'ın ne olduğunu da söylersen puroyu hak edersin.

– Kelimenin yan anlamları pek kesin değil, dedi Stephen. Akinalı kesin olmayan bir terim kullanıyor gibi. Uzun süre işin içinden çıkamadım. Simgecilik ya da idealizm gibi bir şey düşündüğüne inanası geliyor insanın, güzelliğin en üstün niteliği başka bir dünyadan gelen ışık olduğuna göre, madde bunun fikrinin bir gölgesi ve bunun gerçekliğinin simgesidir. *Claritas* terimiyle herhangi bir şeydeki kutsal amacın sanatçı tarafından bulunması ve temsil edilmesini ya da estetik imgeyi evrensel imge durumuna getirecek, kendine özgü koşulların ötesinde ışıldatacak bir genelleme gücünü anlatmak istediğini sanmıştım. Ama bunlar edebi konuşmalar. Ben bunu böyle anlıyorum. Şu sepeti tek bir şey olarak kavrar, sonra onu şekline göre çözümler ve bir şey olarak kavrarsan, mantık ve estetik sınırları içinde yapılabilecek tek bireşimi yapmış olursun. Olduğu şey olduğunu ve olduğundan başka hiçbir şey olmadığını görürsün. Sözünü ettiği aydınlık skolastik düşüncenin *quidditas*'ı, yani nelik niteliğidir. Sanatçı bu en üstün niteliği estetik imge, imgeleminde ilk olarak döllendiği zaman duyar. Bu gizemsel anda zihnin durumunu Shelley o güzelim dizede solan bir kömüre benzetmişti. Estetik imgenin bütünlüğüyle yakalanan, uyumuyla büyülenen zihnin, aydınlık içinde, o imgenin en üstün güzellik niteliğini ve duru aydınlığını kavradığı an, estetik zevkin ışıltılı sessiz durallığıdır, ve bu manevi durum,

İtalyan fizyoloğu Luigi Galvani'nin neredeyse Shelley kadar güzel bir söyleyişle yüreğin büyülenmesi diye anlattığı o yürek durumuna çok benzer.

Stephen sustu arkadaşı konuşmadığı halde sözlerinin çevrelerinde düşünceyle – büyülü bir sessizlik yarattığını sezdi.

– Söylediklerim, diye başladı gene, kelimenin geniş anlamıyla güzelliğe değiniyor, kelimenin edebiyat geleneğindeki anlamıyla güzellikten konuştuğumuz zaman verdiğimiz yargı önce sanatın kendisinden, sonra da o sanatın biçiminden etkilenir. Açıkça görülüyor ki imge, sanatçının kendi zihni ya da duyumlarıyla, başkalarının zihin ya da duyumları arasına yerleştirilmelidir. Bunu aklında tutarsan sanatın zorunlulukla kendini birbirinden doğan üç biçime böldüğünü görürsün. Bu biçimler şunlardır: lirik biçimde sanatçı imgesini kendisiyle dolaysız bir ilişki içinde sunar; epik biçimde imgesini kendisi ve başkalarıyla dolaylı bir ilişki içinde sunar; dramatik biçimde, imgesini başkalarıyla dolaysız bir ilişki içinde sunar.

– Bunu bana birkaç gece önce anlattıydın da, dedi Lynch, o unutulmaz tartışmaya girdiydik.

– Evde bir kitabım var, dedi Stephen, içine yazdığım sorular seninkilerden bile daha eğlenceli. Onları cevaplandırmaya uğraşırken şimdi açıklamaya çalıştığım estetik teorisini buldum. Al sana kendime sorduğum sorulardan birkaçı: *Güzel yapılmış bir sandalye trajik midir, komik mi? Ben görmek istersem Mona Lisa iyi olur mu? Philip Crampton'ın büstü lirik midir, epik midir, dramatik midir? Değilse, niçin değildir?*

– Sahi, niçin değildir? dedi Lynch gülerek.

– *Bir tahtayı gelişigüzel yontan bir adam*, diye devam etti Stephen, *bu tahtayla bir inek imgesi meydana getirirse, bu imge bir sanat eseri olur mu? Olmazsa, niçin olmaz?*

– İşte bu çok güzel, dedi Lynch, gene gülerek. Tam skolastizm kokuyor.

– Lessing, dedi Stephen, üzerine yazmak için birkaç heykel seçmemeliydi. Bu sanat, daha aşağı olduğu için, adını ettiğim biçimleri birbirinden açıkça ayrılmış olarak göstermez. En yüksek ve en manevi sanat olan edebiyatta bile biçimler çoğu zaman karışır. Lirik biçim aslında bir anlık duygunun, çağlar önce küreğe asılan ya da yokuş yukarı taş taşıyan adamı neşelendiren ritmik haykırışın en basit yoldan sözlerle giydirilmesidir. Liriği söyleyen kimse kendi duygulanışının bilincinden çok duygu anının bilincindedir. Sanatçı kendini bir epik olayının merkezinde olarak uzun süre düşündüğü zaman bu biçim, duygusal çekim merkezi sanatçıdan ve başkalarından eşit derecede bir uzaklığa varıncaya kadar ilerler ve böylece en basit epik biçiminin lirik edebiyattan geliştiği görülür. Anlatı artık katıksızca kişisel değildir. Sanatçının kişiliği anlatının içine geçer, kişilerle eylemin çevresinde dirimsel bir deniz gibi akar durur. Bu süreci birinci kişiyle başlayan ve üçüncü kişiyle sona eren şu eski İngiliz baladı, *Turpin Hero*'da kolayca görebilirsin. Kişilerin çevresinde akıp kabaran dirimsellik her kişiye ona gerekli ve elle tutulmaz bir estetik hayat kazandıracak kadar dirimsel bir güçle doldurunca dramatik biçime erişilir. İlk başta bir haykırma ya da bir vezin ya da bir ruh haliyken akıcı ve yalazlanan bir anlatıya dökülen sanatçının kişiliği, sonunda kendini varoluşun dışına arıtır, kendini kişiliksizleştirir yani. Dramatik biçimdeki estetik imge insan imgeleminde arınan ve buradan tekrar dışarı uzatılan hattır. Maddenin yaratılması gibi başarılır estetik yaratılmanın gizemi. Sanatçı, yaratan Tanrı gibi, eserinin içinde ya da arkasında ya da ötesinde ya da üstünde kalır, göze görünmez, varoluşun dışına arınmıştır, ilgisizdir, bir kenarda tırnaklarını keser.

– Onları da varoluşun dışına arındırmaya çalışır herhalde, dedi Lynch.

Yüksek tüllü gökyüzünden ince bir yağmur yağmaya baş-

layınca sağanak bastırmadan önce ulusal kitaplığa varmak için dük yoluna saptılar.

– Ne demek istiyorsun, diye sordu Lynch asık bir yüzle, bu sefil, Tanrı'dan yoksun adada güzellikti, imgelemdi, bir sürü gevezelikle ne demek istiyorsun? Bu ülkeyi yarattıktan sonra sanatçının eserinin içine ya da arkasına saklandığına şaşmamalı.

Yağmur hızlandı. Kildare evinin yanındaki geçitten geçtiklerinde birçok öğrencinin kitaplık saçağı altına sığındığını gördüler. Cranly, bir sütuna yaslanmış, sivriltiği bir kibritle dişlerini karıştırıyor, yanındakilerin konuşmasını dinliyordu. Giriş kapısının yanında birkaç kız duruyordu. Lynch, Stephen'a fısıldadı:

– Senin sevgilin de burada.

Stephen hızla yağan yağmura aldırış etmeden öğrenci kümesinin aşağısındaki basamakta yerini sessizce aldı, gözlerini ara sıra kıza doğru çevirerek. Kız da arkadaşlarının arasında sessizce duruyordu. Kırıştıracak papaz yok da ondan, diye düşündü bilinçli bir acılıkla, onu en son nasıl gördüğünü hatırlayarak. Lynch haklıydı. Teorilerden ve cesaretten boşalan zihni kayıtsız bir huzura erdi.

Öğrencilerin aralarında konuşmalarını dinledi. Son tıp sınavını veren iki arkadaştan, transatlantiklerde yer bulmaktan, paralı, parasız doktorluklardan konuşuyorlardı.

– Onların hepsi köpük! İrlanda'da taşra doktorluğu daha iyi.

– Hynes iki yıl Liverpool'da kaldı, o da aynı şeyi söylüyor. Rezalet bir delikmiş orası. Doğumdan başka bir iş çıkmıyormuş.

– Yani burada taşrada iş bulmanın öyle zengin bir şehirde çalışmaktan daha iyi olduğunu mu söylemek istiyorsun? Benim tanıdığım biri var...

– Hynes'da kafa yoktur zaten. Çok inekledi de öyle bitirdi, başından sonuna kadar inekledi.

– Sen Hynes'a boş ver. Büyük ticari şehirlerde dünyanın parası yapılır.

– Bulunduğun mahalleye bağlı.

– *Ego credo ut vita pauperum est simpliciter atrox, simpliciter sanguinarius atrox, in Liverpoolio.*

Sesleri uzaktan geliyormuşçasına kesintili nabız atışlarıyla ulaşıyordu kulaklarına. Kız arkadaşlarıyla birlikte gitmeye hazırlanıyordu.

Çabuk hafif sağanak geçmişti, kararmış toprağın bir üfleyiş soluduğu dört köşe alanın fundalarında pırlanta salkımları halinde oyalanıyordu. Biçimli ayakkabıları pıtırdıyordu sütunlu merdivenin basamaklarında dururlarken, hafif sesli ve şen konuşurlarken, gözlerini bulutlara kaldırır, son birkaç yağmur damlasına karşı şemsiyelerini kurnaz açılarla tutar, sonra gene kapatırlarken, eteklerini masumca tutarlarken.

Ama ya onu gereğinden sert yargıladıysa? Ya hayatı saatlerin sade bir gül bahçesiyse, hayatı bir kuşun hayatı gibi sade ve garipse, sabahları şakrak, bütün gün tedirgin, günbatımında yorgunsa? Gönlü bir kuş gönlü gibi sade ve başına buyruksa?

* * *

Şafağa doğru uyandı. Ne tatlı bir musiki! Ruhu baştan başa çiyle nemliydi. Uyurken organlarından soluk serin ışık dalgaları geçmişti. Kıpırtısız yattı, ruhu hafif tatlı musikinin bilincinde serin sular ortasında yatarmış gibi. Zihni yavaşça titreşimli bir sabah bilgisine, bir sabah esinlenmesine uyanıyordu. Bir ruh doldu içine, en arınmış sular gibi arı, çiy kadar tatlı, musiki gibi dokunaklı. Ama nasıl da yumuşacık içe solunuyordu, ne kadar tutkusuzca, sanki melekler kendileri üzerine soluyorlarmışçasına! Ruhu yavaş yavaş uyanıyordu, bütünüyle uyanmaktan ürkerek. Çılgınlığın uyandığı, tuhaf

bitkilerin ışığa açıldığı, kelebeğin sessizce uçtuğu o esintisiz şafak saatiydi bu.

Yüreğin büyülenmesi! Gece büyülüydü. Bir düşte ya da görüntüde meleklerin hayatındaki coşkuya ermişti. Büyülenmenin bir anı mıydı yalnızca, yoksa uzun saatler ve yıllar ve çağlar mıydı?

Olanın ya da olabilecek olanın esinlenme anı şimdi bir dolu bulutlu durumların her yanından yansıyor gibiydi. An, bir ışık noktacığı gibi ışıldıyordu ve şimdi bulut üstüne bulutlu belirsiz durumdan seçikleşmemiş biçim, anın batarken ardında bıraktığı aydınlığı yumuşakça perdeliyordu. Oh! İmgelemin bakire dölyatağında kelam ete kemiğe bürünmüştü. Melek Cebrail bakirenin yatak odasına varmıştı. Batış sonrasının aydınlığı ak alevin geçtiği ruhunda derinleşti, derinleşip bir gül ve coşkulu ışık oldu. Gül ve coşkulu ışık genç kızın garip ve başına buyruk gönlüydü, hiçbir erkeğin bilmediği ve bilemeyeceği gibi garip, yeryüzünün yaratılışından da daha önce başına buyruk; ve bu coşkulu gülsü ışıltının tuzağına düşen melekler korosu gökyüzünden dökülüyordu.

Coşkun davranışlar bıktırmadı mı seni?
Gökteki melekleri bile tuzağına çağıran?
Anma artık bir daha o büyülü günleri.

Dizeler zihninden geçip dudaklarına ulaştı ve, ınırıldanırken şiiri, bir vilanelin ritmik akışını dudaklarında duydu. Gülsü ışıltı kelime ışınlarını ortalığa yaydı; davranışlar, dağlamalar, günler, övgüler. Işınlar yeryüzünü kavurdu, insanlarla meleklerin yüreklerini tüketti: Onun başına buyruk gönlü olan gülden yayılan ışınlar.

Gözlerin dağladı erkeğin yüreğini
Alacağın ne vardıysa aldın ondan.
Coşkun davranışlar bıktırmadı mı seni?

Ve sonra? Ritim ölgünleşti, kesildi, yeniden akınaya ve çarpmaya başladı. Ve sonra? Yeryüzünün mihrabından yükselen duman, günlük.

Alevler üstünde övgünün işleri
Yükselir çepeçevre ummandan.
Anna artık bir daha o büyülü günleri.

Dumanlar tüttü bütün topraktan, buğulu okyanuslardan, onun övgüsünün dumanı. Yeryüzünde sallanan, salınan bir buhurdan, bir günlük küresi, bir elipsoit küre gibiydi. Ritim o anda öldü; yüreğinin haykırısı yarıda kesilmişti. Dudakları ilk dizeleri bir daha bir daha tekrarlamaya başladı; sonra düşe kalka yarım dizeleri yokladı, kekeleyerek ve şaşkın, sonra durdu. Yüreğin haykırısı kesilmişti.

Peçeli esintisiz saat geçmişti ve çıplak pencerenin pervazları ardında sabah ışığı toplanıyordu. Bir çan hafifçe çaldı çok uzaklarda. Bir kuş cıvıldadı; iki kuş, üç. Çan da kuş da sustu; ve ölgün ak ışık doğuya batıya yayıldı, yeryüzünü kaplayarak, yüreğinin gül ışığını kaplayarak.

Her şeyi unutmaktan korkarak birdenbire dirseği üstünde doğrulup kâğıt kalem için bakındı. Masanın üstünde bir şey yoktu; yalnız akşam yemeğinde içinden pilav yediği çorba tabağı ve mumdan sarmaşıkları, son alevle yanmış kâğıttan dipliğiyle mum. Kolunu yorgun argın yatağın ayak ucuna uzattı, orada asılı ceketinin ceplerini yokladı. Parmakları bir kurşunkalem sonra da bir sigara paketi buldu. Arkasına yaslandı, paketi yırtarak son sigarayı pencerenin içine yerleştirdi ve vilanelin kıtalarını küçük düzgün harflerle sert karton yüzeye yazmaya başladı.

Yazıp bitirdikten sonra yumru yastığa dayandı, şiiri yeniden mırıldanarak. Başının altındaki düğüm düğüm yün yumruları kızın konuk odasının divanındaki düğüm düğüm at kılı yumrularını hatırlattı, gülümseyerek ya da ciddi, niçin

geldiğini kendine sorarak, ne kendinden ne de kızdan memnun kalarak, metruk büfenin üstündeki Kutsal Kalp fotoğrafına bakıp kahırolarak otururdu o divanda. Konuşmaların yavaşladığı bir anda onun kendisine yaklaşarak tuhaf şarkılarından birini söylemesi için yalvardığını görür gibi oldu. Sonra kendini eski piyanonun başında otururken gördü, keli tuşlarından akortları yumuşacık çıkararak ve şarkı söyleyerek, odada yeniden yükselen konuşma sesleri arasında, Elizabeth çağından bir ince şarkı söylerdi şömineye yaslanmış duran ona, bir yaslı ve tatlı ayrılma isteksizi, Agincourt'un zafer şarkısını ya da Greensleeves'in sevinçli havasını. O şarkı söyler ve öbürü de dinler ya da dinler gibi yaparken gönlü ferah olurdu ama eskilikle cana yakın şarkılar sona erip odadaki sesleri yeniden işitince kendi alaycılığını hatırlardı: genç erkekleri birinci adlarıyla çağırmaya biraz erken başlanan bir ev.

Kimi anlarda gözleri ona inanacak gibi olurdu ama boşuna beklemişti. Karnaval balosunun gecesinde olduğu gibi hafifçe dans ederek geçiyordu şimdi belleğinden, beyaz elbisesinin eteğini azıcık kaldırmış, saçında oynayan beyaz bir çiçekle. Hafif adımlarla dans ediyordu halkada. Ona doğru dans ederek geliyordu ve, gelirken, gözlerini biraz kaçırıyordu, yanağı hafifçe kızarmıştı. Eller zincirinin bir duraklamasında eli bir an elinde yatmıştı, yumuşak bir alışveriş malı.

– Yüce bir yabancısın sen şimdi.

– Evet. Keşiş olmak için doğmuşum ben.

– Korkarım dinsizsin.

– Çok mu korkarsın?

Karşılık olarak eller zinciri boyunca dans ederek uzaklaşmıştı ondan, hafifçe ve tedbirlice dans ederek, kimseye kendini vermeyerek. Beyaz çiçek onun dans edişiyle oynuyordu ve gölgeye girince yanağındaki kızarıklık daha çok belli oluyordu.

Bir keşiş! Manastırı sefilleştiren biri olarak kendi imgesi geldi gözünün önüne, dinsiz bir Fransisken, hizmet etmeye istekli ve isteksiz, Gerardino da Borgo San Donnino gibi aldatmalı sözlerden kıvrak bir ağ örerek ve onun kulağına fısıldayarak.

Hayır, bu onun imgesi değildi. Bu, geçen gün onu kunru gözleriyle kendisine bakarak ve İrlandaca dilbilgisi kitabının yapraklarıyla oynayarak yanında dururken gördüğü genç papazın imgesiydi.

– Evet evet, kadınlar bize yaklaşıyor. Her gün görüyorum yaklaştıklarını. Kadınlar bizimle birlikte. Dilimizin en büyük yardımcıları onlar.

– Ve kilisemizin, Moran Baba?

– Kilisemizin de. Orada da sokuluyorlar bize. Orada da işler yolunda gidiyor. Kilise için hiç üzmeyin kendinizi.

Hah! Küçük gören bir tavırla odadan çıktığına iyi etmişti. Kitaplığın merdivenlerinde selam vermemekle iyi etmişti! Onu papazıyla kırıştırmaya bırakmakla, Hıristiyanlığın bulaşıkçı kızı olan bir kiliseyle oynaşmaya bırakmakla iyi etmişti.

Kaba hayvanca öfke son gitmeye gönülsüz coşku anını ruhundan kovaladı. Kızın güzel imgesini hırsla kırıp parçalarını her yana savurdu. Her yandan bu imgenin saptırılmış yansımaları belleğine üşüştü: Ona hizmetinde olduğunu söyleyen ve ondan siftah isteyen yırtık pırtık giyimli, ıslak, sert saçlı, arsız yüzlü çiçekçi kız, komşu evin mutfağında yıkadığı tabakların şangırtısını bastırarak bir taşra türküsünün yayvan sesiyle *By Killarney's Lakes and Fells* türküsünün ilk kıtasını söyleyen hizmetçi kız, Cork Hill yakınındaki yolda ayakkabısının patlak tabanı demir ızgaraya takılıp yere düştüğü zaman ona bakıp neşeyle gülen bir kız, Jacob bisküvi fabrikasından çıkarken küçük olgun ağzına bakıp çarpıldığı ve omzunun üstünden ona seslenen kız:

– Bende gördüklerin hoşuna gitti mi, düz saçlarımla kıvrık kaşlarım?

Kızın imgesine ne kadar sövse ve alaya alsa, öfkesinin gene de ona karşı gösterilmiş bir saygı olduğunu sezdi. Sınıftan bütünüyle içten olmayan bir aşağılamayla çıkmıştı, soyunun gizi belki de uzun kirpiklerinin tez bir gölge fırlattığı koyu gözlerinin ardında yatıyordu bu kızın. Sokaklarda yürürken yurdunun kadınlığının bir örneği olduğunu kendi kendine acı acı anlatmıştı, karanlıkta ve gizlilikte ve yalnızlıkta kendi bilinçliliğine uyanan yarasaması bir ruh, bir süre avunuyordu, sevgisiz ve günahsız, uysal sevgilisiyle ve sonra bir papazın kafes pencereli kulağına masum suçlarını fısıldamak için onu bırakıyordu. Kızın, adı, sesi, yüzünün çizgileri afallamış onurunu inciten âşığına sövüp sayarak boşaldı öfkesi: Papaz edilmiş bir köylü, bir kardeşi Dublin'de polis görevlisi, öbür kardeşi Moycullen'da meyhaneci çırağı. Ruhunun utangaç çıplaklığını bu adama açacaktı demek, ona, kendisine sonu gelmez imgelemin, gündelik yaşantı ekmeğini her zaman yaşayan hayatın ışıklı gövdesine çeviren papazına değil de bu adama.

Kutsal ekmeğin ışıklı imgesi bir anda acı ve umutsuz düşünceleriyle birleşti yeniden, ikisinin birleşik haykırışları bir şükran ilahisiyle kesilmeden yükseldi.

Kısık çığlığımızın yaslı ezgileri
Yükselir kutsal bir şarkıdan
Coşkun davranışlar bıktırmadı mı seni?

Uzatırken kurbana banmış elleri,
Dolu dolu şarabı kutsal çanaktan,
Anma artık bir daha o büyülü günleri.

İlk dizelerden başlayarak yüksek sesle okudu şiiri musiki ve ritim zihnini doldurunca ya, sakin bir hoşgörüye döndü-

rünceye kadar; sonra titizlikle yazdı dizeleri görerek daha iyi duyabilmek için; sonra yastığına bıraktı kendini.

Dolu bir sabah ışığı gelmişti. Hiçbir ses işitilmiyordu; ama çok geçmeden çevresindeki bütün hayatın alışılageldik gürültüler, kısık kaba sesler, uykulu dualarla uyanacağını biliyordu. Bu hayattan kaçmaya çalışarak duvara doğru döndü, yorganına bir kukuleta gibi sarınıp yırtık duvar kâğıdının kocaman fazla açmış kızıl çiçeklerine baktı. Onların kızıl aydınlıklarıyla, tükenen sevincini ısıtmaya çalıştı, yattığı yerden yukarı gökyüzüne doğru baştan aşağı kızıl çiçeklerle örülmüş bir güldenyol düşündü. Bıkkın! Bıkkın! O da bıkmıştı coşkun davranışlardan.

Yavaşça yayılan bir sıcaklık, gevşek bir yorgunluk, kukuletasına sımsıkı sarılı kafasından omurgası boyunca inerek geçti içinden. İnişi duydu ve kendini yatarken görerek gülümsedi. Birazdan uyuyacaktı.

Aradan on yıl geçtikten sonra gene ona şiir yazmıştı. On yıl önce o sarmıştı şalını başına bir kukuleta gibi, ılık soluğundan gece havasına buğular yollayarak, ayağını camlaşmış yolda pıtırdatarak. Son tramvaydı; sıska boz atlar bunu biliyor ve duru geceyi uyarırcasma çıngıraklarını sallıyorlardı. Biletçi sürücüyle konuşuyor, fenerin yeşil ışığı altında ara sıra ikisi de uyukluyordu. Tramvayın basamaklarında durmuşlardı, kendisi üst basamakta o da alt basamakta. Kaç kere çıkmıştı kız onun durduğu basamağa konuşmaları arasında ve sonra gene inmişti ve bir iki kere onun yanında kalmıştı aşağı inmeyi unutarak ve sonra inmişti. Bırak bunları! Bırak!

Çocukların bilgeliğinden şimdiki budalalığına kadar on yıl. Şiiri ona gönderirse? Kahvaltıda yüksek sesle okunurlardı yumurta kabukları kırılırken. Gerçekten budalalık! Erkek kardeşleri gülecek, güçlü katı parmaklarıyla kâğıdı birbirlerinden kapmaya çalışacaklardı. Tatlı dilli papaz, amcası, koltuğunda otururken kâğıdı gözünden uzak tutarak okuya-

cak, okurken gülümseyecek ve şiirin biçimini beğenecekti.

Hayır, hayır: Budalalıktı bu. Şiiri gönderse bile göstermezdi başkalarına. Hayır hayır: Yapamazdı bunu.

Ona karşı haksızlık ettiğini sezer gibi oldu. Ne kadar masum olduğunu düşününce neredeyse ona acıdı, kendisinin günah yoluyla bilgisine varana kadar bir türlü anlayamadığı bir masumluk, masumken ya da yaradılışının garip utancı henüz kendini göstermeden önce onun da anlayamadığı bir masumluk. Sonra onun ruhu da kendi ruhunun günah işlediği zaman yaşadığı gibi yaşamaya başlamıştı, sonra, kadınlığın karanlık utancıyla onuru kırılan ve yaslılaşan çelimsiz solgunluğunu ve gözlerini hatırlayınca ona karşı sevecen bir duygudaşlık gönlünü kapladı.

Ruhu coşkudan gevşekliğe geçerken o neredeydi? Manevi hayatın gizemli yollarıyla onun ruhu da şu aynı anlarda kendisine gösterdiği saygının bilincine varmış olabilir miydi? Belki.

Bir istek patlaması gene yaktı ruhunu ve ateşleyip doyurdu gövdesini. Bu isteğinin bilincinde güzel kokulu uykusundan uyanıyordu, vilanelinin kışkırtıcısı. Gözleri, koyu ve baygın bakışıyla açılıyordu onun gözlerine. Çıplaklığı teslim oluyordu ona, ışıltılı sıcak, kokulu ve cömert organlı, parlayan bir bulut gibi kucaklıyordu onu, sıvımsı yaşayışlı bir su gibi kucaklıyordu onu; ve buğudan bir bulut ya da uzayın çevresinde çağlayan sular gibi konuşmanın sıvı harfleri, gizem öğesinin simgeleri, beyninden aktı geçti.

Coşkun davranışlar bıktırmadı mı seni?
Gökteki melekleri bile tuzağına çağıran?
Anma artık bir daha o büyülü günleri.

Gözlerin dağladı erkeğin yüreğini
Alacağın ne vardıysa aldın ondan.
Coşkun davranışlar bıktırmadı mı seni?

Alevler üstünde övgünün işleri
Yükselir çepeçevre ummandan.
Anma artık bir daha o büyülü günleri.

Kısık çığlığımızın yaslı ezgileri
Yükselir kutsal bir şarkıdan.
Coşkun davranışlar bıktırmadı mı seni?

Uzatırken kurbana banmış elleri
Dolu dolu şarabı kutsal çanaktan
Anma artık bir daha o büyülü günleri.

Yine sensin tutsak bakışlarımızın sahibi
Baygın gözlerin ve cömert vücudunla.

Coşkun davranışlar bıktırmadı mı seni?
Anma artık bir daha o büyülü günleri.

* * *

Bunlar ne kuşlarıydı? Kitaplık merdivenlerinde durup onlara baktı, dişbudaktan sopasına yorgunca yaslanarak. Molesworth Sokağı'nda bir evin fırlak omzunun çevresinde dönüp duruyorlardı. Geç mart akşamının havası uçuşlarını belirginleştiriyordu, ok gibi koyu titreyen gövdeleri gökyüzünde dumanlı hafif mavi gevşek sarkan bir bezde gibi belirtik uçuyordu.

Uçuşlarını seyretti; bir kuş bir kuş daha: bir koyu renk ışıltı, bir ani dönüş, bir kanat çırpıntısı. Ok gibi, titreyen gövdeleri hepsi geçmeden önce onları saymaya çalıştı: altı, on, on bir: Ve düşündü tek mi çift mi sayıları diye. On iki, on üç: Çünkü iki tanesi de döne döne gökten indi. Alçaktan yüksekten uçuyorlardı ama hep düz ya da eğik çizgilerde döne döne ve hep soldan sağa doğru, bir hava tapınağında döne döne uçarak.

Çığlıklarını dinledi: Duvar kaplamasının arkasında cıyaklayan fareler gibi: tiz iki kat bir notadan. Ama çığlıkları uzun ve tiz ve fırıltılıydı, farelerin tersine, üçte bir ya da dörtte bir düşüyorlar ve titreşim yapıyorlardı uçuşan gagalar havayı yararken, çığlıkları tiz ve belirgin ve inceydi ve fırıl fırıl dönen makaralardan açılan ipekli ışık iplikleri gibi dökülüyorlardı.

İnsanlık dışı yaygara yatıştırdı içinde annesinin hıçkırıklarıyla yakınmalarının diretkence mırıldandığı kulaklarını ve gevşek gökyüzünün havadan tapınağı çevresinde dönen ve çırpınan ve yön değiştiren koyu renk çelimsiz titreyen gövdeler yatıştırdı hâlâ annesinin yüzünün imgesini gören gözlerini.

Niçin bakıyordu verandanın basamaklarından yukarı doğru, tiz iki katlı çığlıklarını duyarak, uçuşlarını seyrederek? İyiyi mi kötüyü mü bildiriyordu bu? Cornelius Agrippa'nın bir cümlesi uçtu zihninden ve sonra oraya buraya uçuştu biçimi olmayan düşünceler Swedenborg'dan kuşlarla akıldaki şeylerin uyuşması hakkında ve nasıl havadaki yaratıkların bilgileri vardır ve bilirler zamanlarını mevsimlerini çünkü onlar, insanların tersine, hayatlarının düzeni içindedirler ve akılla bu düzenlerini yoldan çıkarmamışlardır.

Ve çağlar boyunca insanlar yukarı bakmışlardı onun baktığı gibi uçan kuşlara. Üstündeki sütunlu saçak eski bir tapınağı ve yorgunca yaslandığı dişbudaktan sopası da bir bilicinin kıvrık asasını belirsizce düşündürttü ona. Bilinmez korkusunun duyusu yorgunluğunun yüreğinde kıpırdandı, simgeler ve belirtiler korkusu, adını taşıdığı söğüt örgüsü kanatlarıyla tutsaklıktan uçup kaçan atmacamsı adamın korkusu, yazarlar tanrısı, eşsiz balıkçıl kafasında ucu sivri bir ay taşıyan ve kamışıyla bir kil tuğlaya yazan Thotli'un korkusu.

Tanrı'nın imgesini düşünürken gülümsedi çünkü gözünden uzakta tuttuğu bir belgeye virgüller koyan küt burunlu

ve perukalı bir yargıç getiriyordu aklına ve İrlandaca bir söv-güye benzemese Tanrı'nın adını hatırlayamayacağını düşündü. Budalalıktı bu. Ama bu budalalık için mi bırakmak üzereydi içinde doğduğu dua ve sağduyu evini ve içinde yetiştiği hayat düzenini?

Tiz çığlıklarla geri döndüler evin fırlak omzuna, solan gökte koyuca uçarak. Ne kuşlarıydı? Güneyden geri gelen kırlangıçlar olmalı diye düşündü. Öyleyse o da gitmeliydi çünkü bunlar hep giden ve hep gelen kuşlardı insan evlerinin saçaklarında kalıcılığı olmayan evler kuran her zaman ve her zaman kurdukları evleri gezgincilik uğruna terk eden.

Eğin yere yüzlerinizi, Oona ve Aleel,
Bakıyorum onlara, baktığı gibi kırlangıcın
Saçağın altındaki yuvasının üstünden
Gürültülü suları gezinmeden önce.

Birçok suların gürültüsü gibi yumuşak sıvı bir sevinç belleğinden aktı ve yüreğinde suların üstünde solan gevşek gökyüzünü sessiz boşluklarının, okyanus sessizliğinin, akan suların üstünde deniz alacakaranlığının içinde uçan kırlangıçların huzurunu duydu.

Yumuşak uzun sesli harflerin gürültüsüzce çarpıp devrildiği yerde kelimelerin içinden yumuşak sıvı bir sevinç aktı, kumsalı yalayıp geri çekilerek ve dalgacıklarının beyaz çıngıraklarını dilsiz bir vuruş ve dilsiz bir sesle sallayarak, ve yumuşak alçak baygın haykırış; ve dönen ok gibi dalan kuşlarla üzerindeki solgun gökyüzü boşluğunda aradığı kehanetin kulenin tepesinden uçan bir kuş gibi, sessizce ve çabucak, kendi gönlünden geldiğini anladı.

Ayrılışın mı simgesi yoksa yalnızlığın mı? Belleğinin kulağına hafifçe mırıldanan şiir, hatırlayan gözlerinin önünde yavaş yavaş ulusal tiyatronun açılış gecesinde avludaki sahneyi meydana getirdi. Balkonun kenarında tek başınaydı, bez-

gin gözlerle localarda oturan Dublin kültürüne, cafcaflı sahne giyimlerine ve fazla süslü sahne lambalarıyla çevrelenmiş insan kuklalarına bakıyordu. Arkasında oturan iri yarı polis memuru hemen rol yapmaya başlayacak gibiydi. Oraya buraya dağılmış öğrenci arkadaşlarının yuhalamaları, ıslıkları, alaycı bağırtıları salonda kaba esintilerle dolaşıyordu.

– İrlanda'ya iftira!

– Alman malı bu oyun!

– Dine küfür!

– Biz hiçbir zaman imanımızı satmadık!

– Hiçbir İrlanda kadını böyle şey yapmadı!

– Amatör dinsiz istemiyoruz!

– Budizm merakhlarına yer yok burada!

Yukarısındaki pencerelerden ansızın, hızlı bir tıslama sesi gelince okuma odasında ışıkların yakıldığını anladı. Şimdi durgunca aydınlatılmış olan sütunlu avluya girdi, merdiveni tırmandı ve takırdayan turnikeden geçerek içeri yürüdü.

Cranly sözlüklerin yakınında oturuyordu. Baş sayfası açık olan kalın bir kitap önündeki tahta dayanakta duruyordu. Sandalyede arkasına yaslandı, yüzünü günah çıkaran bir papaz gibi, bir derginin satranç sayfasından ona zor bir problem okuyan tıp öğrencisinin yüzüne doğru uzattı. Stephen sağına oturunca masanın öbür yanındaki papaz elinde tuttuğu *The Tablet* sayısını öfkeyle kapattı ve ayağa kalktı.

Cranly rahat ve belirsiz bir gözle baktı arkasından. Tıp öğrencisi daha alçak bir sesle devam etti:

– Piyon şahın dördüncü karesine.

– Gitsek iyi ederiz, Dixon, diye uyardı Stephen. Şikâyet etmeye gitti.

Dixon dergiyi kapatıp gururla ayağa kalktı,

– Adamlarımız safları bozmadan geri çekilmiştir, diyerek.

– Topları ve sığırlarıyla, diye ekledi Stephen, Cranly'nin baş sayfasında *Öküz Hastalıkları* yazılı kitabını göstererek.

Masalar arasında bir yoldan geçerlerken Stephen,

– Cranly, dedi, seninle konuşmak istiyorum.

Cranly cevap vermedi, başını da çevirmedi. Kitabını masanın üstüne bırakarak dışarı çıktı, sağlam ayakkabıları döşemede küt sesler çıkarıyordu. Merdivende duraladı ve Dixon'a dalgın dalgın bakarak tekrarladı:

– Piyon şahın dördüncü bok karesine.

– Hoşuna gidiyorsa böyle de söylesen olur, dedi Dixon.

Yavaş, tonsuz bir sesiyle kibar tavırları vardı ve tombul temiz elinin parmaklarından birinde ara sıra mühürlü bir yüzük taşırdı.

Avludan geçerlerken cüce yapılı bir adam onlara doğru geldi. Minik şapkasının kubbesi altında tıraş olmamış yüzü sevinçle gülümsemeye başladı ve mırıldandığı işitildi. Gözleri bir maymununkiler gibi melankolikti.

– İyi akşamlar, efendiler, dedi tüy bürümüş maymunsu yüz.

– Mart ayı için hava sıcak sayılır, dedi Cranly. Yukarıda pencereleri açmışlar.

Dixon gülümsedi ve yüzüğünü çevirdi. Karamsı, maymun kırışıklı yüz, insan ağzını nazik bir sevinçle büzdü ve sesi mırmırlandı:

– Mart ayı için harikulade bir hava. Gerçekten harikulade.

– Yukarıda iki genç güzel hanım bekliyor, yüzbaşım, beklemekten bıkmışlar, dedi Dixon.

Cranly gülümsedi ve iyi yürekli bir sesle konuştu:

– Yüzbaşının bir tek sevgilisi vardır: Sir Walter Scott. Öyle değil mi, yüzbaşım?

– Şimdi nesini okuyorsunuz, yüzbaşım? diye sordu Dixon. *The Bride of Lammermoor*'u mu?

– Koca Scott'a bayılırım, dedi esnek dudaklar, bence pek güzel yazıyor. Sir Walter Scott'a erişecek yazar yoktur dünyada..

Zayıf büzük kahiverengi bir eli övgüsüne tempo tutarak

nezaketle havada salladı ve zayıf çabuk göz kapakları acıklı gözlerinin üstünde açılıp kapandılar.

Konuşması daha acınası geliyordu Stephen'ın kulağına: Alçak ve nemli, yanlışlıklarla bozuk nazik bir şivesi vardı ve bunu dinlerken, anlatılan hikâye doğru mu, kurumuş yapısında dolaşan zayıf kan gerçekten soylu mu ve aile içi bir birleşmeden mi gelme diye düşündü.

Parkın ağaçları yağmurla ağırlaşmıştı; ve bir kalkan gibi kurşuni yatan göle yağmur durgunca ve bitmemesiye yağıyordu. Bir kuğu sürüsü orada uçuyordu, aşağıda suyla kıyı onların yeşil-beyaz sıvaşıklıklarıyla kirlenmişti. Yağmurlu külrengi ışığın, ıslak sessiz ağaçların, tanık duran kalkansı gölün, kuğuların zoruyla kucaklaştılar. Sevinçsiz ve tutkusuz kucaklaştılar, kolu kız kardeşinin omzundaydı. Gri yünlü bir pelerin kızın bir omzundan beline kadar çaprazlama sarılmıştı ve açık renk saçlı başı istekli bir utançla eğilmişti. Erkeğin kızıl kahverengi saçlarıyla sevecen biçimli güçlü çilli elleri vardı. Yüz? Görünürde yüzü yoktu. Erkek kardeşin yüzü kızın açık renkli yağmur kokulu saçına eğikti. Çilli ve güçlü ve biçimli ve okşayan el Davin'indi.

Bu düşünceye ve düşünceyi uyandıran kurumuş mankene öfkeyle surat astı. Babasının Bantry çetesindeki alayları sıçradı belleğinden. Bunları biraz ötede tuttu ve tedirgince kendi düşüncesini yeniden incelemeye başladı. Niçin Cranly'nin elleri değildi bunlar? Davin'in sadeliği ve masumluğu daha mı derinden sokmuştu onu?

Dixon'la birlikte avludan geçtiler. Cranly'yi bin türlü merasimle cüceye veda etmeye bırakarak.

Sütunlu saçağın altında Temple küçük bir öğrenci kümesiyle duruyordu. İçlerinden biri haykırdı:

– Dixon, gel de dinle! Temple tam formunda.

Temple koyu Çingene gözlerini çocuğa çevirdi.

– Sen ikiyüzlünün birisin, O'Keeffe, dedi. Dixon'a gelince

o da yalnız bir gülümseyici. Vay anasına, bu çok iyi bir edebi deyim oldu.

Sinsi sinsi güldü, Stephen'ın yüzüne bakarak, tekrarlayarak:

– Vay canına, çok hoşuma gitti bu isim. Gülümseyici.

Basamaklarda duran şişman bir öğrenci konuştu:

– Sen şu metrese dön, Temple. Biz asıl onu dinlemek istiyoruz.

– İmanı vardı, dedi Temple. Üstelik de evli bir adamdı. Sonra papazlar da orada yemek yerlerdi. Canına yandığımın, hepsi bir kere elden geçirmiştir, herhalde.

– Avcıyı kurtarmak için buna kiralık arabaya binmek diyelim, dedi Dixon.

– Söyle bakalım, Temple, dedi *O'Keeffe*, midende kaç kilo şarap var?

– Entelektüel ruhunun topunu bu cümlene boşalttın, *O'Keeffe*, dedi Temple, karşısındakini açıkça aşağılayarak.

Ayaklarını süre süre gruptan ayrıldı ve Stephen'la konuştu.

– Forsterların Belçika kralları olduğunu biliyor muydunuz? diye sordu.

Cranly, şapkası ensesine itilmiş, titizce dişlerini karıştırarak giriş avlusundan çıktı.

– İşte akıl kumkuması da geldi, dedi Temple. Sen biliyor muydun Forsterların böyle olduğunu?

Durup karşılık bekledi. Cranly kaba saba kürdanının ucuyla dişlerinden bir incir çekirdeği çıkarıp dikkatle inceledi.

– Forster ailesi, dedi Temple, Flandr kralı Birinci Baldwin'in soyundan gelir. Ona Forester derlerdi. Forester'la Forster, aynı isimdir. Birinci Baldwin'in soyundan biri, yüzbaşı Francis Forster, İrlanda'ya yerleşti ve Clanbrassil'in son kabile reisinin kızıyla evlendi. Sonra bir de Blake Forsterlar vardı. O da ayrı bir dal.

– Flandr krah Baldhead'den, diye tekrarladı Cranly açıkta parlayan dişlerinin köklerine yeniden istekle saldırarak.

– Bütün bu tarihi nereden öğrendin? diye sordu O'Keeffe.

– Senin ailenin bütün tarihini de bilirim, dedi Temple, Stephen'a dönerek. Giraldus Cambrensis senin ailen hakkında ne diyor, biliyor musun?

– Onun soyu da mı Baldwin'den gelme? diye sordu uzun boylu, koyu renk gözlü, veremli bir öğrenci.

– Baldhead, diye tekrarladı Cranly, dişleri arasındaki boşluğu emerek.

– *Pernobilis et pervetusta familia*, dedi Temple, Stephen'a.

Aşağılarında basamaklarda duran şişman öğrenci kısaca osurdu. Dixon ona doğru döndü, yumuşak bir sesle:

– Melek miydi o konuşan?

Cranly de döndü ve şiddetle ama öfkelenmeden,

– Goggins, dedi, hayatımda gördüğüm en pis herifsin, anlıyor musun?

– Ben de bunu söylemek üzereydim, diye cevap verdi Goggins pekçe. Kimseye bir zararı dokunmadı, değil mi?

– Umarız, dedi Dixon incelikle, bilim dünyasında *paulo post futurum* adıyla tanınan çeşitten değildi.

– Gülümseyicinin biri olduğunu söylememiş miydim? dedi Temple, sağına soluna dönerek. Bu adı takmamış mıydım ona?

– Taktın! Sağır değiliz, dedi veremli öğrenci.

Cranly hâlâ basamakta duran öğrenciye ters ters bakıyordu. Sonra, bir iğrenme homurtusuyla, sertçe itiverdi onu merdivenden aşağı.

– Defol git şuradan, dedi kabaca. Defol git, bok çuvalı! Bok çuvalının birisin sen.

Goggins aşağı yola sekti ve hemen eski yerine döndü neşesini bozmadan. Temple, Stephen'a dönerek sordu:

– Veraset kurallarına inanır mısın?

– Sarhoş musun nesin, ne demek istiyorsun? diye sordu Cranly, yüzünde bir şaşkınlıkla ona doğru dönerek.

– Yeryüzünde yazılagelmiş en derin cümle, dedi Temple coşkuyla, zoolojinin son cümlesidir. Çoğalma ölümün başlangıcıdır.

Uysalca Stephen'ın dirseğine dokunarak istekle devam etti:

– Bunun ne kadar derin olduğunu duyuyor musun çünkü sen şairsin?

Cranly uzun işaretparmağıyla Temple'ı gösterdi.

– Şuna bakın! dedi aşağılarcasına ötekilere. İrlanda'nın umuduna bakın!

Sözlerine ve hareketine güldüler. Temple yiğitçe ona döndü:

– Cranly, sen her zaman dalga geçersin benimle, biliyorum. Ama ben senden aşağı değilim. Seni kendimle karşılaştırdığın zaman ne düşünüyorum, biliyor musun?

– Dostum, dedi Cranly kibarca, düşünemezsin, biliyor musun, düşünme yeteneğinden büsbütün yoksunsun sen.

– Ama biliyor musun, diye devam etti Temple, seni kendimle karşılaştırdığım zaman ne düşünüyorum?

– Söyle bakalım, Temple! diye bağırdı şişman öğrenci basamaklardan. Taksit taksit çıkar baklayı ağzından!

Temple sağına soluna döndü, konuşurken güçsüz el kol hareketleri yaptı.

– Ben taşak herif'in biriyim, dedi, umutsuzluk içinde başını sallayarak. Öyleyim ve öyle olduğumu biliyorum. Ve kabul ediyorum öyle olduğumu.

Dixon hafifçe omzuna vurdu ve yumuşak bir sesle.

– Ama bu sana çok şey kazandırıyor, Temple, dedi.

– Ama o, dedi Temple, parmağıyla Cranly'yi göstererek, o da benim gibi taşak herifin biri. Yalnız öyle olduğunu kendisi bilmiyor. Aramızda görebildiğim tek fark bu.

Kopan kahkahalar sözlerini boğdu. Ama o Stephen'a döndü ve ansızın isteklilikle,

– Bu kelime çok ilginç bir kelime. Eski İngilizce'de tek ikili sayı bu. Biliyor muydun? dedi.

– Öyle mi? dedi Stephen oralarda değilmiş gibi.

Cranly'nin yapmacık bir sabır gülümsemesiyle aydınlanmış pek çizgili acı çeken suratını gözlüyordu. Kaba isim, suratından; sövülmeye alışmış eski bir taş imgenin üstüne boşaltılmış pis bir su gibi geçmişti; ve, onu gözlerken, selam vermek için şapkasını kaldırarak alnında demirden bir taç gibi kaskatı duran kara saçlarını ortaya çıkardığını gördü.

Kız kitaplığın verandasından geçti ve Stephen'ın arkasından Cranly'nin selamına karşılık vermek için başını eğdi. O da mı? Cranly'nin yüzü kızarmamış mıydı? Yoksa Temple'ın sözlerinden mi böyle olmuştu? Işık azalmıştı. Göremiyordu.

Arkadaşının kayıtsız sessizliğini, kaba sözlerini, Stephen'ın coşkulu dağınık itiraflarını paramparça ediveren o ani kaba konuşmalarını açıklıyor muydu bu? Stephen çabucak hoşgörmüştü çünkü aynı kabalıkları kendi de yapıyordu. Ve Tanrı'ya dua etmek için Malahide yakınlarında bir koruda ödünç aldığı gıcırtılı bisikletten indiği bir akşamı hatırladı. Kutsal bir toprakta durduğunu ve kutsal bir saatte olduğunu bilerek kollarını açmış, ağaçların ciddi katedral kubbesi karşısında kendinden geçerek konuşmuştu. Ve sonra iki polis köşeyi dönüp belirince duasını yarıda kesmiş, son pandomimden bir havayı tiz bir ıslıkla çalmıştı.

Dişbudak sopasının yenik ucunu sütunun altlığına vurmaya başladı. Cranly işitmemiş miydi sözünü? Ama daha bekleyebilirdi. Çevresindeki konuşmalar bir süre durdu ve yukarıdaki pencereden yumuşak bir tıslama sesi geldi gene. Ama havada başka ses yoktu ve tembel gözlerle uçuşlarını izlediği kırlangıçlar uykudaydı.

Alacakaranlıkta geçip gitmişti kız. Ve bu yüzden hava sessizdi bir yumuşak tıslama sesi dışında. Ve bu yüzden çevresindeki diller dırıltılarını kesmişlerdi. Karanlık çöküyordu.

Karanlık yağıyor havadan.

Hafif bir ışık gibi yalazlanan titrek bir sevinç bir peri ordusu gibi oynaşıyordu çevresinde. Ama niçin? Kızın kararan havanın içinden geçişi mi yoksa kara renkli sesli harfleri ve zengin, lavtaya benzer açılışıyla şiir mi?

Yanlarından ayrıldığı öğrencilerden hayal kurduğunu saklamak için sopasıyla taşa hafif hafif vurarak sütunlu saçağın ucundaki daha derin gölgelere doğru ağır adımlarla yürüdü: Ve zihnini Dowland'ın, Byrd'ün Nash'ın çağını geri çağırmaya bıraktı.

Gözler, isteğin karanlığından açılan, ışıyan doğuyu loşlaştıran gözler. Neydi ki baygın zarafetleri fuhşun yumuşaklığından başka? Ve neydi ki pırıltıları ağızdan salyalar akan bir Stuart'ın sarayındaki lağım çukurunu perdeleyen köpüğün pırıltılarından başka. Ve anıların diliyle tattı amberli şarapları, tatlı musiki havalarının ölgün düşüşlerini, mağrur pavan dansının ve anıların gözüyle gördü Covent Garden'daki balkonlarında emici ağızlarıyla kırıştıran iyi yürekli kibar hanımları ve meyhanelerde çiçek bozuğu yosmaları ve sevinçle kendilerini verdikleri sevgililerine kollarını tekrar tekrar sarmalayan evli genç kadınları.

Geçmişin çağırdığı imgelerden zevk almadı. Gizli ve tutuşturucuydu bunlar ama onun imgesi bunlarla karışmıyordu birbirine. Onu düşünmenin yolu bu değildi. Eskiden bile böyle düşünmezdi onu. Zihni öyleyse kendine inanamıyor muydu? Eski sözler, Cranly'nin parlayan dişlerinden topladığı incir çekirdeklerinin yerinden çıkarılmış tatlılığıyla tatlı yalnızca.

Bir düşünce ya da görüntü değildi gerçi ama belli belirsizce biliyordu onun biçiminin şehirde evine doğru gittiğini. Önce belli belirsiz ama sonra daha keskin olarak onun vücudunun kokusunu aldı. Bilinçli bir tedirginlik duygusu kanını coşturdu. Evet, onun vücuduydu kokladığı, yabanıl ve baygın bir koku, musikinin üzerinden isteklice aktığı ılık or-

ganlar ve onun etinin üstlerinde arınmış bir kokuyla bir çiy bıraktığı gizli yumuşak çamaşırlar.

Ensesinin oyuğundan bir bit sürünüyordu, başparmağıyla işaretparmağını gevşek yakasından içeri beceriklice sokarak yakaladı onu. Yuvarladı gövdesini, bir pirinç tanesi gibi yumuşak, gene de pütür pütür, iki parmağı arasında bir süre yere bırakmadan önce ve düşündü ölecek mi, yaşayacak mı diye. Aklına Cornelius a Lapide'den, bitlerin Tanrı tarafından öbür hayvanlarla birlikte altıncı günde yaratılmadığını, insan terinden doğduklarını söyleyen tuhaf bir cümle geldi. Ama ensesinde derinin kaşıntısı zihnini sızlattı ve kızarttı. Kötü giydirilmiş, kötü beslenmiş, bitlere yem olmuş gövdesinin hayatını düşününce ansızın bir umutsuzluk seğirmesiyle yumdu gözlerini ve karanlıkta bitlerin pütür pütür parlak gövdelerinin havadan yağdığını, yağarken de fırıl fırıl döndüklerini gördü. Evet ve karanlık değildi havadan çöken. Aydınlıktı.

Aydınlık yağıyor havadan.

Nash'in dizesini bile doğru hatırlamamıştı. Uyandırdığı bütün imgeler yalancıydı. Zihni haşarat doğuruyordu. Düşünceleri miskinlik terinden doğma bitlerdi.

Sütunlu saçak boyunca çabucak yürüyerek öğrenciler kümesine yaklaştı. Pekâlâ, giderse gitsin, celıenneme kadar yolu var! Her sabah beline kadar yıkanan ve göğsünde kara kılları olan temiz bir sporcuya âşık olsun. Oladursun.

Cranly cebindeki depodan bir başka kuru incir çıkarmış ağır ağır ve seslice çiğniyordu. Temple bir sütunun alınlığına oturup arkasına yaslanmıştı, kasketini uykulu gözlerine doğru indirmişti. Bodur bir genç adam göründü verandadan, kolunun altına deri bir çanta sıkıştırınıştı. Döşeme taşlarını botlarının topuklarıyla ve ağır şemsiyesinin pirinç başlığıyla döverek gruba doğru yürüdü. Sonra, şemsiyesini selam niyetine kaldırarak, hepsine birden,

– İyi akşamlar, baylar, dedi.

Gene taşlara vurdu ve başı hafif sinirli bir kıpırtıyla titrerken kıkırdadı. Uzun boylu veremli öğrenci, Dixon ile O'Keeffe İrlandaca konuşuyorlardı, ona cevap vermediler. O zaman, Cranly'ye dönerek,

– İyi akşamlar, özellikle sana, dedi.

Bunu belirtmek için şemsiyesini salladı ve yeniden kıkırdadı. Hâlâ inciri çiğneyen Cranly çenesinin sesli hareketleriyle cevap verdi:

– İyi? Evet. İyi akşam.

Bodur öğrenci ciddiyetle baktı ona ve şemsiyesini nazikçe, azarlarca salladı.

– Görüyorum ki, dedi, herkesin bildiği birtakım şeyler söylemek üzeresin.

– Hmm, diye cevap verdi Cranly, yarı çiğnenmiş incirden kalanı sertçe uzattı bodur öğrenciye yemesini işaret ederek.

Bodur öğrenci inciri yemedi ama, kendi özel mizahı anlayışına uyarak, hâlâ kıkırdayarak ve sözlerini şemsiyesiyle dürtükleyerek ciddiyetle konuştu:

– Niyetin...

Sustu, incirin çiğnenmiş özünü gösterdi ve,

– Şunu demek istiyorum, dedi.

– Hmm, dedi Cranly az önceki gibi.

– Niyetin bu mu şimdi, dedi bodur öğrenci, *ipso facto*, ya da, tabiri caizse diyelim?

Dixon gruptan döndü.

– Goggins seni bekliyordu, Glynn, dedi. Seninle Moynihan'ı aramak için Adelphi'ye gitti. Ne var onun içinde? diye sordu, Glynn'ın koltuğundaki çantaya vurarak.

– Yazılı kâğıtları, diye cevap verdi Glynn. Öğrettiklerimden yararlanıp yararlanmadıklarını anlamak için her ay bir yazılı yapıyorum.

O da çantasına vurdu, nazikçe öksürerek gülümsedi.

– Öğrettiklerin! dedi Cranly kabaca. Senin gibi boklu bir şebekten ders öğrenmeye gelen yalınayak çocukları demek istiyorsun herhalde. Tanrı onlara yardımcı olsun!

İncirden artakalanı da ısırıp sapını fırlattı.

– Çocukların bana gelmelerine katlanıyorum, dedi Glynn dostça.

– Boklu bir şebek, diye tekrarladı Cranly kelimelere basarak, üstelik dine söven boklu bir şebek!

Temple ayağa kalktı, Cranly'yi itip geçerek Glynn'e,

– Şu şimdi söylediğin söz, dedi, bırakın çocukları bana gelsinler sözü İncil'den.

– Sen uyumana devam etsene, Temple, dedi O'Keeffe.

– Pekâlâ, dedi Temple, hâlâ Glynn'le konuşarak, madem ki İsa çocukların kendine gelmelerine katlandı kilise niçin vaftiz olmadan ölürlerse cehenneme yolluyor çocukları? Bu neden?

– Sen kendin vaftiz oldun mu, Temple? diye sordu veremli öğrenci.

– Ama niçin cehenneme gönderiliyorlar, İsa hepsi bana gelsin demişken? dedi Temple, gözleri Glynn'in gözlerini araştırarak.

Glynn öksürdü ve nazikçe konuştu, sesindeki sinirli kıkırdamayı güçlükle zaptederek ve her söylediği kelimeyle birlikte şemsiyesini sallayarak.

– Söylediğin gibi bu iş böyleyse, sözlerimin üstünde direnerek ben de soruyorum, bu böylelik nereden geliyor?

– Çünkü kilise bütün yaşlanmış günahkârlar gibi katı yüreklidir, dedi Temple.

– Bu noktada öğretilere bağlı kalıyor musun, Temple? diye sordu Dixon tatlı diliyle.

– Vaftiz olmamış çocukların cehenneme gideceğini Aziz Augustine söylüyor, diye cevap verdi Temple, çünkü o da yaşlanmış, katı yürekli bir günahkârdı.

– Önünde saygıyla eğilirim, dedi Dixon, ancak, böyle durumlar için bir limbonun varolduğunu sanıyorum.

– Konuşma şununla, Dixon, dedi Cranly hayvanca. Konuşma onunla ve suratına da bakma. Keçiyi nasıl sürersen öyle sür şunu evine üvendireyle.

– Limbo! diye haykırdı Temple. Bu da çok esaslı bir buluş. Cehennem gibi.

– Yalnız bütün tatsızlıklar dışarıda bırakılmış olarak, dedi Dixon.

Döndü ve ötekilere gülümseyerek,

– Umarım burada bulunan herkesin düşüncelerine sözcülük ediyorum, dedi.

– Ediyorsun, dedi Glynn pek bir tonla. Bu noktada bütün İrlanda birleşmiş durumda.

Şemsiyesinin pirinç başlığını sütunlu saçağın taş döşemesine vurdu.

– Canına yandığımın, dedi Temple. Şeytan'ın kurşun renkli karısının bu buluşuna büyük saygım var. Cehennem Roma icadıdır, Romalıların surları gibi, sağlam ve çirkin. Ama limbo kimin malı?

– Şunu al da bebek arabasına oturt, Cranly, diye seslendi O'Keeffe.

Cranly, Temple'a doğru hızlı bir adım attı, durdu, ayağını yere vurarak bir tavuğa bağırır gibi bağırdı:

– Kış, kış, kış!

Temple çevikçe uzaklaştı.

– Limbo nedir, biliyor musunuz? diye haykırdı. Böyle bir düşünceye bizler Roscommon'da ne deriz, biliyor musunuz?

– Kışt! Canı çıkasıca! diye haykırdı Cranly ellerini çırparak.

– Ne kıçım ne de dirseğim deriz! diye haykırdı Temple aşağılayıcı bir tonla. Bence limbo budur işte!

– Ver bana şu sopayı, dedi Cranly.

Dişbudak dalını Stephen'ın elinden sertçe kaptığı gi-

bi basamaklardan aşağı sıçradı: Ama kovalandığını işiten Temple alacakaranlığın içinden bir yaban hayvanı gibi çevik ve ayağına tez, kaçtı. Cranly'nin ağır botlarının meydanda gürültüler çıkararak saldırdığı ve sonra, her adımda çakılları kızgınca tekmeleyerek ve başarısız, ağır ağır döndüğü işitildi.

Adımları öfkeliydi, öfkeli bir hareketle sopayı geri tutuşturdu Stephen'ın eline. Stephen bu öfkenin bir başka nedeni olduğunu sezdi ama, sabırlı görünmeye çalışarak, arkadaşının koluna hafifçe dokunup yavaş sesle,

– Cranly, dedi, seninle konuşmak istediğimi söyledim. Haydi, gel!

Cranly birkaç saniye ona baktıktan sonra sordu:

– Şimdi mi?

– Evet, şimdi, dedi Stephen. Burada konuşamayız. Haydi!

Meydanı konuşmadan birlikte geçtiler. *Siegfried*'deki kuş sesi ıslıkla çalınarak verandanın basamaklarından izledi onları. Cranly dönünce ıslığı çalan Dixon seslendi:

– Nereye gidiyorsunuz yahu? Hani oyun oynuyorduk, Cranly?

Durgun havada karşıdan karşıya bağrışarak Adelphi Oteli'nde oynanacak bir bilardo oyununu kararlaştırdılar. Stephen tek başına yoluna devam etti ve Maple Oteli'nin karşısındaki Kildare Sokağı'nın sessizliğinde beklemek için durdu, gene sabırlıydı. Otelin adı, renksiz cilalı bir tahta, ve renksiz cephesi kibarca aşağı gören bir bakış gibi incitti onu. İçinde İrlanda soylularının kaygan hayatlarının durgunca barındığını düşündüğü otelin hafifçe aydınlatılmış salonuna kızarak baktı. Ordudaki tayinleri ve toprak simsarlarını düşünüyorlardı orada: Kır yollarında köylüler onlara selam duruyordu; bazı Fransız yemeklerinin adını biliyor, dapdaracık şivelerini delip geçen tiz taşralı sesleriyle garsonlara emir yağdırıyorlardı.

Nasıl delebilirdi vicdanlarını ya da nasıl gölgesini gerebilirdi kızlarının imgelemleri üstüne, babaları daha onları doğurtmadan, kendilerininkinden daha az soysuz bir ırk yetiştirebilmeleri için? Derinleşen alacakaranlıkta bağlı olduğu ırkın düşünceleriyle isteklerini yarasalar gibi karanlık köy yollarında, dere kenarlarında ağaçların altında ve göl benekli baklıkların yakınında uçuşurken duydu içinde. Davin o gece yoldan geçerken bir kadın kapısında beklemiş ve ona bir bardak süt verirken neredeyse çekip yatağına sürüklemişti; çünkü Davin'de gizli olabilecek bir insanın uysal gözleri vardı. *Ama hiçbir kadın gözü onu kandırmaya* çalışmamıştı.

Biri kolunu yakaladı ve Cranly'nin sesi konuştu:

– Biz dahi gidelim.

Ses çıkarmadan güneye doğru yürüdüler. Sonra Cranly,

– Şu sersem budala, Temple! Yemin ediyorum, bak, bir gün öldüreceğim bu herifi, dedi.

Ama sesi artık öfkeli değildi ve Stephen acaba şimdi kızın verandada kendisine selam verişini düşünüyor mu diye aklından geçirdi.

Sola döndüler ve aynı şekilde yürüdüler. Bir süre gittikten sonra Stephen konuştu:

– Cranly, bu akşam tatsız bir kavga oldu.

– Seninkilerle mi? diye sordu Cranly.

– Annemle.

– Din konusunda?

– Evet, diye cevap verdi Stephen.

Bir sessizlikten sonra Cranly sordu:

– Annen kaç yaşında?

– Çok yaşlı değil, dedi Stephen. Paskalya ödevlerimi yerine getirmemi istiyor.

– Getirecek misin?

– Getirmeyeceğim, dedi Stephen.

– Niçin? dedi Cranly.

– Hizmet etmeyeceğim, diye karşılık verdi Stephen.

– Bu sözü daha önce de duymuştum, dedi Cranly durgun bir sesle.

– Şimdi bir kere daha söyleniyor, dedi Stephen kızgınca.

Cranly, Stephen'ın kolunu sıktı.

– Sakin ol, arkadaş, sakin ol, dedi. Çabuk kızan adamın birisin, biliyor musun?

Konuşurken sinirli sinirli güldü ve Stephen'ın yüzüne duygulanmış, dost gözlerle bakarak,

– Çok çabuk kızdığını biliyor musun? dedi.

– Galiba öyleyim, dedi Stephen, arkadaşının gülüşüne katılarak.

Son günlerde birbirine yabancılaşan zihinleri şimdi birdenbire yaklaşmış gibiydi, bir ötekine.

– Kutsal ekmek törenine de inanıyor musun? diye sordu Cranly.

– Hayır, dedi Stephen.

– İnanmıyor musun öyleyse?

– Ne inanıyorum, ne de inanmıyorum, diye cevap verdi Stephen.

– Çok insanlar şüpheye düşer, dindar insanlar bile, ama şüphelerini yener ya da bir yana koyarlar, dedi Cranly. Bu konuda şüphelerin çok mu kuvvetli?

– Şüphelerimi yenmek istemiyorum, diye cevap verdi Stephen.

Bir an için şaşkınlaşan Cranly cebinden bir başka incir çıkarıp ağzına atmak üzereydi ki Stephen konuştu:

– Yeme şunu, ne olursun! Ağzın çiğnenmiş incirle doluyken tartışamayız bunu.

Cranly altında durdukları lambanın ışığında inciri inceledi. Sonra iki burun deliğiyle birden kokladı, küçük bir parça ısırdı, ısırdığı parçayı tükürdü ve inciri kabaca lağım ızgarasına fırlattı. İncire doğru dönerek:

– Uzaklaş benden, ey lanetli, sonu gelmez ateşe git! dedi.

Stephen'ın koluna girip yürümeye devam ederken konuştu:

– Yargılanma gününde bu sözlerin sana söylenmesinden korkmuyor musun?

– Ya öbür yandan bana ne veriliyor? diye sordu Stephen. Etüt dekanıyla yan yana bir mutluluk sonsuzluğu mu?

– Orada onun da yüceleceğini unutma, dedi Cranly.

– Evet, dedi Stephen biraz acı bir tonla, parlak, çevik, geçilmez ve, her şeyin üstünde, kurnaz olacak o zaman.

– İnanmadığını söylediğin dinle zihninin böylesine dolu olması çok tuhaf bir şey, biliyor musun, dedi Cranly tutkusuzca. Okuldayken inanır mıydın? Bahse girerim ki inanırdın.

– İnanırdım, diye cevap verdi Stephen.

– Peki o zaman daha mutlu muydun? diye sordu Cranly yavaşça, şimdi olduğundan daha mutlu muydun, sözgelişi?

– Çoğu zaman mutlu, dedi Stephen, ve çoğu zaman mutsuz. O zaman başka bir insandım.

– Nasıl başka bir insan? Ne demek istiyorsun bu sözle?

– Şimdi olduğum gibi değildim, olmam gerektiği gibi değildim demek istiyorum, dedi Stephen.

– Şimdi olduğun gibi değildin, olman gerektiği gibi değildin, diye tekrarladı Cranly. Sana bir şey sorayım. Anneni seviyor musun?

Stephen ağır ağır başını salladı.

– Ne demek istediğini anlamıyorum, dedi sadece.

– Hiç kimseyi sevmedin mi? diye sordu Cranly.

– Kadınları mı demek istiyorsun?

– Öyle demek istemiyorum, dedi Cranly daha soğuk bir tonla. Herhangi bir insana ya da herhangi bir şeye karşı hiç sevgi duyup duymadığını soruyorum.

Stephen arkadaşının yanında yürümeye devam etti, sıkkınca yola bakarak.

– Tanrı'yı sevmeye çalıştım, dedi sonunda. Şimdi anlıyorum ki beceremem.işim. Çok zor bir şey bu. Kendi irademi Tanrı'nın iradesiyle birleştirmeye çalıştım her an. Bunu başardığım oldu arada. Belki gene de yapabilirim bunu.

Cranly bir soruyla sözünü kesti:

– Annen mutlu bir hayat yaşadı mı?

– Ne bileyim? dedi Stephen.

– Kaç çocuğu oldu?

– Dokuz ya da on, diye cevap verdi Stephen. Bazıları öldü.

– Peki baban... Cranly bir an sözünü kesti; sonra gene konuştu: Aile durumuna burnumu sokmak istemiyorum. Ama baban hali vakti yerinde denilebilecek gibi miydi? Yani, daha sen büyürken demek istiyorum?

– Evet, dedi Stephen.

– Neciydi? diye sordu Cranly bir sessizlikten sonra.

Stephen hiç düşünmeden babasının işlerini saymaya başladı.

– Bir tıp öğrencisi, bir kürekçi, bir tenor, amatör aktör, bağırıp çağıran bir politikacı, küçük bir toprak sahibi, küçük bir yatırımcı, bir içkici, iyi bir adam, hikâyeler anlatan biri, birinin kâtibi, içki damıtma fabrikasında bir şey, vergi tahsildarı, bir müflis ve şimdiki durumda kendi geçmişinin övgücüsü.

Cranly, Stephen'ın kolunu daha çok sıkarak güldü.

– En güzeli damıtma fabrikası, dedi.

– Bilmek istediğin başka bir şey var mı? diye sordu Stephen.

– Şimdi durumunuz iyi mi?

– Öyle bir görünüşüm var mı? dedi Stephen açıkça.

– Demek, dedi Cranly düşünceli düşünceli, bolluğun kucağına doğmuştun.

Geniş geniş ve yüksek bir sesle söyledi bunu teknik deyimleri söylediği gibi, sanki dinleyicisine bunları inanmadan söylediğini anlatmak istermiş gibi.

– Annen epey bir acı çekmiş olmalı, dedi sonra. Onu acılardan kurtarınayı daha fazla istemez miydin... ya da ister miydin?

– Kurtarabilseydim, dedi Stephen, bu bana çok pahalıya mal olmazdı.

– Öyleyse kurtar, dedi Cranly. Onun istediğini yap. Ne kaybedersin ki? Dine inanmıyorsun. Sadece bir şekil bu: Başka bir şey değil. O zaman onu da huzura kavuşturacaksın.

Sustu ve Stephen cevap vermediği için, sessiz durdu. Sonra, kendi düşünce sürecini sese döker gibi konuştu:

– Şu kokuşuk bok yığını dünyada hiçbir şeyden emin olamıyoruz ana sevgisinden başka. Anan seni dünyaya getiriyor, seni önce kendi içinde taşıyor. Onun ne duyduğunu biz nereden bilebiliriz? Ama ne duyarsa duysun, duydukları, hiç değilse, gerçek olmalıdır. Gerçek olmalıdır. Bizim fikirlerimiz, ihtiraslarımız ne ki? Oyun. Fikirler! Ne yani, şu sersem Temple keçisinin bile fikirleri var. MacCann'in de fikirleri var. Yola düzülmüş her eşek kendini fikir sahibi sayıyor.

Kelimelerin ardındaki söylenmeyen söylevi dinleyen Stephen kayıtsız görünmeye çalışarak cevap verdi:

– Doğru hatırlıyorsam, Pascal annesinin kendisini öpmesine izin vermiyordu; çünkü kadın cinsinin kendine değmesinden korkuyordu.

– Pascal domuzun biriydi, dedi Cranly.

– Sanırım Aloysius Gonzaga da aynı fikirdeydi, dedi Stephen.

– Öyleyse o da başka bir domuzdu, dedi Cranly.

– Kilise aziz olduğunu söylüyor, diye itiraz etti Stephen.

– Benim umurumda değil kimin ona ne dediği, dedi Cranly kabaca ve düpedüz. Ben domuzun biri diyorum.

Stephen, kelimeleri zihninde düzgünce hazırlayarak devam etti:

– İsa'nın da herkesin ortasında annesine pek kibarca dav-

ranmadığı görülüyor, ama Cizvit dinbilimcisi ve İspanyol asilzadesi olan Suarez bu konuda onu savundu.

– İsa'nın görünmeye çalıştığı gibi olmadığını hiç düşündün mü? diye sordu Cranly.

– Bunu düşünen ilk insan, diye cevap verdi Stephen, İsa'nın kendisiydi.

– Yani, dedi Cranly, konuşurken katılaşarak, bilinçlice ikiyüzlü olduğunu, o zamanlar Yahudilerin beyaza boyalı mezar dedikleri gibi olduğunu hiç düşündün mü? Ya da, daha basit bir deyişle, bir rezil olduğunu?

– Doğrusu bunu hiç düşünmedim, diye cevap verdi Stephen. Ama beni doğru yola getirmeye mi, kendini doğru yoldan çıkarmaya mı çalıştığını merak ettim.

Arkadaşının yüzüne dönüp baktı ve orada bir irade zorunun incelikle önemli kılmaya çalıştığı çiğ bir gülümsememe gördü.

Cranly yalın aklı başında bir tonla birdenbire sordu: Doğru söyle. Söylediklerim seni çarptı mı?

– Az çok, dedi Stephen.

– Peki niçin çarpıldın? diye diretti Cranly aynı tonla, madem dinimizin yanlış olduğuna, İsa'nın Tanrı'nın oğlu olmadığına inanıyorsun?

– Ondan hiç de emin değilim, dedi Stephen. Meryem'in oğlundan çok Tanrı'nın oğluna benziyor.

– Öyleyse bunun için mi ödevlerini yerine getirmiyorsun? diye sordu Cranly, bundan da emin olmadığın için mi, kutsal ekmeğin sadece bir somun ekmek değil de, Tanrı'nın oğlunun bedeni ve kanı olduğuna da inandığın için mi?

– Evet, dedi Stephen hafifçe, böyle sanıyorum ve bundan korkuyorum.

– Anlıyorum, dedi Cranly.

Bitiriş tonuna şaşalayan Stephen tartışmayı hemen yeniden açtı:

– Çok şeyden korkuyorum: köpeklerden, atlardan, ateşli silahlardan, denizden, gök gürültüsünden, makinelerden, geceleri kır yollarından.

– Peki bir ekmek parçasından niçin korkuyorsun?

– Korktuğumu söylediğim bu şeylerin ardında kötü niyetli bir gerçeklik yattığını düşünüyorum, dedi Stephen.

– Öyleyse, dedi Cranly, ödevlerini inanmadan yerine getireceğin için Katolik Tanrısının seni öldürüp lanetlemesinden mi korkuyorsun?

– Katoliklerin Tanrısı bunu şimdi de yapabilirdi, dedi Stephen. Ardında yirmi yüzyıllık otorite ve saygı birikmiş bir simgeye yalancıktan tapındığım zaman ruhumda meydana gelecek kimyasal eylemden daha çok korkuyorum.

– Büyük bir tehlike anında bu günahı işler miydin? diye sordu Cranly. Cezalandırılma günlerinde yaşasaydın diyelim?

– Geçmiş için cevap veremem, diye cevap verdi Stephen. Sanırım işlemezdim.

– Öyleyse, dedi Cranly, Protestan olmak niyetinde misin?

– İmanımı kaybettiğimi söyledim, dedi Stephen; kendime saygımı kaybettiğimi değil. Mantıklı ve uyarlı bir saçmalıktan çıkıp mantıksız ve uyarsız bir saçmalığı kucaklamak özgürlük olur mu?

Pembroke kazasına doğru yürümüşlerdi, caddelerden yavaş yavaş geçerlerken, ağaçlarla villaların dağınık ışıkları zihinlerini rahatlattı. Çevrelerine yayılmış zenginlik ve durgunluk havası yoksulluklarını yatıştırır gibiydi. Bir taflan çitinin ardındaki pencereden ışık parlıyor ve bıçaklarını bileyen hizmetçi kızın şarkı söyleyen sesi geliyordu. Kısa, kesik notalarla söylüyordu şarkısını: *Rosie O'Grady*.

Cranly dinlemek için durdu:

– *Mulier cantat.*

Latince kelimenin yumuşak güzelliği büyüleyici bir dokunuşla dokundu akşam karanlığına, musikinin ya da bir ka-

dın elinin dokunuşundan daha hafif ve kandırıcı bir dokunuşla. Zihinlerindeki kavga yatışmıştı. Kilise törenlerindeki haliyle bir kadın biçimi karanlığın içinden sessizce geçti: beyaza bürünmüş bir biçim, bir oğlan çocuk gibi ufak ve ince, ve düşük kemerli. Bir oğlan çocuğunki gibi çelimsiz ve tiz olan sesi uzaklarda bir korodan tutkulu şarkının ilk söylenişinin bunaltısını ve gürültüsünü delen ilk kelimeleri ezgilerken işitildi:

– *Et tu cum Jesu Galilaeo eras.*

Ve bütün gönüller duygulanıp onun genç bir yıldız gibi ışıldayan sesine döndü, proparoksitonu ezgilerken daha belirli ve ezgi ölürken daha belirsiz ışıldayan sese.

Şarkı sesi kesildi. Birlikte yürürlerken Cranly nakaratın sonunu iyice vurgulandırılmış bir ritimle tekrarlıyordu.

Ve biz evlendiğimiz zaman,
Çok mutlu olacağız

Çünkü tatlı Rosie O'Grady'yi seviyorum
Ve Rosie O'Grady seviyor beni.

– İşte sana gerçek şiir, dedi. İşte gerçek sevgi!

Tuhaf bir gülümsemeyle Stephen'a yan yan bakarak,

– Bunu şiir olarak düşünüyor musun? Ya da kelimelerin anlamını biliyor musun? dedi.

– Önce Rosie'yi görmem gerek, dedi Stephen.

– Onu bulması kolay, dedi Cranly.

Şapkası alnına doğru düşmüştü. Geriye itince Stephen ağaçların gölgesinde karanlıkta çevrelenmiş solgun yüzünü ve kocaman koyu renk gözlerini gördü. Evet. Yüzü yakışıklı, gövdesi güçlü ve katıydı. Ana sevgisini anlatmıştı. Demek o da duyuyordu kadınların acılarını, bedenlerinin, ruhlarının zayıflığını: Ve onları güçlü, kararlı koluyla koruyacak, zihnini onların önünde eğecekti.

Gitmeli öyleyse: Gitme zamanı geldi. Stephen'ın yapayalnız yüreğinde konuşan hafif bir ses ona gitmesi gerektiğini ve arkadaşlığının sona ermek üzere olduğunu söylüyordu. Evet; gidecek. Bir başkasına karşı çarpışmayacaktı. Rolünü biliyordu.

– Belki giderim, dedi.

– Nereye? diye sordu Cranly.

– Gidebildiğim yere, dedi Stephen.

– Evet, dedi Cranly. Şimdi burada yaşaman senin için güç olabilir ama bunun için mi gitmek istiyorsun?

– Gitmem gerekiyor, diye cevap verdi Stephen.

– Çünkü, diye devam etti Cranly, eğer gitmek istemezsen kendine bir sürgün, bir dinsiz ya da yasadışı bir adam olarak bakamazsın. İnanan birçok insanlar da senin gibi düşünüyor. Şaşar mısın buna? Kilise dediğin o taş yapı, hatta papazlarla dogmaları değildir yalnızca. Kiliseye doğmuş olan bütün insanlardır. Hayatta ne yapmak istediğini bilmiyorum. Harcourt Sokağı istasyonunda durduğumuz gece bana söylediğin şey mi?

– Evet, dedi Stephen, Cranly'nin düşünceleri yerlerle bağlantılı olarak hatırlama huyuna gülümsemekten kendini alamayarak. Doherty ile yarım saat Sallygap'dan Larras'a en kısa yol hangisidir diye çekişip durduğun gece!

– Sersem! dedi Cranly durgun bir aşağılamayla. Sallygap – Larras yolu hakkında ne bilir ki o? Ya da ne hakkında ne bilir ki zaten? O koskoca bulaşık tası gibi kafasıyla!

Yüksek sesle uzun uzun güldü.

– Pekâlâ? dedi Stephen. Gerisini de hatırlıyor musun?

– Senin ne dediğin, ha? diye sordu Cranly. Evet, hatırlıyorum. Ruhunun kendisini prangasız bir özgürlükle dile getirebileceği hayat ya da sanat tarzını bulmak.

Stephen saygıyla şapkasını çıkardı.

– Özgürlük! diye tekrarladı Cranly. Ama sen dine sövecek

kadar özgür değilsin henüz. Söyle bakalım, hırsızlık eder miydin?

– Daha önce dilenirdim, dedi Stephen.

– Dilenmekten para bulamazsan, hırsızlık eder miydin?

– Mülkiyet haklarının geçici olduğunu, belirli durumlarda hırsızlığın yasadışı olmadığını söyletmek istiyorsun bana, diye cevap verdi Stephen. Herkes böyle hareket ederdi. Onun için sana bu cevabı vermeyeceğim. Cizvit dinbilimcisi Juan Mariana de Talavera'ya başvur, kralını öldürmenin hangi durumlarda yasaya uyacağını, zehri bir bardakla sunmanın mı, yoksa elbisesine ya da eyerine sürmenin mi daha doğru olduğunu söyleyecektir sana. Başkalarının beni soymalarına izin verip vermeyeceğimi sor sen bana ya da soyarlarsa, onları adalete verip vermeyeceğimi sor.

– Verir miydin?

– Bunu yapmak bana en az soyulmak kadar acı verirdi sanıyorum, dedi Stephen.

– Anlıyorum, dedi Cranly.

Kibritini çıkarıp iki dişi arasındaki boşluğu temizlemeye koyuldu. Sonra ilgisizce,

– Örneğin, bir bakireyi kirletir miydin?

– Kusura bakmayın ama, dedi Stephen kibarca, çoğu genç efendinin ihtirası değil midir bu?

– Öyleyse senin görüşün nedir? diye sordu Cranly.

Bu son cümlesi, mangal kömürünün dumanı gibi ekşi kokulu ve yüreksizleştiriciydi; Stephen'ın, üstünde tüten dumanlar düşünceye dalmış gibi olan beynini kızıştırdı.

– Bana bak, Cranly, dedi. Bana ne yapacağımı ve ne yapmayacağımı sordun. Ne yapacağımı ve ne yapmayacağını anlatayım sana. İster evim, ister yurdum, ister kilisem olsun, inanmadığım şeye hizmet etmeyeceğim: Ve kendimi olabildiği kadar özgürce ve olabildiği kadar bütünlükle dile getireceğim bir hayat ya da sanat tarzı bulmaya çalışacağım, ken-

dimi savunmak için de kullanmasını bildiğim silahları kullanacağım, sessizlik, sürgün ve kurnazlık.

Cranly kolunu yakaladı ve geriye, Leeson Parkı'na götürmek ister gibi sürükledi onu. Sinsice güler gibiydi ve Stephen'ın kolunu bir ağabey sevgisiyle sıkıyordu.

– Kurnazlıkmış! dedi. Sen ha? Sen zavallı şair, ha!

– Ve gene itiraf ettirdin bana, dedi Stephen, arkadaşının dokunuşuyla duygulanarak, daha nice şeyleri itiraf ettirdiğin gibi, değil mi?

– Evet, çocuğum, dedi Cranly, hâlâ neşeyle.

– Korkularımı itiraf ettirdin. Ama sana korkmadığım şeyleri de söyleyeceğim. Yalnız kalmaktan, bir başkası için terk edilmekten ve bırakabileceğim neyim varsa bırakmaktan korkmuyorum. Bir yanlış yapmaktan korkmuyorum, büyük bir yanlış yapmaktan bile, hayat boyu bir yanlış, ve belki sonsuz kadar uzun bir yanlış.

Yeniden ciddileşen Cranly yürüyüşünü yavaşlattı ve,

– Yalnız, yapayalnız, dedi. Bundan korkmuyorsun. Bu kelimenin ne demek olduğunu biliyor musun? Yalnızca başka herkesten ayrı olmak değil, bir arkadaşı bile olmamak.

– Bunu göze alacağım, dedi Stephen.

– Bir arkadaştan daha fazla olacak, insanoğlunun en soylu ve en sadık arkadaşından bile fazla olacak hiç kimsesi bulunmamak, dedi Cranly.

Kelimeleri kendi yaradılışında derin bir tele çarpmış gibiydi. Kendini mi anlatmıştı, olduğu gibi ya da olmak istediği gibi kendini? Stephen birkaç saniye sessizce gözledi arkadaşının yüzünü. Soğuk bir keder vardı orada. Kendini anlatmıştı, korktuğu kendi yalnızlığını.

– Kimi anlatmak istiyorsun? diye sordu Stephen sonunda.

Cranly cevap vermedi.

* * *

20 Mart. Başkaldırınam konusunda Cranly ile uzun konuşma.

Görkemli edasını takınmıştı. Ben esnek ve tatlı dilli. İnsanın anasına sevgisi açısından saldırdı. Annesini gözümün önüne getirmeye çalıştım: Getiremedim. Düşüncesiz bir anında, bir kere, kendi doğduğunda babasının altmış beş yaşında olduğunu söylemişti. Onu görebiliyorum. Güçlü çiftçi tipi. Tuz biber renkli elbise. Dört köşe ayaklar. Kırpılmamış, kırçıl sakal. At yarışlarına gidiyor olmalı. Larras'da Dwyer Baba'ya üyelik ücretini sektirmeden ödüyor ama çok çok değil. Bazen gece basınca kızlarla konuşuyor. Ama annesi? Çok mu genç, çok mu yaşlı! Birincisi pek olmaz. Olsaydı, Cranly öyle konuşmazdı. Demek yaşlı. Herhalde, hem de ihmal edilmiş. Dolayısıyla Cranly'nin ruhundaki umutsuzluk: tükenmiş kasıkların çocuğu.

21 Mart, sabah. Bunu dün gece yatakta düşündüm ama ekleme yapamayacak kadar tembel ve özgürdüm. Özgür, evet. Tükenmiş kasıklar Elizabeth ile Zekeriya'nın. Demek ilk haberci o. Madde: Çoğunlukla domuz pastırması ve kuru incir yiyor. Çekirgelerle yaban balını oku. Ayrıca, onu ne zaman düşünsem, gri bir perde ya da İsa resimli bez üstünde çizgileri belirli haşin kopuk bir kafa ya da ölüm maskesi geldi gözümün önüne. Başını vurına diyorlar buna kilisede. Latince kapısında Aziz Yahya ile şaşkınım şimdilik. Ne görüyorum? Kilidi kaldırmaya çalışan başı vurulmuş bir haberci.

21 Mart, gece. Özgür. Ruh özgür ve düşünce özgür. Ölüler ölüleri gömsün. Evet. Ve ölüler ölülerle evlensin.

22 Mart. Lynch'le birlikte yapılı bir hastabakıcının arkasına düştük. Fikir Lynch'den. Sevmedim. İki sıska aç tazı bir ineğin ardından yürüyor.

23 Mart. O geceden beri görmedim onu. Hasta? Belki ateşin yanında oturuyor omzunda anasının şalıyla. Ama sinirleri bozuk değildir. Bir çanak güzel lapa? Hadi yemez misin?

24 Mart. Annemle tartışmaya girdim. Konu: K.B.M. Cinsiyetim ve gençliğim yüzünden tartışmaya elverişli durumda değilim. Meryem'le oğlu arasmdakilere karşılık olarak tutulan İsa ile Baba arasındaki ilişkilerden kaçmak. Dinin bir doğumevi olmadığını söyledim. Annem hoş görüyor. Tuhaf bir kafam olduğunu ve çok okuduğumu söylüyor. Doğru değil. Az okudum, daha az anladım. Sonra rahatsız bir kafam olduğu için imana geleceğimi söyledi. Kilisenin günah arka kapısından çıkıp pişmanlığın gün ışığı ile birlikte ön kapıdan yeniden içeri girmek bu. Pişman olamam. Böyle söyledim ve altı peni istedim. Üç peni aldım.

Sonra okula gittim. Küçük toparlak kafa dalavereci gözlü Chezzi'yle yeni çekişme. Bu sefer Bruno Nolan hakkında. İtalyanca başlayıp kuşdili İngilizce ile bitti. Bruno'nun korkunç bir dinsiz olduğunu söyledi. Bense korkunç yakıldığını söyledim. Bunu biraz üzülerek kabul etti. Sonra *risotto alla bergamasca* dediği şeyin reçetesini verdi. Yumuşak *o*'ları söylediğinde dolu etli dudaklarını harfi öpermiş gibi uzatıyor. Öptü mü acaba? Ve pişman olabilir mi? Evet, olabilir: Ve iki yuvarlak dalavereci gözyaşı akıtır, iki gözünden birer tane.

Stephen'ın yani benim, bahçesinden geçerken, benim değil onun yurttaşlarının geçen gece Cranly'nin dinimiz dediği şeyi icat ettiğini hatırladım. Onlardan dördü, doksan yedinci piyade alayının askerleri çarmıhın dibine oturdular ve çarmıha gerilenin pelerini için zar attılar.

Kitaplığa gittim. Üç eleştiri okumaya çalıştım. Boşuna. O hâlâ gelmiyor. Telaşlı mıyım? Ne için? Bir daha gelmeyeceği için.

Blake şöyle yazdıydı:

Acaba William Bond ölecek mi
Çünkü gerçekten pek hasta.

Heyhat, zavallı William!

Rotunda'da bir kere diyoramaya gitmiştim. Sonunda büyük zatların filmleri gösterildi. Aralarında William Ewart Gladstone, o sıra yeni ölmüş. Orkestra, *Ah Willie, seni çok özledik*'i çaldı.

Bir kaba saba köylüler soyu!

25 Mart, sabah. Sıkıntılı düşler dolu bir gece. İçimi boşaltmak istiyorum.

Uzun kıvrımlı bir galeri. Yerden karanlık buğu sütunları yükseliyor. Taşlara oturtulmuş efsanevi kralların imgeleriyle kalabalık. Elleri dizlerinde yorgunluk belirtircesine kavuşturulmuş ve gözleri koyulaşmış, çünkü insanların yanılgıları koyu renk buğular halinde bitip tükenmeden tüter önlerinde.

Garip biçimler ilerliyor bir mağaradan gibi. İnsanlar kadar boylu değiller. Biri öbüründen ayrıymış gibi durmuyor. Yüzleri fosforlu, daha koyu çizgilerle. Bana bakıyorlar ve gözleri benden bir şey soruyor sanki. Konuşmuyorlar.

30 Mart. Bu akşam Cranly kitaplığın verandasından Dixon'la kızın kardeşine bilmeceler soruyordu. Bir anne çocuğunu Nil'e düşürmüş. Hâlâ anne konusu. Timsahın biri çocuğu kapıyor. Anne çocuğunu geri istiyor. Timsah diyor ki benim çocuğu ne yapacağımı, yiyip yemeyeceğimi bilirsen geri veririm.

Bu zihniyet, derdi Lepidus, senin kendi çamurundan kendi güneşinle üremiştir.

Ya benimki? O da öyle değil mi? At gitsin öyleyse Nil çamuruna!

1 Nisan. Bu son sözü beğenmedim.

2 Nisan. Onu çay içer ve çörek yerken gördüm. Johnston'da, Mooney ve O'Brien'ınki. Daha doğrusu, vaşak gözlü Lynch gördü biz geçerken. Cranly'yi onun kardeşinin çağırdığını söylüyor. Timsahını da getirdi mi yanında? Top-

lantının ışığı o mu şimdi? Neyse, yakaladım onu. İtiraf ederim ki yakaladım. Bir kile Wicklow kepeğinin ardında sessizce ışırken.

3 Nisan. Findlater Kilisesi'nin karşısındaki tütüncüde Davin'e rasladım. Kara bir kazak giymişti ve bir kriket sopası vardı elinde. Gittiğimin doğru olup olmadığını sordu ve niçin. Tara'ya en kısa yolun Holyhead'den geçtiğini söyledim. Tanı o sırada babam girdi. Tanıştırma. Babam nazik ve gözlemci. Davin'e soğuk bir şey içer misin diye sordu. Davin içemedi, toplantıya gidiyordu. Dışarı çıktığımızda babam gözünden dürüstlük aktığını söyledi. Kürek kulüplerinden birine niçin girmediğimi sordu. Düşünecekmiş gibi yaptım. Sonra Pennyfeather'ın gönlünü nasıl kırdığını anlattı. Hukuk okumamı istiyor. Benim için biçilmiş kaftanmış, öyle diyor. Çamur artınca timsahlar da artıyor.

5 Nisan. Yaban ilkbahar. Seğirten bulutlar. Ey hayat! Üzerine elma ağaçlarının narin çiçeklerini attığı karanlık girdaplı batak suyu akıntısı. Yapraklar arasında genç kız gözleri. Kızlar masum ve sıçrayarak. Hep sarışın ya da kumral: Hiç esmer yok. Daha bir hoş kızarıyor yüzleri. Hop-la!

6 Nisan. Elbette ki hatırlıyor işte geçmişi. Bütün kadınlar hatırlar diyor Lynch. Sonra çocukluğunu da hatırlıyor – benimkini de, ben de çocuk olduysam hayatta. Geçmiş şimdinin içinde erir ve şimdi yaşar geleceği doğurduğu için yalnızca. Kadın heykelleri, Lynch haklıysa, hep baştan aşağı giyinik olmalı, bir elleri üzüntüyle arka taraflarını yoklayarak.

6 Nisan, daha sonra. Michael Robartes unutulmuş güzelliği hatırlıyor ve kollarıyla onu sardığı zaman kollarında sıktığı yeryüzünden çoktan silinmiş bir güzellik. Böyle olmaz. Hiç olmaz. Ben kollarımda yeryüzüne henüz gelmemiş güzellik sıkmak istiyorum.

10 Nisan. Hafifçe, ağır gecenin altında, hiçbir okşamanın

kıpırdatamadığı yorgun sevgili gibi düşlerinden düşsüz bir uykuya dönen kentin sessizliği içinden, yol üstünde nal sesleri. O kadar hafif değil şimdi köprüye yaklaşırlarken; ve bir an, kararmış pencereleri geçerken, sessizlik yarılıyor korkuyla bir okla gibi. Şimdi uzaktan işitiliyorlar, ağır gecenin ortasında süs taşları gibi ışıyan nallar, bir koşu uyuyan tarlaların ötesinden hangi yolculuk sonuna –hangi yüreğe?– hangi haberleri taşıyarak?

11 Nisan. Dün gece yazdığımı okudum. Belirsiz bir duygunun belirsiz sözleri. O sever miydi bunları? Sanırım severdi. Öyleyse ben de sevmeliyim.

13 Nisan. Şu ağazlık hanidir zihnimi kurcalıyor. Sözlükte baktım ve İngilizce olduğunu gördüm, üstelik adamakıllı da eski köhne İngilizce. Lanet olsun etüt dekanına da, hunisine de! Ne demeye geldi buraya bize kendi dilini öğretmeye mi, yoksa bizden öğrenmeye mi? Hangisini yaptıysa lanet olsun herife!

14 Nisan. John Alphonsus Mulrennan geri geldi İrlanda'nın batısından. Avrupa ve Asya gazeteleri lütfen kopya et! Dağda bir kulübede yaşlı bir adama rastladığını anlattı. Yaşlı adamın kırmızı gözleriyle piposu varmış. Yaşlı adam İrlandaca konuşuyormuş. Mulrennan İrlandaca konuşmuş. Sonra yaşlı adamla Mulrennan İngilizce konuşmuşlar. Mulrennan evrenle yıldızları anlatmış ona. Yaşlı adam oturmuş, dinlemiş, pipo içmiş, tükürmüş. Sonra demiş:

– Eh, yeryüzünün öteki ucunda korkunç garip yaratıklar olmalı.

Korkuyorum ondan. Kırmızı çevreli boynuzumsu gözlerinden korkuyorum. Boğuşmam gereken kişi o bu gece sabaha kadar, o ya da ben ölüp düşene kadar, sinirli gırtlağından yakalayıp... nereye kadar. O bana boyun eğene kadar mı? Yok. Kötülük değil niyetim.

15 Nisan. Bugün Grafton Sokağı'nda onunla burun buru-

na geliverdim. Kalabalık bizi bir araya sürükledi. İkimiz de durduk: Bana niçin hiç gelmediğimi sordu, hakkımda bir sürü hikâye duyduğunu söyledi. Bunlar zaman kazanmak içindi. Şiir yazıyor muyum? diye sordu. Kimin hakkında? diye sordum ona. Bunun üstüne büsbütün şaşırınca acıdım ben de ve kızdım kendime. Hemen o supapı kapayıp manevi-kahraman soğutucu aracı açtım ki bütün ülkelerde patenti Dante Alighieri'ye aittir. Kendimi ve tasarılarımı anlattım bir çabuk. Bütün bunların arasında yazık ki devrimci nitelikte bir ani hareket yapıverdim. Havaya bir avuç bezelye serpen birine benzedim galiba. Halk bize bakmaya başladı. Bir dakika geçmeden elimi sıktı ve gittiğim zaman söylediklerimi yapacağımı umduğunu söyledi.

Dostluk diye ben buna derim işte, siz demez misiniz?

Evet, bugün hoşuma gitti. Az mı çok mu? Bilmiyorum. Ondan hoşlandım ve bu yeni bir duygu gibi görünüyor bana. O zaman, bu durumda, geri kalan her şey, düşündüğümü düşündüğüm ve duyduğumu duyduğum her şey, bundan önceki her şey aslında... of, boş ver be ahbap! Uyu gitsin!

16 Nisan. Uzağa! Uzağa!

Kollarla seslerin büyüsü: yolların ak kolları, verdikleri sıcak kucaklaşmalar sözü ve aya karşı dikilen boylu gemilerin kara kolları, uzak ülkeleri anlatan öyküleri. Şunu demek için uzanıyorlar: Biz yalnızız – gel. Ve sesler de konuşuyor onlarla birlikte: biz senin kandaşlarınız. Ve hava kalabalıklarıyla yoğun beni, kandaşlarını çağırırlarken, gitmeye hazırlanırlarken, coşkun ve korkunç gençliklerinin kanatlarını çırparak.

26 Nisan. Eskiciden alınma yeni elbiselerimi annem düzene koyuyor. Dua ettiğini söylüyor evimden ve arkadaşlarımdan uzakta yüreğin ne olduğunu ve ne duyduğunu kendi hayatımda öğrenebileyim diye. Amin! Dilerim öyle olsun.

Hoşgeldin, ey hayat! Milyonuncu keredir yola çıkıyorum yaşantının gerçekliğiyle karşılaşmak ve ruhumun nalbantında soyumun yaratılmamış vicdanını dövmek için.

27 Nisan. Koca ata, koca düzenci, şimdi ve her zaman yardımcı ol bana.

Dublin, 1904 / Triyeste, 1914

SONSÖZ

MURAT BELGE

Joyce'un ilk edebi ilgileri Shelley, Byron, Blake gibi Romantik şairler ve Viktorya çağı romancılarına yönelmişti. Ama hepsinin üstünde bu sıralar sesini duyurmaya başlayan Ibsen'i seviyordu. Üniversiteye girmesiyle ufku genişledi. Flaubert'den Dante'ye ve Aristoteles'e kadar birçok yazar ve düşünürü tanımış oldu. Yerli edebiyattan çok Avrupa'yla ilgileniyor, kendi amacını çağdaş İrlanda yazarlarınkinden ayrı görüyordu. Estetik sorunlarıyla ilgisi sürekliydi. Zamanla Romantik gelenekten sıyrılarak kendi yaradılışına daha iyi uyan "klasik" tarza yaklaştı. Joyce'a göre Romantikler kendi öznel gerçeklerinin ülkülerini bu dünyada bulamıyor, sanatın sınırlarını aşmaya çalışırken belirsizliğe, anlaşılmazlığa ve dolayısıyla güçsüzlüğe düşüyorlardı. Oysa klasik sanat gerçeği hiçbir zaman unutmuyordu. Klasik yöntemin gerektirdiği biçim-içerik birliği öyleydi ki sanatçının söylemediği evrensel anlamlar bile bu birlik sayesinde ortaya çıkardı. Bu düşüncelerle ve Aristoteles'le Akinalı Toma'yı okuyarak, Joyce estetik kuramını geliştirdi.

Edebiyat alanına büyük değişiklik ve yenilikler getirmiş

bir yazardı. Öyle ki, bugün bile birçok bakımdan yepyeni ve erişilmez durumdadır. Ama bütün yenilikler belirli köklere dayanır. Örneğin, Fransız simgeci şiirinden kendi işine yarayacak ögeleri seçip almıştır. Çağdaş İngiliz düzyazı tarzına karşı çıkmış ama Shakespeare çağının imgeci düzyazısını kendine uydurarak kullanmıştır. Bilinç akımı yönteminde de Dujardin, Henri James, Proust gibi yazarlardan faydalandığı şüphesizdir. Doğalcı (naturalist) romana karşı çıkarken bu türün sağladığı olanakları uygulamaktan geri kalmamıştır. Öte yandan, yeni gelişen sinema sanatının kendine özgü dile getiriş yöntemini de edebiyata uygulamıştır.

Hayatıyla sanatı birbirine çok yakındır. Bütün eserlerinde kendi hayatını anlattı, ama hayatı da zaten kendi sanat yaşantılarından meydana geliyordu. Joyce 1882'de Dublin'de doğdu. Orta sınıftan bir İrlanda ailesinin en büyük oğluydu. Yaşı ilerledikçe İrlanda hayatının ve bu hayatın başlıca yöneticilerinden olan Katolik dininin baskısıyla çatışmaya başladı. Özgür bir sanatçı olmaya kesinlikle karar vermişti. Ama İrlanda onun böyle yetişmesini önleyecek üç bağımlılığı; aileyi, dini ve İrlanda ulusçu politikasını temsil ediyordu. Göreneksel çevresine durmamasıya çatıyordu Joyce. Kurtulmak ve istediği gibi bir sanatçı olabilmek için 1904'te kendini sürgüne gönderdi. Annesinin ölmek üzere olduğu haberini alınca geri döndü. Annesi ondan dua etmesini isteyince bunu kabul etmedi (hayatı boyunca unutamadığı bir vicdan yüküydü bu); çünkü bu bağımlılıkları artık kesinlikle yadsımıştı. Bundan sonra Avrupa'da yaşadı ve 1940 yılında Zürih'de öldü.

İlk eseri 1907'de yazdığı *Chamber Music (Oda Musikisi)* adında, oldukça önemsiz bir şiir kitabıydı. Şiirde hiçbir zaman başarılı olamadı Joyce, düzyazısıyla birçok şairi esinlendirdiği halde. Daha sonra yazdığı *Pomes Penyeach* (1927) ve "Ecce Puer" de (1932) cansız, amatörce şiir denemelerin-

den ileri geçmedi. İlk romanı olan *Stephen Hero*'yu yayıncılara bir türlü kabul ettiremedi, ve sonunda kendisi de beğenmeyerek yok etti. Aynı konuyu geliştirerek *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'ni yazdı (basılış, 1916). İlk başarılı eseri *Dubliners (Dublinliler)* adındaki hikâye kitabı olmuştu (1914). *Portre*'den sonra, yazarın başlıca eserleri olan *Ulysses* ve *Finnegans Wake*'in yolu açılmış oldu. Bir de, *Exiles (Sürgünler)* adında, Ibsen etkisinde, vasat bir oyunu vardır.

Joyce'un estetik kuramı

Joyce'un *Portre*'de Stephen'ın ağzından anlattığı estetik kuramı Aristoteles'in *Poetika*'sı ve Akinalı'nın estetik üzerine yargılarından pek fazla uzaklaşmaz. Kısaca şudur Joyce'un estetik anlayışı: Sanat duyularla algılanabilen ve akıl tarafından kavranabilen maddenin estetik bir amaçla, yani güzellik yaratmak üzere, insanca kullanılmasıdır. İki çeşit sanat vardır: Kötüsü, yani devimsel (kinetik) sanat, insanda aşırı istek (örneğin cinsel istek) ya da tiksinti uyandırır. Bu gibi fiziksel duygular kalımlı değil geçicidir, insanın ilkel yönlerine bağlıdır. Dolayısıyla, sanat böyle değersiz duygular uyandırmamalı, dural (statik) olmalıdır. Geçici değil kalımlı olanı vermeli, basit içgüdülere değil, düşünce ve akli kavrayışa yol açmalıdır.

Sanatta durallık tek başına gerçekleşemez. Sanat eserinin en önemli tamamlayıcısı ritimdir. Eseri meydana getiren parçalar birbirleriyle ve meydana getirdikleri bütünle tam ve karşılıklı nedensel bir ilişki içinde olmalıdır. Örneğimizi edebiyattan alırsak, her tema, her simge, hatta her kelime kendi bağlamı (context) içinde gereken işlevi yerine getirmeli, eserin tuttuğu amaca kendi çapında hizmet etmelidir. Bunu başaramayan ögeler eseri değerden düşürür.

Joyce-Stephen'a göre estetik imgenin kavranılması üç aşamalı bir süreçtir. İnsan, önce estetik nesneyi çevresinde bulunan şeylerden ayırır, zihninde sınırlandırır. Böylece estetik imgenin bütünlüğünü bulur. İkinci aşama, parçaların birbirleriyle ve bütünle olan nedensel ilişkilerinin, yani estetik uyumun kavranılmasıdır. İmgenin bütünlüğü görüldükten, uyumu kavranıldıktan sonra ışığı, yani bu imgenin ne olduğu bütün açıklığıyla anlaşılır. Bu da estetik kavrayışın üçüncü aşaması olan aydınlıktır. Sözün burasında Joyce'un *Portre*'de pek üstünde durmadığı ama *Stephen Hero*'da uzun uzun anlattığı "epifan" kavramına değinmek gerekiyor. Bu kelime Yunancada aşağı yukarı "beliriş" (manifestation) diyebileceğimiz bir anlam taşır. İncil'de, İsa'nın öldükten sonra kendi kendini havarilerine göstermesini anlatmakta kullanılmıştır. Joyce bu kelimeyi estetik kavrayışın üçüncü aşaması olan "Aydınlık" yerine koyuyor. Kitabın ilk sayfalarında Stephen bir suç işledikten sonra masanın altına saklanıyor. Annesiyle Dante onu azarlıyor, Dante bir tekerleme söyleyerek özür dilemesini buyuruyor. Bu, yalınlaştırılmış, tek başına bir olaydır. Başka olaylarla ve bütünle nedensel ilişkisi vardır; çünkü ana temaların hemen hepsini kapsar. Bir düzeyde Stephen üstüne aile baskısını ve ceza temasını gösterir. Ayrıca, Stephen'ın görenek dışı bir davranışı karşısında çevrenin tepkisini temsil eder. Bir başka düzeyde, Prometheus'u simgeler. Bütünlük ve uyum böylece ortaya çıkar. Bunların doğal tamamlayıcısı olan Aydınlık da bu epifanda vardır. Ceza karşısında bir küçük çocuk olgusu bütün açıklığıyla belirir.

Joyce'un edebiyata kazandırdığı en önemli yöntemlerden biri epifandır. Bu yöntemin, romandaki eylem dinamizmini zayıflattığı söylenebilir. Ama epifan Joyce'un elinde çok etkili bir araç olmuştur. *Portre*'yi incelediğimiz zaman bütün kitabın sayısız epifanlar üzerine kurulu olduğunu görü-

rüz. Küçük küçük epifanlar bir araya gelerek bölüm sonlarının büyük epifanlarını meydana getirirler. Her bölümün sonunda Stephen gerçeğe biraz daha yaklaşmış, bir zafer kazanmıştır. Birinci bölümün sonunda papazların haksızlığını yenmiş, ikincide cinsel hayatın gerçeğini tatmış, üçüncüde inayete kavuşmuş, dördüncüde sanatçı olma kararını vermiştir. Bütün bunların derişmesiyle (contentration) son epifana varılır. Stephen kendini bütün bağlarından kurtararak sanatın çağrısım yanıtlar.

Stephen kavrayışın aşamalarını belirttikten sonra, üç edebiyat tarzı olduğunu söylüyor. Bu tarzlar, imgenin, sanatçı ve başkalarıyla ilişkisinden doğmaktadır. Sanatçı, imgesini kendisiyle dolaysız ilişki içinde sunarsa lirik, kendisi ve başkalarıyla dolaylı bir ilişki içinde sunarsa epik, başkalarıyla dolaysız ilişki içinde sunarsa dramatik tarz ortaya çıkar. İlk bakışta açık ve kolay anlaşılır bu; ama yazar "imge" derken neyi anlatmak istiyor –burası kesin değil– söz konusu edilen, sanatçının kendi imgesi mi, yoksa yarattığı esere mi bağlı? Her ne kadar Stephen'ın konuşması birinci düşünceyi doğrular nitelikteyse de, kesin bir yargıya varmak zor. Ve dolayısıyla eleştirmenler türlü yorumlarla işe girişiyorlar; Joyce'un eserlerini ele alırken çoğunlukla *Portre*'yi lirik, *Ulysses*'i epik, *Finnegans Wake*'i dramatik olarak sınıflandırıyorlar. Bence, bu konuda en doğru sözü Amerikalı eleştirmen R.S.Ryf söylüyor. Ona göre bu sınıflamalar doğrudan doğruya edebi türlerden çok, sanatçının zihin durumunu anlatmaktadır. Zihin durumları değişir; kimi zaman lirik, kimi zaman epik ya da dramatik duruma girer. Yazarın her eserinde bu üç tarzın örnekleri bulunabilir. Gerçekten, *Portre*'yi lirik olarak kestirip atmak eleştiri insafına sığmaz.

"Kelam başlangıçta var idi ve Kelam Allah nezdinde idi, ve Kelam Allah idi. O, başlangıçta Allah nezdinde idi. Her şey onun ile oldu, ve olmuş olanlardan hiçbir şey onsuz olmadı. Hayat onda idi ve hayat insanların nuru idi. Nur karanlıkta parlar ve karanlık onu anlamadı." (Yuhanna'nın İncili Bap I)

Yuhanna'nın bu sözleri Hıristiyan düşüncesinin "Logos" yani "Kelam" öğretisini özetler. Başlangıç kaosu, Tanrı'nın kelamıyla düzene girmiş, yeryüzü ve gökyüzü haline gelmiştir. Kelam aynı zamanda İsa'nın kendisi, Tanrı Üçlemi'yle insanoğlu arasındaki bağdır. Joyce'a göre yazar da yaşantı karmaşasını kelamı yoluyla düzene sokan, kargaşalığın içinden bir varlık yaratan Tanrı'dır. Bu yüzden, sanatçıya her şeyin üstünde bir yer tanır. Sanatçı olmak isteyen Stephen'ın karşılaştığı en önemli sorunlardan biri de, dolayısıyla, kelimeler ya da daha geniş anlamıyla dildir. Daha çocukken büyüklerin kullandığı kelimeleri tekrarlar, bunlarla dışsal gerçeği bulmaya çalışır, ama kelimelerin anlamını bilmez (s. 63). Yaşı ilerledikçe dille ilişkisi gelişirse de, kelimelerle gerçek arasındaki o çok önemli bağı bulamaz. Kitabın sonundaki büyük sözleri ettikten sonra *Ulysses*'de, Stephen'ın hâlâ bıraktığımız yerde durduğunu görürüz. Ancak bu kitabın sonlarına doğru kelimelerle gerçeği uzlaştırır.

Ama Stephen Joyce'un kendisi değildir. Joyce *Portre*'yi yazarken kelimeyle gerçeği uzlaştırmıştı. Sonraları daha da ötelere varmak istedi. Özellikle *Finnegans Wake*'de, düşlerin ve bilinçdışının derinliklerine inerek, bütün dünya dillerini kapsayan evrensel bir dil, evrensel bir "kelam" yaratmaya çalıştı.

"Sanatçının Portresi"nin sanatı

Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi'nin gerçek niteliği yazılmasından çok sonra anlaşıldı. Çoğu eleştirmen ve yazar bu eserden hiç hoşlanmadı; işin tuhafı, eseri yerenler bunu kitabın ahlaksız olduğu gerekçesiyle yaptılar. Bu arada, *Portre*'nin doğalcılık geleneğine bağlı olduğu herkesçe kabul edildi. Joyce'u sonradan inceleyen eleştirmenlerse, bugün hemen hemen bütünüyle benimsenen yoldan giderek romanın sanıldığından çok daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunu, aslında doğalcılığa karşı çıktığını söylediler. Bu tartışmaların ne kadar geçerli olduğunu anlamak için *Stephen Hero* ile *Portre* arasındaki ayrılıkları daha yakından görmemiz gerekiyor.

Her iki kitapta aynı konuları işliyordu Joyce: aile baskısı, din baskısı, dil ve toplum baskısı, yabancılaşma, sürgün, sanat, baba arama. Ama sanki aynı adam yazmamıştır iki eseri. *Stephen Hero*'nun başaramayıp *Portre*'nin başardığı işi en iyi anlatan Aristoteles'tir:

> Olay örgüsünün birliği, kahraman birliğinden ileri gelmez. Çünkü bir insanın hayatında tek birliğe indirgenemeyecek kadar çok sayıda olay vardır; dolayısıyla, olay örgüsü bir tek bütünü ve bir tek eylemi taklit etmelidir, öyle ki, eserin yapısal birliğini meydana getiren parçalardan biri çıkarıldığında bütün de bozulup parçalanmalıdır. Çünkü varlığı ya da yokluğu göze görünür hiçbir değişiklik yapmayan şey bütünün örgensel (organik) bir parçası olamaz. (*Poetika*, VIII'den kısaltılarak)

Joyce birinci kitapta daha duygusal ve dağınıktı. Yaşantısını nesnelleştirmemiş, anlatımı da bu yüzden gerekli duruluğu kazanmamıştı. İkinci kitapta durum değişir; olay örgüsünü meydana getiren parçacıklar birbirlerine nedensel bağ-

larla perçinlenir, örgensel birlik doğar. *Portre*'de fazladan bir tema yoktur; ama artık her şey bir tek amaca bağlanmıştır. Bu da bir sanatçının yetişmesinin anlatımıdır. Başka her şey bu temel konuya bağımlı olarak ve bu temel konuyla ilişkisi açısından yer alır, bütün potansiyelini ana temayı güçlendirmek yolunda harcar.

Stephen Hero'da Joyce kahramanını dışarıdan bakarak anlatmış, ama bunun sonucunda kötü anlamıyla "öznel" bir eser vermişti. *Portre*'de ise kahramanı içeriden görerek sunmuş, oysa bu yoldan gereken nesnelliği bulmuştu. Birinci kitapta kendini kahramanından ayıramıyor, Stephen'ın ağzından kendini haklı göstermeye çalışıyordu. Yaptığı ayrımlara göre bu eseri lirik, hem de kötü lirik sınıfına sokabiliriz. *Portre*'nin bu yolda gösterdiği olumlu değişim, dramlaşma yolunda attığı adımdır. İlk bakışta bu kitapta hemen hiçbir dramatik öge yokmuş gibi görünür. Dram olarak kişiler arasındaki dramatik çatışmayı alırsak, bu görüş doğru sayılır, çünkü *Stephen Hero*'da çok canlı çizilen kişiler, *Portre*'de donuklaşır. Bu, doğal bir değişimdir, çünkü artık olayların geçtiği, dramın oynandığı sahne Stephen'ın zihni, bilinci olmuştur. Çeşitli güçler bu sahnede çatışır, bu sahnede çözüme varır. Ve *Portre*'de böyle bir dramatikleştirme yöntemini uygulayan Joyce bilinç akımının eşiğine dayanmış olur.

Stephen Hero'nun Joyce'dan kendini kurtarabilmiş iki yüz sayfa kadar bir parçası var elimizde. Bütünüyle bin sayfa olduğunu biliyoruz. Bunca sayfayla yalnızca Stephen'ın üniversite dönemi anlatılmıştır, hem de gerekli tamamlığa erişemeden. Oysa *Portre*'de iki, üç yüz sayfa içinde kahramanın yirmi yıllık hayatı veriliyor. Bu gelişmenin başlıca nedeni, Joyce'un birinci kitapta bütün ağırlığını anlatıya yükleyen doğalcı roman geleneğine bağlı kalması; ama ikinci kitabını yazarken, imge örgüsü, simgeler, kuruluş ve ritim gibi

anlatı dışı iletim (communication) araçlarını kullanmış olmasıdır. Şöyle bir örneğe bakalım:

> Müdür pencere kemerinin içinde duruyordu, sırtını ışığa çevirmiş, dirseğini kahverengi çarmıh biçimli gölgeliğe dayamıştı, öbür gölgeliğin kordonunu yavaş yavaş sallar, ilmik yaparken konuşuyor ve gülümsüyordu. Stephen karşısında duruyor, gözleriyle bir an için damların üstünde solan uzun yaz gününün ışığını ya da papazsı parmakların yavaş, becerikli hareketlerini izliyordu. Papazın yüzü bütünüyle gölgedeydi, ama arkasında solan gün ışığı oluklu şakaklarına ve kafatasının kıvrımlarına vuruyordu. (s. 164)

Burada Katolik Kilisesi'ne girmenin Stephen için neleri temsil ettiği (ama bu anda kendisi de bunun bilincinde değil) anlatıyla değil, imge, simge ve ritmle verilmiştir. Çevirmesini başaramadığım bir kilit kelime var burada: Crossblind. Bu bileşik kelime "perde" anlamına geliyor; ama cross, "çarmıh" blind ise "kör" demektir. Yani, "çarmıhtan körelmiş" ya da "çarmıha karşı kör" gibi ilk görüşte karşıt ama gerçekte eş yönlü çağrışım uyandırıyor. Papaz, ışığa sırt çevirmiş olarak duruyor; perde kordonuyla ilmik yapıyor, tıpkı bir cellat gibi. Arkasından ışık vuran başı bir kafatasını andırıyor, yani bir ölüm imgesi. Bu sonuncu, birkaç kere aynı çağrışım bağlamı içinde kullanıldığı için, artık simgeleşmiştir ve Katolikliğin ölü niteliğini temsil etmektedir. Ayrıca, kelimelerin tekdüzeli, ölgün, yuvarlana yuvarlana giden ritmi önerilen temalara kendinden bir şeyler katıyor. Geleneksel anlatı yöntemiyle bu kadar karmaşık bir özü bu derece kısa ve etkili bir şekilde verme olanağı bulmak biraz zordur.

Kitabın ve kahramanların adları

Joyce kitabının *Sanatçının Portresi* diye anılmasından yakınmış, bütünün adının unutulduğunu söylemişti. Yakın arkadaşı Frank Budgen'a göre kitapta anlatılan kimseyle kendisinin artık ayrı insanlar olduğunu bildirmek istiyordu. Ama Joyce hiçbir zaman kitabında kendini anlatmak, daha doğrusu, bir otobiyografi yazmak istemedi. Olaylar kendi hayatında geçen olaylara benzese bile, geniş imlemleriyle, yalnızca Joyce'un asıl söylemek istediği Stephen'ın olgunluktan uzak birçok davranışının gençliğinden ileri geldiğidir. Bu konuya döneceğiz.

Joyce kahramanına Stephen adını verirken onu ilk Hıristiyan martiri Aziz İstefanos'a benzetir. İstefanos'un öldürülüşü İncil'de şöyle anlatılır:

> Atalarınız peygamberlerin hangisine eza etmediler? Ve o Salihin geleceğini önceden bilenleri öldürdüler; siz de şimdi onun hainleri ve katilleri oldunuz.
>
> ... Fakat onlar yüksek sesle bağırıp kulaklarını tıkadılar, ve hep birden üzerine saldırdılar; ve onu şehirden dışarı atıp taşladılar... (Resullerin İşleri, Bap 7, 52-58)

İrlanda, ona doğruları söyleyen, insani değerler kazandırmak isteyen sanatçılarına karşı kulaklarını tıkamış, onları taşa tutmuştur. Böyle bir sanatçının, William Butler Yeats'in, bir oyununu seyircilerin yuhalayışını Stephen kendisi de görüyor (s. 245). Şimdi o da doğru söylemenin kurbanı olacak, sürgüne zorlanacaktır. Kendisi de bunun bilincindedir. Üniversitenin Aziz İstefanos'a adanmış parkından geçerken şöyle düşünür: "Stephen'ın yani benim bahçesinden geçerken..." (s. 270)

Kahramanın soyadı birinci adından daha önemlidir: Yunan mitologyasından bildiğimiz Daedalus ilk sanatçıdır. Girit

kralı ona ünlü labirenti yaptırtmış, sonra kızarak onu oğluyla birlikte hapsettirmiştir. Daedalus kendine ve oğlu İkarus'a kanatlar yaparak kaçar. İşte Joyce'un gözünde İrlanda ulusçuluğu, aile, dil ve din bu labirenti temsil eder. Kitapta gerek labirenti, gerekse uçuşu simgeleyen birçok şey vardır. Örneğin Cizvit okulunun koridorları, karanlık ve kirli Dublin sokakları, ya da, Clongowes oyun alanında zorlukla uçar gibi görünen çamurlu top, üniversite bahçesinde uçuşan kuşlar gibi.

O zaman Stephen Dedalus da Daedalus gibi kendi yaptığı kanatları takarak İrlanda labirentinden kurtulan adam, özgür sanatçı olmalıdır. Ama Stephen Dedalus ne dereceye kadar Daedalus olabiliyor? Aynı zamanda söz dinlemediği için güneşe fazla yaklaşan ve kanatlarını yapıştıran balmumu eriyince denize düşüp boğulan İkarus'u andırıyor.

İronik anlatım

Stephen'ı ne bütünüyle olumlu ne de bütünüyle olumsuz bir tip olarak ele almamalıyız. İyi ve kötü yanlarıyla bir insan var karşımızda ve bence Joyce'un *Portre*'de en büyük başarısı, bu ince ayrımı bütün roman boyunca sürdürebilmek, yaşayan insanın gerçeğini böylesine ustaca ortaya koymaktır.

Kitabın adı bir sanatçıyla karşılaşacağımızı belirtiyor. Oysa, Stephen'ın roman boyunca verdiği bütün sanat ürünleri iki şiirden öteye geçmiyor. Birinci şiiri okuyamıyoruz, ama kısaca anlatılışından nasıl bir şey olduğu belli. İkincinin tanı metni önümüze sunuluyor. Bu, şekil bakımından oldukça yetkin (aslı uyaklıdır, çeviride bu yapılamadı), ama içerik bakımından iyice yavan bir vilanel. Böyle bir sanat yoksulluğunda Stephen'ın böbürlenmelerine kanmamızın olanağı yok, zaten Joyce da böyle düşünmüyor. Stephen'ı kullanarak, kendi yazdığı kötü şiirlerle alay ediyor. Bu bölümün bütünüyle lirik ve Romantik havası da ironiyi artırmaktadır.

Joyce'un kullandığı ironi yöntemi, Stephen'ın düşleriyle dışsal gerçek arasındaki karşıtlığı verişine dayanır. Kimi zaman üstü örtülü, kimi zaman oldukça açıktır bu karşıtlık ve her zaman ton değiştirmeleri, ritim değiştirmeleriyle belirtilir. Örneğin, Stephen çocukken Mercedes'i düşünür, bir gün onunla karşılaşacağını, zayıflıktan, toyluktan kurtulacağını aklından geçirir (66). Epey sonra bir kadınla karşılaşır, ama bu zihninde yücelttiği Mercedes değil, bir Dublin orospusu olur. Gelgelelim, bu yaşantı özlenen yaşantıya göre düşük kalıyor olsa da, uydurma değil gerçektir ve Stephen için düşlerinden çok daha olumludur. Bir başka karşıtlık örneği de E. C.'ye (Emma Clery) yazdığı ilk şiirdir. Bir sürü duygucu palavradan sonra Stephen gidip annesinin aynasında kendi yüzüne bakarak sevimli gülünç, çocukça bir narsisizm imgesi yaratır. En eğlenceli ironilerden birini de Stephen'ın yüzen arkadaşları yanında, deniz kenarında oturup kendi kimliğini Daedalus'unkiyle birleştirişinde görüyoruz. Bir atmaca gibi havalarda uçmayı kurduğu sırada çocuklardan biri, "Amanın, boğuldum!" diye bağırınca, Dedalus birdenbire İkarus oluyor (s. 181). Kendi bunun bilincinde değil, ama Joyce okura gerekli ipucunu vermiştir.

Stephen çevresini ve çevresinin kişiliği üzerine yıkıcı etkilerini yenerek yaşantının gerçekliğini anlamış mıdır? Bunu kesinlikle öğrenemiyoruz. *Ulysses*'in başında hâlâ yerinde sayarken buluyoruz onu. Joyce Stephen'ın çok dural olduğunu, bir roman kişisi olarak fazla olanak tanımadığını söylemişti. Buna dayanarak Stephen'ı bütünüyle olumsuz açıdan yorumlamak isteyen eleştirmenler de var. Ancak, roman kişisi olarak gelişmek başka, kendi kişiliğinin gelişmesi gene başka. Ayrıca, sonraki kitaba bakarak önceki kitabı yorumlamak doğru olmaz. Gerçi *Portre*'de kesin bir sonuç yok ama Stephen başladığı yerin çok ilerilerine varmıştır. Şimdi bunu inceleyelim.

Stephen'ın yolunu engelleyen etkenlerden biri İrlanda ulusçuluğudur. Bu yıllarda İrlanda kendini İngiltere'nin politik boyunduruğundan kurtarma savaşına girmişti. Fenian (Beyaz Gömlekliler) adlarıyla tanınan çeteler İngilizlerle çarpışıyordu. Buraya kadar Joyce da uluşçularla birlikteydi. Ama iş aşırıya vardırılıyor, ırkçılığa kadar dayanıyordu. Bağımsızlık savaşının ve İngilizlere karşı duyulan aşağılık duygusunun sonucu olarak İngiliz kültürü toptan yadsınıyor ve yoksanıyor, o güne dek kullanılagelen İngilizce de bir yana atılarak yerine yüzyıllardır işlenmemiş, ilkel bir dil olan Gaelic'in getirilmesine uğraşılıyordu. İrlanda ulusçularının bu sıra yaptıkları bizim Turancıların tutumunu andırır. Hiçbir canlılık taşımayan eski Kelt mitlerini yeniden yaşatmaya çalışmaları, bizim Ergenekon'lu İstemi Han'lı edebiyat eserleri yazmamıza benzer.

İkinci ve daha korkunç baskı dindir. İrlanda, öteden beri Avrupa'nın en koyu Katolik üyesiydi. Kilise olumlu işlevini yüzyıllar önce bitirmiş, şekillere sımsıkı bağlı, çok güçlü bir örgüte sahip, karşı çıkılmaz bir gericilik kurumuydu. Çok daha bilinçli olduğu için, ulusçuluk akımını da kendi bünyesi içine almayı becermiş, bu akımı istediği yöne çevirmişti. Ulusçuların önderi Parnell, arkadaşlarından O'Shea'nin karısıyla sevişiği ve boşanmalarına yol açtığı için Kilise kendine yüz vermeyen bu yurtsever önderi halkın gözünden düşürmüştü. Bundan az sonra Parnell öldü. İşte böyle olaylar Stephen'ın yadsımasına yol açar: "Bu ülkede bir adamın ruhu doğunca uçmasını önlemek için ağlar atıyorlar üstüne. Sen bana ulusçuluğun, dilin, dinin sözünü ediyorsun. Bense bu ağlardan kaçmaya çalışacağım... İrlanda kendi yavrularını yiyen o kocamış dişi domuzdur." (s. 220)

Kitabın satırlarında Stephen bir mööinekten söz ediyor.

Daha sonra, köydeki inekleri anlatıyor. Yazın ineklerin yeşil çayırda otlaması hoşuna gidiyor, ama kışın onları ahırda ve pislik içinde görünce tiksinip sütlerini bile içemez oluyor. Aynı temayı *Ulysses*'de de görüyoruz. Gerek mitlerde gerekse bilinçdışmda (Jung'a göre) inek anayı temsil eder. Joyce da bunu anayurt İrlanda'nın bir simgesi olarak kullanıyor. Burada, çayır yeşilinin İrlanda ulusal rengi olduğu, Daedalus'un çeşitli işleri arasında bir de tahta inek yaptığı söylenebilir. Kitabın sonunda Lynch'le birlikte bir hastabakıcı kızın arkasına düşmelerini anlatırken Stephen şöyle diyor: "İki sıska aç tazı bir ineğin artından yürüyor." (s. 269) Böylelikle İrlanda ulusçuluğunun bağımlı kılan buyruklarını yadsımış oluyor.

Ceza teması dindarlığı temsil eden Dante'nin başlangıçtaki tekerlemesiyle meydana çıkar. Clongowes Cizvit okulunda birçok kereler tekrarladıktan sonra Stephen'ın Dolan Baba'dan yediği haksız dayakta doruğuna varır. İleride bu tema yalnız dinî olmaktan çıkarak, göreneksel İrlanda'nın özgür düşünceye tepkisi durumuna girer. Okul arkadaşlarının Byron'u beğeniyor gerekçesiyle Stephen'ı dövmesi budur. Din ve ceza gene Clongowes'den gelen Arnall Baba'nın vaazında tam imlemini bulur. Burada papazın kullandığı ağdalı Latince sözdizimine uydurulmuş üslup yapaylığın bir belirtilişidir. Dinleyicilerini adamakıllı korkutmak için papaz türlü yollardan yararlanır. Bu sırada bir sürü çelişkiye de düşer. manevi olması gereken şeyleri bütünüyle maddi bir şekilde anlatır. Ya da örneğin "kükürtlü sülfür" (s. 128) gibi anlamsız abartmalar yapar. Öbür duygusuz arkadaşlarını değilse bile, hepsinden duygun bir yaradılışı olan Stephen'ı dehşete düşürmeyi başarır. Stephen günah çıkarmaya gider. Bu da Katolik mezhebinin bir özelliğidir. Cemaatmı önce ölesiye korkutmak, sonra da onları kolayca bağışlamakla, yalnız ve yalnız Kilise'ye bağlanmanın onları kurtaracağını bildirmiş olur ve insanları kıskıvrak yakalar.

Ama Stephen Kilise'ye karşı duyduğu derin tiksintinin henüz bilincine varmamıştır. Öyle ki, müdür kendisini papaz olmaya çağırdığında, bunu neredeyse kabullenecek gibidir. Bir süre bu fikirle oynadıktan sonra, her şeyden çok içgüdüsünün zoruyla papaz olmaktan vazgeçer ve böylelikle kendini karşılaştığı en büyük tehlikeden kurtarır. Bu bölümün sonlarında, müdürden ayrılıp denize doğru giderken birtakım papaz çömezleri görür, sonra denize giden arkadaşlarını, yani göreneksel İrlanda'nın göreneksel insanlarını. Bütün bunları artık yadsımıştır. Bu sırada, derede yürüyen kızı görür. Romanda büyük önemi vardır bu epifanın. O ana kadar kendi yaradılışını ters yöne zorlayarak kutsal güzelliği arayan Stephen, dünyevi güzelliğin gerçeğiyle karşılaşır. Bu, hayatının dönüm noktasıdır. Kitabın başından beri işlenen düşüş teması, yani Şeytan'la Adem'in düşüşleri (belki İkarus'un da) yeniden belirir. Stephen böylece kendini insanoğlunun ortak kaderiyle birleştirir. Kızı bir kuşa benzetmesi, uçuş, kurtuluş temalarını içermektedir. Kızın bacağına yapışan yeşil yosun İrlanda'yı, aynı zamanda Stephen'ın düşsel gerçeğini temsil eder. Eileen, çiçekçi kız, Davin'i evine çağıran köylü kadın ve Emma Clery ile simgelenen İrlanda kadınlığı insanı göreneksellestiren, kurallara bağlayan bir kadınlıktır. Oysa bu kız Stephen'ın görenekleri yadsımasını perçinler. Sanatçı olma kararını bu epifandan sonra kesinlikle verir.

Stephen kendi ruhuyla cennet arasındaki bağlantıyı bir kasa makinesi imgesiyle düşünür. (s. 158) İmgenin tam anlamından habersizdir, bunu güzel bir şey olarak görmektedir. Ama okur bu imgeyle Katolik dininin maddi, ticari zihniyetinin anlatıldığını sezmekte güçlük çekmez. Gene aynı sayfada şöyle bir söz var: "Tespih dualarının... gözüne adsız oldukları gibi, renksiz ve kokusuz da görünüyorlardı." Stephen'ın duyularla yakın ilgisini kitabın başından beri izlemişizdir. Duyular onu bir yandan dış gerçeğe, bir yandan sanata bağlar. Özel-

likle renk ve kokuyu sever, yani, tespih dualarının renksiz ve kokusuz oluşu Stephen'da olumsuz çağrışımlar yaratan bir niteliktir. Bu çeşit üstü örtülü içermelerle doludur roman; örneğin, çocukken şöyle düşünür: "Kilise'de soğuk gece kokusu vardı. Ama kutsal bir kokuydu bu. Pazar törenlerinde Kilise'nin arkalarında diz çöken yaşlı köylülerin kokusuna benzemiyordu." (s. 16) Stephen'ın en sevmediği şeylerden biri olan "soğuk" her yerde olduğu gibi burada da Kilise'ye yakıştırılan bir nitelik. Kilise'nin sevimsiz soğuk kokusuyla köylülerin sevimli insanca kokusu arasmda bir karşıtlık var bu cümlede. Ama duyuların anladığı bu karşıtlığı Stephen çok sonraları bilinçli olarak kavrayacak. Gene sevmediği şeylerden biri olan ıslaklık da her zaman papazları ve dinle ilgili şeyleri betimlerken ortaya çıkar. Örneğin rektörün eli serin ve nemlidir (s. 59). Dinin sık sık bağdaştırıldığı şeylerden biri de beyaz rengidir. "Beyaz haç" (s. 153) , "beyaz bir gül" (s. 155), "kokulu beyaz çiçekler" (s. 156) gibi daha nice örnekler dinî bağlamlar içinde yer alır. İlk görünüşte güzel imgelerdir bunlar, ama bir de şu söze bakalım: "Acaba yamağın önlüğü de nemli mi diye düşündü, ya da acaba bütün beyaz şeyler nemli ve soğuk mu olur diye." (s. 11) Beyaz renginin bu olumsuz çağrışımını hatırlayarak roman boyunca inceleyecek olursak, her zaman ilk bakışta güzel, ama belirli bir çağrışım bağlamı içinde olumsuz ve kötü olduğunu görürüz. İrlanda kadınlığının ilk temsilcisi Eileen de bu çağrışımlarla donatılmıştır: "Eileen'in de uzun, ince, serin ak elleri vardı, çünkü kızdı." Bu eller sonradan "fildişi kule"ye yani yapay yaşantıya benzetilir.

Joyce

Joyce böyle beş on sayfayla tanıtılır yazar değil. Zaten her kitabının üzerine şimdiye dek onlarca kitap yazıldı. Eserlerinin kolay kolay anlaşılması için kendisi hiçbir çaba harca-

madı; tersine, inatlaşırcasına, karmaşıklığını artırma yoluna gitti. "Kitaplarımı anlamak isteyenler, onların üstüne benim harcadığım kadar zaman harcasınlar" demiş bir kere. *Portre*'yi on yılda, *Finnegans Wake*'i on yedi yılda yazdığı düşünülürse, böyle bir işe yanaşan pek çıkmaz herhalde – bunu kendilerine uğraş edinen birtakım profesörlerden başka. Ve "sanat böyle mi olmalı?" diye düşünmemek elden gelmiyor Joyce gibi bir yazar karşısında. Çünkü, örneğin *Finnegans Wake*'i anlamak Einstein formüllerini çözmek kadar özel bir eğitim gerektiren bir iş – belki daha da zor. Gerçi *Finnegans* aşırının aşırısı bir eser, ama Joyce'un öbür kitapları da buna yakın bir karmaşıklıkta. Sonra diyelim ki onun istediği gibi yıllar boyu bu kitapları okuduk ve bütün inceliklerine vardık; elde edeceğimiz kazanç bunca emek harcamasına değer mi acaba?

Joyce'un edebiyat tarihindeki yerini yok sayamayız. Hatta "Joyce'dan önce ve Joyce'dan sonra" diye bir ayrım bile yapılabilir belki. Çünkü Joyce bir sanat olgusu, yeryüzü sanatının vardığı önemli bir aşamadır. Ama bu, Joyce'un her zaman okunacağını, geçerli olabileceğini göstermez. Fransız eleştirmeni Tibaudeth'in bir sözü aklıma geliyor: "Kimi yazarların yeri kimi yazarların da varlığı olur" der. Örneğin Hamit'in Türk edebiyatında yeri vardır, ama varlığı olduğu düşünülemez. Joyce da ileride böyle bir yazar olabilir mi?

Bence olmaz: *Dublinliler*, *Sanatçının Portresi* ve *Ulysses*'le Joyce gelecekte geçerli olabilecek bir yere varmışıır. Bunu söylemekte gerekçemi biraz dolambaçlı bir yoldan giderek göstermeye çalışayım.

Bir yazarın "her yerde ve her zaman" okunabilecek evrenselliğe kavuşması için önce kendi toplumunu ve kendi çağını çok iyi yansıtması gerekir. Eski edebiyat ustalarını övmek için "nerdeyse modern" olduklarını söyleriz kimi zaman. Oysa bu anlamsız bir sözdür. Örneğin Dante nasıl modern

olur? Onun yaptığı, çağını ve toplumunu bütünüyle anlayıp anlatırken, insanın her çağ ve her toplumda değişmeden kalan yönünü vermeyi başarmasıdır. Dante örneğini seçmekte amacım, Joyce'u da yaptığı işler bakımından Dante'nin yanına koymak. Ama bundan önce Joyce'un çağını ve toplumunu nasıl yansıttığına bakalım. Yirminci yüzyılın tanımlayıcı özelliği, bu yüzyılın şimdiye dek görülmemiş derecede büyük bir karmaşıklığı kapsamasıdır denebilir. Bir yandan binlerce yıllık tarih yükü var sırtımızda, öbür yandan şimdiki insanlığın ortak sorunları. Düşünür, karşısında sorun olarak bir ulus, bir tek sınırlı uygarlık görmüyor artık: Geçmişi, bugünü, geleceğiyle bütün insanlığı buluyor. İnsanların gereksinmeleri, çeşitli inançları, durumları, bireysel ve toplumsal sorunları var. Bundan yüzyıl önce Kongo'da neler döndüğü bir yana, Kongo'nun varlığı bile bizce önemli değildi. Bugün Vietnam'da atılan tek kurşun bütün insanları ilgilendiriyor, çünkü her şey birbirine bağlı, "Ağaç kuşa kuş ağaca kayıtlı." Tanımlayıcı özelliği karmaşıklık olan yirminci yüzyıl, tanımlayıcı özelliği düzen kurucu olan insanla çatışma durumunda. Bu çatışma içinde zaman oluyor, insan, bilgisi yüzünden tutsak düşüyor, gerek tarihin gerek bugünün yükü altında eziliyor; bir dalda uzmanlaşmak zorunda kalırken öbür dallardaki büyük gelişmelerden haber alınamıyor, bütün etkenleri birleştiremiyor. İşte Joyce'un önemli yanı, bu karmaşayı ele alarak, insan aklının süzgecinden geçirdiği karmaşayı düzen yapmış olmasıdır. Bütün bu ezikliği, karamsarlığı dile getiren *Ulysses*'i kesin bir olumlamayla, insanın ortak ruhunun ve hayatın olumlanmasıyla bitirebilmesidir.

Dante bugün Rönesans'ın kurucularından biri olarak tanınır. Oysa Dante daha çok ortaçağa bağlı bir adamdı. Zamanının bilincini ve duyarlığını temsil etmiş, yüzyılımıza yakın karmaşıklıkta olan ortaçağ sonunun sanatsal özetini ve he-

saplaşmasını yapmıştı. Çöken, yok olan bir koca çağın son dehasıydı Dante, ama bu özelliğiyle yeni doğan çağın öncüsü, kuruluşunun ana etkenlerinden biri oldu. Joyce'u bu bakımdan Dante'ye benzetiyorum. İkinci Dünya Savaşı ile son bulan ve hızla bambaşka bir yönde gelişen uygarlığın en güçlü sözcülerindendi, ama anlattığı yıkıntının ortasından yeşeren dirimselliği, sanatçı cesaretiyle bugüne de ışık tutar. Eski Roma tanrısı Janus'a benzer: Bir yüzü geriye, bir yüzü geleceğe dönüktür. "Ben bir yazarı göze aldığı başarısızlık oranıyla ölçerim," diyor Faulkner. Bu sözü kolayca Joyce'a da uygulayabiliriz – büyük başarılarının yanında, başarısızlıklarıyla da yüce olan bir yazardır. Gelecekteki edebiyatçının Joyce'a, "Koca ata, koca düzenci, şimdi ve her zaman yardımcı ol bana," diye seslenebileceğini sanıyorum.